

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

**KANUNİ DÖNEMİNDE BİR VEZİRİAZAM:
PARGALI İBRAHİM PAŞA**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ayşegül AYDIN

BURSA – 2019

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

KANUNİ DÖNEMİNDE BİR VEZİRİAZAM:

PARGALI İBRAHİM PAŞA

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ayşegül AYDIN

Danışman

Prof. Dr. Mefail HIZLI

BURSA - 2019

TEZ ONAY SAYFASI

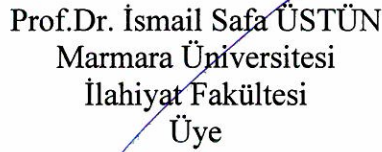
T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslâm Tarihi Bilim Dalı'nda 701622029 numaralı Ayşegül AYDIN'ın hazırladığı “**Kanuni Döneminde Bir Veziriazam: Pargalı İbrahim Paşa**” çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 25/09/2019 günü 11:40...-12:40... saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **BAŞARILI** (başarılı/başarısız) olduğuna **D.7.B.T.E.L.İ.Ğ.İ.** (oybirliği/oyçokluğu) ile karar verilmiştir.

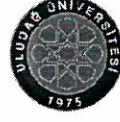

Prof. Dr. Mefail HIZLI
Bursa Uludağ Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi i

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Prof. Dr. Mehmet Emin AY
Bursa Uludağ Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Üye

Prof. Dr. İsmail Safa ÜSTÜN
Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Üye

...../09/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 31/08/2019

“Kanuni Döneminde Bir Veziriazam: Pargalı İbrahim Paşa”

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 125 sayfalık kısmına ilişkin, 31/08/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin) aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç

2- Alıntılar hariç/dahil

3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

31/08/2019

Adı Soyadı : Ayşegül AYDIN
Öğrenci No : 701622029
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Programı : Y.Lisans
Statüsü : Y.Lisans

Danışman
Prof. Dr. Mefail HIZLI
31/08/2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Kanunî Döneminde Bir Veziriazam: Pargalı İbrahim Paşa**”başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

02/09/2019

Adı Soyadı : Ayşegül AYDIN
Öğrenci No : 701622029
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Programı : Yüksek Lisans
Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Ayşegül AYDIN
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Bilim Dalı : İslâm Tarihi Bilim Dalı
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : X+142
Mezuniyet Tarihi :/./2019
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mefail HIZLI

KANUNİ DÖNEMİNDE BİR VEZİRİAZAM: PARGALI İBRAHİM PAŞA

Osmanlı Devleti'ndeki en enteresan şahsiyetlerden biri olan Pargalı İbrahim Paşa gerek sadrazamlığa getirilişi ile gerek diğer veziriazamlardan farklı olarak donatıldığı yetkilerle gerek başarılarıyla gerek eleştirilen yönleriyle tarihimizde revaç bulmuş bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Parga'da bir balıkçının oğlu olarak hayata gözlerini açan Pargalı İbrahim'in hayat rüzgârı onu önce Manisa'ya ardından dünyada söz sahibi bir hâkimiyetin yardımcılığına savuracaktır. Osmanlı tarihinin en büyük en kayda değer başarılarını da barındıran bu dönem İbrahim Paşa ekseninde anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kanunî, Pargalı, Veziriazam, İbrahim Paşa

ABSTRACT

Name and Surname : Ayşegül AYDIN
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Islamic History and Art
Branch : Islamic History
Degree Awarded : Master
Page Number : X+142
Degree Date :/..../2019
Supervisor : Prof. Dr. Mefail HIZLI

A GRAND VIZIER IN PERIOD OF SULEIMAN THE MAGNIFICENT: PARGALI IBRAHİM PASHA

One of the most interesting personalities in the Ottoman Empire, Pargalı İbrahim Pasha appears as a popular figure in our history, both in terms of his achievements and his criticisms, both with his being appointed as a grand vizier and with the powers that he was unlike other viziers.

The life wind of İbrahim Pargalı, who opened his eyes to the life of a fisherman in Parga, will swing him first to Manisa and then to the help of a domination in the world. This period, which includes the greatest and most significant achievements of the Ottoman history, was tried to be explained on the axis of İbrahim Pasha.

Keywords: Suleiman The Magnificent, Pargalı, Grand Vizier, İbrahim Pasha

ÖNSÖZ

Osmanlı tarihine adını yazdırmış devlet adamlarından birisi olan İbrahim Paşa, aynı zamanda bu tarihin en renkli simalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşamına Yunanistan'a bağlı Parga'da fakir bir balıkçının evladı olarak başlayan Pargalı İbrahim'in yolunun, kaderin türlü cilveleri sonucu Şehzade Süleyman ile kesişmesi ona hayal bile edemeyeceği bir hayatın kapılarını aralamıştır.

Önce bir gemicinin oğlu, daha sonra Manisalı dul bir hanımın kölesi olan Pargalı İbrahim, saltanat basamaklarını üçer beşer çıkararak arkasına yaslandığı Sultan Süleyman'ın dostluğuyla Osmanlı Devleti'nin en parlak döneminde sadrazamlığa getirilerek iktidarın en güçlü isimleri arasında yer almıştır. İbrahim Paşa'nın Parga'dan Manisa'ya ve nihayet payitaht İstanbul'a uzanan hayat yolculuğunda gücün ve kudretin bir insan kişiliğini ne denli etkileyebileceği ibretlik bir şekilde gözler önüne serilmiştir.

Araştırmamızda kibir ve ihtiras duygularının göze indirdiği perdeyle adım adım hazin bir sona yürüyen İbrahim Paşa'nın hayat hikâyesini konu olarak aldık. İbrahim Paşa'nın Parga'dan Manisa'ya olan serüvenini, hayatının dönüm noktası olan Şehzade Süleyman ile tanışmasını, şehzadenin padişah olmasıyla sarayda getirildiği görevleri ve nihayet sadrazamlık makamına uygun görülmesiyle beraber 11 yıllık vezaret dönemini siyasi ve diplomatik yönleri ağır basacak şekilde bu tezde ele almaya gayret ettik.

Bir bakıma Osmanlı tarihinde 20 küsur yıllık bir dönemi İbrahim Paşa ekseninde incelemeye çalıştığımız bu araştırmamızda Osmanlı ve Batılı tarihçilerden faydalanarak farklı cepheleriyle konuyu aydınlatma amacını taşıdık.

Bu araştırmamız sırasındaverdiği destek ve gösterdiği sabırla yolumu aydınlatan zarafet sahibi kıymetli hocam Prof. Dr. Mefail HIZLI'ya teşekkür ediyorum. Ayrıca dualarıyla kalbimdeki endişeleri silen annem ve hayatımın çınarı babama şükranlarımı sunuyorum.

Bursa, 2019

Ayşegül AYDIN

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU	III
YEMİN METNİ.....	IV
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ	1
A. ARAŞTIRMA PROBLEMİ	1
B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	1
C. ARAŞTIRMA METODU.....	2
D. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	2
E. ARAŞTIRMANIN MUHTEVASI	3

BİRİNCİ BÖLÜM

PARGA'DAN İSTANBUL'A VE KÖLELİKTEN SADRAZAMLIĞA

A. PARGALI İBRAHİM PAŞA'NIN KÖKENİ	5
B. HAYATININ DÖNÜM NOKTASI: ŞEHZADE SÜLEYMAN İLE TANIŞMASI	6
C. MANİSA'DAN İSTANBUL'A PARGALI İBRAHİM: TOPKAPI SARAYI'NDA YENİ BİR HAYAT	8
D. İKTİDARA ORTAK OLUŞ: PARGALI İBRAHİM'İN VEZİRİAZAMLIĞA GETİRİLİŞİ.....	10
E. İBRAHİM PAŞA'NIN HANEDAN DAMADI OLMASI: OSMANLI TARİHİNDEKİ EN MUHTEŞEM DÜĞÜN	15

İKİNCİ BÖLÜM

SADRAZAMLIKTAN SERASKERLİĞE İBRAHİM PAŞA

A. SADRAZAMLIKTAKİ İLK GÖREV: MISIR'DA ASAYİŞİ SAĞLAMA	26
--	----

B. İBRAHİM PAŞA'NIN YOKLUĞUNDAKİ İLK AYAKLANMA: YENİÇERİ İSYANI.....	35
C. TARİHİN EN KISA MEYDAN MUHAREBESİ: MOHAÇ SEFERİ VE İBRAHİM PAŞA.....	37
D. ANADOLU'DA CİDDİ BİR İSYAN: KALENDER İSYANI.....	50
E. İBRAHİM PAŞA'NIN İMANININ VE ADALETİNİN SINANMASI: KABIZ HADİSESİ.....	55
F. DİPLOMASİ DEHASI İBRAHİM PAŞA: ZAPOLYA VE FERDİNAND'IN ELÇİLERİ İLE GÖRÜŞMELER.....	59
G. MAKAM-I MUZZAMA GETİRİLİŞ: PARGALI İBRAHİM PAŞA'NIN SERASKER İLAN EDİLMESİ.....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAKBULLÜKTEN MAKTÜLLÜĞE: KİBİR VE İHTİRAS DÖNEMİ

A. SERASKERLİKTEKİ İLK BAŞARISIZLIK: I.VİYANA KUŞATMASI.....	71
B. ŞARLKEN'E MEYDAN OKUMA: ALMANYA SEFERİ.....	86
C. KİBRİN DİLE GETİRİLİŞİ: ALMAN SEFERİ SONRASI AVUSTURYA ELÇİLERİ İLE GÖRÜŞMELER.....	100
D. İBRAHİM PAŞA İÇİN SONUN BAŞLANGICI: IRAKEYN SEFERİ.....	110
E. İBRAHİM PAŞA'NIN HAZİN SONU.....	126
F. İBRAHİM PAŞA'DAN GERİYE KALAN İZLER.....	135
SONUÇ.....	139
KAYNAKLAR.....	140

KISALTMALAR

age	: Adı geçen eser
agm	: Adı geçen makale / madde
bs.	: Baskı / basım
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
H.	: Hicri
haz.	: Yayına hazırlayan
H.z.	: Hazreti
karş.	: Karşılaştırınız
Nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
tah.	: Tahşiye eden
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
ty.	: Basım tarihi yok
vd.	: ve diğeri
vs.	: vesair/e
y.y.	: Basım / yayın yeri yok
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMA PROBLEMİ

Araştırmamız Osmanlı tarihinde ziyadesiyle dikkat çeken bir dönem olan Kanunî Sultan Süleyman devrindeki mühim veziriazamlardan İbrahim Paşa'yı konu edinmektedir. Osmanlı teamüllerine aykırı olarak sadrazamlığa getirilen İbrahim Paşa'nın ilk gençliğinden itibaren aldığı eğitimlerle, birçok batı diline hâkim olmasıyla ve şehzadelikinden itibaren yanında bulunduğu Sultan Süleyman'ın rahle-i tedrisinden geçmesiyle bu görevi nasıl idame ettirdiğini mercek altına almaktayız.

İbrahim Paşa'nın Sultan Süleyman ile olan yakın ilişkisini ve bu yakınlığın verdiği cesaretle attığı cüretkâr adımları diplomatik yönünü yansıtan elçi görüşmelerinde net bir biçimde görerek aktarma çabasına girmektediriz.

Pargalı İbrahim Paşa devşirme vezir profilini yansıtmaları açısından ve bir sadrazamın ne ölçüde yetkilerle donatılması gerekliliği sorusunun cevabının bulunması açısından önemli bir hususun altını çizdiğinden çalışmamız vezir kavramı üzerine de düşünülmesini sağlamaktadır.

Nihayetinde bu çalışmamızda Pargalı İbrahim'den, Makbul İbrahim'e ve ardından Maktul İbrahim'e evrilen bir hayat öyküsünün özellikle diplomatik ve siyasi yönlerine ışık tutmaktayız.

B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Yaptığımız çalışmanın en büyük önemi Osmanlı tarihinde oldukça önemli bir mihenk taşı olan bu konu ve İbrahim Paşa gibi mühim bir veziriazam hakkında ülkemizde akademik bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır. İbrahim Paşa hakkında yalnızca edebi yönünü ortaya koyan bir çalışma hazırlanmış ve bu çalışmada onun hayatından mevzu gereği yüzeysel bir biçimde bahsedilmiştir.

Son yıllarda yapılan Osmanlı döneminde Avrupa ile gerçekleştirilmiş olan elçi raporlarının dilimize çevrilmiş olması İbrahim Paşa özelinde Osmanlı devletinin siyasi ve diplomatik olarak verdiği görüntü ile doğulu ve batılı tarihçilerin yorum

farklılıklarını değerlendirmek açısından önemli bir detay olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu detayın derinine inmek bu çalışmayı ayrıca önemli kılmaktadır.

C. ARAŞTIRMA METODU

Araştırmamızda ilk olarak Osmanlı kaynaklarını taramaya başladık. Tarama sürecinde mümkün olduğunca geriye giderek edinebildiğimiz kadar ilk kaynaklara ulaşma gayreti içine girdik. Toparladığımız kaynakları kronolojik bir sıra gözeterek yeniden taradık ve İbrahim Paşa ve yaşadığı dönemle alakalı bilgileri fişledik.

Fişlediğimiz bilgileri toparlayarak adeta yapbozun parçalarını en oturan yerine yerleştirebilme hassasiyetiyle edindiğimiz bilgileri mantıklı bir olay örgüsünde birleştirdik. Bilgiler arasındaki tenakuzları ve bazı tarihçilerimizin bazı hususlarla alakalı farklı görüşlerini bu örgüye uymasa bile iddia edildiği şekilde çalışmamızda belirttik.

Ağırlıklı görüşlerin ne olduğunu her zaman dile getirerek batılı ve doğulu tarihçiler arasındaki fikir ayrılıklarını da elimizden geldiğince yansıtmaya gayret ettik. Nihayetinde İbrahim Paşa'nın hayatını ve hakkındaki görüşleri objektif bir biçimde izah etmeye çalıştık.

D. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Pargalı İbrahim Paşa'nın hayatını konu aldığımız çalışmamız için olabildiğince eski kaynaklara ulaşmaya çalışarak bu kaynakları kronolojik bir sistemde düzenlemeye çalıştık. Celâlzâde Mustafa Çelebi'nin "*Tabakâtü'l Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*" isimli eseri bu anlamda araştırmamızın temel kaynaklarından birisi olmuştur. İbrahim Paşa veziriazamlığa getirildikten sonra kendisine yardımcı olabilmesi için tahsis edilen bu zat sadrazamın katıldığı hemen hemen bütün savaşlarda yanında olduğu için onun hakkında net ve derin bilgiler edinmemizi sağlamıştır.

Peçevî de eski bir tarihçi olarak kaleme aldığı tarihinde Celâlzâde 'den yararlanmanın yanı sıra gerek dönemle ilgili olaylarda gerek İbrahim Paşa'yla alakalı farklı bilgilere ulaşmamıza vesile olmuştur. Solakzâde'den yararlandığımız bilgiler de Celalzâde ve Peçevî'yi destekler niteliktedir.

Batılı tarihçilerden Hammer, olayları geniş bir çerçeve de ele almış olduğundan özellikle Batı'yla yapılan savaşlarla ve gerçekleştirilen elçi görüşmeleriyle ilgili daha derin ve detaylı bilgi edinmemize vesile olmuştur.

Biraz daha yakın zamanın tarihçisi olarak niteleyebileceğimiz İsmail Hami Danişmend ise Osmanlı tarihiyle alakalı hem doğulu hem batılı tarihçilerin kaynaklarını derinlemesine incelediğinden bazı tenakuzları net bir şekilde ortaya koymasından ve çeşitli ihtilafları yansıtmamasından ötürü çalışmamıza destek olmuş farklı bir kaynak olarak sayılmaktadır.

Bütün bunların yanı sıra son yıllarda çevrilmiş bazı batılı tarihçilerin Osmanlı tarihiyle alakalı yazdıkları, İbrahim Paşa hakkında yazılmış makaleler ve yakın zamanda yine hakkında yazılmış kitaplar ve dönemimizin tarihçilerinin kaleme aldıkları eserlerle beraber çalışmamız bir bütün halini almıştır.

E. ARAŞTIRMANIN MUHTEVASI

Çalışmamız toplamda üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İbrahim Paşa'nın Parga'dan İstanbul'a uzanan yolculuğu kapsamında, kökeni, Manisa'da Şehzade Süleyman'la tanışması ve veziriazamlık süreci ele alınmıştır.

İkinci bölümde Sadrazam İbrahim Paşa'nın Mısır'daki duruma müdahalesi, bu sırada gerçekleşen Yeniçeri isyanı, Mohaç Meydan muharebesi ve bu savaşta rolü, Kalender isyanını başarıyla bastırması, Kabız hadisesi, diplomatik başarısını ortaya koyan Ferdinand ve Zapolya'nın elçileri ile görüşmesi ve Kanunî'nin onu seraskerliğe getirmesi ve kendisine bahşedilen geniş yetkiler hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise Kanunî ile İbrahim Paşa'nın ilk başarısızlığı olan Viyana kuşatması, başarıyla sürdürülen Alman seferi, İbrahim Paşa'nın kibrinin açıkça görüldüğü Avusturya elçileriyle görüşmesi, İrakeyn seferi ve Paşa'nın hazin sonu üzerinde durulmuştur.

Araştırmamızda yer alan hicri tarihlerin milâdi karşılıkları Türk Tarih Kurumu'nun internet ortamındaki çeviri sisteminden faydalanılarak verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

PARGA'DAN İSTANBUL'A VE KÖLELİKTE SADRAZAMLIĞA

A. PARGALI İBRAHİM PAŞA’NIN KÖKENİ

Osmanlı Devleti’nin ve aynı zamanda Kanunî Sultan Süleyman’ın veziriazamları arasında özellikle renkli karakteriyle dikkat çeken isimlerden biri şüphesiz İbrahim Paşa’dır. Çeşitli kaynaklarda “Frenk”, “Makbul”, “Maktul”, “Pargalı” ve “Damat” gibi lakaplarla anılan¹ ve İsmail Hami Danişmend tarafından “Muhteşem Serseri”² olarak nitelendirilen Pargalı İbrahim’in doğum yeriyle ilgili görüşlerin kendisine nispet edilen Pargalı yakıştırmasından da hareketle Yunanistan’a bağlı Parga kasabası üzerinde yoğunlaşmasının yanında bazı tarihçiler tarafından Epir ve Butrinto³ olması da muhtemel görülmektedir. Alphonse de Lamartine ise bu çerçeveyi biraz daha genişletip “Adriyatik’in Dalmaçya kıyıları” ifadesini kullanarak İbrahim’in Hırvatistan’da doğma ihtimaline de kapı aralamıştır⁴.

Pargalı İbrahim’in tevellüdüyle ilgili yapılan araştırmalarda 1493⁵ tarihine sıkça rastlamak mümkünken, Latîfi ve Yılmaz Öztuna 1495⁶, Hester Donaldson Jenkins’in çalışmasında ise 1494⁷ yılı zikredilmektedir.

İbrahim’in Parga’da doğmuş olması birçok kaynak taramasıyla teyit edilmiş olsa da menşei hususundaki görüş ayrılıkları daha geniş bir yelpaze oluşturmaktadır⁸. Kökeninin Rum⁹, İtalyan¹⁰, Frenk¹¹, Arnavut¹² veya Hırvat¹³ olmasıyla ilgili çeşitli

¹ Tayyib Gökbilgin, “İbrahim Paşa, Pargalı, Frenk, Makbûl, Maktûl”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.9, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 1949, s.908; Feridun Emecen, “İbrahim Paşa, Makbul”, *DİA*, c.21, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2000, s.333.

² İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c.1, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971, s.97.

³ Renzo Sertoli Salis, *Muhteşem Süleyman*, (çev. Şerafettin Turan), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963, s.10-11; Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-1*, (çev. Server Tanilli), İstanbul: Adam Yay., 2000, s.181.

⁴ Alphonse De Lamartine, *Osmanlı Tarihi-2 Cihan Hâkimiyeti*, (çev. Reşat Uzmen), c.2, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s.126.

⁵ İbrahim Peçevî, *Peçevi Tarihi*, (çev. Murat Uraz), İstanbul: Son Telgraf Matbaası, 1968, s.48; Ahmed Refik, *Meşhur Osmanlı Kumandanları*, (haz. Yaşar Çalışkan), İstanbul: Büyüyen Ay Yay., 2013, s.103; Gökbilgin, “İbrahim Paşa, Frenk, Makbûl, Maktûl”, age, c.9, s.908; Ahmet Şimşirgil, *Kayı-IV Osmanlı Tarihi Ufukların Padişahı: Kanunî*, 18.bs., İstanbul: Timaş Yay., 2016, s.110.

⁶ Latîfi, *Enisü'l-Fusaha ve Evsaf-ı İbrahim Paşa*, (haz. Ahmet Sevgi), Konya: Selçuk Üniversitesi Yay., 1986, s.29; Yılmaz Öztuna, “İbrahim Paşa, Makbul”, *Türk Ansiklopedisi*, c.20, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1972, s.1.

⁷ Hester Donaldson Jenkins, *Kanuni'nin Veziriazamı Pargalı İbrahim Paşa*, (çev. Nilüfer Epçeli), 2. bs., İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2015, s.9.

⁸ Peçevî, age, s.48; Latîfi, age, s.29; Hammer, age, s.26; Lamartine, age, s.126; Refik, age, 103.

⁹ Danişmend, age, s.97; Gökbilgin, “İbrahim Paşa, Frenk, Makbûl, Maktûl”, age, c.9, s.908; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 4. bs, c.2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983, s.355.

¹⁰ Lamartine, age, s.126; Danişmend, age, s.97; Öztuna, agm, s.1.

rivayetler mevcuttur. Ayrıca Osmanzade Tâib Ahmed'in Hadikatü'l-Vüzerâ'sında teyit edildiğine göre Pargalı'nın İstanbul surlarının efsane banisi Yanko b. Madyan nesline mensup olma durumu da enteresan bir bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁴.

B. HAYATININ DÖNÜM NOKTASI: ŞEHZADE SÜLEYMAN İLE TANIŞMASI

Asıl adının Pietro¹⁵ olduğu da söylenen Pargalı İbrahim'in Şehzade Süleyman'la tanışmalarına kadarki hayat öyküsünden birisi daha fazla anlatılagelmekle beraber iki hikâye üstünden anlatılır. İlki, Pargalı'nın 6 yaşında II. Bayezid devrindeki akınlardan birinde ele geçirilmesiyle başlamaktadır¹⁶. Hikâyenin devamı ise ihtilafıdır. Danişmend bu ihtilafları şu şekilde aktarır:

“Bir rivayete göre kendisini esir eden ‘ümeray-ı guzat-ı islamiyyeden biri’ güzelliğinden dolayı ‘Rikab-ı Hümayun’a ithaf’ ettiği için Enderun’da terbiye görmüş, diğer bir rivayete göre Kanunî Sultan Süleyman, dedesi II. Bayezid’in saltanat devrinde Kefe valisi iken Pargalı İbrahim orada kendisine ‘ihda’ edilmiş...”¹⁷

Emecen Şehzade Süleyman'ın Kefe valisi olduğundan söz etmeyerek sadece Kefe’de ikamet ettiğine değinmiştir¹⁸. Uzunçarşılı da bu rivayeti teyit ederek çocuk yaşlarda esir edilen Pargalı'yı satın alanın dönemin Bosna valisi İskender Paşa olduğunu belirterek kendisiyle yaşıt olan Şehzade Süleyman'a hediye ettiğini ifade etmektedir¹⁹. Mantran ise İskender Paşa'nın II. Bayezid'e hediye etmek üzere satın aldığı Pargalı'yı Şehzade Süleyman'ın bir yaz gecesi saray koruluğunda çaldığı kemanın cazibesine kapıldığından ve dedesine giderek beraber tahsil görmeleri için ısrar ettiğinden dolayı birlikte eğitim aldıklarından bahsetmektedir²⁰. Bu öykü bazı kısımlarında farklılık gösterse de netice itibariyle Şehzade Süleyman ve Pargalı

¹¹ Mehmet Arslan, (haz.), *Hadikatü'l-Vüzerâ ve Zeylleri Osmanlı Sadrazamları*, İstanbul: Kitabevi Yay., 2013, s.71; Danişmend, age, s.97; Gökbilgin, “İbrahim Paşa, Frenk, Makbûl, Maktûl”, age, c.9, s.908; Uzunçarşılı, age, s.355.

¹² Jorga Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Nilüfer Epçeli), c.2, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005, s.293; Gökbilgin, “İbrahim Paşa, Frenk, Makbûl, Maktûl”, age, c.9, s.908.

¹³ Danişmend, age, s.97; Uzunçarşılı, age, s.355.

¹⁴ Arslan, age, s.71; Gökbilgin, “İbrahim Paşa, Pargalı, Frenk, Makbûl, Maktûl”, age, c.9, s.908.

¹⁵ Aykut Can, *Pargalı'nın Ölümü*, 1. bs., İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s.10.

¹⁶ Gökbilgin, “İbrahim Paşa, Pargalı, Frenk, Makbûl, Maktûl”, age, c.9, s.908; Emecen, agm, s.333.

¹⁷ Danişmend, age, s.97.

¹⁸ Emecen, agm, s.333.

¹⁹ Uzunçarşılı, age, s.355.

²⁰ Salis, age, s.10-11.

İbrahim'in çocukluk dönemlerinden itibaren tanışıp birlikte büyüdüklerine delalet etmektedir.

Pargalı ile Şehzade Süleyman'ın yollarını kesiştiren diğer hikâyenin Danişmend'e göre her ne kadar sadece batılı kaynaklarda anlatıldığı iddia edilse²¹ de başta İbrahim ile aynı dönemde yaşamış ve onun hâmilîği altında şairlik yapmış Latîfî olmak üzere pek çok garp menşe'li olmayan tarihçi tarafından da kaleme alınmıştır²².

Bu hikâyeye göre sonradan Müslüman olup Yunus ismini alan balıkçı veya gemi sahibi bir babanın oğlu²³ olan Pargalı, Türk korsanlar tarafından kaçırılıp Manisa'da dul bir hanıma satılmıştır²⁴. Bu zengin hanım ona İbrahim adını vererek, kendi oğlu gibi büyütüp iyi bir tahsil görmesini sağlamıştır²⁵. Türkçe'den başka Arapça ve Farsça gibi doğu dillerini ve aynı zamanda İtalyanca, Hırvatça, Rumca gibi batı dillerini de öğrenmesine vesile olmuştur²⁶. İbrahim'e Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenmenin yanı sıra güzel konuşma sanatı, edebiyat ve musikiye karşı olan istidadından dolayı bu ilimlerle de alakalı eğitim aldırıp²⁷, giyim kuşamına da dikkat ederek onu en iyi şekilde yetiştirmiştir²⁸. Ayrıca Pargalı İbrahim'in ilerleyen zamanlarda musikiye yönelik yeteneğini değerlendirerek İranlı bir bestekâr ile besteler yaptığı şeklinde bir rivayet de mevcuttur²⁹.

Pargalı İbrahim'in gençlik hikâyesinin bundan sonrasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Pargalı'nın Manisalı dul bir hanımın yanında yaşadığı dönemlerde Manisa'da vali olan Şehzade Süleyman; şehri gezdiği veya ava çıktığı bir gün uzaktan işittiği bir rivayete göre keman³⁰, bir rivayete göre kemençe³¹, başka bir rivayete göre ise bir kaval³² sesini beğenip bunu çalan kişiyi tanımak isteyerek huzuruna getirtmiştir. Şehzade Süleyman zarafeti, zekâsı ve hoş sohbetiyle hayran kaldığı bu genci bir rivayete göre satın alarak³³, diğer bir rivayete göre sık sık saraya hususi meclisine davet

²¹ Danişmend, age, s.97.

²² Peçevî, age, s.48; Latîfî, age, s.29; Refik, age, s.103.

²³ Can, age, s.10.

²⁴ Peçevî, age, s.49; Latîfî, age, s.29; Donaldson, age, s.9; Öztuna, agm, s.1.

²⁵ Latîfî, age, s.29; Lamartine, age, s.126; Öztuna, agm, s.1.

²⁶ Lamartine, age, s.126; Öztuna, agm, s.1.

²⁷ Lamartine, age, s.126; Öztuna, agm, s.1.

²⁸ Hammer, age, s.26; Lamartine, age, s.126; Refik, age, s.103.

²⁹ Gökbilgin, "İbrahim Paşa, Pargalı, Frenk, Makbul, Maktul", age, c.9, s.909

³⁰ Peçevî, age, s.48; Hammer, age, s.26; Kadir Mısıroğlu, *Makbul ve Maktul İbrahim Paşa*, İstanbul: Sebül Yayınevi, 2008, s.13.

³¹ Latîfî, age, s.29, Öztuna, agm, s.1.

³² Lamartine, age, s.126.

³³ Lamartine, age, s.126; Refik, age, s.103.

ettiği için hanımı tarafından azad edilmesiyle birlikte maiyyetine katmıştır³⁴. Pargalı İbrahim şehzade tarafından Manisa'daki veliahtlık sarayında yüksek bir memuriyete tayin edilmiştir³⁵.

İsmail Hami Danişmend, Tayyib Gökbilgin, Hester Donaldson Jenkins ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı gibi mühim tarihçiler Pargalı ve Şehzade Süleyman'ın tanışmalarını konu alan iki hikâyeden de bahsetmişlerdir³⁶. Her iki ihtimalde de İbrahim'in Şehzade Süleymanla karşılaşmasının hayatının bir dönüm noktası olduğu ve bir devşirme olarak gelebileceği zirve nokta olan veziriazamlık makamına çıkan merdivenin ilk adımı olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

C. MANİSA'DAN İSTANBUL'A PARGALI İBRAHİM: TOPKAPI SARAYI'NDA YENİ BİR HAYAT

İsmail Hami Danişmend'in "kurnaz köle"³⁷ olarak nitelendirdiği İbrahim gerek zekâsı, gerek ilmî derinliği, gerek alçak gönüllüğü ve şen tabiatıyla Şehzade Süleyman'ın gözüne girmiş ve onun yanından ayırmadığı daimi bir arkadaşı olmuştur³⁸. Manisa'da gençliklerini geçiren bu iki dost birlikte ava çıkmışlar, at gezintileri yapmışlar, önemli komutan ve hükümdarlardan Pericles'in şaşaasından, Alcibiades'in şöhretine, Roma'ya direnen Annibale'in zekice askeri zaferinden, Büyük İskender'in hikâyesine kadar çeşitli tarihi şahsiyetler hakkında uzun uzun sohbetler etmişlerdir³⁹. Böylece efendisinin hizmetinde olan Pargalı zaman içinde şehzadenin itimadıyla birlikte dostluğunu da kazanmıştır⁴⁰. Pargalı İbrahim'in dış görünüşüyle alakalı olarak bir rivayete göre esmer tenli, orta boylu, beyaz çehreli ve sivri ön dişleri olduğu diğer bir rivayete göre bu betimlemeye ilaveten yüzünün ufak tefek ve solgun olduğu belirtilmiştir⁴¹.

³⁴ Latîfi, age, s.29; Öztuna, agm, s.1.

³⁵ Latîfi, ag.e., s.29; Öztuna, agm, s.1.

³⁶ Jenkins, age, s.9; Danişmend, age, s.97; Gökbilgin, "İbrahim Paşa, Pargalı, Frenk, Makbûl, Maktûl", age, c.9, s.908; Uzunçarşılı, age, s.355.

³⁷ Danişmend, age, s.97.

³⁸ Peçevi, age, s.48; Latîfi, age, s.29; Hammer, age, s.26; Lamartine, age, s.127; Gökbilgin, "İbrahim Paşa, Pargalı, Frenk, Makbûl, Maktûl", c.9, s.908.

³⁹ Salis, age, s.10-11; Can, age, s.10.

⁴⁰ Jorga, age, s.292-293; Gökbilgin, "İbrahim Paşa, Pargalı, Frenk, Makbûl, Maktûl", age, c.9, s.908.

⁴¹ Danişmend, age, s.98; Erhan Afyoncu, (ed.), *Venedik Elçilerinin Raporlarına göre Kanunî ve Pargalı İbrahim Paşa: Marco Minio, Tommaso Contarini, Pietro Zen, Pietro Bragadino, Tommaso Mocenigo, Daniello de Ludovisi ve Alvise Renier'in Raporları*, 1. baskı, (İstanbul: Yeditepe, 2012), s.96.

Küçük bir kasabada orta halli bir kadının kölesi olan İbrahim, geleceğin imparatorunun sadık bir dostu olarak Sultan Süleyman'ın cülusunda onunla birlikte İstanbul'a gelerek önemli vazifeler görmüştür⁴². Topkapı Sarayı'ndaki ilk görevi oldukça dikkat çekmektedir. Sultan Süleyman'ın hasodabaşısı⁴³ olarak başmabeyinciliğe tayin edilen Pargalı buna ek olarak içşahinciler (doğancıbaşı) ağalığına da getirilerek iktidar basamaklarını tırmanmaya başlamıştır⁴⁴.

Sarayda ve Osmanlı Devleti'ndeki nüfuzunu gitgide artırmak isteyen Kanunî, onu daha mühim görevler vermeden önce devlet ve savaş işlerinde pişmesini sağlamak için İbrahim'i Belgrad ve Rodos seferlerine de götürerek gerekli olan deneyimi kazanmasına zemin hazırlamıştır⁴⁵. İbrahim de bu sürede kapıağası vazifesini sürdürürken Sultan Süleyman'la fikir alışverişinde bulunarak yavaş yavaş saltanatta söz sahibi olmaya başlamıştır⁴⁶.

Pargalı ile Sultan Süleyman'ın yol arkadaşlığı olarak nitelendirebileceğimiz dostluğu Şehzade Süleyman tahta çıktıktan sonra da sekteye uğramadan devam etmiştir. Jenkins'in batılı kaynaklardan yaptığı alıntılara göre İbrahim'in Sultan'ın "makbul"ü olarak efendisinin verdiği kaftanları giydiğini, aynı odada kaldıklarını, yemeklerini mütemadiyen birlikte yediklerini, sabahları beraber olamadıklarında dilsizler aracılığıyla birbirlerine not gönderdiklerini ve sık sık tekne gezintileri yaptıklarını ifade etmektedir⁴⁷. Jenkins ifadelerinin devamında bu yakınlığın Müslüman tarihçileri rahatsız ettiğinden ve bu konuya özellikle değinmediklerinden bahsetmiştir⁴⁸. Pargalı ile Kanunî arasında cinsi bir münasebet olduğunu ima eden Jenkins'in bu görüşüne kitabın çevirisini yapan Nilüfer Epçeli de karşı çıkmış ve bu iddiaların gerçeği yansıtmadığını dile getirmiştir⁴⁹.

⁴² Lamartine, age, s.126; Gökbilgin, "İbrahim Paşa, Pargalı, Frenk, Makbûl, Maktûl", c.9, age, s.908; Emecen, agm, s.333.

⁴³ Latîfî, age, s.29; Refik, age, s.104; Arslan, age, s.71.

⁴⁴ Hammer, age, s.26; Jenkins, age, s.11, Refik, age, s.104; Danişmend, age, s.97-98.

⁴⁵ Lamartine, age, s.126.

⁴⁶ Lamartine, age, s.127; Gökbilgin, "İbrahim Paşa, Pargalı, Frenk, Makbûl, Maktûl", age, c.9, s.908; Emecen, agm, s.333.

⁴⁷ Jenkins, age, s.13.

⁴⁸ Jenkins, age, s.13-14.

⁴⁹ Jenkins, age, s.13-14.

* Biz de aynı şekilde Pargalı ve Kanuni arasında cinsi bir münasebetin olamayacağını teyit ediyoruz. Jenkins Batılı bir tarihçi olarak bu dostluğu anlamlandıramayabilir, fakat Mevlana ile Şems arasında derin muhabbetin bir benzerinin olabileceğini biz kolaylıkla idrak edebiliyoruz.

Pargalı'nın hem saraydaki hem de Sultan Süleyman nezdindeki önemini vurgulayan bir diğer husus da padişahın kendi özel bütçesinden (harc-ı hassa) harcayarak hasodabaşısı ve kapıağası İbrahim için Atmeydanı'nda rivayete göre bir konak veya bir saray yaptırmasıdır⁵⁰. O zamanların İstanbul Emini Ömer marifeti ile yaptırılmış olan bu konakla Pirî Paşa'nın "padişahın enisi, mukarrebi" sıfatlarını taktığı ve "İbrahim Ağa Hazretleri" olarak hitap ettiği İbrahim'in evinin inşaatı ile Belgrad Seferi esnasında bile bizzat ilgileniyor olması bu tezi kanıtlamaktadır⁵¹.

İbrahim'in Sultan Süleyman'dan aldığı güçle nüfuz sahibi olduğuna delil gösterilebilecek bir diğer örnek de Rodos Seferi esnasında dönemin Mısır Valisi Hayırbay'ın Seyyid Hasan adındaki bir zatı, yüksek mertebelerdeki farklı kişiler ve özellikle vezirler dururken oldukça hürmetkâr bir ifadeyle yazılmış "Oğlum İbrahim Hazretleri" diye hitap edilerek başlanılmış bir mektupla İbrahim'e tavsiye ve tezkiye etmesidir⁵². Görüldüğü üzere Pargalı İbrahim'e sadaret makamına gelmeden önce bile var olan mevkiinin üstünde bir saygı duyulmaktadır ve bundan sonra Kanunî tarafından kendisine verilecek olan yeni mühim görevler hiç kimse için sürpriz olmayacaktır.

D. İKTİDARA ORTAK OLUŞ: PARGALI İBRAHİM'İN VEZİRİAZAMLığA GETİRİLİŞİ

Hasodabaşılık ve doğancıbaşılık görevini üç yıl sürdüren⁵³ Pargalı İbrahim ağırlıklı rivayetlere göre 27 Haziran 1523⁵⁴ tarihinde Veziriazam Piri Mehmed Paşa'nın azliyle beraber hem sadrazamlığa hem de Rumeli Beylerbeyliği'ne getirilmiştir⁵⁵.

Pargalı İbrahim'in genç yaşta böyle bir makama layık görülebilmesine zemin hazırlayan sebepler arasında ismi daha sonra "Hain" lakabıyla anılan Ahmed Paşa'nın yaptıklarının etkisi yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır⁵⁶. Kanunî

⁵⁰ Gökbilgin, "İbrahim Paşa, Pargalı, Frenk, Makbûl, Maktûl", age, c.9, s.908; Emecen, agm, s.333.

⁵¹ Gökbilgin, age, c.9, s.908.

⁵² Gökbilgin, age, c.9, s.908.

⁵³ Latîfî, age, s.29; Refik, age, 104.

⁵⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, *Kanunî'nin Tarihçisinden Muhteşem Çağ: Kanunî Sultan Süleyman: Tabakâtü'l Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, (haz. Ayhan Yılmaz), 1. bs., İstanbul: Kariyer Yayıncılık, 2011, s.88; Hammer, age, s.25-26; Gökbilgin, "İbrahim Paşa, Pargalı, Frenk, Makbûl, Maktûl", age, c.9, s.909; Emecen, agm, s.333.

⁵⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.88; Solakzâde Mehmed Hemdemi Çelebi, *Solakzade Tarihi*, (haz. Vahid Çubuk), c.2, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1989, s.126; Münecimbaşısı Ahmet Dede, *Münecimbaşısı Tarihi*, (çev.İsmail Erünsal), c.2, İstanbul: Kervan Kitapçılık, t.y., s.519.

⁵⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, 87-88; Peçevî, age, s.49; Münecimbaşısı, age, s.519; Hammer, age, s.25; Hayrullah Efendi, *Osmanlı Devleti Tarihi*, (haz. Zuhuri Danışman), c.6, İstanbul: Son Havadis Yay., 1972, s.78 .

Sultan Süleyman'ın ikinci veziri olarak görev yapmakta olan bu zat devlet-i aliyye için yüksek bir itibar sağlayan Rodos Adası'nın fethinde büyük bir yararlılık gösteremediğinden ötürü, gözden düşen Veziriazam Pirî Paşa'nın bu kusurlarını fırsat bilerek sadaret makamına gelme emelleri içinde olmuştur⁵⁷. Peçevî ve Danişmend, Pirî Paşa'nın Rodos seferine büyük hizmetler sağladığından söz etmişlerdir⁵⁸.

Veziriazamlık mevkiine ulaşmayı hedefleyen Ahmed Paşa, bu amacına yönelik olarak Sultan Selim zamanında İstanbul'a sürgün edilen ve Sultan Süleyman'ın tahta çıktığı sıralarda memleketlerine dönmeleri için kendilerine izin verilen Mısır'ın ileri gelen kimselerinden rüşvet aldığı ve mallarına el koyduğu iftirasını atarak Pirî Paşa'nın teftiş edilmesine neden olmuştur⁵⁹. Celâlzâde Mustafa Çelebi'den aktardığımız göre düzenlenen bu tahkikat için Ahmed Paşa'nın fesatçı arkadaşlarından ve Pirî Paşa ile husumeti olan Fenarîzade Muhyiddin Çelebi görevlendirilmiştir⁶⁰. Paşayı azlettirmek için ellerinden geleni yapan Ahmed Paşa taraftarlarının maksadı hâsıl olarak Pirî Paşa sadareten azledilmiştir⁶¹ ve daha sonra 200.000 akçe ile tekaüde ayrılmıştır⁶².

Pirî Paşa'nın azlinden sonra teamüller gereği veziriazamlığın kendisine geçmesini bekleyen Ahmed Paşa, bu arzusuna ulaşamamıştır⁶³. Daha önce de bahsedildiği gibi Kanunî Sultan Süleyman haremde odabaşılıkla, içşahinciler ağalığı görevini sürdüren ve aynı zamanda Manisa'dan bu yana kendisine yakınlığı ile bilinen Pargalı İbrahim'i sadaret makamına getirmiştir⁶⁴.

Pargalı İbrahim'in sadrazam ilan edilmesinin sebepleriyle ilgili Hain Ahmed Paşa komplosu dışında; padişahın tecrübe eksikliği yüzünden Pirî Paşa'nın yanında sıkıldığı ve kendisine duyduğu saygıdan ötürü ne teklif ederse etsin kabul etmeye mecbur hissettiği şeklinde görüşler de mevcuttur⁶⁵. Hatta Hayrullah Efendi Tarihi'nde bu durum Kanunî'nin "Pirî Paşa'yı sadrazamlıktan azletmedikçe padişahlıktaki istiklal tadını bulamadım." şeklinde cümleler kurduğu yönündedir⁶⁶. Keza buna benzer nedenler Münecimbaşı Tarihi'nde de görülmektedir. Kanunî'nin istediği gibi hareket

⁵⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.87; Münecimbaşı, age, s.519; Hammer, age, s.25.

⁵⁸ Peçevî, age, s.48; Danişmend, age, s.95.

⁵⁹ Celalzade, age, s.87-88; Peçevî, age, s.49.

⁶⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.87-88; Peçevî, age, s.49.

⁶¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.87-88; Hammer, age, s.25; Lamartine, age, s.127.

⁶² Hammer, age, s.25.

⁶³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.87-88; Peçevî, age, s.49; Jenkins, age, s.27.

⁶⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.87-88; Peçevî, age, s.49; Solakzâde, age, s.126; Münecimbaşı, age, s.520; Hammer, age, s.26.

⁶⁵ Münecimbaşı, age, s.519; Hayrullah Efendi, age, s.77.

⁶⁶ Hayrullah Efendi, s.77.

edebilmek için bu azli gerçekleştirmek arzusunda bulunduğu ve Pirî Paşa'nın Rodos Muhasarası'ndaki hatalı hareketlerini de bu amaca yönelik bahane ettiği rivayetler arasında yer almaktadır⁶⁷.

Ünlü Batılı tarihçilerden Lamartine de Pargalı'nın veziriazamlığa getirilişi ile ilgili olarak Kanunî'nin imparatorluğu tek başına yönetebilmek adına paravan bir vezir arayışında olduğunu ve bu nedenle sadaret makamını hasodabaşı İbrahim'e bahşettiğini iddia etmektedir⁶⁸. Latîfi'nin Enîsü'l-Fusahâ'sında geçen ifadeler ise Kanunî'nin etrafında güvenebileceği yegâne kişinin küçük yaşlardan beri hemhal olduğu İbrahim olduğu ve bu yüzden teamüllere aykırı olarak gerçekleşen bu durumla ilgili bir sakınca görmediği yönündedir⁶⁹. Latîfi bu durumu şöyle izah eder:

“Hudavendigâr-ı a'zam 'azam'l-lahü teâla kudrethü' mizâc-ı nâzik ü pâkî ve hâtır-ı tabnâkî gulgule-i izdihâm-ı enâma ve sıklet-i şekvâ-yı hâs u âma mütehammil olmamagın ve kendü mürebbâlarından perverde-i lutf u ni'meti ve reşide-i hüsn ü himmeti olmamagın her hususda ana hulûs-ı i'tikâdî olup e'ıffe-i ümûr saltanatı ve ezimme-i mesâlih-ı memleketi dest-i tasarrufuna tefviz kıldı.”⁷⁰

Hayrullah Efendi ise Pirî Paşa'yı sadareten azlettirme operasyonunda Pargalı İbrahim ve Ahmed Paşa'nın işbirliği içinde olduğu iddiasında bulunmuştur⁷¹. Bu rivayete göre Ahmed Paşa, Pirî Paşa'nın düşmanı olduğu için İbrahim Ağa'yı veziriazamlığa heveslendirip kendisine de Mısır valiliğini vaad etmiştir⁷². Öne sürdüğü farklı bir görüşte ise sadece Pargalı İbrahim'i suçlayarak kendisinin, padişahın Pirî Paşa'yı azletmek için bir sebep aradığını hissettiğinden dolayı Ahmed Paşa'yı Pirî Paşa'ya musallat ederek onun müzevirlikleriyle Pirî Paşa'yı istifaya mecbur ettiğinden ve sadrazam olunca Ahmed Paşa'yı da Mısır'a vali yaptığından söz etmiştir⁷³. Sonradan isyan ettiği için Ahmed Paşa'nın Mısır'a gitmesi mevzu bahis olmuştur⁷⁴. Venedik elçi raporlarından edinilen bilgiye göre Pargalı İbrahim'in Pirî Paşa'yı zehirlediği gibi enteresan bir bilgi de mevcuttur⁷⁵.

⁶⁷ Müneccimbaşı, age, s.519-520.

⁶⁸ Lamartine, age, s.127.

⁶⁹ Latîfi, age, s.32.

⁷⁰ Latîfi, age, s.32.

⁷¹ Hayrullah Efendi, age, s.80.

⁷² Hayrullah Efendi, age, s.78.

⁷³ Hayrullah Efendi, age, s.80.

⁷⁴ Hayrullah Efendi, age, s.78-80.

⁷⁵ Afyoncu, *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Pargalı İbrahim Paşa*, s.96.

Araştırmalarımız sırasında sadece bir yerde rastladığımız bu durum aynı zamanda mümkün olması zayıf bir ihtimal olarak görünmektedir. Hali hazırda ikinci vezir olan ve hırslı yapısıyla ün salmış Ahmed Paşa'nın sadece bir hasodabaşı olan İbrahim'e böyle bir makamı altın tepside sunmasının yanı sıra kendisinin de payitahttan çok uzak bir mevkide vali olabilmek için böyle bir uğraş göstermesi pek mantıklı bir durum değildir. Kaynakların çoğunluğu Pirî Paşa'nın yerine geçmek için yanlış yollara başvurduğunu, fakat sonucunda İbrahim'in veziriazamlığını kabullenemediği için Mısır'a vali olmayı talep ettiği ve Kanunî'nin de bu fikri desteklediği yönündedir⁷⁶.

Jenkins'e göre ise İbrahim Paşa önce üçüncü vezir olmuştur, fakat ikinci vezir Ahmed Paşa ile Pargalı arasındaki çekişmeler o kadar dikkat çekicidir ki bu yüzden Kanunî, Ahmed Paşa'yı Mısır'a vali olarak göndermiş ve böylelikle İbrahim'in sadarete giden yolunu açmıştır⁷⁷. İbrahim Paşa'nın aldığı ücrete de değinen Jenkins; Pargalı'ya önceki veziriazamlara ödenen ücretten olan 16 bin akçeden fazla olarak 25 bin akçe verildiğini ve emrinde olan insanlardan da olağanüstü hediyeler aldığını belirtmiştir⁷⁸. Aynı zamanda Rumeli Beylerbeyliği'ne de atanan İbrahim'in yine teamüllere aykırı olarak Manastır veya Sofya şehirlerinde ikamet etmeyip İstanbul'da yaşadığından söz ederek başka bir istisnai durumun da altını çizmiştir⁷⁹.

İbrahim'in sadaret makamına getirilişi ile ilgili anlatılan meşhur hikâyelerden biri de Kanunî ile Pirî Paşa arasında geçen bir diyalog üzerinden şu şekilde anlatılabilir:

“Bir gün padişah, Mehmed Paşa'ya; (Hizmetinden çok memnun olduğum bir kulumu taşra çıkarmak isterim, bilmem ki nasıl bir mansap ile çıkarayım?) diye Mehmed Paşa'dan sorunca, Mehmed Paşa da: (Öyle, size çok yakın ve makbul olan kulunuza benim yerimin verilmesi isabetli olur) diye cevabı verince, İbrahim Paşa Odabaşı iken vezir-i âzam tâyin edilmiştir.”⁸⁰

Ünlü tarihçiler Uzunçarşılı ve Danişmend, İbrahim'in sadrazamlığa getirilişinin teamüllere aykırılığı üzerinde durmaktadırlar⁸¹. Danişmend'e göre Pargalı'nın veziriazam olmasıyla birlikte devletin asırdide bir teâmülü çığnenmiş, birden bire devletin en yüksek makamına gelmesiyle Osmanlı Tarihi'nde o zamana dek misli

⁷⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.89; Peçevî, age, s.49; Solakzâde, age, s.127; Hammer, age, s.25-26.

⁷⁷ Jenkins, age, s.26-27.

⁷⁸ Jenkins, age, s.27.

⁷⁹ Jenkins, age, s.25.

⁸⁰ Peçevî, age, s.19.

⁸¹ Danişmend, age, s.98; Uzunçarşılı, age, s.318.

görülmemiş bir “siyasi bid’at” gerçekleşmiştir⁸². Hatta Mısır’da kan dökülmesinin sebebini de buna bağlayan Danişmend, Pargalı’nın şahsi meziyetlerinden ötürü değil de “köpekçe dalkavukluklarıyla” Kanunî’nin gözüne girdiğini belirterek Osmanlı Tarihi’ne dalkavukluğu devşirmelerin soktuğunu iddia etmiş ve bunun öncüsü olarak da İbrahim’i hedef göstermiştir⁸³.

Kanunî, Pargalı’nın devlet işlerindeki acemiliğinden ötürü kendisine divanın usul ve kaidelerini öğrenmesine yardım etmesi için gerek divan işlerindeki hâkimiyeti, gerek Yavuz Sultan Selim döneminde görevde bulunduğu sürede de takdir edilmesiyle meşhur olmakla birlikte ziyadesiyle tecrübeli bir tezkireci olan Celâlzâde Mustafa Çelebi’yi baştezkirecisi olarak görevlendirmiştir⁸⁴. İbrahim Paşa hiç şüphe yok ki divanın resmî işleriyle alakalı kendisinden pek çok şey öğrenmiştir⁸⁵.

Pargalı’nın bu makama hızlıca yükseldiği ve bir takım tecrübelerden noksan olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Koçi Bey’in yıllar sonra yazdığı risalesinde belirttiği üzere deneyimsiz olarak bu makama gelen İbrahim Paşa’nın nizamı bozması bir eleştiri konusu olabilir⁸⁶. Fakat Peirce’nin bu mevzuyla dikkat çektiği noktada haklılık ve mantık payı yüksektir. Peirce’ye göre Pargalı seleflerinin ve haleflerinin aksine tayininden önce hiçbir dış yönetimde bulunmamasına rağmen kesinlikle politikanın acemisi bir zat değildir⁸⁷. Padişaha gittiği her yerde eşlik eden bir nedim olan Pargalı İbrahim, aldığı askerî ve idarî eğitim dışında Kanunî’nin şehzadelik zamanlarından beri adeta onun rahle-i tedrisinden geçerek kimsenin kolay kolay sahip olamayacağı bir tecrübeyi elde etmiştir⁸⁸.

Sonuç olarak İbrahim’in veziriazamlığı sadece Kanunî ile olan yakın ilişkisi üzerinden izah edilecek kadar basit bir noktada değildir. Küçük yaşlardan itibaren sarayda büyüyüp saray terbiyesi almış olması ve Kanunî ile kadim yoldaşlığının yanı sıra onun bu mevki için uygun düşen kişilik özelliklerini ve kendisinin Kanunî ile tanışmadan evvel Manisa’daki efendisinin sayesinde aldığı eğitimi de düşünürsek vezaret makamı için liyakat sahibi olmadığını söylemek çok da kolay olmayacaktır.

⁸² Danişmend, age, s.98.

⁸³ Danişmend, age, s.98.

⁸⁴ Uzunçarşılı, age, s.355.

⁸⁵ Uzunçarşılı, age, s.355-356.

⁸⁶ Ali Kemalî Aksüt, (tah.), *Koçi Bey Risalesi*, İstanbul: Vakit Matbaa, 1939, s.4.

⁸⁷ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğunda Hükümranlık ve Kadınlar*, (Çev. Ayşe Berktaş), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2002, s.97-98.

⁸⁸ Peirce, age, s.97-98.

Nitekim Peçevî, Pargalı İbrahim'in sadaret mevkiine getirilişinin herkes tarafından sevinçle karşılandığını ifade etmektedir⁸⁹.

E. İBRAHİM PAŞA'NIN HANEDAN DAMADI OLMASI: OSMANLI TARİHİNDEKİ EN MUHTEŞEM DÜĞÜN

Kanunî Sultan Süleyman tarafından veziriazamlık makamına getirilmesiyle beraber önlemez bir yükseliş dönemine adım atan Pargalı İbrahim Paşa, hanedan damadı olmasıyla bu itibarını taçlandırmıştır. Peçevî, Pargalı'nın direkt olarak Kanunî'nin kız kardeşi Hatice Sultan'la evlenmek için ricada bulunduğu ve padişahın bu izdivaca izin verdiğinden söz ederken⁹⁰, Celâlzâde Mustafa Çelebi; İbrahim Paşa'da sadaret mevkiine ulaştıktan sonra bir evlenme hevesi uyandığından ve bu isteği üzerine Sultan Süleyman'ın İbrahim'i kendi kız kardeşiyle evlendirme sözü verdiğinden bahseder⁹¹. Dimitri Kantemir ise başka bir ihtimalin altını çizerek padişahın İbrahim'i daha sıkı bağlamak için kız kardeşiyle evlendirme arzusunda olduğunu dile getirmektedir⁹².

Pargalı ve Hatice Sultan'ın izdivaç tarihi hakkında ciddi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Ağırlıklı fikir 1524 yılının Mayıs ayı olduğu yönündedir⁹³. Kantemir ise bu evliliğin 1523 yılında gerçekleştiğini iddia etmektedir⁹⁴.

Pargalı İbrahim adına bizzat masrafları Kanunî tarafından karşılanarak inşa ettirilmiş saray ile aynı yer olan At Meydanı'nda yapılan ve günlerce süren bu muhteşem düğünün dillere destan ihtişamı tarihçiler arasında ittifak bulmuş bir bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır⁹⁵.

Pargalı ile Hatice Sultan'ın oldukça şaşaalı düğünlerinin hazırlıklarını etraftan getirtilmiş işini hakkıyla yapan insanlar sürdürmüştür⁹⁶. Düğün için kıymetli eşyalarla süslenmiş büyük otaklar hazırlanmasının yanı sıra At Meydanı'ndaki manzaranın en

⁸⁹ Peçevî, age, s.49.

⁹⁰ Peçevî, age, s.50.

⁹¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.93.

⁹² Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğunun Yüksek ve Çöküş Tarihi 2*, (çev.Özdemir Çobanoğlu), c.2, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1979, s.81.

⁹³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.94; Peçevî, age, s.50; Solakzâde age, s.132;Hammer, age, s.30.

⁹⁴ Kantemir, age, s.81.

⁹⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.93-97; Peçevî, age, s.50; Solakzâde age, s.130-132;Hammer, age, s.30-31; Danişmend, age, s.103-104.

⁹⁶ Peçevî, age, s.50.

güzel yerine padişah için şahane bir taht kurulmuştur⁹⁷. Celalzâde bu tahtı şu şekilde tasvir etmektedir:

“Bu tahtın ön tarafında balkon biçiminde bir sahanlık yapılmış orada çeşit çeşit yaygılar serilmişti. Gölgecik kısmını teşkil eden yüksek tavan türlü türlü kumaşlarla süslenmişti; tahtın cephesi karşısında aşağı meydanlıkta, Acem şahlarından Uzun Hasan, Şah İsmail ve Ustaclu oğlu Kara Han ile Mısır Sultanlarından Kansu Gavri Tumanbay’a ait resimli ve gayet kıymetli yüksek çadırlar kurulmuş; bunlar için yüksek gölgelikler yapılmış; içlerine halılar, yaygılar, döşekler serilmiş ve sırmalı işlemeli yastıklarla bezenmişti.⁹⁸”

Danişmend bu çardakların tezyini ile ilgili olarak Çaldıran, Otlukbeli, Mercidâbık ve Ridaniye seferlerinin en muhteşem ganimetlerinin kullanıldığını da ilave etmiştir⁹⁹.

On beş gün on beş gece sürdüğü iddia edilen bu muhteşem düğüne ilmî, hukukî ve askerî sınıftan mühim insanlar davetli olduğu için padişahın etrafındaki oturma düzeni de gün be gün değişiklik arz etmiştir. Peçevî bu düzenlemelerle ilgili olarak padişahın sağ tarafına şeyhülislam Kemalpaşazâde’nin, sol tarafına hocası Mevlana Hayreddin’in yerleştirildiğini belirtmiştir¹⁰⁰. Diğer büyük din bilginleri, ileri gelenler ve müderrislerin ise padişahın karşısında oturtulduğunu ve ilmî derinliği olan konuşmalarda bulunulduğunu ifade etmiştir¹⁰¹. Solakzâde bu mecliste padişahın işaret etmesiyle “Ya Dâvud, muhakkak ki biz seni arzda bir halife kıldık...” ayet-i kerimesinin tefsiriyle alakalı bahislerin konuşulduğundan ve soruların cevaplandırıldığından bahsetmiştir¹⁰².

Hammer’in değindiği yerleşme düzenine göre de Sultan Süleyman’ın sağ tarafına müfti-i muhterem Ali Cemali, sol tarafına şehzadeler muallimi Şemsi Efendi’yi oturttarak mezhep meselelerinden bahsedildiğinden söz edilmiştir¹⁰³. Bu düzen farklı günlerdeki bir oturma tertibi olabileceği gibi, sadece iki tarihçi arasında geçen bir ihtilaf da olabilir.

⁹⁷ Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.93; Peçevî, age, s.50; Solakzâde, age, s.130.

⁹⁸ Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.93.

⁹⁹ Danişmend, age, s.103.

¹⁰⁰ Peçevî, age, s.50.

¹⁰¹ Peçevî, age, s.50.

¹⁰² Solakzâde, age, s.132.

¹⁰³ Hammer, age, s.30-31.

Bir şölen havasında geçtiğinden şüphe duyulmayan bu düğünde önce şehir halkına ziyafetler verilmiş ayrıca çevredeki yoksulların da yedirilip içirilmesi sağlanmıştır¹⁰⁴. Düğünün diğer günlerinde hangi sınıfların nasıl ağırlandığını Celalzâde şu şekilde zikretmiştir:

“Başka bir gün süvarilere ve birer gün aşırı olarak silâhdarlara ve garipler bölüğüne ziyafetler çekildi. Müstakil ağalar, kâhyalar, kâtibler süslenmiş yerlere oturup bu güzel nimetlerden faydalandılar. Bir başka gün sanatkârları davet ettiler ve bunlara da ikram ettiler. Yine başka bir gün de âlimleri, ilim erbâbını davet ettiler. Receb ayının 26. günü, bütün hocalar öğrencileri ve kalfaları ile geldiler. Kendileri için ayrılmış yerlerde oturup yemekler yediler, güzel kokulu şerbetler içtiler... Öbür tarafta şeyhler, sofular, ihtiyarlar ziyafet sofrasına oturarak yemeklerini yediler. Ertesi gün vezirler ve Rumeli Beylerbeyi, diğer devlet erkânı ve saltanat âyânı ve bütün divân halkı, rütbe sırası ile gelip oturdular. Bunlara daha çok ikramda bulundular.¹⁰⁵”

İkramların ardının arkasının kesilmediği bu düğün sofrasında şerbetdârlık vazifesini Defterdar Mustafa üstlenerek padişaha yekpâre bir pirûze kâsede sunum yapmıştır¹⁰⁶. Yemekten sonra ise ulemanın her birine birer sini şekerli helva ve şekersiz yemekler ve murabbalar ihsan olunarak sonsuz iltifatlara nail olmuşlardır¹⁰⁷.

Adeta bin bir gece masallarını anımsatan bu fevkalade düğünde gelinin saraydan alınacağı günün arefesi olduğu zikredilen dokuzuncu günde İbrahim Paşa'nın sağdıçlık vazifesini yerine getiren ikinci vezir Ayas Paşa beraberinde yeniçeri ağası ile saraya giderek padişahı resmen düğüne okumuştur¹⁰⁸. Sultan Süleyman da eniştesi İbrahim Paşa'ya uzun uzadıya methiyeler dizerek¹⁰⁹ ve hil'atler ihda ederek¹¹⁰ bu daveti kabul etmiştir.

Ayas Paşa âdet olduğu üzere sağdıçlık mumunu paşalar, defterdarlar, yeniçeri ağası ve ağalar vasıtasıyla götürmüştür¹¹¹. Daha sonra yine gelenek olduğunu

¹⁰⁴ Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.94; Peçevî, age, s.50.

¹⁰⁵ Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.94.

¹⁰⁶ Peçevî, age, s.50; Solakzâde, age, s.132; Hammer, age, s.30.

¹⁰⁷ Peçevî, age, s.50; Hammer, age, s.30-31.

¹⁰⁸ Peçevî, age, s.50; Solakzâde, age, s.131; Hammer, age, s.30-31.

¹⁰⁹ Danişmend, age, s.103.

¹¹⁰ Solakzâde, age, s.131.

¹¹¹ Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.94.

düşündüğümüz güvey mumu verilmiştir¹¹². Düğünle alakalı önemli bir ritüel olduğu düşüncesinde olduğumuz bu mumlardan Celalzâde şu şekilde bahsetmektedir:

“Mumlar gayet süslü olup üzerlerinde binlerce nakış vardı. Nitekim birinde altmış bin ve öbüründe kırk altı bin adet resim bulunuyordu. Bu resimler arasında güller, toplar, çimenler, çimenlikler, altıgen ve sekizgen havuzlar, havuz kenarlarında selviler, tavus kuşları, lâleler, çiçekler, güller, sümbüller, çiğdemler, menekşeler, karanfiller, süsenler, nergisler, şakayıklar ve ağaç dallarında dudular, kumrular, turunçlar, narlar, fıstıklar, elmalar, armutlar, ayvalar ve türlü türlü meyveler ile çeşit çeşit çiçekler, güzel suretler, hurma kuşları, deniz balıklarının resimleri vardı. Mumların bazı yerlerinde güzel develer, deveçiler, tavlalar ve tavla hayvanlarında kolanlar, altın dizginler, kıymetli taşlarla süslü eyerler, Arap atları, katırlar, ankalar, leylekler, maymunlar, aslanlar, kaplanlar, atmacalar, doğanlar, çakırlar ve askerî manzaralardan Semendire kalesinin kule ve beden duvarları, hendekler ve kule içinde tüfekler ve toplar, azaplar, gemiler, korsanlar, mükemmel bir surette çizilmiş ve bunların hepsi de memleketimiz sınırları içerisinde yapılmıştı.¹¹³”

Osmanlı tarihinde yankı uyandırmış bu düğündeki önemli bir detay da düğün evine “nakhl” denilen altın ve gümüşten ağaçlar gönderilmesidir¹¹⁴. Danişmend Pargalı İbrahim’in düğünündeki görkemli nakhlleri şu şekilde betimlemektedir:

“Makbûl-İbrahim Paşa’nın düğünündeki ‘nakhl’lerden birinin altmış bin birinin de kırk bin parçadan yapılmış olduğu rivayet edilir: Bunlar ‘Simurg’ ve ‘Ankaa’ gibi esatirî kuşlarla da süslenmiş çok muhteşem san’at eserleridir.”¹¹⁵ Lamartine ise ağaçlardan birinin tabiat ve sanatın altmış dört bin harikasını temsil edecek şekilde tezyin edildiğinden bahsetmiştir¹¹⁶.

Onuncu günde düğün alayının bütün İstanbul sokaklarında gezdirilmesi söz konusu olmuştur¹¹⁷. Alayın ortasında dolaştırılan ve “yapma bir hurma ağacı” olduğunu ifade eden Lamartine aslında yukarıda sözü edilen nakilleri kastetmektedir. Lamartine bu ağacın evlenenlerin neslinin gücünü temsil ettiğini belirtmektedir. Büyüklüğüne göre

¹¹² Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.94.

¹¹³ Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.95.

¹¹⁴ Hammer, age, s.31; Danişmend, age, s.104.

¹¹⁵ Danişmend, age, s.104.

¹¹⁶ Lamartine, age, s.129.

¹¹⁷ Lamartine, age, s.129.

hayvan ya da arabayla nakledilen¹¹⁸ bu ağaçların Pargalı İbrahim'in düğünü için yapılmış olanları o kadar devâsâdır ki onu dolaştırabilmek için bazı sokakların genişletilip, bazı kapıların yıkılması icap etmiştir¹¹⁹.

Aslında saraya damad olmak kolay değil bilakis külfetli bir iştir¹²⁰. Fakat İbrahim Paşa hanedan damadı olurken kullanması için kendisine Kanunî tarafından hesapsız bir harçlık ve büyük mallar verildiği iddia edilmektedir¹²¹. Nitekim Kaptan Paşa'nın düğün için tedarik ettiği duvak ve cibinliğin 50.000 altın değerinde olduğu tahmin edilirken, Kanunî'nin hocası Sâdi Efendi'nin padişahın müsaadesi ile 300.000 mihri altınla nikâhı kıyması bu rivayetleri doğrular niteliktedir¹²². Keza bugüne kadar gelen sultanların hiç birinin nikâhı için verilen mihrin 100.000 altını aşmaması da dikkat çeken bilgiler arasında yer almaktadır¹²³.

Debdebesi ile şüyu bulmuş bu şahane düğün için At Meydanı'nda sergilenen güreş, raks, koşu, ok yarışı,¹²⁴ kemankeşlerin şişe ve yumurta gibi hedefleri vurmaya yönelik oyunları¹²⁵, yeniçerilerin kılıç gösterileri, matrak müsabakaları, yağlı direğe çıkabilme yarışları, soytarıların gösterileri¹²⁶ gibi eğlencelerin düzenlenmesinin yanı sıra çalgı takımları ve havai fişekler düğüne renk katmıştır¹²⁷. Aynı zamanda gelin ve damat için pek çok şair kasidelerini dinletebilme fırsatı bulmuş, en çok takdire şayan görülen kaside ise Hayali'nin kasidesi olmuştur¹²⁸.

İstanbul'da o dönemde adeta bir cümbüş havası oluşturan bu düğün çevre bölgelerin de dikkatini çekmiştir. Erhan Afyoncu'nun Venedik elçilerinin raporlarına göre düzenlediği eserinde Pargalı İbrahim'in düğün kutlamalarını gizlice izlemek için Venedik elçilerinin etrafını kurşunla kaplattığı ve birkaç kepenkle muhafaza edilen bir kulübe yaptırdıkları bilgisinden söz etmektedir¹²⁹.

¹¹⁸ Danişmend, age, s.104.

¹¹⁹ Lamartine, age, s.129.

¹²⁰ Metin And, "Makbûl İbrahim Paşa ve Düğünü", *Hayat Tarih Mecmuası*, c.2, sy.7, İstanbul: 1969, s.8.

¹²¹ Ragıp Şevki Yeşim, "Başına Devlet Kuşu Konan Vezir Maktul İbrahim Paşa", *Hayat Tarih Mecmuası*, c.1, sy.3, İstanbul: 1966, s.28.

¹²² Yeşim, agm, s.28.

¹²³ Yeşim, agm, s.28.

¹²⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.95; Hammer, age, s.30-31.

¹²⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.95.

¹²⁶ And, agm, s.9.

¹²⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.97; Solakzâde, age, s.131-132; And, agm, s.9.

¹²⁸ Hammer, age, s.31.

¹²⁹ Afyoncu, *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Pargalı İbrahim Paşa*, s.43.

İbrahim Paşa'nın düğün hediyelerini meydanın ortasında herkese göstererek aldığı rivayetler arasında yer almaktadır¹³⁰. Bu hediyeler arasında on kölenin ellerinde taşıyarak getirdikleri altın kaplar, Venedik ve Bursa işi sırma, ipek kumaş; samur, vaşak, siyah ve beyaztilki kürkleri, değerli büyük balık dişleri ve derileri bulunmaktadır. Bunlarla birlikte Ayas Paşa'nın sağdıç olarak gönderdiği 10 köle ve 60 katır yükü hediyeler de göz doldurmaktadır. Gelinin sağdıçının Hatice Sultan'a 4 bin düka altın değerinde bir çift küpe hediye etmesi de ne kadar üst düzeyde hediyeler aldıklarının bir delili olarak karşımıza çıkmaktadır¹³¹.

Günlerce süren düğünün sonunda gelinin çeyizinin taşınması sabahtan akşama kadar sürmüş ve Hatice Sultan yirmi beş güzel giyinmiş cariyeyle eşliğinde At Meydanı Sarayı'na getirilmiştir¹³².

Adeta dillere pelesenk olan bu düğün ilerde Sultan Süleyman ile İbrahim Paşa arasında 1530'daki şehzadelerin sünnet düğününde de bahsi geçecek bir latife olarak karşımıza çıkacaktır¹³³.

Pargalı İbrahim Paşa ve Hatice Sultan'ın düğünü bütün ihtişamıyla birlikte kökleşmiş bir bilgi olarak yer almışsa da zamanında bu bilgiyi kendi tarih kitabında dile getiren Uzunçarşılı yıllar sonra yanıltıldığını ve yanıltıldığını itiraf etmiş ve yaptığı arşiv ile vesika araştırmalarına dayanarak aslında Pargalı'nın hanedan damadı olmadığı iddiasında bulunmuş ve yeni bir ihtilafkonusunun kapısını aralamıştır¹³⁴.

Uzunçarşılı, araştırmalarından ötürü şüpheye düştükten sonra Tabakâtü'l-Memâlik isimli eseri yeniden dikkatlice incelediğini, orada Pargalı'nın damatlığın dair herhangi bir kayıt olmadığını, ikinci elden olan; Peçevî, Âli, Solakzâde gibi tarihçilerin bu mevzuyu anlatırken Celalzâde'den yararlandıklarını ve onların da Hatice Sultan'dan hiç bahsetmediklerini ifade etmektedir¹³⁵. Bunun yanı sıra o dönemde yaşamış hem bir hanedan damadı hem de bir veziriazam olan Lütfi Paşa'nın kaleme aldığı tarihinde de gelinin kim olduğundan söz edilmediğini dile getirmiştir. Kendi tahminine göre ziyadesiyle görkemli olan ve günlerce süren bu düğünde halk tabakasına kadar ziyafetler verilmesinden, padişahın düğüne gelip bir gece kalmasından ve düğünün

¹³⁰ And, agm, s.9.

¹³¹ And, agm, s.9.

¹³² And, agm, s.9.

¹³³ Gökbilgin, "İbrahim Paşa, Pargalı, Frenk, Makbûl, Maktûl", age, c.6, s.909.

¹³⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Vezir-i Azamı Makbul ve Maktul İbrahim Paşa Padişah Damadı Değildi", *Belleten Dergisi*, c.XXIX, (Nisan, 1965), s.355-356.

¹³⁵ Uzunçarşılı, agm, s.356.

masraflarını Kanunî'nin üstlenmesinden dolayı bunun bir sultanın düğünü olabileceğinin zannedilmesinin mümkün olduğunu zikretmektedir¹³⁶.

Topkapı Sarayı Kütüphanesi'ndeki araştırmalarında Yavuz Sultan Selim'in torunu Osman Şah Bey'in vakfiyesini tetkik ederken babasının İskender Paşa, annesinin Hanım Sultan olduğunu gördüğünü belirtmiştir¹³⁷. Yavuz'un bilinmeyen bir kızı olduğunu zanneden Uzunçarşılı; Nev'îzâde Atayî'nin Şakâyık zeylinden Osman Şah Bey'in validesinin vasiyeti üzerine yaptırdığı medresenin Hatice Sultan Medresesi diye tanındığını öğrenince, aslında Hanım Sultan ile Hatice Sultan'ın aynı kişi olduğu kanısına varmıştır¹³⁸. Böylece İbrahim Paşa ile Hatice Sultan'ın bir alakası olmadığından emin olduğunu ifade etmiştir¹³⁹.

İbrahim Paşa ile Hatice Sultan'ın evlenmediğine başka bir delil olarak da Topkapı Sarayı arşivindeki paşanın zevcesine ve zevcesinin ona yazdığı mektuplardaki bazı ifadeleri öne sürmüştür¹⁴⁰. Bunlardan birisi Pargalı'nın eşinin Valide Sultan'ın vefatından ötürü taziye için saraya kocasından yani İbrahim Paşa'dan izinsiz gittiğinden dolayı dilenmiş bir özür cümlesidir¹⁴¹. Uzunçarşılı'ya göre eğer paşanın zevcesi olan bu hanım gerçekten Yavuz Sultan Selim'in kızı olsaydı kendi validesinin vefatı sebebiyle taziyeye gittiği için özür dilemesine de gerek yoktur. Bunun gibi diğer mektuplardaki bazı ifadelerin ve yorumların bir sultana yöneltilemeyeceğini veya bir sultan tarafından dile getirilemeyeceğini düşüncesindedir. Bunun yanı sıra Pargalı'nın asıl zevcesinin Kumkapı'da yaptırmış olduğu camiye ismini koyduğu ve aynı zamanda o beldedeki bir mahalleye de adı verilmiş olması nedeniyle Muhsine Hatun olduğunu belirtmiştir¹⁴².

Uzunçarşılı'nın Pargalı'nın eşinin Hatice Sultan olmadığı yönündeki makalesine bir destek de Nigar Anafarta'nın "Makbul İbrahim Paşa Kanunî'nin Damadı mıydı?" isimli makalesinden gelmiştir. Adının Hanım Sultan olarak da geçtiği düşünülen Hatice Sultan'ın İskender Paşa ile evli olduğu görüşüne tamamen katılan Anafarta, İbrahim

¹³⁶ Uzunçarşılı, agm, s.356-360.

¹³⁷ Uzunçarşılı, agm, s.356.

¹³⁸ Uzunçarşılı, agm, s.356.

¹³⁹ Uzunçarşılı, agm, s.356.

¹⁴⁰ Uzunçarşılı, agm, s.358-360.

¹⁴¹ Uzunçarşılı, agm, s.359.

¹⁴² Uzunçarşılı, agm, s.358-360.

Paşa'nın eşi olarak gösterilen Muhsine Hatun'un da bir sultan olmadığını kanıtlama gayreti farklı bir açıdan gerçekleşmiştir¹⁴³.

Anafarta'ya göre Kumkapı'da İbrahim Paşa yokuşunda bulunan Muhsine Hatun Mescidi; kargir duvarlı, ahşap çatı ve minberli basit bir mesciddir. Şayet İbrahim Paşa'nın zevcesi bir sultan olsaydı, o da diğer sultanların yaptırdığı gibi kendi şanına yaraşır büyük bir cami yaptırır¹⁴⁴. Ayrıca kendisi "Tuhfetü'l-Mimariye Risalesi" adlı kitabı taradığında oradaki mimari eserleri yapılmış başka sultanlardan bahsedilirken muhakkak "sultan" ibaresinin geçtiğini fakat Muhsine Hatun Mescidi için sadece "Kumkapı kurbünde bina olunan İbrahim Paşa zevcesi mescidi" şeklinde bir yazım olduğunu ve tek başına bu kanıtın bile Pargalı'nın hanedan damadı olmadığını izah etmeye yeterli olduğunu dile getirmiştir¹⁴⁵. Ayrıca Muhsine Hatun'a mevcut vesikalardan öğrenildiğine göre bizzat kendi ismini kullanarak İbrahim Paşa'nın yazdığı; eşine ve çocuklarına olan hasretini ifade ettiği mektubuna dikkat çekerek çirkin bir itham olan Muhsine Hatun'un Pargalı'nın metresi olduğu yorumlarına da tepki göstermiştir¹⁴⁶.

Çağatay Uluçay, Uzunçarşılı'nın makalesini mercek altına alarak tarihî kaynaklarda Hatice Sultan'dan niçin bahsedilmediğiyle ilgili iddialara cevaplar vermiş ve Pargalı ile Hatice Sultan'ın izdivacının gerçekleştiğine yönelik deliller getirmiştir.

Makbul diye anılan İbrahim Paşa'nın unvanının "Maktul"e evrildiğini ve katlinden sonra Kanunî hanedanı arasında lânetle anıldığını hatırlatan Uluçay, bu yüzden de Pargalı'nın eşinin bir sultan olduğunu yazmaya kimsenin cesaret edemeyeceğini; Celalzâde ve Lütfi Paşa'nın düğünü detaylıca anlatmalarına rağmen bir tek gelinin kim olduğundan bahsetmemelerinin bu sebebe dayandığını öne sürmüştür¹⁴⁷. Özellikle Lütfi Paşa'nın damatlıktan kovulduğunun ve vezirlikten de emekliye sevk edildiğinin altını çizerek onun kendi yazdığı tarih kitabında bu bilgiyi verip adeta şimşekleri üzerine çekmesinin mümkün olmadığı yorumunu getirmiştir¹⁴⁸.

¹⁴³ Nigar Anafarta, "Makbul İbrahim Paşa Kanunî'nin Damadı mıydı?", *Hayat Tarih Mecmuası*, c.2, sy. 8 (Eylül 1966), s.76.

¹⁴⁴ Anafarta, agm, s.76.

¹⁴⁵ Anafarta, agm, s.76.

¹⁴⁶ Anafarta, agm, s.75.

¹⁴⁷ M. Çağatay Uluçay, *Kanuni Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1970, s.234.

¹⁴⁸ Uluçay, *Kanuni Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar*, s.234.

Farklı bir açıya daha dikkat çeken Uluçay; İbrahim Paşa'nın on beş gün ve gece süren şaşaalı düğününden bahsederek ancak bir sultanla evlenen bir zatın böyle bir düğün yapabileceği ve Osmanlı tarihinde bunun aksini kanıtlayan bir bilgiyle karşılaşmadığını ifade etmektedir¹⁴⁹.

İskender Paşa'nın Hanım Sultanla izdivacı meselesiyle alakalı olarak bir yanlısın olması gerektiğini çünkü terim olarak padişah kızlarına "sultan", onların kızlarına "hanım sultan" denildiğini belirtmiştir. Ayrıca yaptığı araştırmalara göre Osman Şah Bey'in İskender Paşa'nın oğlu değil torunu olduğunu iddia ederek Uzunçarşılı'nın öne sürdüğü tezlerden birini çürütmüştür¹⁵⁰.

İbrahim Paşa'nın zevcesine yazdığı mektuplarla ilgili olarak da paşanın zikrettiği sözlerin hanedan mensuplarına karşı kullanılabilir sözler olduğundan bahsederek kayınvalidesi için dile getirdiği "Hatun-ı Muazzama" şeklindeki ifadesiyle Kanunî'nin annesi Hafsa Sultan'ı kast edebileceğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra Hafsa Sultan'a "Validem", Kanunî'ye "Karındaşım" diyecek kadar aileye girmiş birisinin, ancak o aile ile ilişki kurmuş birisi olması gerekliliğini dile getiren Uluçay, mantıken bunun da padişahın kız kardeşi ile evlenmekle mümkün olabileceği yorumunu yapmıştır. Şehzade Mustafa'nın annesi Mahidevran Sultan'ın da Hatice Sultan'a yazdığı mektuplardan ve Hatice Sultan'a karşı zikrettiği "Hemşire Hazretleri", "Hemşirelik ve Karındaşlık" şeklindeki hitaplarından Pargalı'nın zevcesinin Hatice Sultan olduğunu, dolayısıyla hanedan damadı olduğunu teyit etmiştir¹⁵¹.

Son olarak Cemal Kutay'ın "Tarih Konuşuyor" isimli kitabında, Kutsal Roma Germen İmparatoru V. Şarl'ın İstanbul'da o dönemlerde görev yapmakta olan elçisinin bizzat Pargalı İbrahim Paşa'nın karısının Hatice Sultan olduğunu zikretmesini delil göstererek bu konuya net bir şekilde açıklık getirmiştir¹⁵².

İbrahim Paşa'nın yazmış olduğu bir mektupta ismi geçen ve kendisine cami yaptırılmış olan Muhsine Hatun'un kim olduğuyla ilgili yorumları da Hatice Sultan'ın isminin Hatice Muhsine olabileceği ya da mektuplarda ismini müstear olarak zikredebilmek için bunun seçildiği şeklindedir. Aksi haldeki bir durumda Pargalı'nın saraydaki cariyelerden Muhsine isminde birisiyle bir münasebeti olması gerektiğinin

¹⁴⁹ Uluçay, *Kanuni Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar*, s.234.

¹⁵⁰ Uluçay, *Kanuni Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar*, s.234.

¹⁵¹ Uluçay, *Kanuni Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar*, s.234-235.

¹⁵² Uluçay, *Kanuni Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar*, s.235-236.

icap ettiğini belirten Uluçay, hanedan damatlarının sultanların üzerine başka bir eş alamadıkları bilgisini de ilave etmiştir¹⁵³.

Hem Uzunçarşılı'nın hem de Uluçay'ın İbrahim Paşa'nın hanedan damatlığı konusundaki görüşleri incelendiğinde ve Peçevî, Dimitri Kantemir, Ahmet Refik ve Lamartine gibi isimlerin de bizzat Pargalı İbrahim Paşa'nın ismini zikretmelerinden ötürü Pargalı'nın Hatice Sultan ile evlenmesinin daha makul bir yorum olduğu düşüncesindeyiz.

¹⁵³ Uluçay, *Kanuni Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar*, s.236-237.

İKİNCİ BÖLÜM

SADRAZAMLIKTAN SERASKERLİĞE İBRAHİM PAŞA

A. SADRAZAMLIKTAKİ İLK GÖREV: MISIR'DA ASAYİŞİ SAĞLAMA

İbrahim Paşa'nın sadarete getirilmesinden oldukça rahatsız olan Ahmed Paşa, Pargalı'nın maiyyetinde çalışmak istemediğinden dolayı Mısır valiliği için Kasım Paşa'ya ferman çıkmış olmasına rağmen padişaha giderek bu görevi talep etmiş ve kendisini tayin ettirmeye muvaffak olmuştur¹⁵⁴.

Ahmed Paşa ona verilen büyük bir gemiyle Ağustos 1523¹⁵⁵ tarihinde İstanbul'dan hareket etmiş, Kahire'ye varıp oradaki para ve kıymetli taşlarla dolu hazineden gözleri kamaşınca habis yaratılışından ötürü kendisinde bir iktidar sevdası peyda olmuştur¹⁵⁶. Bağımsızlık ümidi yeşeren Ahmed Paşa öncelikle Mısır'da olan askerlerin elebaşlarını elde etmeye çalışarak gizlenen asileri toparlama gayretine girmiş ve hazineden mallar dağıtarak desteğini almak istediği Çerkezleri de yanına çekmeyi başarmıştır¹⁵⁷. Mısır'ı muhafaza eden askerlerin teşkilatını da değiştiren Ahmed Paşa bunun yanı sıra o günkü nizam ve asayişe uygun şekilde hazırlanmış olan bazı Osmanlı kanunlarını kendine göre düzenlemiş ve durumu kendi lehine çevirmek için çeşitli hilelere tevessül etmiştir¹⁵⁸. Aynı zamanda daha fazla müttefik edinebilmek için Papa ile baş şövalyeye başvurarak eğer kendisine yardım ederlerse Rodos'u iade edeceğine dair vaatlerde bulunacak ve bu mevzuyla alakalı diğer Hristiyan prenslerine mektup yazacak kadar alçalmıştır¹⁵⁹.

Ahmed Paşa'nın kendisine verilen yetkileri kötüye kullanarak yaptığı işler İstanbul'da duyulunca padişah, Mısır'daki astsubaylardan Kara Musa isimindeki bir zata gizli bir emir yazarak Mısır Beylerbeyliğini vermiş ve Hain Ahmed Paşa'nın idam edilmesini ferman buyurmuştur¹⁶⁰. Fakat Ahmed Paşa'nın Antalya sahilindeki İstanbul'dan gelen adamları kollayan istihbarat teşkilatı bu haberi alınca ferman daha eline ulaşmadan Kara Musa'nın Ahmed Paşa tarafından ivedilikle çağrılmasını ve öldürülmesini sağlamıştır¹⁶¹. Aynı zamanda padişaha sadık askerleri de katleden Ahmed

¹⁵⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.89; Peçevî, age, s.49; Solakzâde, age, s.127.

¹⁵⁵ Solâkzade, age, s.127; Peçevî, age, s.49.

¹⁵⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.90; Solakzâde, age, s.127.

¹⁵⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.90; Peçevî, age, s.49; Solakzâde, age, s.127.

¹⁵⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.90; Peçevî, age, s.49; Hammer, age, s.28.

¹⁵⁹ Uzunçarşılı, age, s.319.

¹⁶⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.90; Peçevî, age, s.49; Solakzâde, age, s.128; Hammer, age, s.29.

¹⁶¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.90; Peçevî, age, s.49; Solakzâde, age, s.128.

Paşa isyanını aşikâr ederek Mısır tahtına geçip sultanlığını ilan etmiş, kendi adına hutbe okutmuş ve sikkeyi değiştirmiştir¹⁶².

Mısır halkının tamamen kendisine tâbi olabilmesi için “Müctehid” unvanlı bir Kızılbaş hoca bularak ona uymaları hususunda halkı ayartmaya çalışmıştır¹⁶³. Başka bir rivayete göre ise dört mezhep kadılarını zorla kendisine biat ettirmiştir¹⁶⁴.

Yeniçeri taifesini de katleden Hain Ahmed Paşa geriye kalan kaleye kapanmış yeniçerileri de öldürerek iktidarı önündeki bir tehlikeyi daha bertaraf etmek istemiş fakat bunun için kaleye girmenin bir yolunu bulamamıştır. Çerkeslerden Cemaleddin adında birinden eski bir yer altı sığınağının varlığını ve bu sayede kaleye ulaşabileceğini öğrenen Ahmed Paşa, yandaşlarıyla birlikte kaleyi ele geçirerek içerdeki bütün yeniçerileri bir yıldız saati mukatelenin sonunda kılıçtan geçirmiştir¹⁶⁵.

Mısır’a birlikte geldiği¹⁶⁶, sadakatine inandığı, Kadızâde namıyla meşhur, daha önce Kırım Hanı Mengli Giray Han’ın hizmetinde bulunmuş olan Mehmed (Muhammed)¹⁶⁷ Bey’i vezir yapan Hain Ahmed Paşa devlet işlerini ona bırakarak kendisi zevk u sefaya dalmıştır¹⁶⁸. Aslında Mısır’daki isyanın bir parçası olmayan Mehmed Bey padişaha sadık olan diğer üstsubaylarla beraber gizlice birleşerek Hain Ahmed Paşa’yı gâfil avlamak amacıyla pusuya yatmışlardır¹⁶⁹. Günün birinde tıraş olmak için hamama gittiğini öğrenen Mehmed Bey ve yandaşları bu fırsatı değerlendirerek hücumla geçmişlerse de Hain Paşa Arap şeyhlerin yardımıyla ellerinden kaçmayı başarmıştır¹⁷⁰. Bir rivayete göre firar haberini alan beyler Güzelce Kasım Bey’i kaymakam ilan etmişlerdir¹⁷¹. Ardından Kahire’deki askerleri toplayıp Araplardan destek alan Ahmed Paşa’nın üzerine yürüyen Mehmed Bey yapılan savaşta bu hainin yakalanmasını sağlayıp, kellesini almış ve ayaklanma bitmiştir¹⁷². Hain Ahmed Paşa’nın Arap şeyhi Hariş tarafından teslim edilerek yakalanması da rivayetler arasında yer almaktadır¹⁷³. Bab-ı Zuvayla’da asaya konulup şehre getirilen kesik başı havas ve avam

¹⁶² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.90; Peçevî, age, s.49; Solakzâde, age, s.127; Hammer, age, s.29.

¹⁶³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.91.

¹⁶⁴ Solakzade, age, s.127.

¹⁶⁵ Solakzade, age, s.127-128; Hammer, age, s.29.

¹⁶⁶ Peçevî, age, s.49.

¹⁶⁷ Solakzade, age, s.129.

¹⁶⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.91; Peçevî, age, s.49; Solakzâde, age, s.129; Hammer, age, s.29.

¹⁶⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.91.

¹⁷⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.91; Peçevî, age, s.49; Solakzâde, age, s.129; Hammer, age, s.29.

¹⁷¹ Solakzâde, age, s.129.

¹⁷² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.91; Peçevî, age, s.49; Solakzâde, age, s.129-130.

¹⁷³ Hammer, age, s.29-30.

tarafından temaşa edildikten sonra beş nefer çavuş ile Der-i Devlet'e gönderilmiştir¹⁷⁴. İsyanı bastırmak için gösterdiği çaba sebebiyle Mehmed Bey'in Mısır defterdarı olarak ödüllendirilmesi de bu mevzuyla ilgili rivayetler arasında bulunmaktadır¹⁷⁵.

Hain Ahmed Paşa'nın infaz haberi gelmeden önce Vezir Ayas Paşa komutasında Mısır'a gönderilen kuvvet yola çıktıktan sonra Kütahya civarında hain paşanın kellesini getiren ulaklarla karşılaşınca padişahın da müsaadesiyle dağıtılmıştır¹⁷⁶.

Hain Ahmed Paşa vakasından sonra Mısır eyaletine Güzelce Kasım Paşa tayin edilmiştir¹⁷⁷. Fakat Sultan Süleyman Mısır'a bağlı şehirlerdeki bazı karışıklıkları gidermek ve genel ahvali düzgün bir intizama koyabilmek için İbrahim Paşa'nın Kahire'ye gitmesi gerektiğini düşünmüştür¹⁷⁸. Emrine Rumeli Defterdarı İskender Çelebi, Ulufeci Ağası Hayreddin Ağa, Başçavuş Sofuoğlu Mehmed, otuz kadar çavuş, divan kâtipliğine terfi ettirilen Celâlzâde Mustafa Çelebi ve Gelibolu'dan katılacak olan 500 yeniçeri verilerek kendileri için on kadar büyük gemi hazırlanmıştır¹⁷⁹. Yeniçerilerin yanı sıra farklı sınıflardan 2 bin askeri daha maiyyetine kattığı da rivayetler arasındadır¹⁸⁰. Lamartine bu yolculuğun 200 kadırgalık bir donanma ile yapıldığını iddia etmektedir¹⁸¹.

Ağırlıklı rivayete göre Ağustos 1524¹⁸² tarihinde gemilere binilerek Mısır'a doğru hareket eden İbrahim Paşa ve maiyyetindekiler sonbahar mevsiminde bulunduğu için hava şartlarından dolayı Silivri'ye vardıldıktan sonra devam edemeyip Kızılcaada'ya dönmek zorunda kalmışlardır¹⁸³. Birkaç gün orada kalan İbrahim Paşa'nın zahmet çektiği haberini alan Sultan Süleyman, veziriazamını teselli etmek için merhamet buyurarak birkaç hademesi ile beraber hassa kayıklarından biriyle Kızılcaadaya gelmiştir. Kanunî'nin teşriflerinden onur duyan İbrahim Paşa, padişahın ayaklarına yüz sürmüş ve mübalağalı iltifatlarla kadrini yüceltmıştır¹⁸⁴. Pargalı İbrahim ve Kanunî Sultan Süleyman adada ava çıkmışlar, dolaşmışlar, birlikte vakit geçirmişlerdir. Hava elverişli hale gelince padişah makamına dönmüş ve gemiler Gelibolu'ya doğru hareket

¹⁷⁴ Solâkzade, age, s.130; Hammer, age, s.30.

¹⁷⁵ Hammer, age, s.30.

¹⁷⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.92.

¹⁷⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.99; Peçevî, age, s.51; Solakzâde, age, s.132.

¹⁷⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.99; Peçevî, age, s.51; Solakzâde, age, s.132; Hammer, age, s.31.

¹⁷⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.99; Peçevî, age, s.51; Solakzâde, age, s.132-133; Hammer, age, s.31.

¹⁸⁰ Danişmend, age, s.105

¹⁸¹ Lamartine, age, s.129

¹⁸² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.99; Solakzâde, age, s.132; Hammer, age, s.31.

¹⁸³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.99; Solakzâde, age, s.132-133.

¹⁸⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.99; Solakzâde, age, s.132-133.

etmiştir¹⁸⁵. Venedik elçi raporlarında ise Sultan Süleyman'ın Kızılcada'ya ziyaretinden bahsedilmeyip padişahın İbrahim Paşa'nın gitmesiyle birlikte Edirne'ye yola koyulduğundan ve veziriazamı gelmeden İstanbul'a dönmeyeceğine dair ifadeleri olduğundan söz edilmektedir¹⁸⁶. Aynı zamanda kendisine teveccüh gösteren padişahın İbrahim Paşa'yı daha da yüceltmek ve onun sadece sıradan bir yüksek memur değil aynı zamanda iktidarının ortağı olduğunu ispat etmek için Mısır donanmasına İstanbul Adaları'na kadar eşlik ettiği bilgisini vermektedir¹⁸⁷.

Gelibolu'ya varınca iskeleye yanaşıp demir attıklarında İbrahim Paşa orada bir divan kurarak Mısır seferine ait padişah fermanını okumuş ve yeniçerilere de tebliğ edilmesini sağlamıştır¹⁸⁸. Yeniçerileri de alarak yola devam eden veziriazam, Sakız Adası'na geldiklerinde orada bir müddet duraklayarak, adanın Hristiyan beyleri tarafından ağırlanmış ve gelen hediyeleri kabul etmiştir¹⁸⁹. Oradan Rodos Adası'na geçen paşa, üç günlük bir istirahatten sonra Mısır istikametine doğru yol almıştır¹⁹⁰. Açık denizlere gelindiğinde yeniden bir hava muhalefeti ile karşı karşıya kalınca Rodos'a geri dönmek mecburiyetinde kalan İbrahim Paşa, bir rivayete göre kendi kararı ile deniz yolundan vazgeçerken¹⁹¹ bir rivayete göre ise birkaç gün daha orada konaklarken yaşadıkları sıkıntıları haber alan padişah tarafından yola karadan devam etme emrini almıştır¹⁹². Rodos sancakbeyinin yardımıyla veziriazam ve maiyyetindekiler Muğla'ya geçiş yaptıktan sonra on günlük bir kara yolu için yapılan hazırlığın ardından Germiyan ve Hamidili üzerinden Karaman'a oradan da Halep'e ulaşmışlardır¹⁹³.

Pargalı'nın deniz yoluyla bir türlü Mısır'a varamamasının altındaki hikmet; Halep'e kadar uğradığı şehir ve kasabalarda emniyetsizlik ve rüşvet gibi zulümlerin kol geziyor oluşu ve halkın bu sebeplerden ötürü kan ağlamasından dolayı mevkilerin teftiş edilmesi ihtiyacıdır¹⁹⁴. Gerekli teftişleri yerine getiren İbrahim Paşa kusurlu görülen vali

¹⁸⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.99; Solakzâde, age, s.132-133.

¹⁸⁶ Afyoncu, *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Pargalı İbrahim Paşa*, s.43.

¹⁸⁷ Lamartine, age, s.130; Danişmend, age, s.106.

¹⁸⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.99.

¹⁸⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.100; Peçevî, age, s.51, Hammer, age, s.32.

¹⁹⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.100; Peçevî, age, s.51.

¹⁹¹ Peçevî, age, s.51; Solakzâde, age, s.134; Hammer, age, s.32.

¹⁹² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.100.

¹⁹³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.100; Solakzâde, age, s.134.

¹⁹⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.100; Peçevî, age, s.51; Solakzâde, age, s.134; Hammer, age, s.32.

ve beylere suçları nisbetince cezalar kesmiştir¹⁹⁵. Özellikle Haleb'i sorguladığında yaşanan zulmün büyüklüğünü gören veziriazam Haleb kadısını idam ettirmiştir¹⁹⁶.

Haleb'den sonra Şam'a doğru yola koyulan İbrahim Paşa'nın geçtiği yerlerde adeta doğruluktan ve iyi idareden eser yoktur. Fakat Şam valisi Hürrem Paşa daha evvel bahsettiğimiz kirli yollara başvuranlardan değildir. İbrahim Paşa'nın taltifine mazhar olan bu paşanın problemi memur ve kadılarının zalimliği olduğu için, veziriazam bu konuya eğilerek subaşaların halktan çok para aldığını öğrenmiş ve bu paraları onlardan tahsil ederek sahiplerine iade etmiştir¹⁹⁷. Ayrıca Mısır defterdarı Mehmet Emin idaresi zamanının hesabını vermek üzere İstanbul'a gidecek iken veziriazamın Lazkiye'ye geldiği haberini almasıyla payitahta gitme düşüncesinden vazgeçerek Suriye'ye doğru yelken açıp İbrahim Paşa'nın huzuruna çıkması veziriazamın tasvip ettiği bir hareket olmuş ve gerekli kontrolleri yaptıktan sonra kendisini Kahire'ye geri yollamıştır¹⁹⁸. Birkaç gün Şam'da kaldıktan sonra Mısır'a doğru yol alan İbrahim Paşa bu yol üzerindeki Arapların hırsızlık yaptığı sorunundan haberdar olup aldığı önlemler sayesinde pek çok hırsızın yakalanmasını sağlamıştır¹⁹⁹.

Rivayetlere göre 24 Mart 1525²⁰⁰ tarihinde veya 3 Nisan 1525'te²⁰¹ Mısır'a varan İbrahim Paşa için öyle debdebeli bir karşılama olmuş ki onun yanında Çerkes sultanlarının ihtişamı bile sönük kalmıştır²⁰². Nitekim veziriazam padişahın kendisine vermiş olduğu 150 bin altından daha ziyade bir kıymette olan at takımları ile Kahire'ye girmesi ve sadrazamın hademesinin dahi hademe-i şahane gibi sırmalı serpuş ve elbise giyiyor olması bu yorumu kanıtlar niteliktedir. Bunun yanı sıra Mısır'a girişteki süvarilerin mızraklarının Osmanlıların milli renklerine aykırı olarak mavi ve beyaz oluşu da değinilen detaylar arasında bulunmaktadır²⁰³. Kahire'ye vardıkları gün memleketin ileri gelenleri; sancakbeyleri, askerler ve halk da onları karşılamaya çıkmıştır. Bu şahane günde gelenlerin her birine mertebesine göre hil'atler

¹⁹⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.100; Peçevî, age, s.51.

¹⁹⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.100.

¹⁹⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.101-102.

¹⁹⁸ Hammer, age, s.32.

¹⁹⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.102-103.

²⁰⁰ Hammer, age, s.32; Jorga, age, s.302.

²⁰¹ Solakzâde, age, s.134.

²⁰² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.103; Solakzâde, age, s.134; Hammer, age, s.33.

²⁰³ Hammer, age, s.32-33.

giydirilmesi²⁰⁴, kaleden toplar atılması ve çeşitli şenlikler düzenlenmesi de veziriazamın Mısır nezdinde ne kadar mühim bir zat olduğunu göstermektedir²⁰⁵.

İbrahim Paşa ilk iş olarak Mısır'a geliş sebeplerinden biri olan Arap üstsubaylarından Ömer oğlu Ali'yi mektuplar göndererek saraya davet etmiştir. Mısır'daki Said adlı şehre hükmeden Şeyh Ali'nin Mısır beylerbeyine ve hatta padişaha karşı bazı kusurları olmuş ve sadrazama hoş geldin demek için bile saraya uğramamıştır²⁰⁶. Valileri görmezden gelerek bağımsız bir hükümdar gibi hareket eden Şeyh Ali, İbrahim Paşa'yı diğer paşalardan farklı gördüğü ve ondan çekindiği için bu davete icabet ederek Kahire'ye gelmiştir. Veziriazam, Said şehrinde adaletten eser olmadığını ve Şeyh Ali'nin itaatsizlikteki ısrarını anlayınca onu Züveyle kapısında idam ettirmiştir²⁰⁷. Aynı şekilde Arap şeyhleri arasında bulunan Bakaroğulları (Benî Bekr) kabilesinin şeyhinin de benzer yanlışları ve kabilesiyle devletini zarara uğratması gibi sebeplerden ötürü katline ferman vermiştir²⁰⁸. Bu iki Firavun'un idamı Mısır'da korku salmıştır²⁰⁹. Bunun yanı sıra Menufiyye şeyhi Hüsameddîn ibn Bağdad'ı evvela hapse attırılmış, hainin tutulmasındaki faydası sebebiyle daha sonra serbest kalmasına müsaade etmiştir²¹⁰.

Mısır'ın iktisadi açıdan güvenliği ile de alakadar olan İbrahim Paşa beytülmalin muhafazası için iki büyük bina inşa ettirmiştir²¹¹. Divanı topladığı günlerde Kahire sarayının; şeyhler, kadılar, Avrupalı konsololarla ve onların beraberinde getirdiği mücevherler ile değerli hediyelerle dolup taşıdığı bilgisi de rivayetler arasında bulunmaktadır²¹². Mısır'da Sultan Süleyman'ın adaletini tesis etmek üzere bulunan veziriazam; Mısır'a bağlı vilayetlere, sancaklara, kasabalara ve çadır hayatı yaşayan Arap aşiretlerine elçiler göndererek padişahın emirlerine ve kanunlarına uyulması gerektiğini hatırlatmıştır. Kimin ne şikâyeti varsa rahatlıkla müracaat edebileceğini bildirmesiyle pek çok kişi özellikle maliye memurları hakkında şikâyetlerde

²⁰⁴ Solakzâde, age, s.134.

²⁰⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.103.

²⁰⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.103.

²⁰⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.103; Solakzâde, age, s.134.

²⁰⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.102-104; Hammer, age, s.33.

²⁰⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.102-104; Hammer, age, s.33.

²¹⁰ Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmud, *XVI. Asırda Mısır Eyâleti*, (Doktora Tezi), İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1990, s.84.

²¹¹ Solâkzade, age, s.134, Hammer, age, s.33.

²¹² Jorga, age, s.302-303.

bulunmuştur²¹³. İbrahim Paşa bu işi kökünden halledebilmek için Çerkes sultanlarından rahmetli Kayıtbay, Kansu Gavri ve Hayırbay devrindeki kanun ve tüzükleri iyice inceleyerek nasıl bir tarife üzerinden haraç alındığını araştırdıktan sonra “işlerin en hayırlısı orta yoldur” fehvasını gözeterek²¹⁴ mutedil bir vergi alınması için yeni bir tüzük yaptırmış ve derhal bunun uygulanmasını emretmiştir²¹⁵.

Halkı memnun etmeye muvaffak olan sadrazam vergi-haraç işini nizama soktuktan sonra askerî işlerle de ilgilenerek kazaların idaresi hususuyla alakalı kanunlar düzenlemiş ve bunları padişaha göndermiştir. Hazırladığı kanunlarla padişahın takdirini kazanan paşa imar işlerine koyularak Kahire’deki bozulmuş ve yıkılmış camilerle mescidleri yaptırmıştır²¹⁶. Kahire’deki mühim camilerden biri olan Amr ibn Âs Camii’ni (Solakzâde bu camiye Ömer ibn Âs Camii demektedir)²¹⁷ kendi kesesinden para vererek tamir ettirmiştir²¹⁸. Para konusu mevzu bahis olmuşken İbrahim Paşa’nın Mısır’da bulunduğu dönemde Venedik dukalarına benzer fakat otuz aspr daha hafif olan bir sikke bastırılmıştır. Bu paralara o güne dek “İbrahimi” adını taşıması da Dimitri Kantemir’in tarihinde yer alan bir bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır²¹⁹.

İbrahim Paşa, Celâlzâde ’nin de yardımıyla Mısır’da çok büyük bir hayır işi olarak çoğu Çerkes zamanında olmak üzere diğer kısmı sonrasında borca batmış ve bu yüzden hükümet tarafından hapse atılmış insanları; nereli oldukları, hangi mahallede oturdukları ve kimlere ne kadar borçları olduğunu belirleyerek özgürlüklerine kavuşturma niyetine girmiştir. İçlerinde sağlığı bozulmuş ve hayattan ümidini kesmiş olanların olabileceğini düşünen veziriazam bu insanları Kahire sarayına davet ederek onların bedbaht hallerine şahit olunca kendilerine merhamet edip tesellide bulunarak kayıtlarını aldırdıktan sonra serbest kalmalarına müsaade etmiştir²²⁰. Bu insanlar sevinçle el açarak Osmanlı Devleti’nin bekası için duacı olmuşlardır. Yapılan hesaplar sonucu çıkan yüklü miktar borç alacaklılara ödenmiştir. Bunun yanı sıra Mısır’da ana-

²¹³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.104; Solakzâde, age, s.134; Hammer, age, s.33.

²¹⁴ Solakzâde, age, s.135.

²¹⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.104; Hammer, age, s.33.

²¹⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.104.

²¹⁷ Solakzâde, age, s.134.

²¹⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.104; Hammer, age, s.33.

²¹⁹ Kantemir, age, s.81.

²²⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.104-105; Hammer, age, s.33.

babasız, kardeşsiz ne kadar çoluk çocuk varsa hepsini belirleyerek onlara gündelik bir miktar para tahsis eden İbrahim Paşa tarih boyu hatırlanacak işlere imza atmıştır²²¹.

Mısır'daki ahvalin düzeldiğini öğrenen padişah bir buyruk yazarak Şuca Ağa vasıtasıyla İbrahim Paşa'nın İstanbul'a dönmesi ve Mısır'a tayin edilecek valinin kendisi tarafından seçilmesi fermanını buyurmuştur²²². Bu ferman üzerine, Mısır idaresini beylerbeyliğine çeviren veziriazam liyakat ve istihkak gözeterek bir rivayete göre de Defterdar İskender Çelebi'nin önermesiyle²²³ Şam Beylerbeyi Süleyman Paşa'yı Mısır'a tayin etmiştir²²⁴. Sadrazamın bu değişiklikteki gayesi bütün kuvvetin beylerbeyinin elinde birleşmesi siyaseti yerine, farklı bir denetim ve denge sistemi oluşturmaktır²²⁵. İstanbul'a dönüş vakti geldiğinde yine aynı tantana ile uğurlanan İbrahim Paşa'nın gidişi Kahirelileri çok üzmüştür²²⁶. Süleyman Paşa'nın Mısır'a gelip görevini teslim almasıyla sadrazam da payitahta doğru hareket etmiştir²²⁷. Rivayetlere göre 14 Haziran 1525²²⁸ ya da 23 Temmuz 1525²²⁹ tarihinde yola çıkan sadrazam Mısır Darüssaade'sindeki hazine den arta kalan bütün malı Defterdar Hamrevî'yle, başka bir rivayete göre Hayırbey'in kethüdâsı Hamzavî'yle²³⁰ birlikte yanlarına almıştır. Döner dönmez Mısır'daki ahvali padişaha bildiren veziriazam, Mısır diyarındaki ihtiyaç fazlası malın İstanbul'a gönderilmesi fikrinde olduklarını da beyan etmiştir. Paşanın fikrini makul bulan Sultan Süleyman, Hamrevî'yi bu hususta sıkıca tembihleyerek Mısır'a göndermiştir²³¹. Bu konuyla ilgili olarak İbrahim Paşa'nın Mısır'ın vermek zorunda olduğu vergiyi yılda 80 bin düka altın miktarında tespit etmiş olması²³² ve onun Mısır topraklarını iyi idare etmesi sayesinde her yıl 200 bini Suriye'den, 200 bini ise Kahire'den ve Arabistan'dan olmak üzere devletin kasasına her yıl 400 bin düka altın gireceği de rivayetler arasında yer almaktadır²³³. Sultan Süleyman'ın Kahire'yi

²²¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.104-105.

²²² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.105; Solakzâde, age, s.135; Hammer, age, s.33-34.

²²³ Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmud, a.g.e, s.87

²²⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.104-105; Solakzâde, age, s.135; Hammer, age, s.34.

²²⁵ Yahya Kemal Taştan, "Evliya Çelebi'de Mısır: 16. ve 17. Yüzyıllarda Meşrutiyet ve Muhalefet", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, c.11, sy. 2, (Ekim 2011), s.33-34.

²²⁶ Jorga, age, s.303.

²²⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.105; Hammer, age, s.34.

²²⁸ Hammer, age, s.34.

²²⁹ Solakzâde, age, s.136.

²³⁰ Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmud, age, s.87.

²³¹ Solakzâde, age, s.135-136.

²³² Hammer, age, s.33; Lamartine, age, s.130.

²³³ Afyoncu, *Venedik ELçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Pargalı İbrahim Paşa*, s.53.

sadrazamına vermek istediği, fakat İbrahim Paşa'nın bunu kabul etmediği Venedik elçi raporları arasında geçen bilgilerdendir.

İbrahim Paşa'nın Mısır'a gelişi kadar İstanbul'a dönüşü de şaşaalı bir kutlama ile gerçekleşmiştir²³⁴. Kendisine duyulan saygıdan dolayı önden yeniçerilerin gönderilmesinin²³⁵ yanı sıra büyük paşalar dâhil herkesin onu karşılamak için yollara dökülmesi daha önce hiçbir sultan için gerçekleştirilmemiş bir seremonidir²³⁶. Aynı saygıdan dolayı yanına yeniçerilerin gönderilmediği şeklinde bir rivayet de mevcuttur²³⁷. Hatta İstanbul'daki vezirlerin ve bir takım askerî kıt'aların sadrazamı dört günlük yoldan karşıladıkları da rivayetler arasında bulunmaktadır²³⁸. Bu durum padişaha sorulduğunda Kanunî'nin "Buna çok sevindim, onun hak etmediği bir şey yok çünkü" cevabını vermiş olmasına dair rivayetler sadrazamına gösterdiği kıymeti gösterir niteliktedir. Keza eğer İbrahim Paşa biraz daha kalsaydı sultanın kederden ölebileceği şeklindeki söylentiler de yine bu gerçeğin altını çizmektedir²³⁹.

İbrahim Paşa'nın başarısını tebrik etmek için Kanunî'nin 200 bin düka altın değerindeki bir Arap atı yollaması ve sadrazamının da aynı değerde, üzeri paha biçilemez taşlarla bezenmiş bir türbanı efendisine armağan etmesi, birbirlerine verdikleri hediyelerdeki denklik hususuna dikkatlerini yansıtmaktadır²⁴⁰. Veziriazamın Şam'dan geçerken Venediklilerin imtiyazlarını ve muafiyetlerini teyit etmesi de uzakta olmasına rağmen devletin diğer işleriyle de ilgilendiğinin bir göstergesidir²⁴¹. Pargalı İbrahim Paşa'nın Mısır'daki muvaffakiyetinin ödülü olarak kendisine padişah tarafından Rumeli beylerbeyliğinin verilmesi bilgisi de bu makamı veziriazamlıkla aynı anda aldığı bilgisini nakzeden bir yorum olarak karşımıza çıkmaktadır²⁴².

Makbul Paşa'nın Mısır'a gitmesi mevzuyla ilgili enteresan bir bilgi de veziriazamın Mısır'da bulunan İbrahim Gülşeni'yi padişah tarafından İstanbul'a çağırmasıdır. Hikâyeye göre payitahta gelip Kemalpaşazâde Ahmed Şemseddin Efendi'ye misafir olan Gülşeni'nin mezhep ve mesleğinin tahkik edilmesinden Sultan Süleyman haberdar olmuştur. Bir gün saray bahçesinde İbrahim Gülşeni'ye rastlayan

²³⁴ Hammer, age, s.34; Lamartine, age, s.130.

²³⁵ Lamartine, age, s.130.

²³⁶ Hammer, age, s.34; Danişmend, age, s.108.

²³⁷ Afyoncu, age, s.59.

²³⁸ Hammer, age, s.34; Danişmend, age, s.108.

²³⁹ Afyoncu, *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Pargalı İbrahim Paşa*, s.59.

²⁴⁰ Hammer, age, s.34; Danişmend, age, s.108; Lamartine, age, s.130.

²⁴¹ Hammer, age, s.34.

²⁴² Refik, age, s.105.

padişah, “Bizim İbrahim’e gücendinizse affınızı dilerim” gibi bir ifadeyle özür diledikten sonra birçok ihsanlarda bulunarak kendisini Mısır’a geri göndermiştir. İbrahim Paşa’nın sonradan felakete uğramasının şeyhin bedduasına bağlanması da paşanın Mısır serüveniyle ilgili karşımıza çıkan tek olumsuz bilgi olarak yer almaktadır²⁴³.

B. İBRAHİM PAŞA’NIN YOKLUĞUNDAKİ İLK AYAKLANMA: YENİÇERİ İSYANI

İbrahim Paşa Mısır’dan dönüş yolunda iken payitahtta tatsız bir hadise meydana gelmiştir. Veziriazamın Mısır’a bir daha gelmemek üzere gittiğini zanneden bazı Pargalı muhalifleri, onun yeniden İstanbul’a döneceğini anladıklarında canları sıkılmış ve bazı leventleri devlet aleyhine tahrik etmişlerdir²⁴⁴. Bu deniz askerleri; Defterdar Abdüsselam ile Vezir Ayas Paşa’nın evlerini basarak²⁴⁵ bazı Yahudilerin ev ve dükkânlarını yağmalamışlar ve İbrahim Paşa’nın sarayına soygun düzenlemişlerdir²⁴⁶.

Deniz askerlerinin işledikleri bu suçu yeniçeri askerlerinin üzerine atmalarından dolayı ertesi gün kalabalık bir grup olarak Ağakapısı’na giden yeniçeriler, “Biz bu şekilde bir fesatçılık yapmadık, böyle işlere rızamız yoktur, asıl suçluları araştırarak ortaya çıkarın.” demişlerdir²⁴⁷. Komutanların gerçek suçluları bulmaları üzerine yeniçerilerin dayanamayarak o insanları öldürmesi işlerin daha da karışmasına neden olmuştur. Bu işte parmağı olduğu söylenen yeniçeri ağası Mustafa Ağa ve kâhyası Kıran Bali’nin yanı sıra divan kâtiplerinin reisi Haydar Bey’in boyunları vurdurularak fitne bastırılmıştır²⁴⁸. Aynı zamanda fesadı tahrik etme suçundan pek çok zabıt azledilmiştir²⁴⁹.

Celâlzâde’nin aksine bazı tarihçiler ise bu isyanı bizzat yeniçerilerin çıkardığını belirtmiştir²⁵⁰. Padişahın sadrazamının yokluğu süresince Edirne’de avlanmaya giderek²⁵¹ devlet işlerinde “mülk sahibinin kudret elinin” hissedilmemesi²⁵² ve

²⁴³ Hayrullah Efendi, age, s.81.

²⁴⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.106.

²⁴⁵ Hayrullah Efendi, age, s.81.

²⁴⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.106.

²⁴⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.106.

²⁴⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.106; Danişmend, age, s.106-107.

²⁴⁹ Hammer, age, s.36.

²⁵⁰ Hammer, age, s.36; Münecimbaşı, age, s.522; Hayrullah Efendi, age, s.81; Lamartine age, s.131; Danişmend, age, s.106-107.

²⁵¹ Lamartine, age, s.131; Danişmend age, s.106-107.

askerlerin Rodos seferinden bu yana iki seneyi aşkın bir zamandır sulh içinde hareketsiz kalarak ganimetlerden mahrum olmaları gerekçeleriyle ayaklanma başlattıkları görüşünü ortaya koymuşlardır²⁵³.

Yeniçerilerin böyle bir isyan çıkarmalarıyla alakalı farklı bir iddia da Pargalı İbrahim Paşa'nın Mısır'a gitmesini bir fırsat olarak gören sadrazam aleyhtarlarının onu azlettirebilmek için askeri tahrik etmesini ve yeniçerinin de "veziriazamsız divan olmaz, olduğu takdirde asker zapt olunmaz"²⁵⁴ diyerek ayaklanmasını içermektedir²⁵⁵.

Kanunî'nin Edirne dönüşü sarayında değil de Kâğıthane kasrında kalması olayı iyice büyütmüş ve isyanı bastırmak üzere saraya gittiğinde birkaç askerin diğer askerler adına kendisinden hediye isteyerek adeta pazarlığa oturma teşebbüsleri Sultan Süleyman'ı hiddetlendirmiş²⁵⁶ ve bu sebepten dolayı üç yeniçeriye bizzat öldürmüştür²⁵⁷. Padişahın Edirne'den dönüş yolunda yeniçerilerle karşı karşıya geldiğini, daha yardım gelmeden üç kişiyi okla vurduğunu ve sonrasında destek kuvvet ulaşana kadar elinde kılıçla kendisini müdafaa ettiğini iddia eden Lamartine, bu durumun asker arasında hayranlık uyandıracak derecede büyük bir cesaret örneği olduğunu belirterek bunun üzerine yeniçerinin Kanunî'nin ayaklarına kapanarak bağışlanma dilediğini ifade etmiştir. Aynı zamanda yeniçerilere elinde kanlı kılıcıyla nutuk atan padişahın askeri affettiğini fakat başlarındaki haini idama mahkûm ettiğini de eklemiştir²⁵⁸. Yukarıda kimlerin asılarak cezalandırıldığından söz edilmişti.

Sultan Süleyman'ın kalabalık bir güruh olan yeniçeri ordusu tehlike arz ettiği için daha fazla mukavemet göstermeyerek 1000 düka altınla ayaklanmayı durdurduğu şeklinde bir rivayet de mevcuttur²⁵⁹. Danişmend ise padişahın 100 bin veya 200 bin düka altınla yeniçeriye teskin ettiği bilgisini vermektedir²⁶⁰.

²⁵² Hammer, age, s.36.

²⁵³ Hammer, age, s.36; Danişmend, age, s.106-107.

²⁵⁴ Gökbilgin, "İbrahim Paşa, Frenk, Makbûl, Maktûl", c.9, s.909.

²⁵⁵ Danişmend, age, s.106-107.

²⁵⁶ Hammer, age, s.36,

²⁵⁷ Müneccimbaşı, age, s.522; Lamartine, age, s.131; Danişmend, age, s.106-107.

²⁵⁸ Lamartine, age, s.131.

²⁵⁹ Hammer, age, s.36.

²⁶⁰ Danişmend, age, s.106-107.

Yeniçerilerin başkaldırışı sebebiyle artık yeni bir savaş için hazırlık yapılması gerektiğinden dolayı İbrahim Paşa'nın Mısır'dan çağırılması için yeni bir sebep daha doğmuş ve veziriazam İstanbul'a dönmüştür²⁶¹.

C. TARİHİN EN KISA MEYDAN MUHAREBESİ: MOHAÇ SEFERİ VE İBRAHİM PAŞA

İbrahim Paşa Mısır'da iken yeniçerilerin ziyadesiyle boşta kalmalarından dolayı sızlanmaları ve her ne kadar atlatılmış olsa da bir isyanın vuku bulmuş olması gibi sebepler; veziriazamın payitahta gelişini hızlandırmış ve savaşın hangi ülkeye yapılacağı belli değilse de sefer hazırlıkları başlatılmıştır²⁶².

Bir tarafta Şah Tahmasb ile yaşanan çekişmeler, diğer tarafta ise Belgrad ve Rodos'un fethinden sonra ilerlemesi gereken bir Batı politikası söz konusudur. İbrahim Paşa'nın öneri ve uyarılarına kulak veren Sultan Süleyman Avrupa'daki ahvalin daha endişe verici olduğuna kanaat getirerek Macaristan üzerine bir sefer düzenleme kararı almıştır²⁶³. Bu kararın ardındaki yan sebeplerden biri o vakitler Macaristan bölgesinde hem hükümdarlık hem komutanlık yapan ve aynı zamanda misyonerlik faaliyetlerine katılan Paul Tomori adlı bir papazın padişahın Suriye'de bulunan sancakbeylerinden Ferhat Bey komutası altındaki bir birliğe galip gelmesidir²⁶⁴. Bir diğer neden ise İmparator Maximillien'in İtalya'dan Tuna nehrine davet ettiği General Frangipani ile beraber 16 bin paralı askerinin Hırvatistan'da Hüsrev Paşa'yı yenmiş olmasıdır. Yaşanan bu mağlubiyetler Macaristan üzerine bir sefer yapılmasını gerekli kılmaktadır²⁶⁵.

Osmanlı Devleti'nin Batı'ya yönelik gerçekleştirdiği savaşlarla alakalı 15. yüzyılın sonlarından itibaren din meseleleri ile ilgilenen Avrupa'da temeyyüz eden bir siyasi boşluğun mevcudiyeti de yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır²⁶⁶. Hatta öyle ki kilise içindeki aniden yükselen sapkınlık ve isyan adeta İslam tehdidini arka plana iter bir vaziyettedir²⁶⁷. Nitekim Esmâ Tezcan'da "Pargalı İbrahim Paşa Çevresindeki Edebi Yaşam" isimli yüksek lisans tezinde 1525 yılındaki siyasi

²⁶¹ Lamartine, age, s.131.

²⁶² Refik, age, s.105.

²⁶³ Lamartine, age, s.133.

²⁶⁴ Lamartine, age, s.134.

²⁶⁵ Lamartine, age, s.134.

²⁶⁶ Jenkins, age, s.53.

²⁶⁷ Jenkins, age, s.53.

karışıklıktan bahsederek, Martin Luther'in kiliseye yönelik dinsel reform hareketi başlatmasının Osmanlı Devleti için bir fırsat olduğunu öne sürmüş ve batıda ilerlemenin yolunun açıldığını dile getirmiştir²⁶⁸.

Batıdaki fetihlerin Belgrad'dan sonra Macaristan'a doğru devam etmesi, Macaristan ile husumete sebep olurken, aynı zamanda o dönem Fransa ile Macaristan arasındaki çekişme nedeniyle doğal olarak I. Fransuva ile Osmanlı Devleti'nin ortak menfaatleri söz konusudur²⁶⁹.

Macaristan ile Fransa arasındaki düşmanlığın fitilini ateşleyen mevzu ise I. Fransuva'nın çasar olma arzusudur. Macaristan Kralı'na ait Krona tacını takanlara verilen bir unvan olan çasarlığı ve Macaristan'ı fethetmek isteyen Fransa Kralı ve Macaristan Kralı arasında birkaç savaş yaşanmıştır²⁷⁰. İspanya Kralı'nın desteğiyle hezimete uğrayan I. Fransuva; bir rivayete göre sağlam bir hisara kapanarak hapis hayatı sürmüştü²⁷¹, başka bir rivayete göre azılı düşmanı Şarlken'in eline düşerek Madrid'de tutsak edilmiş²⁷² ve kendisine yardım etmesi için Sultan Süleyman'a Frangipani adlı bir²⁷³ elçi aracılığıyla mektup göndermiştir²⁷⁴.

Bu mektuptaki ortak çıkar Macar Kralı'nın kulağının bükülmesiyle İspanya Kralı Şarlken'i Macaristan'la meşgul etmektedir²⁷⁵. Aynı şekilde Fransa Kralı'nın annesinin Frangipani isimli elçi vasıtasıyla²⁷⁶ padişaha mektup gönderdiği rivayet edildiği gibi²⁷⁷ I. Fransuva'nın İbrahim Paşa'ya da mektup yazdığına dair bir iddia bulunmaktadır²⁷⁸.

Hayrullah Efendi, İbrahim Paşa'nın Fransa elçisi Frangipani ile görüştüğünü ve aralarında şöyle bir konuşma geçtiğini iddia etmektedir²⁷⁹.

“Osmanlı Devleti Almanya İmparatoru Şarlken'e savaş açmaktan asla çekinmez. Fakat bu yolda sarf edeceği gayretin karşılığı olarak Fransa Devleti'nin dostluğunu

²⁶⁸ Esmâ Tezcan, *Pargalı İbrahim Paşa Çevresindeki Edebi Yaşam*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s.17

²⁶⁹ Jenkins, age, s.53.

²⁷⁰ Solakzâde age, s.137-138.

²⁷¹ Solakzâde, age, s.137-138.

²⁷² Jenkins, age, s.52.

²⁷³ Hayrullah Efendi, age, s.82; Jenkins, age, s.52.

²⁷⁴ Solakzâde, age, s.137-138.

²⁷⁵ Refik, age, s.105; Hammer, age, s.39.

²⁷⁶ Hayrullah Efendi, age, s.82; Jenkins, age, s.52.

²⁷⁷ Hayrullah Efendi, age, s.82; Jenkins, age, s.52; Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Nilüfer Epçeli), c.2, İstanbul: Yeditepe Yay., 2011, s.459.

²⁷⁸ Jenkins, age, s.52.

²⁷⁹ Hayrullah Efendi, age, s.82.

hissedemediğinden, Avrupa kıtasında şan ve şöhet kazanmış olan Şarlken'e karşı açıktan açığa savaşa girmekte tereddüt etse gerek" diye itirazda bulunduktan sonra "Evvela düşmanın müttefiki olan düşmanları dağıtıp zaafa düşürmelidir." cümlelerini zikrettikten sonra Fransa ile bir dostluk anlaşması yapıldığını ve Macaristan'a sefer düzenleme kararı alındığını ifade etmektedir²⁸⁰.

Hâsılı I. Fransuva ve annesinin gönderdiği mektuplar karşısında Fransa Kralı'nın vaziyetine merhamet eden Kanunî Sultan Süleyman'ın gerçekleştirdiği Macaristan Seferi'nin bir sebebinin de bu mevzu olduğunu dile getirmek mümkündür²⁸¹. Aynı şekilde ileride Pargalı İbrahim Paşa da başka bir elçi görüşmesinde alınan bu kararda ilgili mektupların etkili olduğundan söz edecektir²⁸².

Kanunî Sultan Süleyman ağırlıklı rivayetlere göre 23 Nisan 1526 tarihinde²⁸³, Peçevî ve Hayrullah Efendi'ye göre ise 1525 yılında²⁸⁴ Macaristan Seferi için İstanbul'dan, "Kabir ehlinden yardım dileyiniz" fehvasını gözeterek Şeyh Ebû Vefâ, Seydî Ahmed el-Buhârî, Hazret-i Ebû Eyyüb-i Ensârî ve cennet mekân atalarının kabirlerini ziyaret edip dualar ederek yola çıkmıştır²⁸⁵. Yine rivayetlerin çoğunluğuna göre padişah maiyyetinde 100 bin piyade ve 300 top ile Edirne'ye doğru ilerlemiştir²⁸⁶. Bunun yanı sıra bu savaş için 800 gemilik bir filonun mevcudiyeti de edindiğimiz bilgiler arasında bulunmaktadır²⁸⁷. Sefere çıkan Sultan Süleyman saltanat nâibi olarak şeyhülislam Kemalpaşazâde'yi ve eski Mısır valisi olan Kasım Paşa'yı belirlemiştir²⁸⁸.

Payitahttan büyük bir debdebe ile uğurlanan²⁸⁹ Sultan Süleyman aynı zamanda Rumeli beylerbeyi makamına getirdiği veziriazamı İbrahim Paşa'yı önden²⁹⁰ 100 bin kişilik bir kuvvet olan Rumeli askerini²⁹¹ toparlaması ve düzenlemesi için göndermiş olsa da sadrazam orduyu Rumeli beylerbeyi defterdarına emanet ederek İstanbul'a dönmüş ve saraydan çıkışında padişaha eşlik etmiştir²⁹². Veziriazamın Rumeli

²⁸⁰ Hayrullah Efendi, age, s.82.

²⁸¹ Hayrullah Efendi, age, s.82.

²⁸² Jenkins, age, s.54.

²⁸³ Solakzâde age, s.138; Hammer, age, s:44; Zinkeisen age, s.467, Lamartine, age, s.135; Uzunçarşılı, age, s.323.

²⁸⁴ Peçevî, age, s.52; Hayrullah Efendi, age, s.82.

²⁸⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.109; Solâkzade, age, s.138.

²⁸⁶ Hammer, age, s.44; Zinkeisen, age, s.467, Lamartine, age, s.134; Refik, age, s.106.

²⁸⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.112; Zinkeisen, age, s.467.

²⁸⁸ Hammer, age, s.44; Lamartine, age, s.134-135.

²⁸⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.110.

²⁹⁰ Solakzâde, age, s.138; Münecimbaşı, age, s.523; Uzunçarşılı, age, s.323.

²⁹¹ Uzunçarşılı, age, s.323.

²⁹² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.109-110; Solâkzade, age, s.138.

beylerbeyliği mevkiine bu savaşla beraber getirildiği de ihtimaller arasında yer almaktadır²⁹³.

Pargalı İbrahim Paşa komutasındaki Rumeli askerleriyle beraber Sultan Süleyman'ın yola çıktığı kuvvet Edirne'de birleştiği zaman ordudaki asker sayısının toplamda 170 bin²⁹⁴ veya 200 bini bulduğu rivayet edilmektedir²⁹⁵. Bu büyük ordunun tek bir yoldan geçebilmesi güç olduğu için Sofya'dan itibaren bir konak kadar önden giden İbrahim Paşa ve Rumeli askeri Belgrad'a geldikleri zaman padişahın konaklaması için çadırını kurmuştur²⁹⁶. Sultan Süleyman o yılki Ramazan Bayramı'nı Belgrad'da geçirmiştir²⁹⁷.

Öncü kuvvet olarak ilerleyen Pargalı İbrahim Paşa Sava nehrine gelindiği zaman Serem Adası'na geçebilmek için bir köprü yaptırmış ve birliğiyle beraber 4 günde²⁹⁸ karşıya geçmiştir²⁹⁹. Daha sonra Tuna nehri kenarındaki Macaristan'ın en kuvvetli yöresi olan³⁰⁰ Varadin (Peterwardein) şehri ve kalesini almakla görevlendirilen veziriazam³⁰¹, Temur Pavli (Paul Tomori)³⁰² veya Tomori Bal³⁰³ olarak adlandırılan ve kim olduğundan daha önce bahsettiğimiz bu zat tarafından muhafaza edilen kaleyi ağır zayıatlar vermek mecburiyetinde kalarak³⁰⁴ bir rivayete göre 7 gün³⁰⁵, başka bir rivayete göre 12 gün³⁰⁶, bir diğer rivayete göre ise 14 gün süren bir muhasaranın ardından lağımları patlatılmak suretiyle fethetmiştir³⁰⁷. Tomuri Bal Reis ise Süleyman Reis'in hücumlarına daha fazla dayanamayarak Segedin'e doğru firar etmiştir³⁰⁸. Bu mühim zafer üzerine padişah fetih müjdesini ulaştırana 1000 altın vermenin³⁰⁹ yanı sıra kurulan

²⁹³ Peçevi, age, s.52.

²⁹⁴ Hayrullah Efendi, age, s.83.

²⁹⁵ Lütfi Paşa, Lütfi Paşa ve Tevârih-i Âli Osman, (çev.Kayhan Atik), Ankara:Kültür Bakanlığı Yay., 2001, s.119.

²⁹⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.111; Peçevî, age, s.52, Solâkzade, age, s.139.

²⁹⁷ Hammer, age, s.45.

²⁹⁸ Hayrullah Efendi, age, s.84.

²⁹⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.111; Peçevî, age, s.52; Solâkzade, age, s.139; Müneccimbaşı, age, s.523.

³⁰⁰ Lamartine, age, s.135.

³⁰¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.112; Peçevî, age, s.52; Danişmend, age, s.114.

³⁰² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.112.

³⁰³ Peçevî, age, s.52.

³⁰⁴ Hammer, age, s.45.

³⁰⁵ Peçevî, age, s.52; Refik, age, s.106

³⁰⁶ Hammer, age, s.45; Zinkeisen, age, s.467; Lamartine age, s.135.

³⁰⁷ Hayrullah Efendi, age, s.84; Danişmend, age, s.114.

³⁰⁸ Peçevî, age, s.52.

³⁰⁹ Hammer, age, s.46.

divanda kalenin fethinde faydası olan Rumeli sancakbeylerine ve 5 vezire hil'atler giydirek bahşiler dağıtmış ve astsubayların maaşlarını yükseltmiştir³¹⁰.

Varadin kalesinin fethinin ardından İlok (Ujlok)³¹¹, Uyluk³¹², İyluk³¹³ veya Oyluk³¹⁴ gibi isimlerle ifade edilen kale fethedilmiştir. Bazı kaynaklar bu kaleyi fethedenle alakalı bir isim zikretmezken³¹⁵ bazı kaynaklar bizzat Pargalı İbrahim Paşa tarafından fethedildiğini belirtmektedir³¹⁶. İyluk kalesinin 7 günlük bir kuşatma sonrası anahtar teslim edilmesi suretiyle ele geçirilmiş olması ve kalenin teslim edilmesi beklenmediği için 12 İyluk ahalisine kaftan giydirildiği³¹⁷ de karşımıza çıkan bilgiler arasında yer almaktadır³¹⁸.

İyluk kalesinin fethinden sonra Tuna ve Drava nehirleri takip edilirken³¹⁹ yol üzerindeki şehir ve hisarların halkı aman dileyerek kale anahtarlarını teslim etmişler, teslim olmayanlar ise kaçmışlardır³²⁰. Ahmed Refik ise az bir himmet ile kalelerin ele geçirildiği bilgisini vermektedir³²¹. Bu kalelerin isimleri ve sayısı hususunda çeşitli ihtilaflar³²² olsa da Osmanlı ordusunun Mohaç ovasına doğru adım adım ilerlediği katıksız bir gerçektir. Peçevî bu kale isimlerini; Kotik, Demetrefçe, İrik, Gogorofça, Lokây, Sotin, Dalkuvar, Ardut, Çervink, Raça ve Ösek kaleleri olarak ifade etmiştir³²³.

Ösek (Esek) kalesinin yakınlarındaki Drava nehrine gelindiğinde karşıya geçebilmek için bir köprü yaptırılması ile alakalı olarak yapımının birkaç gün³²⁴ veya 6 gün kadar sürdüğü³²⁵, padişahın bizzat yaptırdığı köprü inşaatının başında durduğu³²⁶, köprüyü öncü birliğin başında olan İbrahim Paşa'nın yaptırdığı ve karşıya geçmek için Sultan Süleyman'ı beklediği³²⁷ rivayetler arasında yer almaktadır. Uzunçarşılı

³¹⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.113.

³¹¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.113.

³¹² Hayrullah Efendi, age, s.84.

³¹³ Solakzâde, age, s.140; Münecçimbaşı, age, s.523; Refik, age, s.106.

³¹⁴ Peçevî, age, s.52.

³¹⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.113; Solakzâde, age, s.140; Zinkeisen, age, s.467.

³¹⁶ Peçevî, age, s.52; Münecçimbaşı, age, s.523; Refik, age, s.106.

³¹⁷ Hammer, age, s.46.

³¹⁸ Hammer, age, s.46; Zinkeisen, age, s.467; Danişmend, age, s.114.

³¹⁹ Hammer, age, s.46; Lamartine, age, s.135.

³²⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.113.

³²¹ Refik, age, s.106

³²² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.113; Peçevî, age, s.52; Solakzâde, age, s.140; Münecçimbaşı, age, s.523; Refik, age, s.106.

³²³ Peçevî, age, s.52.

³²⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.113; Peçevî, age, s.52.

³²⁵ Hammer, age, s.46.

³²⁶ Zinkeisen, age, s.467; Hammer, age, s.46.

³²⁷ Solakzâde, age, s.140.

Macarların o sırada Osmanlı ordusuna karşı koymak istediğini ifade etmiştir³²⁸. Karşıya geçildikten sonra köprünün bir rivayete göre Sultan Süleyman³²⁹ bir rivayete göre sadrazam tarafından yıktırılmasını³³⁰, gözcü olarak gönderdiği Tudor Pavli'den haber alan Macar Kralı çok sinirlenmiş ve korkudan taburunun çevresini top arabasıyla kapatmıştır³³¹. Zira köprünün yıkılması hem askerin ricat umudunu kesmiştir³³² hem de Türkler Macar Kralı'na "ya yenmeye ya da ölmeye geldik"³³³ mesajını vererek bu savaşla alakalı ne kadar emin ve kararlı olduğu göstermiştir.

Drava nehrine yapılan köprüden karşıya geçtikten sonra Mohaç ovasına yaklaşan Osmanlı ordusu Mohaç'a bir konak kadar mesafede çadırlı ordugâh kurmuştur³³⁴. Mohaç'a 5-6 saat kala İbrahim Paşa'nın, padişahın ard koruyucu olarak arkada kalmasını rica etmesi de edindiğimiz bilgiler arasında bulunmaktadır³³⁵. Sultan Süleyman Mohaç Ovası yakınlarında iken Macar ordusunun çevre hükümetlerden aldığı yardımlarla 150 bin piyade ve 12 bini aşkın tüfekçi ile çeşit çeşit toplardan müteşekkil olduğu haberini almıştır³³⁶.

Mohaç'a geldikten ve otaklarını kurduktan sonra Rumeli askerini yerleştiren³³⁷ veziriazam ve Rumeli askerlerinin üstsubayları savaş düzeni hususunda müşavere etmek için padişah tarafından çavuşlar gönderilerek karargâha çağırılmışlardır³³⁸. İbrahim Paşa'nın ardından gelen eski Semendire sancakbeyi ve yeni Bosna valisi olan Hüsrev Bey'e Macar taarruzuna karşı nasıl bir savaş taktiği uygulanması gerektiğini sormuştur³³⁹.

Hüsrev Bey bir miktar düşündükten sonra Macar taarruzunu cepheden kırmanın çok güç olduğunu, kısa bir süreliğine de olsa onlara karşı bir saf düzeni belirlenmesinin ardından taarruz cephesini Macar askerine açık bırakarak akıp gitmelerini sağlamanın ve tam bu noktada yanlarından ve arkalarından saldırmanın daha makul olduğu fikrini öne sürmüştür. Ardından Semendire Sancakbeyi Bali Bey Macar askerinin taarruzu

³²⁸ Uzunçarşılı, age, s.324.

³²⁹ Peçevî, age, s.53; Münecimbaş, age, s.524.

³³⁰ Refik, age, s.107.

³³¹ Solakzâde, age, s.141.

³³² Solakzâde, age, s.141; Danişmend, age, s.114.

³³³ Kantemir, age, s.82.

³³⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.114.

³³⁵ Hayrullah Efendi, age, s.84.

³³⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.114.

³³⁷ Peçevî, age, s.55.

³³⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.114; Peçevî, age, s.55.

³³⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.114.

cephede kırılmaya çalışılırsa onların takviye birliklerinden destek alarak yeniden kuvvet bulacaklarını hatırlatmış ve Macarları kuvvet bulacakları noktalardan uzaklaştırmanın onları daha hızlı perişan edeceğini belirtmiştir³⁴⁰.

Hüsrev Bey tecrübeli olan arkadaşlarının da fikirlerinin alınmasını tavsiye ederek padişahın da izniyle Adil Toca, Koca Alay Beyi, Balaban Çeribaşı, Mehmet Sübaşı ve Kara Osman'ı çağırmıştır³⁴¹. Hüsrev Bey'in arkadaşları genel olarak onunla aynı görüşte olduklarını ifade ederken³⁴² Adil Toca, sefer esnasında daha hızlı hareket edebilmek için ağırlıklar ile alayların ayrılması önerisinde bulunmuştur. Zikri geçen beylerin görüşleri Sultan Süleyman ve İbrahim Paşa tarafından onaylanmıştır³⁴³. Ayrıca yapılan bu müşavereler esnasında padişahın varlığı karşısında tamamen silinmek isteyen veziriazamın oldukça sade ve basit bir kıyafet tercih etmesi de rivayetler arasında yer almaktadır³⁴⁴.

Kuvvetli görüşe göre 29 Ağustos 1526³⁴⁵ tarihinde gerçekleşen bu savaş için padişah Rumeli askerlerini öncü kuvvet olarak belirlemiş ve başlarında öncü komutanı olarak İbrahim Paşa'yı görevlendirmiştir³⁴⁶.

Mohaç'ta askerleri tekrardan düzene sokan sadrazam; aldığı gerekli önlemleri de padişaha bildirerek askerler üzerinde önemli bir etki uyandırabilmek için Sultan Süleyman'dan ordu adına dua etmelerini ricasında bulunmuştur³⁴⁷. Padişah hem kendisinin gözyaşları döktüğü³⁴⁸ hem de binlerce kahramanı ağlatan bir dua etmiştir³⁴⁹. İbrahim Paşa'nın da askerlere çeşitli vaadlerde bulunması³⁵⁰ ve bu seferin önemi ile alakalı bir nutuk atmasının³⁵¹ ardından sefer başlamıştır.

Düşman kuvvetlerin ne şekilde yayıldığını örtme harekâtını idare ederken anlama fırsatı bulan Bali Bey İbrahim Paşa'yı karşılayarak Macarların büyük kolordulara ayrılmış 200 bini aşkın bir kuvvet olduğunu ve oldukça mükemmel silahlar

³⁴⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.115.

³⁴¹ Peçevî, age, s.55.

³⁴² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.115.

³⁴³ Peçevî, age, s.55; Hammer, age, s.47-48; Danişmend, age, s.116.

³⁴⁴ Lamartine age, s.135.

³⁴⁵ Hammer, age, s.46; Zinkeisen, age, s.468; Jenkins, age, s.54; Uzunçarşılı, age, s.324; Danişmend, age, s.115.

³⁴⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.116; Hammer, age, s.49; Danişmend, age, s.115.

³⁴⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.116.

³⁴⁸ Peçevî, age, s.55.

³⁴⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.116; Hammer, age, s.48.

³⁵⁰ Peçevî, age, s.56; Hammer, age, s.48.

³⁵¹ Refik, age, s.108.

ile teçhizatlara sahip olduklarını belirtmiştir³⁵². Osmanlı askerinin dağılımı ile ilgili olarak ovanın batısındaki tepeden sol cenahın ayrılmamasını, sağ cenahın Tuna'ya doğru vermenin gerektiğini, ordudaki arabaları nehre dikey vaziyette koyarak ve onları birbirine bağlayarak bir hat oluşturulmasını, topçular, okçular ve bir kısım tüfekçilerin bu hattın arkasına yerleştirilmesini ve geri kalan Rumeli askeri ile de oluşturulan araba hattının sola doğru uzatılmasını tavsiye etmiştir. Düşmanın araba hattını yaramayacağından cephe değiştirmeye mecbur kalacağını ve sol cenahımıza yöneleceğini ilave eden Bali Bey onda cepheyi ikiye ayırarak düşmanın araya alınmasını önererek bu şekilde yanlardan ve arkalardan taarruz ederek savaşın kazanılabileceğini dile getirmiştir³⁵³. Fakat bu manevralar yapılırken ordugâhtaki hizmetçiler, hayvanlar, seyisler ve ağırlıkların zorluk çıkarabileceği konusunda veziriazamı uyarmıştır. İbrahim Paşa ikindiye kadar düşmanı oyaladığı takdirde o vakitten sonra hayvanlar, seyisler, hizmetçiler ve ağırlıkları uzaklaştırabileceğini söyleyerek Bali Bey'in fikirlerini teyit etmiştir³⁵⁴. Sadrazam Mohaç Seferi tertibatı hususunda büyük bir dirayet göstermiştir³⁵⁵.

Mohaç ovasında karşı karşıya gelen iki taraf savaşırken, mukatele hakikaten İbrahim Paşa ve Bali Bey'in tasarladıkları gibi gerçekleşmiştir³⁵⁶. Padişahı ölü veya diri yakalamaya and içen Kral Lui yaralanarak kaçmak zorunda kalmıştır³⁵⁷. İsmi daha evvel de zikrettiğimiz Tudor Pavli (Tomru Bal) ise başı kesilmek suretiyle cezasını bulmuştur³⁵⁸. Hatta kesilen kellesi padişaha getirilerek bir mızrağa geçirilmiş ve münadiler eşliğinde asker içinde gezdirilmiştir³⁵⁹.

Mohaç savaşında gece de çatışma olmuş ve düşman kaçarak gecenin karanlığından istifade geri çekilmiştir. Düşmanın geri çekilme harekâtında ise Macar kuvvetinin bir kısmı bataklığa saplanmış ve Kral Lui de aynı şekilde bataklığa saplanıp ölü olarak bulunmuştur³⁶⁰. Bir rivayete göre Macar Kral'ının cesedine o sırada firar eden birkaç düşman rast gelerek kendisini eskiden beri Macar kralllarının gömüldüğü

³⁵² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.117.

³⁵³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.117.

³⁵⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.117-118; Solakzâde, age, s.141-142.

³⁵⁵ Refik, age, s.107.

³⁵⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.117-118; Solakzâde, age, s.141-142.

³⁵⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.119.

³⁵⁸ Solakzâde, age, s.144.

³⁵⁹ Peçevî, age, s.56.

³⁶⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.120; Müneccimbaşı, age, s.524; Hammer, age, s.50; Zinkeisen, age, s.468; Hayrullah Efendi, age, s.84; Uzunçarşılı, age, s.325.

İstolni Belgrad Kalesi'ne götürmüş ve orada defnetmiştir³⁶¹. Başka bir rivayete göre ise bu ceset Sultan Süleyman tarafından buldurulup toprağa verilmiştir³⁶².

Savaşın ertesi günü padişah hususi olarak getirttikleri erguvânî otağ-ı hümayunun³⁶³ önündeki, Lamartine bunu kırmızı renkli bir çadır³⁶⁴ olarak ifade eder, altın işlemeli tahtında zafer tebriklerini kabul etmiştir³⁶⁵. Bu muhteşem zaferin kutlama merasiminde üst düzey devlet adamları ile beylere rütbe ve savaşta faydalı olma derecelerine göre hil'atler verilerek³⁶⁶, ganimetlerden hisse ihsan edilmiştir³⁶⁷. Mohaç seferindeki katkısı tartışılmayacak yegâne kişi ve bu zafer sayesinde Sultan Süleyman'ın ayağını öpme şerefine nail olan³⁶⁸ Pargalı İbrahim Paşa'ya bizzat padişah kendi elleriyle altın işlemeli "hümâ-yı hümâyun" gibi balıkçıl kuşu tüyünden³⁶⁹ hoş bir sorguç takarak³⁷⁰ tafsili mümkün olmayan iltifatlar ederek derecelerini yükseltmişlerdir³⁷¹.

Mohaç muvaffakiyetinin kutlamalarında çalgı takımları sevinç davullarına eşlik ederek zafer havaları çalınmış³⁷², şenlikler düzenlenmiş³⁷³ ve fetihnameler gönderilmiştir³⁷⁴. Hatta bu zafernamelerin yedi çavuş tarafından seçilmiş beldelere gönderildiği ve bu şehirlerin Bursa, İstanbul, Diyarbakır, Şam, Kâhire, Edirne, Eflak ve Boğdan olduğu, bunun yanı sıra padişahın bizzat validesine bu hususla mektup yazdığı da rivayetler arasında yer almaktadır³⁷⁵.

Padişah tarafından esir edilenlerin toplanması istenerek, sağ yakalanan beyler, üstsubaylar, papazlar ve diğer kâfirler öldürülmüştür³⁷⁶. Bunlardan 4 tanesinin haberci olarak bir işe yarayabileceklerinden ötürü ayrıldığı³⁷⁷ ve kadınların serbest

³⁶¹ Peçevî, age, s.56-57; Solakzâde, age, s.145.

³⁶² Solakzâde, age, s.145.

³⁶³ Danişmend, age, s.116.

³⁶⁴ Lamartine, age, s.138.

³⁶⁵ Peçevî, age, s.57; Solakzâde, age, s.145.

³⁶⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.120; Solakzâde, age, s.146; Hammer, age, s.50.

³⁶⁷ Hayrullah Efendi, age, s.85

³⁶⁸ Peçevî, age, s.57.

³⁶⁹ Lamartine age, s.138.

³⁷⁰ Hammer, age, s.50.

³⁷¹ Solakzâde, age, s.146.

³⁷² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.120; Peçevî, age, s.57; Solakzâde, age, s.145.

³⁷³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.120.

³⁷⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.121; Peçevî, age, s.57; Solakzâde, age, s.146.

³⁷⁵ Hammer, age, s.51.

³⁷⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.120; Peçevî, age, s.57; Solakzâde, age, s.146.

³⁷⁷ Peçevî, age, s.57.

bırakıldığı³⁷⁸ edindiğimiz bilgiler arasında bulunmaktadır. Balıkçı Yanoş, Hersek Mikloşi, Martin Partan ve Kralın hazinedarı Kara Mihal memleket ahvalini öğrenmek ve orduda haberci olarak kullanılmak için İbrahim Paşa tarafından alıkonulan 4 esir olarak karşımıza çıkmaktadır³⁷⁹.

Macar askerinin ağırlık ve erzaklarını bırakıp kaçmalarından³⁸⁰ dolayı düşmana ait 300 adet top, kale dövme alatleri, cephaneler, mevcut teçhizatlar³⁸¹ ve bütün ganimete İslam askeri tarafından el konulmuştur³⁸². Aynı zamanda akıncı taifesiyle askere yağma izni verildiği için³⁸³ kralın kıymetli eşyaları ile düşman takibinde ele geçirilen her şey Osmanlı askerinin zimmetine girmiştir³⁸⁴.

Dünyada hiçbir padişaha nasib olmayan bu muhteşem zaferin³⁸⁵ tarihçiler arasında birkaç saatte gerçekleştiği konusunda neredeyse görüş birliği olmasıyla birlikte³⁸⁶ bu seferde Macarların 24 bin ile 28 bin arasında telef verdikleri³⁸⁷ öne sürülürken, Müslümanların ise sadece 150 şehitlerinin olduğu iddia edilmektedir³⁸⁸. Lamartine bu savaşı edebî bir biçimde özetleyerek, “İki milletin ve iki hükümdarın kaderlerini çizmek için iki saat yetmişti.” demektedir³⁸⁹. Hiç şüphe yok ki bu zafer İbrahim Paşa için de bir dönüm noktası olarak daha sonra kendisine verilecek olan “seraskerlik” ünvanına zemin hazırlamıştır.

Seferin ardından Mohaç'ta üç gün³⁹⁰ istirahat eden Sultan Süleyman ve maiyyetindekiler daha sonra Macaristan'ın payitahtı Budin'e doğru yola çıkmışlardır³⁹¹. Budin şehri ve Budin kalesi mukavemet göstermeden teslim olmuştur³⁹². Hatta şehrin yerli Hristiyan halkı firar ettiğiinden ve orada Yahudiler kaldığından kalenin

³⁷⁸ Hammer, age, s.51.

³⁷⁹ Peçevî, age, s.65.

³⁸⁰ Solakzâde, age, s.144.

³⁸¹ Peçevî, age, s.57.

³⁸² Kantemir, age, s.82.

³⁸³ Peçevî, age, s.57.

³⁸⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.120.

³⁸⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.121; Peçevî, age, s.57.

³⁸⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.121; Lamartine, age, s.137; Hayrullah Efendi age, s.85; Uzunçarşılı, age, s.326; Refik, age, s.109; Danişmend, age, s.116.

³⁸⁷ Hayrullah Efendi age, s.85; Refik, age, s.109; Danişmend, age, s.115.

³⁸⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.121; Solakzâde, age, s.145.

³⁸⁹ Lamartine, age, s.137.

³⁹⁰ Peçevî, age, s.59; Refik, age, s.109.

³⁹¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.121.

³⁹² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.121; Peçevî, age, s.59; Solakzâde, age, s.146-147; Müneccimbaşı, age, s.524; Kantemir, age, s.82.

anahtarlarının bir rivayete göre Yahudilerin reisi Salamon oğlu Yasef tarafından³⁹³ başka bir rivayete göre ise Osmanlı ordusu Budin'e geçerken ahali adına gelmiş bir heyet tarafından Foelward (Feldvar) kasabasında³⁹⁴ Sultan Süleyman'a teslim edildiği edindiğimiz bilgiler arasında bulunmaktadır.

Budin Kalesi teslim alındıktan sonraki gün padişah kaleyi ziyaret etmiş ve orada 10 gün kadar konaklamıştır³⁹⁵. Bu süre boyunca Budin'de çeşitli eğlenceler ve büyük ziyafetler düzenlenmiştir³⁹⁶. Budin'de ve kralın av sarayında³⁹⁷ içlerinde tunçtan yapılmış Herkül, Diana ve Apollo'nun heykelleri³⁹⁸, kalenin top takımları³⁹⁹, iki büyük ve sanatlı şamdan⁴⁰⁰ ile Matyas Korvinus'un zengin bir kütüphanesi⁴⁰¹ diğer ganimetler ile birlikte Osmanlı'nın eline geçmiştir.

İstanbul'a getirtilen ganimetler arasında olan heykeller At Meydanı Sarayı'nda, iki büyük şamdan ise Ayasofya Camii'nde sergilenmiştir⁴⁰². Heykellerin adeta birer puta benzetilerek şirk simgesi olduğunu düşünen halk bu mevzu ile alakalı İbrahim Paşa'ya tepki göstermişlerdir. Hatta Figânî isminde bir şair bu tepkiyi bir adım daha ileri taşıyarak veziriazamın putperest olduğunu ifade eden bir şiir kaleme almıştır ki bu şiir şairin öldürülmesine sebep olmuştur⁴⁰³. İbrahim Paşa için Figânî'nin yazdığı beyit şudur:

“İki İbrahim geldi cihana
Biri put-kıran biri put-diken”⁴⁰⁴

İbrahim Paşa'nın bu heykelleri At Meydanı'nda teşhir etmesi İslâmî açıdan çok doğru bir hareket olmasa da kendisinin neredeyse tekfir edilmesi de bir o kadar İslam dışı bir harekettir. Ayrıca veziriazamın Sultan Süleyman'ın haberi ve izni olmadan bu heykelleri İstanbul'a getirtebilmesi de mümkün değildir. Bu mevzuyla ilgili olarak İlber Ortaylı bir televizyon programında heykellerin sergilenmesinin bir sadrazam adına

³⁹³ Uzunçarşılı age, s.326.

³⁹⁴ Hammer, age, s.51; Zinkeisen, age, s.469; Danişmend, age, s.117.

³⁹⁵ Peçevî, age, s.59; Münecimbaşı, age, s.524.

³⁹⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.121; Peçevî, age, s.59.

³⁹⁷ Peçevî, age, s.59; Hammer, age, s.51.

³⁹⁸ Peçevî, age, s.59; Solakzâde, age, s.147; Hammer, age, s.51; Lamartine, age, s.138; Hayrullah Efendi age, s.85.

³⁹⁹ Hammer, age, s.51.

⁴⁰⁰ Peçevî, age, s.60.

⁴⁰¹ Hammer, age, s.52; Lamartine, age, s.138.

⁴⁰² Peçevî, age, s.59-60; Hayrullah Efendi age, s.85; Danişmend, age, s.118.

⁴⁰³ Peçevî, age, s.59; Solakzâde, age, s.147-148; Hammer, age, s.53-54; Danişmend, age, s.118.

⁴⁰⁴ Solâkzâde, age, s.148.

büyük bir tedbirsizlik olduğunun altını çizirken bu şiiri aslında Şair Firdevsî'nin göbek adı İbrahim olan Gazneli Mahmud'dan beklediği atıyyeyi alamadığından dolayı yazdığını ve İbrahim Paşa'nın heykel vakası için de Figani'nin aynı şiiri intihal ettiğini iddia etmektedir. Padişah sadrazamına yapılan bu tarz bir hakaretin cezasının ölüm olmasının çok doğal olduğunu da ilave etmektedir⁴⁰⁵.

Budin'in ardından Peşte'ye yapılan bir köprü aracılığıyla karşıya geçildiğinde aynı şekilde oradaki halk da aman dileyerek kalenin anahtarlarını teslim etmişlerdir⁴⁰⁶. Bu köprüden öncü birlik olan Rumeli askeri ve İbrahim Paşa önden geçmişlerdir⁴⁰⁷. Peşte'de padişahın Macarların önde gelen isimlerini kabul ederek Jan Zapolya'yı yeni kral ilan edeceğini vaad etmesi de rivayetler arasında yer almaktadır⁴⁰⁸.

Ordunun tek bir yerde çadır kurmasını istemeyen Kanunî, İbrahim Paşa ve maiyetindeki Rumeli askerini önden göndermiş ve sadrazam da kuzeye doğru yönelmiştir⁴⁰⁹. Tümeni ile ayrılan İbrahim yoluna Tisa nehri üzerinden devam ederek Segedin kalesini fethetmiştir⁴¹⁰. Hizmetinde bulunan ordunun bu kaleyi yağmalamalarına izin vermek isteyen veziriazam Bali Bey ve beraberindeki askerin daha önce buraya gelerek talan ettiklerini fark etmiştir. Sadrazamın askerleri kalan mallardan istifade etmiş ve ellerine çok sayıda esir düşmüştür⁴¹¹. Yine nehir üzerindeki bir kale olan Titel kalesi, Solakzâde'ye göre Kastel⁴¹², Peçevî'ye göre ise Tebtel⁴¹³ kalesi, de zorluk yaşanmadan fethedilmiştir⁴¹⁴.

İbrahim Paşa Segedin ve Titel kalelerini fethederken Sultan Süleyman da ordusuyla Tuna yakınlarındaki Peç (Bac) şehrini, şehrin önde gelenlerinin kapandığı kilisede çatışarak ve pek çok şehit vermek mecburiyetinde kalarak fakat ziyadesiyle ganimet elde ederek fethetmiştir⁴¹⁵. Bu ganimetlerden veziriazam ve defterdarın payına Ellişer bin koyun düştüğü rivayetler arasında yer almaktadır⁴¹⁶.

⁴⁰⁵ Feridun Emecen-İlber Ortaylı, "Makbul İbrahim Pasha", *Tarih Medeniyet*, erişim: 25 Ocak 2011, <https://www.youtube.com/watch?v=q2DI13Jmus&t=176s>, 02:00 – 03:50.

⁴⁰⁶ Peçevî, age, s.59; Solakzâde, age, s.148; Kantemir, age, s.82.

⁴⁰⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.122; Solakzâde, age, s.148.

⁴⁰⁸ Hammer, age, s.52; Lamartine, age, s.138.

⁴⁰⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.122.

⁴¹⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.123; Peçevî, age, s.60; Solakzâde, age, s.149; Müneccimbaşı, age, s.524; Hammer, age, s.53.

⁴¹¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.123; Peçevî, age, s.60.

⁴¹² Solakzâde, age, s.149.

⁴¹³ Peçevî, age, s.60.

⁴¹⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.123; Müneccimbaşı, age, s.524; Refik, age, s.109.

⁴¹⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.123; Peçevî, age, s.60; Hammer, age, s.53.

⁴¹⁶ Hammer, age, s.53.

Peç (Baç) şehri ile Petervaradin kaleleri arasında bir mevkiye bulunan Beçne binlerce Macarlı asilzadeler ile askerlerin aileleriyle birlikte en kıymetli eşyalarını da yanlarına alarak çekildikleri bir ordugâh olup Osmanlı askeri tarafından ağır zayıatlar verilmiş olsa da elde edilmiştir⁴¹⁷. Yeniçeri ağası Şuca Ağa, yeniçeri çavuşu, samsuncubaşı ve birkaç yaya başı yaşanan şiddetli muharebede şehit olmuşlardır⁴¹⁸. Osmanlı ordusunun oğünkü kaybı ile Mohaç seferindeki kaybının denk olduğu iddiası da edindiğimiz bilgiler arasında bulunmaktadır⁴¹⁹ Beçne'nin fethi ile ilgili olarak Celalzâde Mustafa Çelebi tam bir konum vermeden oldukça zorlu geçen ve başta Şuca Ağa olmak üzere pek çok şehit verdiğimiz bu muharebenin geçtiği yerin Varadin olduğunu belirterek önden gelen sadrazam ile askerlerinin padişahın geç kalması ve ordunun sabrının tükenmesinden dolayı Sultan Süleyman beklenmeden çarpışmanın gerçekleştiğini öne sürmektedir⁴²⁰. Peçevî ise edinilen ganimetin ziyadeliğini asker tarafından adeta bir koyun sürüsü gibi önlerine katıldığı şeklinde ifade ederek fethedilen yerin Mecaline Kalesi olduğu bilgisini vermektedir⁴²¹.

Artık dönüş yolunun sonuna gelen Osmanlı ordusu Varadin yakınlarında olduğu ileri sürülen Sava nehri üzerinde yapılan köprüden karşıya geçerek önce Belgrad'a ardından Edirne'ye oradan payitahta ulaşmışlardır⁴²². Padişahın Sava köprüsünde veya Edirne yakınlarında Anadolu'da çıkan bir isyan haberini aldığı da rivayetler arasında yer almaktadır⁴²³.

Jenkins, Mohaç zaferi ile alakalı olarak İbrahim Paşa'nın üstün başarısına değinmeyi ihmal etmemiştir. Sultan Süleyman'ın çeşitli eyaletlere gönderdiği zafernâmelerden birinde bu muvaffakiyet için veziriazamını övdüğünden bahseden Jenkins, şeyhülislam Kemalpaşazâde'nin şiirsel bir hikâyeye İbrahim Paşa'nın Mohaç zaferindeki başarısını ifade ettiğinden ve komutanlığına dair methiyeler düzdüğünden söz etmiştir⁴²⁴.

⁴¹⁷ Solakzâde, age, s.149; Danişmend, age, s.119.

⁴¹⁸ Solakzâde, age, s.149; Danişmend, age, s.119.

⁴¹⁹ Danişmend, age, s.119.

⁴²⁰ Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.124.

⁴²¹ Peçevî, age, s.61.

⁴²² Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.125; Peçevî, age, s.61; Münecimbaşı, age, s.524; Hammer, age, s.53; Refik, age, s.110.

⁴²³ Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.125; Solakzâde, age, s.150.

⁴²⁴ Jenkins, age, s.93-94.

D. ANADOLU'DA CİDDİ BİR İSYAN: KALENDER İSYANI

Mohaç seferi dönüşünde Anadolu'daki isyanlardan haberdar olan Sultan Süleyman bu ayaklanmanın ivedilikle bastırılması için Anadolu Beylerbeyi'ni derhal görevlendirmiştir⁴²⁵. Aslında Anadolu'daki isyanlar padişahın Macaristan'a gitmesiyle baş göstermiştir. Özellikle Bozok mevkiinde başlayan Baba Zünnun ve Süllün oğlu Koca isyanları büyük zayıflar verilmek mecburiyetinde kalınarak bastırılabilmiştir⁴²⁶. Bu isyanın sebebi olarak Süllün oğluna ait mezraya 200 akçe vergi yazılmasından dolayı kendisinin verginin 100 akçesinin bağışlanmasını rica etmesi fakat bu ricanın kabul edilmemesi gösterilmektedir⁴²⁷.

Bozok hadisesinin ardından Adana-Toros bölgesinde Dokuzoğlan ve Beyçe ayaklanması baş göstermiştir ve bu isyan Adana Valisi Pirî Bey tarafından durdurulmuştur⁴²⁸. Adana'daki bir diğer isyan da Veli Halife isimli bir zâtın Kızılbaşlara uyarak çıkardığı bir ayaklanmadır ve bu vak'adaki asileri de yine aynı şekilde Pirî Paşa perişan etmiştir⁴²⁹.

Anadolu'da o dönem gerçekleşmiş belki de en büyük isyan olan Kalender isyanı da Hacı Bektaş-ı Veli Hazretlerinin Kadıncık Ana'dan öz evladı olan Habib Efendi soyundan Kalender lakaplı bir zat tarafından başlatılmıştır⁴³⁰. "Zamanın mehdisi"⁴³¹ olduğunu iddia eden bu kimse etrafına kısa zamanda şimdiye kadar bu şekilde bir ayaklanma çıkarıcıların hiçbirinin toplamadığı kadar çok yandaş toplayarak itikadı bozuk insanları bir araya getirmiş ve nihayetinde sayıları 20-30 bini bulmuştur⁴³². Danişmend, "mühim bir şahsiyet" olarak ifade ettiği Kalender'in bu kuvvetini Hacı Bektaş-ı Veli sülalesine mensup olmasından dolayı edinebildiğini bildirmiştir. Aynı zamanda Kalender'in Anadolu Bektaşiliğinin yayılması için yıllarca çalıştığından

⁴²⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.133; Müneccimbaşı, age, s.526.

⁴²⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.129-131; Peçevî, age, s.67-68; Solakzâde, age, s.151-152; Müneccimbaşı, age, s.525-526; Hammer age, s.54-55.

⁴²⁷ Peçevî, age, s.67; Hammer age, s.54-55.

⁴²⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.131-132; Peçevî, age, s.68; Solakzâde, age, s.153; Müneccimbaşı, age, s.526; Hammer age, s.55.

⁴²⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.132; Peçevî, age, s.68-69; Solakzâde, age, s.153; Müneccimbaşı, age, s.526; Hammer age, s.55.

⁴³⁰ Peçevî, age, s.69; Solakzâde, age, s.153; Müneccimbaşı, age, s.526; Hammer age, s.55

⁴³¹ Solakzâde, age, s.153.

⁴³² Peçevî, age, s.69; Müneccimbaşı, age, s.527.

mütevellit kendisine intisap etmiş geniş bir halk kitlesi edinebilmesini maddi gücüyle bu manevi gücü birleştirmesine bağlamaktadır⁴³³.

Sultan Süleyman bu isyan haberini ilk aldığı anda müdahale etmesi için başta Anadolu Beylerbeyi'ni göndermişse de payitahta vardıktan sonra mevzunun ciddiyetinden dolayı bu ateşi söndürme vazifesini İbrahim Paşa'yı vermiştir⁴³⁴. Sadrazama âdet olduğu üzere sancak verilerek hazırlıklarını yapıp yola çıktığı zaman vezirler, devlet adamları ve saray erkânı tarafından iskeleye kadar eşlik edilmiştir⁴³⁵. Büyük bir gemiyle Üsküdar ovasına geçen İbrahim Paşa ertesi gün maiyetindeki askerlerle birlikte Aksaray vilayetine kadar ilerlemiş ve asilerin bölgesine yakınlığından ötürü orada konaklamıştır⁴³⁶.

Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa ile Karaman Beylerbeyi Mahmud Paşa'yı⁴³⁷ orada mevcut üstsubay ve askerlerle beraber asilerin üzerine gönderen veziriazam aynı zamanda Kalender'in diğer Kızılbaşların yanına firar etmesinin de engellenmesini emretmiştir⁴³⁸. Bir rivayete göre Cincife⁴³⁹ veya Cincilife⁴⁴⁰, başka bir rivayete göre ise Sahife⁴⁴¹ isimli bir mevkiide karşı karşıya gelen iki taraf arasında geçen muharebede Alaiye (Alanya) sancakbeyi Sinan Bey, Birecik sancakbeyi Mustafa Bey, Amasya beyi Koçi Bey, Karaman beylerbeyi Mahmud Paşa, Karaman tımarları kâhyası Şeyh Mehmed ve Anadolu tımarları defterdarı Nuh Bey'in şehit düşmesiyle veziriazamın yolladığı kuvvet bozguna uğramıştır⁴⁴². Danişmend, Kalender'in zaferiyle sonuçlanan bu muharebeyi Karaçayır muharebesi olarak adlandırmaktadır⁴⁴³. Osmanlı kuvvetlerine galip gelen asiler bu sayede pek çok hazine, savaş aletleri, çadırlar ele geçirdikten sonra Maraş asileriyle de kader birliği yapmalarıyla beraber güçlerini iyiden iyiye artırmışlardır⁴⁴⁴.

⁴³³ Danişmend, age, s.124.

⁴³⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.133; Peçevî, age, s.69; Solakzâde, age, s.154; Müneccimbaşı, age, s.526; Kantemir, age, s.63.

⁴³⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.133.

⁴³⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.133; Peçevî, age, s.69.

⁴³⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.133; Peçevî, age, s.69; Solakzâde, age, s.154; Müneccimbaşı, age, s.526.

⁴³⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.133.

⁴³⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.133.

⁴⁴⁰ Peçevî, age, s.69.

⁴⁴¹ Solakzâde, age, s.154.

⁴⁴² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.133; Peçevî, age, s.69; Solakzâde, age, s.154-155; Müneccimbaşı, age, s.526-527; Hammer age, s.56.

⁴⁴³ Danişmend, age, s.124.

⁴⁴⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.134; Solakzâde, age, s.155.

Bozgun haberiyle canı sıkılan İbrahim Paşa İstanbul'dan itibaren maiyyetinde bulunan Celalzâde'ye göre yaklaşık 3 bin tüfekçi ve 5 bin askerle⁴⁴⁵, ağırlıklı rivayete göre ise yaklaşık 3 bin kadar yeniçeri ve 2 bin kadar sipahiyle⁴⁴⁶ gecesini gündüze katarak asilerin bulunduğu Elbistan'a doğru yola çıkmıştır⁴⁴⁷. Aynı zamanda padişah tarafından kendisine verilen dilediği beylerbeyi ve sancakbeylerini istediği şekilde istihdam edebilme müsaadesiyle⁴⁴⁸ vefatlarından dolayı boşta kalan Karaman beylerbeyliği makamını merhum Koca İbrahim Paşa'nın oğlu olan İsa Bey'e, diğer beyliklerde ise münasip kimseleri görevlendirmiştir⁴⁴⁹.

Gerçekleşecek olan çarpışma için daha önce hiçbir komutanın aklına gelmemiş bir fikir olarak İstanbul'dan getirdiği askerlerin yanına mağlubiyet psikolojisinde olan bozguna uğramış beyleri ve askerleri yeni askerlerin moralinin bozulmaması adına katmayan⁴⁵⁰ İbrahim Paşa bunun yanı sıra o askerleri ordusuna alanların da idam cezasına çarptırılacağını belirterek bu hususta sert ve kararlı bir duruş sergilemiştir⁴⁵¹.

Karşı tarafın oldukça kalabalık olduğu bilgisini edinmesiyle bazı adamlarını Maraş'a yollayan veziriazam Dulkadiroğullarının en önde gelenlerinden Karacalı ve Beşanlı veya Başatlı boy beyleri ile o bölgede ağırlığı olan kimseleri huzuruna davet ederek onlara hilatler giydirmiş ve pek çok şey bağışlamış olmasına ilaveten kesilmiş dirliklerinin kendilerine yeniden verileceğini vaat etmiş; böylece muharebeden önce zihnî yetenekleriyle gerekli tedbirleri almıştır⁴⁵². Bu kişiler oldukça kısa bir zaman zarfında Kalender'in safına geçen Maraş asilerini birçok teminat ile caydırarak ondan ayırmayı başarmışlardır⁴⁵³. Kalender'in etrafındaki kalabalığı zekice bir hamle ile temizleyen İbrahim Paşa kalan üç-dört bin derbederi de yok etmek için padişahın sofracılarından Divane Pervane ve Bilal Mehmed'e yaklaşık 500 asker vererek onları asilerin üzerine göndermiştir⁴⁵⁴.

⁴⁴⁵ Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.134.

⁴⁴⁶ Peçevî, age, s.69; Solakzâde, age, s.154; Hammer age, s.56.

⁴⁴⁷ Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.134; Peçevî, age, s.69; Solakzâde, age, s.154; Hammer age, s.56.

⁴⁴⁸ Solakzâde, age, s.154.

⁴⁴⁹ Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.134; Peçevî, age, s.69; Solakzâde, age, s.155.

⁴⁵⁰ Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.134; Peçevî, age, s.69; Solakzâde, age, s.156.

⁴⁵¹ Peçevî, age, s.69; Solakzâde, age, s.156.

⁴⁵² Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.134; Peçevî, age, s.70; Solakzâde, age, s.156; Müneccimbaşı, age, s.527; Hammer age, s.56.

⁴⁵³ Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.134; Peçevî, age, s.70; Solakzâde, age, s.156-157; Müneccimbaşı, age, s.527.

⁴⁵⁴ Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.134; Peçevî, age, s.70; Solakzâde, age, s.156-157; Müneccimbaşı, age, s.527.

Rivayetlere göre Başsarız⁴⁵⁵, Baş-san⁴⁵⁶ veya Başsaz⁴⁵⁷ olarak isimlendirilen yaylakta yaşanan çarpışmada Kalender de dâhil olmak üzere birçok Kızılbaş kılıçtan geçirilmiş ve böylece 1526 yılında Mohaç zaferi dönüşü haberi alınan bu isyan 1527⁴⁵⁸ yılında tamamen bastırılmıştır⁴⁵⁹. Bu çarpışmada Dulkadiroğullarına mensup beyzadelere Veli Dünder'in Kalender ile beraber kesilen başının atların arkasına asıldığı ve düşman kafalarının askerlerin mızraklarına takıldığı edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır⁴⁶⁰. O gün çeşitli şenlikler düzenlenmiş, davullar çalınmış ulaklar aracılığıyla zafer haberi padişaha bildirilmiştir⁴⁶¹. Sultan Süleyman ulfecibaşı Ahmed Ağa vasıtasıyla verilecek hediyeleri göndermiştir⁴⁶². Bu mücadeleye olumlu katkılarından dolayı Bilal Mehmet'e kapıcılar kâhyalığı, Divane Pervane'ye ise günde yüz akçe zamma ek olarak ağalık payesi verilirken diğer yoldaşlara da çeşitli rütbeler ve hediyeler bahşedilmiştir⁴⁶³.

İbrahim Paşa kazanılan zaferin ardından Behram Bey önderliğinde gönderdiği kuvvetin hangi sebeplerden dolayı mağlup olduğunu araştırarak bir divan kurmuş ve öncelikle Behram Paşa'dan başlayarak bütün beylere bozgunun nedenlerini sormuştur⁴⁶⁴. Behram Paşa bazı beylerin görevlerine yeterince kendilerini adamadıkları için yenildikleri iddiasında bulununca bu sefer aynı soruyu diğer beylere soran veziriazam kimisinden bu mağlubiyetin tamamen takdir-i ilâhi olduğu, kimisinden düşmanın çokluğundan dolayı olduğu bazısından da yeterli mücadele gösterilmesine rağmen şanslarının yâver gitmediği cevabını almıştır⁴⁶⁵. Bu sözlerin hiçbirisine inanmayan veziriazam sert bir tavırla, "Devletin talim ve terbiye görmüş büyük bir askerî bölüğü, acemi çaylakların karşısından kaçamaz."⁴⁶⁶ demişlerdir.

Sapasağlam bir şekilde savaştan çekilmenin mertlik olmadığını ifade eden İbrahim Paşa, bu yenilgiye sebep olanların asılarak katledilmesi gerektiğini aksi

⁴⁵⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.134.

⁴⁵⁶ Solakzâde, age, s.157.

⁴⁵⁷ Peçevî, age, s.70; Münecimbaşı, age, s.527.

⁴⁵⁸ Hammer age, s.56; Danişmend, age, s.124.

⁴⁵⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.134-135; Peçevî, age, s.70; Solakzâde, age, s.156-157; Münecimbaşı, age, s.527.

⁴⁶⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.135; Peçevî, age, s.70; Hammer, age, s.56.

⁴⁶¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.135.

⁴⁶² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.135.

⁴⁶³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.135; Solakzâde, age, s.157; Münecimbaşı, age, s.527-528.

⁴⁶⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.135; Peçevî, age, s.70.

⁴⁶⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.135; Peçevî, age, s.70.

⁴⁶⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.135.

takdirde kimsenin savaşmayacağını ve saltanatın intizamının bozulacağını belirtmiştir. Cellatları ağırtan veziriazam kızgın bir eda ile Celalzâde'ye idam edilecek herkes için yaptığı sorguya yönelik verilecek cevaplarla ilgili birer zabıt tutmasını söyleyerek takriben 40 kişiyi hizaya dizmiş ve oturduğu gümüş kürsü üzerinden yine ilk olarak Behram Paşa'yı sorguya çekmiřtir⁴⁶⁷.

Behram Paşa şaşkınlıktan adeta lâl olup tek bir kelime dahi edemeyince sadrazam diğer beylere seslenerek onlardan bir yanıt istediğinde bir kısmı mantıksız cümleler kurarken, bir kısmı suçu birbirinin üzerine yıkmış, bir kısmı Allah'ın takdiri böyleymiş şeklinde bir ifadede bulunmuş, kimileri düşmanın sayı olarak fazlalığından dem vürmüş, kimileri de asilerin ne kadar cengâverce savaştıklarını öne sürmüřtür⁴⁶⁸.

Biri diğerini tutmayan bu sözler İbrahim Paşa'yı ziyadesiyle sinirlendirmiş ve tam bu bozgunun müsebbiplerinin katli için cellatlara işaret verecekken eski sadrazam Pirî Paşa'nın dürüstlüğuyle nam salmış ve muhtemelen İçel sancakbeyi olan oğlu Mehmed Bey öne çıkararak söz istemiřtir⁴⁶⁹. Mehmed Bey ilk olarak Allah'a tevekkül cümleleri ile söze başlayıp Sultan Süleyman için dua etmesinin ardından asrın fazıllarından ve büyüklerinden işittiğine göre eski komutanların düşmana yaklaştıkları zaman âkil danışmanlarla münakaşa ve müzakere ettikten sonra alınan karara göre hasımlarının üzerine yürüdüklerini hatırlatarak kendi komutanlarının kimseye herhangi bir konuyu danışmadıklarını, üstsubayların küçük rütbelilerle istişareye tenezzül etmeyerek yalnızca kendi cesaretlerine ve askerlerin çokluğuna güvenip dayandıklarını ifade etmiřtir⁴⁷⁰. Bölüklerinde bulunan Hacı Bektaş-ı Veli aşıklarına laf atarak onları küstürdüklerini ve bir yanda uğursuzluğun diğer yanda enaniyetin onları utandırdığından bahseden Mehmed Bey hakikatin bencilce duygulardan ötürü kamalarından ibaret olduğunu dile getirmiş ve artık için veziriazamın emrine ve bilgisine kaldığını söyleyerek sözlerini tamamlamıřtır⁴⁷¹. Bu sözler İbrahim Paşa'yı

⁴⁶⁷ Celalzâde Mustafa elebi, age, s.135; Hammer, age, s.56.

⁴⁶⁸ Celalzâde Mustafa elebi, age, s.136; Peçevî, age, s.70; Hammer, age, s.56.

⁴⁶⁹ Celalzâde Mustafa elebi, age, s.136; Peçevî, age, s.70; Hammer, age, s.56; Hayrullah Efendi, age, s.87.

⁴⁷⁰ Celalzâde Mustafa elebi, age, s.136; Peçevî, age, s.70; Hammer, age, s.56; Hayrullah Efendi, age, s.87.

⁴⁷¹ Celalzâde Mustafa elebi, age, s.136; Peçevî, age, s.70; Hammer, age, s.56; Hayrullah Efendi, age, s.87.

oldukça duygulandırmış ve gözlerinden yaşlar gelerek Mehmed Bey'in söylediklerinin doğruluğunu teyit etmenin yanısıra orada itham edilen herkesin canını bağışlamıştır⁴⁷².

Kalender vakası ile ilgili sorgunun ardından İstanbul'dan gelen askerleri payitahta gönderen İbrahim Paşa, asilerden kurtulmalarında fayda sağlayan Adana Valisi Ramazan oğlu Piri Bey'e padişahın kıymetli bir hil'atını hediye ederek aynı zamanda taltif edilmek üzere saraya davet edildiğini de müjdelemiştir⁴⁷³. Sadrazamla birlikte İstanbul'a gelen Pirî Bey, padişahın elini öpme şerefine nail olduktan sonra kendisine pek çok lütuf bahşedilerek vilayetine dömesine izin verilmiştir⁴⁷⁴.

İbrahim Paşa'nın isyanı bastırmak hususunda gösterdiği yararlılığa mükafeten ise kendisine padişah tarafından altın işlemeli bir kılıç ve hil'at, pek çok mücevherler hediye edilmesinin yanı sıra geliri 2 milyon akçeye yükseltilerek Sultan Süleyman'ın gözündeki itibarı da ziyadesiyle artmıştır⁴⁷⁵.

E. İBRAHİM PAŞA'NIN İMANININ VE ADALETİNİN SINANMASI: KABIZ HADİSESİ

İbrahim Paşa'nın payitahta dönüşünden üç ay geçmesinin ardından şark taraflarından gelmiş, tahsilini Rum ikliminde alarak erbab-ı rüsum tarikine intisap ettikten sonra sapkın düşüncelerle her türlü kötü işleri ve fenalığı yapmış, süfli bir ruh taşıyan ve vaktinin büyük bölümünü meyhanelerde geçirerek, gittiği yerlerde Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'den üstün olduğunu öne süren Kabız isimli birisi ortaya çıkmıştır⁴⁷⁶. Kantemir Kabız için medrese ve camilerde vaazlar vererek insanları Hristiyan akidelerinin İslam'dan daha sağlam olduğuna inandırma çabası içinde olan çok bilgili ve yetkin bir zat olduğu yorumunda bulunmuştur⁴⁷⁷. Halk içinden saf ve cahil olanlar ile dinsiz kimseleri fesat dolu sözleriyle aldatarak şehirde şöhret bulan bu mülhid adamın iddialarından haberdar olan bazı dindar insanlar durumu bir rivayete göre padişahın divanına bir rivayete göre ise İbrahim Paşa'ya iletmişler, başka bir

⁴⁷² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.136; Peçevî, age, s.70; Hammer, age, s.56.

⁴⁷³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.137; Peçevî, age, s.70; Hammer, age, s.56.

⁴⁷⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.137; Hammer, age, s.57.

⁴⁷⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.137; Peçevî, age, s.70; Solakzâde, age, s.157; Münecimbaşı, age, s.528.

⁴⁷⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.139; Peçevî, age, s.71; Solakzâde, age, s.157-158; Hammer, age, s.57.

⁴⁷⁷ Kantemir, age, s.84.

rivayete göre ise söylediklerinden son derecede rahatsız olup yakasından çekerek sadrazamın huzuruna getirmişlerdir⁴⁷⁸.

Divan üyeleri tarafından huzura getirilen bu adamın maksadı sorulduğunda kendisi Kur'an ve hadislere bakıldığında Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'e göre üstün olduğu yorumunu yineleyerek bu hususu birkaç ayet ve bir-iki hadis okuyarak haşa kendince kanıtlama gayretine girmiştir⁴⁷⁹. Aralarında Anadolu kazaskeri Kadri Çelebi ile Rumeli kazaskeri Fenerizâde Muhyiddin Bey'in de bulunduğu bu heyetteki diğer divan üyeleri bunun bir diyanet işi olduğunu ve Kabız'a kazaskerlerin cevap vermesi gerektiğini söylemişlerdir⁴⁸⁰.

Kazaskerlerin sorduğu tüm soruları, Kabız'ın hemen yanıtlayabilmesine rağmen kazaskerlerin onun iddialarını çürütememeleri İbrahim Paşa'yı rahatsız etmiş ve birkaç defa öne sürülen şeriate aykırı bu tezin yanlışlığını ilmî kanıtlarla ispatlamalarının lazım geldiğini belirterek öfkeyle başlarından atmalarının âlimlere yakışmayacağını dile getirmiştir⁴⁸¹. Kazaskerlerin ısrarla Kabız'ın katledilmesi hususunda direktmeleri üzerine veziriazam bu adamların ona cevap verecek bilgi derinliği olmadığını ve Kabız'ın bir şekilde galip geldiğini anlayınca onu bir rivayete göre salıvermiş, bir rivayete göre ise hapsedmiştir⁴⁸². O gün kafesli pencerenin ardında divanı izleyen padişah bu durumdan son derecede rahatsız olunca bir rivayete göre bizzat vezirleri çağırarak, başka bir rivayete göre ise vezirler kendisini ziyaret ettiğinde bu adamın doğru olmayan iddialarına rağmen bu şüphenin giderilmeden salıverilmesinin yanlış olduğunu dile getirmiştir⁴⁸³. İbrahim Paşa söz alarak kazaskerlerin bu mülhide güç yetiremediklerini, sadece hiddetlenerek karşı çıktıklarını ve bu yüzden mecburen Kabız'ı bıraktıklarını söyleyerek durumu izah etmiştir⁴⁸⁴. Kanunî, İbrahim Paşa'ya cevaben ilmin yalnızca kazaskerlere münhasır olmadığını belirterek İstanbul kadısı ile müftüsünün divana davet edilmesini emretmiştir. Ayrıca padişahın buyruğu üzere çavuşlar tarafından Kabız alıkonularak hapsedilmiş ve kadı ile müftüye yarınki divana gelmeleri için haber

⁴⁷⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.139; Peçevî, age, s.71; Solakzâde, age, s.158.

⁴⁷⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.139; Peçevî, age, s.71; Solakzâde, age, s.158; Hammer, age, s.57.

⁴⁸⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.139.

⁴⁸¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.139; Peçevî, age, s.71; Solakzâde, age, s.158; Müneccimbaşı, age, s.528; Hammer, age, s.57.

⁴⁸² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.139; Peçevî, age, s.71; Solakzâde, age, s.158; Müneccimbaşı, age, s.529.

⁴⁸³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.140.

⁴⁸⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.140; Peçevî, age, s.71; Solakzâde, age, s.158-159; Hammer, age, s.57-58.

gönderilmiştir⁴⁸⁵. Bu divan için şeyhülislam ile İstanbul kadısının çağrıldığını da edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır⁴⁸⁶.

O dönemde Türk dünyasında ilmî yetkinliğiyle meşhur, özellikle din ve edebiyata dair yüksek bir ilmî derinliği olan, aynı zamanda Kemal Paşa'nın oğlu olan Mevlana Şemseddin Ahmed, İstanbul müftüsü olarak görev yapmaktadır. İstanbul kadısı ise zamanın öne çıkan fazıllarından ve pek çok araştırmaya imza atmış bir ilim erbabı olan Mevlana Sadeddin (Sadi) Çelebi olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁸⁷.

Ertesi gün çağrıldıkları saraya birlikte giden kadı ve müftüden Mevlana Şemseddin'in, Rumeli kazaskerinin sağına oturtulması müftünün kazaskere üstün tutulması anlamı taşıdığı için Kazasker Muhyiddin Çelebi bu durumdan rahatsız olarak divandan ayrılmıştır⁴⁸⁸. Divanda Muhyiddin Çelebi'nin gidişi olayın iç yüzünü bilmeyenler tarafından farklı bir şekilde yorumlanarak kazaskerin mevkiini ezdirmemek adına verilmiş bir tepki gibi anlamlandırılrsa da aslında Muhyiddin Çelebi orada durmaya devam etseydi foyası çıkacağından dolayı divanı terk etmiştir⁴⁸⁹. Hayrullah Efendi ise Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin mahcubiyetlerinden ötürü divana gelemediklerini öne sürmüştür⁴⁹⁰.

Kabız'ın yargılanacağı mecliste müftü efendi Şemseddin Bey veziriazamın solunda iken Kadı Sadeddin ise onların önünde konumlandırılmıştır⁴⁹¹. Bu vaziyetteki bir oturma düzeninin karşısına getirilen Kabız'a müftü efendi sakin ve şafkatli bir üslupla iddiasını sorarak onun kanıt olarak sunduğu birkaç ayet ve hadisi delil göstermesini ve anlattıklarını saygıyla dinlemiştir⁴⁹². Sözüünü kendisine göre Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'den daha üstün olduğu görüşünü tekrar eden cümleleriyle tamamlayan Kabız'ın ardından Müftü Şemseddin Bey edep kâidelerine riâyet ederek kendisinin bu hususta yanıldığını, okuduğu ayet ve hadislerin anlamlarında bazı inceliklerin olduğunu ve aslında onlardan maksadın ne olduğunu teker teker izâh etmiştir⁴⁹³. Bunun üzerine adeta dili tutularak herhangi bir cevap veremeyen Kabız'ın iddiaları çürütülmüş olunca

⁴⁸⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.140; Peçevî, age, s.71; Solakzâde, age, s.158-159; Hammer, age, s.57-58.

⁴⁸⁶ Solakzâde, age, s.159; Müneccimbaşı, age, s.529; Hayrullah Efendi, age, s.87; Hammer, age, s.58.

⁴⁸⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.141; Peçevî, age, s.71.

⁴⁸⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.141; Peçevî, age, s.71.

⁴⁸⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.141.

⁴⁹⁰ Hayrullah Efendi, age, s.87.

⁴⁹¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.141.

⁴⁹² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.141; Peçevî, age, s.71.

⁴⁹³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.141; Peçevî, age, s.71.

müftü efendi ona artık hakikatin aşikâr olduğunu ve yanlış inancından vazgeçerek bu gerçeği kabullenip kabullenemeyeceğini sorduğunda Kabız bozuk iddiasında inat etmiştir⁴⁹⁴. Artık fetvanın tamam olduğunu belirten müftü şer'an gerekeni yapmak üzere durumu kadıya havale edince Sadeddin Çelebi tekrar tevbe ederekehli sünnet vel cemaatin sırat-ı müstakim olan itikadına dönüp dönmediğini sorduğunda red cevabı almasıyla Kabız'ın katline ferman vermiştir⁴⁹⁵. Bu şekilde divan sona ererek kadının verdiği hüküm ifa edilmiş ve Kabız başı kesilmek suretiyle katledilmiştir⁴⁹⁶.

Hester Donaldson Kabız vakası ile alakalı objektif bir tutum sergilemeyerek kazaskerler huzurunda yargılanan Kabız'ın hatasından dönmesi için herhangi bir teşebbüste bulunulmadan ölüme mahkûm edildiğini öne sürmüştür⁴⁹⁷. Sadrazamın bu sapkına karşı yapılan muameleden dolayı kazaskerleri kınadığını ve bu tür mevzularda tek silahın kanun ve doktrin olması gerektiğini söyleyerek ılımlı bir yaklaşım göstermesini ise İbrahim Paşa'nın artık gayretli bir Müslüman olmasına rağmen doğuştan Hristiyan olmasına bağlamaktadır⁴⁹⁸. Araştırmamıza konu olan başka hiçbir kaynakta böyle bir iddiaya rastlamak mümkün değildir zira İbrahim Paşa'nın bu husustaki yegâne amacının padişahın adaletini layıkıyla tesis etmek olduğu son derecede aşikârdır.

Bir sapkının ilk defa şer'i kanunlara göre mahkûm edilmesinden evvel kazaskerlerin huzuruna ve ardından divan huzuruna çıkartıldığı bu davanın makamları arasında oldukça az farklılık bulunan bir devletin uyumsuz çalışma tarzını gösterdiğini iddia eden Donaldson'un bu suçlamasından Osmanlı hukuk sistemine vakıf olmadığı net bir şekilde anlaşılmaktadır⁴⁹⁹.

Hammer, padişahın bir mülhidin yaşamını İslam kaideleri için feda ederken gösterdiği şiddetin daha sonra genel asayiş adına önlemler alınacağı sırada bir vahşete dönüştüğünü öne sürmüştür⁵⁰⁰. İsmail Hami Danişmend ise Kabız'ın katlinin sadece bir din meselesi değil ayrıca bir milli emniyet ile selamet meselesi olduğunu belirtirken o

⁴⁹⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.141; Peçevî, age, s.71; Solakzâde, age, s.159; Müneccimbaşı, age, s.529; Hammer, age, s.58; Hayrullah Efendi, age, s.87.

⁴⁹⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.141; Peçevî, age, s.71-72; Solakzâde, age, s.159; Müneccimbaşı, age, s.529; Hammer, age, s.58; Hayrullah Efendi, age, s.87.

⁴⁹⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.141; Peçevî, age, s.71-72; Solakzâde, age, s.159; Müneccimbaşı, age, s.529; Hammer, age, s.58; Hayrullah Efendi, age, s.87.

⁴⁹⁷ Jenkins, age, s.41.

⁴⁹⁸ Jenkins, age, s.41.

⁴⁹⁹ Jenkins, age, s.42.

⁵⁰⁰ Hammer, age, s.58.

vakte kadar bir takım cahillerden yandaş temin eden bu ne olduğu şüpheli zatın şirk boyutundaki fikrinde direktmesine rağmen cezasız kalmasının toplumsal bir tehlikenin beslenmesi demek olduğu yorumunda bulunmuştur⁵⁰¹.

F. DİPLOMASİ DEHASI İBRAHİM PAŞA: ZAPOLYA VE FERDİNAND'IN ELÇİLERİ İLE GÖRÜŞMELER

Mohaç zaferi dönüşünde Peşte'deki Macar soylularına Erdel Voyvodası olan Yanoş Zapolya'yı kral tayin edeceğini vaad ederek himayesi altına alacağını ifade eden Sultan Süleyman'ın sözleri kralın belirlenmesinde etkili olmuş ve Zapolya kuvvetli bir grup tarafından kral seçilerek Macaristan tacını takmıştır⁵⁰². Zapolya'nın tahta çıkmasının krallık adına bir nifak tohumu olduğu söylenebilir zira eskiden beri yürütülmekte olan Macar muahedeleri Arşidük Ferdinand'ın kral olmasını işaret etmektedir⁵⁰³. Nitekim Mohaç savaşında ölen Kral Layoş'un eşi olan kızkardeşi Maria ile Palatin Stefan Bathori'nin desteğini alan Ferdinand hakkını almakta kararlı olduğu için bu taht kavgasında ilk adımı atarak yandaşları tarafından Macar Kralı kabul edildiği gibi çeşitli girişimlerde bulunmuştur⁵⁰⁴.

Ordusuyla Macaristan'a giren Ferdinand Zapolya'yı Budin'den kovarak Tokay mevkiinde mağlup etmesinin ardından Erdel'e geri çekilmeye zorlamıştır⁵⁰⁵. Fransız elçisi Vison aracılığıyla Lehistan Kralı Sigismund'un yanına sığınan Zapolya tekrardan Macar tahtına oturabilmek için Osmanlı'nın yardımına muhtaç olduğunu bildiğinden Lehistan Kralı'nın yardımıyla Siradi Palatini Jerom Laçki veya Hieronimus Laszky isminde bir Leh soylusunu elçi olarak İstanbul'a göndermiştir⁵⁰⁶. Ferdinand 3 Kasım 1527'de İstolni Belgrad'da krallık tacını takarken elçi Laszky de payitahta doğru yola çıkarak yılsonuna doğru 22 Aralık 1527'de İstanbul'a varmıştır⁵⁰⁷.

Laszky İstanbul'a geldiğinde padişah ile dış ilişkiler ve Osmanlı'nın Avrupa devletleriyle diplomatik trafiğinde aracılık eden kilit isimlerden biri olan eski Venedik elçisi dönemin Venedik doju Andrea Gritti'nin oğlu Luigi (Lui) Gritti ile dostane

⁵⁰¹ Danişmend, age, s.126.

⁵⁰² Solakzâde, age, s.149; Hammer, age, s.52; Zinkeisen, age, s.470.

⁵⁰³ Hammer, age, s.60.

⁵⁰⁴ Zinkeisen, age, s.470.

⁵⁰⁵ Hammer, age, s.61; Zinkeisen, age, s.472.

⁵⁰⁶ Hammer, age, s.61; Zinkeisen, age, s.472; Lamartine, age, s.140.

⁵⁰⁷ Zinkeisen, age, s.472.

ilişkiler kurmak istemiştir⁵⁰⁸. Bahsi geçen Lui Gritti hem Avrupa Devletlerinin münasebetlerine dair engin bilgileriyle hem de ziyadesiyle zeki olmanın yanı sıra sahip olduğu fütursuz ikbal hırsıyla İbrahim Paşa'nın dikkatini çekip beğenisini kazanırken padişahın da iltifatına mazhar olmuş bir kimseyken elçi Laszky'nin onu kendi tarafına çekme fikri oldukça zeki bir hamle olarak karşımıza çıkmaktadır⁵⁰⁹. Laszky hizmetleri karşılığında Zapolya'nın mâlik olacağı krallığın en zengin eyaletinin gelirlerine sahip olmasının yanısıra yıllık yaklaşık 3-4 bin duka altın vaadiyle kolayca kazandığı Lui Gritti sayesinde İbrahim Paşa'nın huzuruna daha hızlı kabul edilmiştir.⁵¹⁰

Veziriazam ve elçi Laszky'nin ilk görüşmelerinde İbrahim Paşa, efendisinin Sultan Süleyman'dan Macaristan tacını neden daha önce istemediğini, Budin yangınına rağmen Kral Köşkü'nün korunmasının ne manaya geldiğini mi anlamadığını sorarak Macaristan'daki durumun bilgileri dâhilinde olduğunu belirtmiştir⁵¹¹. Zapolya adına özür dileyen elçi efendisinin sadece padişahın dostluğunu kazanarak onunla bir ittifak kurmak değil aynı zamanda Sultan Süleyman üzerinde derin bir nüfuza sahip olan veziriazamının da teveccühüne mazhar olma arzusunda olduğunu ifade ederek zekice bir manevra ile İbrahim Paşa'yı memnun etmiştir⁵¹².

Ertesi gün elçi Laszky ile görüşen Mustafa Paşa huzuruna hediyesiz olarak gelinmesini bağışlamayarak kendilerinin Osmanlı'dan dostluk değil merhamet talep ettiğini söylemiş ayrıca artık bunun için geç kalındığını hatırlatıp efendisinin hangi cüretle padişahın ayak bastığı yere girebildiğini sormuş zira Kanunî'nin "atının başının bir kez görüldüğü yerlerin ebediyen hâkimiyetimiz altında olacağı"nın⁵¹³ altını çizerek haraç getirmedeği müddetçe dostluklarının bir kıymeti olmadığını ve Sultan Süleyman'la görüşemeyeceğini hiddetle dile getirmiştir⁵¹⁴.

Üçüncü vezir Ayas Paşa, Mustafa Paşa'ya nisbeten daha ılımlı bir tutum sergileyerek Kral Lui nezdine gönderilen zatın henüz hayatta olup olmadığını sormuştur⁵¹⁵.

⁵⁰⁸ Hammer, age, s.61; Zinkeisen, age, s.472; Lamartine, age, s.140.

⁵⁰⁹ Hammer, age, s.61; Zinkeisen, age, s.472; Lamartine, age, s.140.

⁵¹⁰ Hammer, age, s.61; Zinkeisen, age, s.473; Lamartine, age, s.140.

⁵¹¹ Hammer, age, s.61; Zinkeisen, age, s.473; Lamartine, age, s.140.

⁵¹² Hammer, age, s.62; Zinkeisen, age, s.473.

⁵¹³ Zinkeisen, age, s.474.

⁵¹⁴ Hammer, age, s.62; Zinkeisen, age, s.473-474; Lamartine, age, s.140.

⁵¹⁵ Hammer, age, s.62.

İbrahim Paşa Laszky ile ikinci görüşmesinde Zapolya'nın elçisi aracılığıyla kendisine küçük kardeşi gibi bir hitapta bulunmasına müsaade etmiş ve haraç hususunda ısrarcı olmuştur⁵¹⁶. Kral Lui'yi (Layoş'u) öldürdüklerini, sarayını aldıklarını, o sarayda vakit geçirdiklerini ve Macaristan Krallığı'nın Osmanlı'ya ait olduğunu, onların krallarının sadece taç ile hükümdar olabileceklerini zannetmelerinin ise delilik olduğunu söylemiştir⁵¹⁷. Zira hükümdarlığı sağlayanın altın ve değerli taşlar değil yalnızca demir ve kılıcın itaati tesis edeceğini, kılıç ile kazanılan yerin yine kılıç ile muhafaza edilebileceğini belirtmiştir⁵¹⁸. Macaristan'ın ne durumda olduğundan haberdar olduklarını ifade eden İbrahim Paşa Zapolya'nın padişahın üstünlüğünü kabul ederek onun kudretli ellerinden aman dilemesini, ancak o zaman padişahın yardımına kavuşabileceklerini ve eğer Sultan Süleyman isterse sadece Ferdinand'ı değil, bütün dostlarını perişan edebileceğini aktarmıştır⁵¹⁹. Doc Gritti ve oğlu Lui Gritti olmasaydı Ferdinand'ın ve Zapolya'nın hükümetinden eser bırakmayacaklarını ilave eden sadrazam şayet gerekirse hali hazırda birbirini harap etmiş olan iki düşmanın üzerine gitmenin çok kolay olduğunu, bir tarafta kendisinin maiyyetinde Rumeli askerleriyle Ferdinand'ın üstüne giderek diğer tarafta da Ayas Paşa'nın Boğdanlılar ve Tatarlarla Zapolya'nın üzerine yürümelerinin mümkün olmasına rağmen Venedikli dostlarının ricası sebebiyle kendilerini tuttuklarını fakat asla uyumadıklarını belirtmiştir⁵²⁰. İki düşmanın üzerine gönderebileceklerinden çok daha fazla asker ile Budin'i adeta ikinci bir İstanbul yapmanın imkân dâhilinde olduğunu dile getiren İbrahim Paşa haraç mevzusunun altını çizmesine rağmen bunu kabul etmek istemeyen elçi Laszky cürretkar bir adım daha atarak padişahın Mohaç Seferi'nde ve Kral Layoş döneminde Macaristan'da, Slovenya'da ve Hırvatistan'da Osmanlı Devleti tarafından ele geçirilen tüm yerler ile Sirem'in tamamını geri alma talebinde bulunmuştur⁵²¹. Bu isteklere öfkelenen sadrazam Türklerin az söyleyip çok yaptıklarını hatırlattıktan sonraki kuvvetiyle aldıkları yerlerin istenmesinin gülünç olduğunu zira şahinlerden daha keskin

⁵¹⁶ Hammer, age, s.62; Zinkeisen, age, s.474.

⁵¹⁷ Hammer, age, s.62; Zinkeisen, age, s.474; Lamartine, age, s.140.

⁵¹⁸ Hammer, age, s.62; Zinkeisen, age, s.474; Lamartine, age, s.140.

⁵¹⁹ Hammer, age, s.62; Zinkeisen, age, s.474; Lamartine, age, s.140-141.

⁵²⁰ Hammer, age, s.62-63; Zinkeisen, age, s.474; Lamartine, age, s.141.

⁵²¹ Hammer, age, s.63; Zinkeisen, age, s.474-475; Lamartine, age, s.141.

pençeleriyle ellerini bir defa koydukları yerden o el kesilmedikçe kaldırmayacaklarını ifade ederek Zapolya'nın bakışlarını fazla uzağa diktiğini belirtmiştir⁵²².

Müzakerelerin uzayarak daha karışık bir hale gelmesiyle beraber araya girmek mecburiyetinde kalan Lui Gritti'nin becerikliliği ve elçi Laszky'nin inadı sonunda İbrahim Paşa'yı yumuşattığından ilk olarak haraçtan vazgeçmesi sağlanmış ve iki yılda bir defa olmak üzere 10 bin düka altın değerinde bir hediyeyle Osmanlı'ya bir elçi gönderilmesi ile iktifa olunması başarılmıştır⁵²³. Fakat Laszky bir adım daha ileri giderek bunun haraçtan isim değişikliğinden başka bir farkı olmayacağını ve Zapolya'nın yalnızca beş yılda bir değeri kendisine bağlı hediyelerle elçi gönderebileceğini ifade ederek bu şartını da kabul ettirebilmiştir⁵²⁴. Sirem'in ve Osmanlı'nın fethettiği kalelerin iade edilmesi söz konusu olmadığından Zapolya elçisi bu hususta geri adım atmak zorunda kalarak 27 Ocak 1528'de padişahın huzuruna kabul edilmiştir⁵²⁵.

Sultan Süleyman ile görüşebilme şerefine nail olan elçi Laszky misyonunun amacını yineleyerek Zapolya adına yardım ve dostluk talebinde bulunmuştur⁵²⁶. Padişah elçinin nutkuna cevaben Zapolya'nın sadakatini memnuniyetle karşıladığını, Macaristan'ın hiçbir surette onun olmadığını zira fetih ve kılıç hakkıyla fethettiği yerlerin tamamen kendisine ait olduğunu fakat Osmanlı Devleti'ne intisab etmesine mükafeten Macaristan'da Ferdinand'a karşı onu himâye edeceği hususunda müsterih olabileceğini belirtmiştir⁵²⁷. Bu görüşmenin sonunda İbrahim Paşa artık Zapolya'yı Kral olarak tanıdıklarını ve padişahın bizzat onun düşmanları üzerine yürüyeceklerini ilave ederek bunun için ne hediye ne de vergi istediklerini ifade etmiştir⁵²⁸.

Padişahla yaptığı görüşmeden itibaren yapılacak seferin mâhiyetini tahmin eden Laszky Macaristan'a dönebilmek maksadıyla ruhsat alabilmek için yeniden Sultan Süleyman'ın huzuruna kabulünden bir gün önce yani 3 Şubat 1528 tarihinde kendisine 4 kat hil'at ile 10 bin akçehediye edilmiştir⁵²⁹. Ertesi gün yeniden karşısına getirilen elçiye Zapolya'nın Hristiyan hükümetleriyle alakalı önemli olsun olmasın her halini

⁵²² Hammer, age, s.63; Zinkeisen, age, s.475; Lamartine, age, s.141.

⁵²³ Hammer, age, s.61; Zinkeisen, age, s.475.

⁵²⁴ Zinkeisen, age, s.475.

⁵²⁵ Hammer, age, s.64; Zinkeisen, age, s.475; Lamartine, age, s.141.

⁵²⁶ Hammer, age, s.64; Zinkeisen, age, s.475; Lamartine, age, s.141.

⁵²⁷ Hammer, age, s.64; Zinkeisen, age, s.475; Lamartine, age, s.141.

⁵²⁸ Hammer, age, s.64; Lamartine, age, s.141.

⁵²⁹ Hammer, age, s.64; Zinkeisen, age, s.476.

kendisine daima haber etmesini isteyen padişah, aralarındaki ittifakın zaman içinde daha derine kök salacağını söyleyerek, Zapolya ile dost ve müttefik olmak istediğini belirtmiş ayrıca Hz. Muhammed ve kılıcı üzerine yemin ederek onun düşmanlarının üzerine bizzat bütün askerleriyle yürüyeceğini bildirmiştir⁵³⁰. Aynı şekilde elçi Laszky de Zapolya adına padişahın dostlarıyla dost, düşmanlarıyla düşman olacağına yemin etmiştir⁵³¹. Donaldson'a göre Sultan Süleyman Habsburgluları sevmediği için Fransa kralına duyduğu dostluktan dolayı Zapolya'ya destek olacağına dair söz vermiş ve bu sözünü tutmuştur⁵³².

29 Şubat 1528 tarihinde Türkiye-Macaristan arasında birinci ittifak anlaşması yapılmıştır. Laszky'ye Tuna ve Teis yoluyla gönderilmek üzere 50 top ile 50 kantar barut vaad edilerek Macaristan'a gönderilirken aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin bütün sancakbeylerine tüm askerlerini ilk işaretle savaş için harekete hazır bir şekilde bulundurmaları emredilmiştir⁵³³.

Zapolya'nın Osmanlı padişahına elçi gönderdiği haberini alan Ferdinand; Jan Hobordanski, Slatnok ve Alman asıllı Sigismund Weixelberger'i yardım istemek üzere değil, Kanunî'nin Macaristan'da fethedilen bölgeleri geri istemeye ve bu hususa kesin bir anlaşma ya da en kötü ihtimalle bir mütareke teklifinde bulunmakla görevlendirilmişlerdir⁵³⁴. Zinkeisen bu elçilerin isimlerini Johann Hoberdanacz ile Sigmund Weirelberger olarak telaffuz etmiştir⁵³⁵.

Aslında Osmanlı'ya ilk olarak Ferdinand elçi göndermek isteyerek yandaşları tarafından Macar kralı ilan edildikten sonra en sadık hizmetkârlarından Aşağı Avusturya Şansölyesi olan Marcus Treitzsauerwein ile Polheim Beyi Syriacus'u gizli bir misyonla Sultan Süleyman ile ittifak için 3 bin ile 6 bin duka altın teklifle Zapolya'ya sunulan krallık vaadini geri çekmelerini talep etmek maksadıyla Belgrad ve Yukarı Bosna sancakbeyleri Bali Bey ve Hüseyin Bey'e yollatılmış fakat herhangi bir sonuç alınamamıştır⁵³⁶. Yaşanan başarısızlığın ardından bu misyonu Blasius Radoşiç isminde

⁵³⁰ Hammer, age, s.64; Zinkeisen, age, s.476.

⁵³¹ Hammer, age, s.64; Zinkeisen, age, s.476.

⁵³² Jenkins, age, s.55.

⁵³³ Hammer, age, s.64; Zinkeisen, age, s.476; Danişmend, age, s.128.

⁵³⁴ Hammer, age, s.65.

⁵³⁵ Zinkeisen, age, s.477.

⁵³⁶ Zinkeisen, age, s.470-471; Jenkins, age, s.55.

Zagrepli bir soylu üstlenmiş fakat bu elçi Belgrad'a varamadan Bali Bey'in vefat etmesi üzerine yine amaçları hâsıl olamamıştır⁵³⁷.

6 haftalık bir seyahatin ardından 29 Mayıs 1528'de İstanbul'a ulaşan elçiler bir rivayete padişahın emri ile karşlarına çıkan 1000 atlı ile beraber payitahta girerken bir rivayete göre geldikten üç gün sonra tam 400 kişilik olan bir sipahi birliği eşliğinde yapılan geleneksel bir merasimle padişahın karşısına çıkarılmışlardır⁵³⁸.

Elçilerden Hobordonski ile görüşen İbrahim Paşa onun; Ferdinand'ın Tanrı'nın bir lütfuyla Macaristan Kralı olarak seçildiğini bildirerek sultanın bu kadar kuvvetli hatta içlerinde en kuvvetlisi olan bir hükümdarla komşu olmaktan memnuniyet duyacağını umduğunu dile getirmesi üzerine bütün Hristiyan dünyası hükümdarlarının gölgesine sığındıkları Osmanlı padişahının huzurunda efendisi olan Ferdinand'ın mağrurane bir cüretle kendisini nasıl en kuvvetli hükümdar diye adlandırabildiğini sormuştur⁵³⁹. Bu sorunun üzerine Ferdinand'ın elçisinin bu kralların kimler olduklarını veziriazama sormasıyla Lehistan ile Fransa kralları, Venedik doju, papa ve Transilvanya hükümdarı cevabını almıştır⁵⁴⁰.

Müzakerelerin devamında Macaristan'ın tamamen boşaltılmasını isteyen sadrazam barış ve dostluğun ilk şartının bu olduğunu belirtmesiyle karşı taraf amaçlarının birkaç senelik geçici bir ittifak olmayıp kalıcı ve sürekli bir barış arzusunda olduklarından padişahın Macaristan'da zapt ettiği bölgeleri geri vermesi hususunda ısrar etmişlerdir⁵⁴¹. İbrahim Paşa mevzu bahis olan yerleri sorarak aldığı Böğürdelen, Belgrad, Petervaradin, Severin, Wilack, Orsova, Banyaluka, Novigrad, Yayçe, Skordona, Sirem ve Sivrihisar ile Bosna'da kısmen yakın zamanda Osmanlıların ele geçirdiği bir dizi sınır kalesi cevabının ardından istihzai bir edayla Ferdinand'ın İstanbul'u da istemediğine oldukça şaşırdığını belirtmesi üzerine elçi İstanbul'un ülkelerine dâhil olmadığı için talep edilmediğini fakat padişaha geri vereceği yerler karşılığında uygun bir tazminat ödeyebileceğini ifade etmiştir⁵⁴². Bu sözleri hakaret addeden İbrahim Paşa hiddetle efendilerinin padişahın kaleleri geri vermesi için memnun edebilecek kadar çok parası olduğuna inandığını fakat Sultan Süleyman'ı

⁵³⁷ Zinkeisen, age, s.471; Jenkins, age, s.55.

⁵³⁸ Hammer, age, s.65; Zinkeisen, age, s.477.

⁵³⁹ Hammer, age, s.65; Zinkeisen, age, s.477.

⁵⁴⁰ Hammer, age, s.65; Zinkeisen, age, s.477.

⁵⁴¹ Zinkeisen, age, s.477-478.

⁵⁴² Zinkeisen, age, s.478.

kılıçla fethettiği yerleri satmayı düşünecek kadar fakir mi zannettiğini sorarak hazinelerle dolu olan Yedikule'yi göstermiş ve Ferdinand için eğer iyi bir komşuluk ile barış istiyorsa bunun tek yolunun Macaristan'ı boşaltması olduğunun altını çizmiştir⁵⁴³.

Sultan Süleyman sadece Ferdinand'ın fütursuz taleplerinden değil aynı zamanda bu isteklerin arz ediliş şeklinden de ziyadesiyle rahatsız olduğundan dolayı elçilerin 9 aylık bir esaretin ardından serbest kalmalarına müsaade ederek ve 500 duka altın hediye vererek huzuruna kabul etmiştir⁵⁴⁴. Başka bir rivayete göre ise padişah elçilerle görüşükten sonra payitahttan ayrılmak üzere iken gelen Venedikli bir elçi heyetinin isteği üzere ve bu elçi heyetinin İbrahim Paşa'yı Ferdinand'ın elçilerinin İstanbul'da görüp duydukları her şeyi iletcek olan casuslar olduğuna ikna etmesiyle 5 ay kadar gözaltında tutulmuşlardır⁵⁴⁵. Hatta Ferdinand'ın elçilerinin gözaltında tutulmasıyla alakalı masrafları üstlenmeyi teklif ederek talepleri yerine geldiği takdirde veziriazama 100 bin duka altın ve sadrazamın uzun zamandır istediği fakat yalnızca Venedik'te bulunan çok değerli bir taşı hediye etme vaadinde bulunmuşlardır⁵⁴⁶.

Her iki ihtimalde de Sultan Süleyman ve Ferdinand'ın elçilerinin arasında geçen görüşmede padişah; efendilerinin dostane ilişkiler ve güzel bir sınır komşuluğu kurmadığını fakat yakında kuracağını zira tüm ordusuyla üzerine yürüyerek ona istediğini bizzat kendisinin vereceğini belirtmiştir⁵⁴⁷. Bu sert çıkışa cevaben elçiler Ferdinand'ın Sultan Süleyman'ın dostluğundan memnun kalacağını fakat düşman sıfatıyla gelirse bunu da kabul edebileceğini beyan etmişlerdir⁵⁴⁸. Hâsılı 1528 Kasım ortalarında Macaristan'a dönmelerine izin verilen Ferdinand'ın elçileri Zapolya'nın elçisi Laszky gibi başarılı olamadan İstanbul'dan ayrılmışlardır⁵⁴⁹.

Zapolya ve Ferdinand'ın elçileri ile yapılan görüşmelerden de anlaşıldığı gibi Macaristanlı bir grup tarafından seçilen Zapolya'nın Osmanlı Devletine tabi olmayı kabullenebilmesi tamamen İbrahim Paşa'nın ve Sultan Süleyman'ın yürüttüğü ince siyasetin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır⁵⁵⁰. Bu siyaset Avrupa devletlerinin

⁵⁴³ Zinkeisen, age, s.478.

⁵⁴⁴ Hammer, age, s.65; Danişmend, age, s.128.

⁵⁴⁵ Zinkeisen, age, s.479.

⁵⁴⁶ Zinkeisen, age, s.479.

⁵⁴⁷ Hammer, age, s.65; Zinkeisen, age, s.478.

⁵⁴⁸ Hammer, age, s.65; Zinkeisen, age, s.478.

⁵⁴⁹ Zinkeisen, age, s.478.

⁵⁵⁰ Lamartine, age, s.141.

diplomasideki inceliğini ve zekâsını hitabet alanında geride bırakmıştır⁵⁵¹. Lamartine, “devşirme dehası ile Türk’ün dehası bu iki başlı devlette birleşince söz, kılıcın tasarladığını tamamliyordu.”⁵⁵² diyerek bu konuyu net bir biçimde özetlemiştir.

G. MAKAM-I MUAZZAMA GETİRİLİŞ: PARGALI İBRAHİM PAŞA’NIN SERASKER İLAN EDİLMESİ

Arşidük Ferdinand’ın elçileriyle yapılan görüşmelerle beraber Macaristan’a ikinci bir sefer düzenleme arifesinde olan Sultan Süleyman, gitgide kuvveti artan Türk ordusunun eğitim-öğretim, teçhizat ve teşkilatını gözden geçirmek, gerektiğinde bazı bölgelere bir miktar asker göndermek, gerektiğinde padişahın emrettiği hizmetlere koşmak gibi işleri görerek kara ve deniz teşkilatının sorumluluğunu alabilecek geniş bir yetkili bir görevlendirme için veziriazamı İbrahim Paşa’yı münasip görmüştür⁵⁵³. Hem bu işlerden anlayan hem de padişahın sevgisini ve takdirini kazanmış İbrahim Paşa böylece hem kara ile deniz bakanı olmanın yanı sıra başkomutanlık makamına da getirilmiş olmaktadır⁵⁵⁴.

Kanunî Sultan Süleyman bu amacına yönelik olarak bir gün bir divanın ardından vezirlerim evlerine gitmesiyle Celâlzâde Mustafa Çelebi’yi huzurlarına çağırarak Allah’ın yardımıyla memleketin dört bir yana doğru yayıldığını dile getirmiştir⁵⁵⁵. Artık memleket işlerinin tamamını kendisinin görmesinin hem uygun hem de mümkün olmadığını ve devletin oldukça önemli olan askeri işlerini İbrahim’e bırakarak ona seraskerlik ünvanını verdiğini belirteren padişah, Celâlzâde ’nin bu hususta bir berat müsveddesi yazıp getirmesini emretmişlerdir⁵⁵⁶.

Sultan Süleyman’ın buyruğuyla geceleyin bu beratı kaleme alan Celâlzâde, ertesi gün padişahın huzuruna giderek yazdığı beratı takdim etmiş, beğenilmesi üzerine hazırladığı taslağı süslü bir yazıyla temize çekerek ve baş kısmına da Kanunî’nin tuğrasını yaparak hazır hale getirip teslim etmiştir⁵⁵⁷.

⁵⁵¹ Lamartine, age, s.141-142.

⁵⁵² Lamartine, age, s.142.

⁵⁵³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.145.

⁵⁵⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.145; Danişmend, age, s.128.

⁵⁵⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.145; Peçevî, age, s.73.

⁵⁵⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.145; Peçevî, age, s.73.

⁵⁵⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.145-146; Peçevî, age, s.73.

Bir rivayete göre 18 Mart⁵⁵⁸ bir rivayete göre 28 Mart 1529⁵⁵⁹ tarihinde yeniçeri ağası Ferhad Ağa'yı huzuruna çağırarak padişah kendisiyle görüşmekten sonra saltanat salonundan beraber çıkarak saray kapısında bekleyen yeniçerilerle birlikte Ferhad Ağa'yı da İbrahim Paşa'nın sarayına göndermiştir⁵⁶⁰. Yeniçeriler eşliğinde İbrahim Paşa'ya götürülen hediyeler arasında 500 bin nakit akçenin⁵⁶¹ yanı sıra birisinin dizginleri altından yapılmak üzere tamamının üzengilerinde değerli taşlar bulunan 9 at, bir tane altın, inci ve yakut gibi kıymetli mücevherlerle bezenmiş bir kılıç ve bir keman ile yay⁵⁶² bulunmaktadır⁵⁶³. Bütün bunlara ilaveten padişahların giyebileceği değerinde 4 kat çok süslü hilat, her padişahın sarayında bulunamayacak türden 9 bohça kumaş ve değerli taşlarla süslenmiş bir bilik ile altınla işlenmiş bir çelenk de mevcuttur⁵⁶⁴. Yeniçerilerle beraber büyük rütbeli komutanların tamamı ve padişahın en önde gelen hizmetlileri sarayına gittikleri İbrahim Paşa'yı topladıkları divanhanede tebrik ederek elini öpmüşlerdir⁵⁶⁵. Padişahın kaleme aldığı ferman bütün halkın önünde okunmuştur⁵⁶⁶. Bu vesile ile sadrazamın devlet büyüklerini ve ordu kumandanlarını taltif etmesi de edindiğimiz bilgiler arasında bulunmaktadır⁵⁶⁷. Ayrıca İbrahim Paşa'nın seraskerlik beratını ve hediyelerini Rumeli beylerbeyi Kasım Paşa'nın Davud Paşa ordugâhına getirdiği de rivayetler arasında yer almaktadır⁵⁶⁸.

Sadrazamlığa ilaveten seraskerlik makamına nail olan İbrahim Paşa için tuğ, bayrak ve davul gönderen Sultan Süleyman; önceki padişahlar dönemindeki 4 sancağı ikisi çizgili, ikisi kırmızı ve diğerleri sarı, yeşil, beyaz olmak üzere⁵⁶⁹ “yedi gezegen gibi parmakla gösterilir olunması için”⁵⁷⁰ yedi sancağa çıkarmıştır⁵⁷¹.

Sadrazamın seraskerlik makamına getirilmesinin ardından Yavuz Sultan Selim döneminden beri devlete hizmette bulunmuş olan dönemin ikinci veziri Mustafa

⁵⁵⁸ Peçevî, age, s.73.

⁵⁵⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.146; Solakzâde, age, s.161; Danişmend, age, 128.

⁵⁶⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.146; Peçevî, age, s.73.

⁵⁶¹ Peçevî, age, s.73.

⁵⁶² Hammer, age, s.68.

⁵⁶³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.146; Peçevî, age, s.73; Hammer, age, s.68.

⁵⁶⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.146; Peçevî, age, s.73; Hammer, age, s.68

* Bilik: Davul değneği gibi olan topak başlı atlı değneği.

⁵⁶⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.146; Peçevî, age, s.73.

⁵⁶⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.146; Peçevî, age, s.73.

⁵⁶⁷ Hammer, age, s.68.

⁵⁶⁸ Hammer, age, s.68; Danişmend, age, s.129.

⁵⁶⁹ Hammer, age, s.68.

⁵⁷⁰ Solakzâde, age, s.161.

⁵⁷¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.146; Peçevî, age, s.73; Solakzâde, age, s.161; Hammer, age, s.68.

Paşa'nın vefat etmesiyle boşalan bu mevkie Rumeli Beylerbeyi Kasım Paşa uygun görülmüştür⁵⁷². Fakat bu sefer de Rumeli beylerbeyliği makamı boşalacağından ötürü bu vazife yine İbrahim Paşa'ya verilmiş, böylece Mohaç Seferi'nde iken aldığı mevkie ikinci defa getirilmiştir⁵⁷³.

İbrahim Paşa'nın Kalender isyanını bastırması sebebiyle 2 milyon akçeye yükseltilen geliri, serasker ilan edilmesiyle birlikte padişah tarafından 3 milyon akçeye yükseltilmiştir. Rivayete göre Fatih Sultan Mehmed'in sadrazamı Mahmud Paşa'nın 4 milyon akçelik hassını hatırlatan İbrahim Paşa padişah için kendisine böyle bir miktarı ihsan etmesinin Sultan Süleyman'ın inayetinden büyük ve uzak sayılmayacağını dile getirmiştir⁵⁷⁴. Padişah veziriazamının bu dokundurmasına cevaben onların şu anki payitaht olan İstanbul'u fethettiklerini bu yüzden Mahmud Paşa'ya daha fazla ihsanda bulunmasının dahi caiz olduğunu belirtmiştir⁵⁷⁵. Padişahın bu yanıtının ardından İbrahim Paşa Bağdat'ın büyük halifelerin, Budin'in çok eski zamanlardan bu yana kralların tahtı olduğunun altını çizerek İstanbul ile mukayese edilmeseler bile onlardan geri olmadığı yorumunda bulunmuştur⁵⁷⁶. Sultan Süleyman İstanbul'un Osmanlı payitahtı olduğuna dikkat çekerek bahsettiği şehirlerin İstanbul'a tercih edilemeyeceğini ifade edip onlarla boy ölçüşmeye kalkmanın kendilerinin haddi olmadığı buyurduktan sonra konuyu kapatmıştır⁵⁷⁷. Danişmend, İbrahim Paşa ile Kanunî arasında geçen bu konuşmayı hatırlatarak ve sadrazamın devşirme olduğunun altını çizerek bu isteğinin soysuzluk olduğunu belirtmiştir⁵⁷⁸.

Danişmend seraskerlik makamına gelen İbrahim Paşa'ya Sultan Süleyman tarafında verilmiş olan ziyadesiyle geniş yetkileri şu şekilde maddelemiştir⁵⁷⁹:

1- Padişahın bizzat kendisinin katıldığı veya katılmadığı bütün seferlerde İbrahim Paşa genel olarak serasker olarak görev yapacaktır⁵⁸⁰.

2- Seraskerin her dediği ve her uygun gördüğü aynı padişahın emir ve idaresi gibi kabul edilip itaat edilecektir⁵⁸¹.

⁵⁷² Hammer, age, s.68.

⁵⁷³ Hammer, age, s.68.

⁵⁷⁴ Peçevî, age, s.73; Danişmend, age, s.128.

⁵⁷⁵ Peçevî, age, s.73-74; Danişmend, age, s.128.

⁵⁷⁶ Peçevî, age, s.74; Danişmend, age, s.128.

⁵⁷⁷ Peçevî, age, s.74; Danişmend, age, s.128.

⁵⁷⁸ Danişmend, age, s.128.

⁵⁷⁹ Danişmend, age, s.128.

⁵⁸⁰ Danişmend, age, s.128.

3- Serasker İstanbul'da ya da taşrada beylerbeylerinden itibaren tüm memurları azletmek veya naspetmek yetkisine sahiptir⁵⁸².

4- İdam cezasına varıncaya kadar bütün siyasi, idarî ve askerî cezaları verme yetki seraskerde mevcuttur⁵⁸³.

Danışmend, bu suretle padişahın kendi yetkilerinden birçoğunu seraskerlik makamıyla birlikte İbrahim Paşa'ya verdiği yorumunda bulunmuştur⁵⁸⁴.

⁵⁸¹ Danışmend, age, s.128.

⁵⁸² Danışmend, age, s.128.

⁵⁸³ Danışmend, age, s.128.

⁵⁸⁴ Danışmend, age, s.128.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAKBULLÜKTEN MAKTÜLLÜĞE: KIBİR VE İHTİRAS DÖNEMİ

A. SERASKERLİKTEKİ İLK BAŞARISIZLIK: I. VİYANA KUŞATMASI

Zapolya'nın krallığının tehlikeye girmesi üzerine payitahta bir elçi göndererek yardım talebinde bulunması ve Arşidük Ferdinand'ın da kendi elçileri aracılığıyla ilettiği kibirli istekleri nedeniyle Sultan Süleyman Macaristan üstüne yeni bir sefer düzenlemeye karar vermiştir⁵⁸⁵. Ferdinand'ın hükümet merkezi olan (Peç) Viyana şehrine yürüyerek burnunu sürtmek isteyen padişah bu defaki savaş için biraz daha önem verilerek hazırlık yapılmasını tembih etmiştir⁵⁸⁶. Aynı zamanda Zapolya'ya da haber göndererek tüm askerî kuvvetini toplamasını ve uygun bir yerde orduya katılmasını emretmiştir⁵⁸⁷. Ferdinand ise Kanunî'nin kendisine açacağı savaş için kendi topraklarında bulabildiği askerî kuvvetlere ek olarak Alman soylularının vaad ettikleri yardımlara güvenmiştir. Zira 1526'da toplanan imparatorluk meclisi konseyinde Türklere karşı yapılması gereken acil yardıma gerekli olan ağırlığın verilmesi kararlaştırılmıştır⁵⁸⁸.

Arşidük Ferdinand gerçekleşecek olan savaşla alakalı Macaristan'dan pek bir şey bekleyemeyeceğini bildiğinden dolayı kendini son anda tehlikeyi barışçıl bir uzlaşma yoluyla önlemeyi denemeyecek kadar güçlü hissetmeyerek uzlaşma teklifi için hazırlattığı heyetinbaşınakralın danışmanı olan Nikolas Yurişiç görevlendirilmiştir⁵⁸⁹. Her türlü tavize hazır olan Ferdinand, Yurişiç'e Temmuz 1529'da bu yönde talimatlar vererek 10 yıllık bir barış anlaşması için gerekeni yapmasını emretmiştir⁵⁹⁰. Yurişiç eğer ikna çabaları boşa çıkar ve başka çaresi kalmazsa haraç kelimesinden utandıkları için yıllık ücret olarak 20 bin duka altından başlayarak yavaş yavaş 100 bin duka altına kadar teklifte bulunabilmenin yanı sıra rehine verme yetkisine de sahiptir⁵⁹¹. Anlaşma yapıldığı takdirde Ferdinand'ın yegâne isteği Macaristan'da zaptedilen yerlerin ve kalelerin geri verilmesi ise de hepsi olmasa bile en azından birkaçının hatta en kötü ihtimalle onurlarını kurtarmak için yalnızca bir tanesinin dahi verilmesi bile

⁵⁸⁵ Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.151-152.

⁵⁸⁶ Celalzâde Mustafa Çelebi, age, s.151-152.

⁵⁸⁷ Peçevî, age, s.75.

⁵⁸⁸ Zinkeisen, age, s.480.

⁵⁸⁹ Zinkeisen, age, s.484.

⁵⁹⁰ Zinkeisen, age, s.484.

⁵⁹¹ Zinkeisen, age, s.484-485.

yeterlidir⁵⁹². Veziriazamın nüfuzundan faydalanarak Sultan Süleyman ile aralarında arabuluculuk yapması maksadıyla İbrahim Paşa'yı kendi yanına çekmek isteyen Yurışiç'e 5-6 bin Macar Guldene'nden başlayarak 40 bin guldene kadar rüşvet teklif etme yetkisi de verilmiştir⁵⁹³. Kral Ferdinand isteklerini desteklemek amacıyla oldukça saygılı bir dille kaleme alınmış bir mektubu Sultan Süleyman'a gönderirken, İbrahim Paşa'ya da en az onun ölçütünde gönül okşayıcı ve saygılı bir üslupla yazılmış tavsiye mektupları yollanmıştır⁵⁹⁴. Fakat her şey için oldukça geç kalınmış zira Sultan Süleyman çoktan muhasara için yola çıkmıştır⁵⁹⁵. Jorga da Ferdinand'ın parayla barış teklifinde bulunma arzusundan bahsederek Dalmaçyalı Jurisich olarak ifade ettiği elçinin Sultan Süleyman ile görüşebilmek için geçiş izni bile alamadığını belirtmiştir⁵⁹⁶.

19 Nisan 1529'da Rumeli Beylerbeyi Kasım Paşa yanına aldığı askerleriyle birlikte payitahttan Davutpaşa çayırındaki ordugâha doğru yola çıkmıştır. Bir hafta kadar sonra ise İbrahim Paşa'nın seraskerlik sancağını çıkarmasıyla diğer vezirler ve tüm devlet erkânı eşliğinde; davulların sesleri arasında Davutpaşa'daki ordugâhın yolunu tutmuşlardır. Başta veziriazam olmak üzere diğer devlet büyükleri, vezirler ve askerler için ziyafetler düzenlendikten sonra savaşa katılmayacak olanlar geri dönmüşlerdir⁵⁹⁷. Bir rivayete göre de İbrahim Paşa bir süre ilerledikten sonra bayrağı Kasım Paşa ile göndererek İstanbul'a padişahla beraber yola çıkmak için dönmüştür⁵⁹⁸. Tam bu sırada ikinci vezir olan Mustafa Paşa ahirete irtihal eylediğinden dolayı boşalan vezirlik makamına Rumeli beylerbeyi olan Kasım Paşa tayin edilirken Rumeli beylerbeyliğine de daha önce Mohaç seferinde bu vazifeyi üstlenmiş İbrahim Paşa getirilmiştir⁵⁹⁹.

10 Mayıs 1529'da padişah ordusuyla birlikte yola çıkarak önce Edirnekapı'ya ardından Halkalıpınar'a ulaştıktan sonra hava muhalefetinden ötürü bir müddet burada konaklamış ve sonrasında Edirne'ye varmışlardır⁶⁰⁰. Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa'nın yanındaki askerlerle birlikte Edirne'ye ulaşarak orduya katılmasıyla orada bir divan kurulmuş ve tüm Anadolu beyleri padişahın huzuruna gelerek kendisinin elini

⁵⁹² Zinkeisen, age, s.485.

⁵⁹³ Zinkeisen, age, s.485.

⁵⁹⁴ Zinkeisen, age, s.485-486.

⁵⁹⁵ Zinkeisen, age, s.486.

⁵⁹⁶ Jorga, age, s.344-345.

⁵⁹⁷ Peçevî, age, s.75.

⁵⁹⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.152.

⁵⁹⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.152; Peçevî, age, s.75.

⁶⁰⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.152; Peçevî, age, s.75; Solakzâde, age, s.162.

öpme şerefine nail olmuşlardır⁶⁰¹. Edirne'nin ardından Filibe mevkiine ulaşan Osmanlı ordusu bayramı burada geçirmiş, padişah tarafından ziyafet sofraları kurdurulmuş ve divan toplanmıştır⁶⁰². Bir rivayete göre ise Ramazan bayramı Filibe'deyken denk geldiği için orada âdet olduğu üzere padişahın bayrağı çekilerek ordudaki bütün vezirler ve devlet büyükleri İbrahim Paşa'nın çadırına gelerek bayramını tebrik etmişlerdir⁶⁰³. Yağan yağmurların sele dönüşerek Meriç nehrinin taşması ve Filibe'deki köprüyü suyun götürmesi yüzünden birkaç gün daha orada konakladıktan sonra Sofya'ya geçmişlerdir⁶⁰⁴. Hem yolların çamurlu ve dar olmasından hem de asker sayısının çokluğundan dolayı İbrahim Paşa maiyetindekilerle birlikte padişahın da emriyle bir konak önden yola devam etmiştir⁶⁰⁵.

Belgrad civarından Serem Adası'na geçiş yapan ordu, Drava nehrine kurulan köprüyle Esek (Ösek) kalesininden geçerek Mohaç ovasında ordugâh kurmuştur⁶⁰⁶. Zapolya sayısı 200 bin ile 300 bin arasında değişen⁶⁰⁷ ve yanlarında 300 top bulunan bir orduyla ilerleyen Sultan Süleyman'ı Mohaç mevkiinde karşılamıştır⁶⁰⁸. Bu karşılamının aslında Belgrad ile Varadin arasında olması gerektiği fakat hava muhalefetinden ötürü padişahın verdiği emre tamamen uyulamayarak Mohaç'ta gerçekleştiği bunun yanı sıra Zapolya'nın beraberinde elçisi Laçki ve 6 bin süvari eşliğinde Sultan Süleyman'ı Mohaç ovasında beklediği rivayetler arasında yer almaktadır⁶⁰⁹. Aynı zamanda Zapolya'nın yaklaştığını haber alan İbrahim Paşa'nın maiyetinden bir rivayete göre 50 süvari ve 50 yeniçeriyle bir rivayete göre ise 500 atlı ile birlikte müstakbel Macar Kralı'na eşlik ettiği de edindiğimiz bilgiler arasında bulunmaktadır⁶¹⁰.

Ertesi gün Macar kralı ve beyleri adına bir kabul merasimi düzenleyebilmek için divan kurulmuştur⁶¹¹. Anadolu ve Rumeli askerleri Sultan Süleyman'ın çadırının sol tarafına doğru geçerken yeniçeriler aynı çadırın sağında olmak üzere karşılıklı dizilmişlerdir⁶¹². Süvariler başlarında miğferleri ile birlikte tam teçhizatlı bir şekilde

⁶⁰¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.152; Peçevî, age, s.75; Solakzâde, age, s.162.

⁶⁰² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.152; Peçevî, age, s.75; Solakzâde, age, s.162.

⁶⁰³ Peçevî, age, s.75.

⁶⁰⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.152; Peçevî, age, s.75.

⁶⁰⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.153; Peçevî, age, s.75.

⁶⁰⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.153; Peçevî, age, s.75; Solakzâde, age, s.163.

⁶⁰⁷ Peçevî, age, s.75; Hammer, age, s.68; Zinkeisen, age, s.486; Lamartine, age, s.143.

⁶⁰⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.153; Hammer, age, s.68.

⁶⁰⁹ Hammer, age, s.69; Zinkeisen, age, s.488.

⁶¹⁰ Hammer, age, s.69; Jorga, age, s.343.

⁶¹¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.153; Peçevî, age, s.75; Solakzâde, age, s.163.

⁶¹² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.153.

yolun iki tarafına yerleştirilmişlerdir⁶¹³. Hammer bu yerleşim düzenini sağda Rumeli askeri ve sipahiler, solda sipahiler ve Anadolu askerleri şeklinde tasvir etmiştir⁶¹⁴. Otağın iç kısmında ordu ve saray ağaları saf tutarken onların arkasında sırasıyla solaklar, seyisler ve müteferrikalar bulunmaktadır⁶¹⁵. Müteferrikalar öğleye doğru Zapolya'yı alarak otağ-ı hümâyuna götürürlerken çadır dışındaki askerlerimizin kalabalık ve görkemli manzarası karşısında Hristiyan askerleri hayretlerini gizleyememişlerdir⁶¹⁶. Otağ-ı hümâyundan içeri girip Sultan Süleyman'ın huzuruna gelerek elini öpme şerefine mazhar olan Zapolya padişah tahtının hemen yanında kendisi için hazırlanmış olan altın kürsüye oturmuş ve Kanunî'den iltifat alma gururunu yaşamıştır⁶¹⁷. Kabul merasiminin ardından otağ-ı hümâyundan çıkan müstakbel Macar kralına dört takım altın sırmalı hil'at verilmesiyle yeniden padişahın eline öpen Zapolya'ya tekrar çıktığında bu defa takımları ve başlıkları altınla değerli taşlarla süslenmiş olan 4 tane at hediye edilmiştir⁶¹⁸. Hammer Zapolya'ya 3 atın hediye edildiği iddiasında bulunmuştur⁶¹⁹. Bir rivayete göre ise kendisine Yanoş da denilen müstakbel Macar kralı padişahın hediyesine karşılık kendilerine büyük bir pırlanta hediye etmişlerdir⁶²⁰. Başka bir rivayete göre ise padişah huzuruna pek çok hediyelerle çıkarak elini öpen Zapolya'ya dinlerinin ayrı olduğunu, aralarında muhabbet ve dostluğun olmadığını belirterek niçin geldiğini sormuştur⁶²¹. Yanoş da Sultan Süleyman'ın nihayetsiz kullarından bir kul olmak istediğini ve yıldan yıla haracını vermek suretiyle Macar Kralı olmayı dilediğini ifade etmiş ve padişah da bunu kabul etmiştir⁶²².

Bir sonraki gün Osmanlı ordusu Budapeşte'ye doğru hareket ederek Budin yakınlarında bulunan Bağlarucu⁶²³ mevkiinde ordugâh kurmuş ve Türk askerlerini gören kale kuvvetleri kalenin etrafına toplar yerleştirerek savunmaya geçmişlerdir⁶²⁴. Fakat Osmanlı ordusu ile Zapolya'nın askerlerinin hücumuna dayanamayan düşman kısa süren çatışmadan sonra aman dileyerek teslim olmuşlar ve padişah tarafından

⁶¹³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.153.

⁶¹⁴ Hammer, age, s.69.

⁶¹⁵ Hammer, age, s.69.

⁶¹⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.153; Peçevî, age, s.75; Hammer, age, s.69.

⁶¹⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.153; Peçevî, age, s.75; Solakzâde, age, s.163.

⁶¹⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.154; Peçevî, age, s.75.

⁶¹⁹ Hammer, age, s.69.

⁶²⁰ Jorga, age, s.343.

⁶²¹ Atik, age, s.122.

⁶²² Atik, age, s.122.

⁶²³ Peçevî, age, s.75.

⁶²⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.154.

affedilmişlerdir⁶²⁵. Budin kalesinin ele geçirilmesinden sonra yeniçerilerin serasker İbrahim Paşa'yı Sultan Süleyman'dan bahşiş istemesi maksadıyla kiliseye kapatarak veziriazamın bahşiş almaya razı olana kadar tutup bu isteklerini kabul ettirdikten sonra kendisini bıraktıkları edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır⁶²⁶.

Uzunçarşılı Osmanlı'nın müttefiki olan Fransa Kralı I. Fransuva'nın tam bu dönemde Alman İmparatoru Şarlken yüzünden müşkül bir vaziyette olduğundan dolayı Viyana kuatmasının aynı zamanda Fransa Kralı'nın da durumunu düzelttiğini belirterek zaten Viyana muhasarasının I. Fransuva'ya yardım amaçlı yapıldığını öne sürmüştür⁶²⁷.

Budin'in ardından Viyana üzerine ilerleyecek olan padişah Budin kalesinin ve şehrin koruma altında olması için Elbasan sancak beyi Hasan Bey ve yeniçerilerden bir miktar askeri muhafız olarak görevlendirmiştir⁶²⁸. Jorga muhafız olarak bırakılan asker sayısının 50 bin kadar olduğunu bildirmiştir⁶²⁹. Eski Buda yakınlarına geçen ordu burada konaklarken aynı zamanda divan kurulmuş ve Budin'in yeniden fethedilmesinden ötürü padişah tebrik edilmiştir⁶³⁰. Tüm yöneticilere hil'atler giydirilerek zafer müjdesi olarak davullar ve nakkareler eşliğinde şenlikler düzenlenmiştir⁶³¹. Savaşın ardından Zapolya Macar tahtının yeniden kendisine verilmesini padişah'tan dilemiş ve kabul olan ricası üzerine sekbanlarca başı, Lui Gritti ve bir miktar yeniçeri eşliğinde tahta geçmiştir⁶³². Zapolya sekbanlar başına 1000 veya 2000, beraberindeki yeniçerilere de binlerce altın vererek teşekkür etmiştir⁶³³.

Maiyyetindekilerle Buda'dan ayrılan padişah Estergon kalesi önünde konaklarken öncü birliğinin başına Semendire Sancakbeyi olan Yahya Paşa'nın oğlu Mehmed Bey'i tayin etmiştir⁶³⁴. Bu süreçte Arşidük Ferdinand'ın asker toplamakla meşgul olduğu, İspanya Kralı olan kardeşine bir mektup yazarak yardım istediği ve yardımcı kuvvetlerin geldiği de edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır⁶³⁵.

Estergon civarında dil bilen birkaç düşman askerini esir eden Mehmed Bey, onları Ferdinand hakkında bilgi vermeleri için genel karargâha yollamış ve alınan

⁶²⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.154; Peçevî, age, s.76; Solakzâde, age, s.163-164.

⁶²⁶ Atik, age, s.122.

⁶²⁷ Uzunçarşılı, age, s.329-330.

⁶²⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.154; Peçevî, age, s.76; Hammer, age, s.70.

⁶²⁹ Jorga, age, s.344.

⁶³⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.154; Peçevî, age, s.76.

⁶³¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.154; Peçevî, age, s.76.

⁶³² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.155; Peçevî, age, s.76; Solakzâde, age, s.164; Hammer, age, s.70.

⁶³³ Hammer, age, s.70; Jorga, age, s.344.

⁶³⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.155; Peçevî, age, s.76.

⁶³⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.155; Jenkins, age, s.58.

malumata göre Osmanlı'ya karşı koyamayacağını anlayan Ferdinand bir miktar asker hazırlamasına rağmen memleketinin iç kısımlarına çekilmiştir⁶³⁶. Aynı zamanda Ferdinand'ın Linz isimli bir bölgeye çekildiği de rivayetler arasında yer almaktadır⁶³⁷.

Viyana'ya doğru ilerleyişini devam ettiren Osmanlı ordusu Tuna nehri kenarındaki Komran⁶³⁸ veya Komaran⁶³⁹ isimli bir kale yanında konakladıktan sonra Yanık kale de denilen Güle kalesi civarına varmışlardır⁶⁴⁰. Bir rivayete göre Luve⁶⁴¹ bir rivayete göre Körili⁶⁴² kalesi yakınlarındaki Aksu ırmağının üzerinde olan ve önceden Ferdinand tarafından Türkleri karşıya geçirmemesi için vazifelendirilmiş Banikoğlu'nun tutacağı nehirdeki tek köprüden Osmanlı ordusunun kolaylıkla geçiş sağlaması öncü birliği komutanı Mehmed Bey'in erken davranarak köprüyü muhafaza etmesisayesinde gerçekleşmiştir⁶⁴³.

Viyana istikametine etraf bataklık olduğundan dolayı yol şartlarının ağırlığına rağmen oldukça yaklaşan Osmanlı ordusu Uyvar kalesi yakınlarında konaklamalarının ardından Boron⁶⁴⁴ veya Bozon⁶⁴⁵ kalesini geçtikten sonra padişah öncü komutanı Mehmed Bey'i keşif amaçlı Viyana kalesine göndermiştir⁶⁴⁶. Viyana kalesi önünde düşman kuvvetleriyle yaşanan çatışmada galip gelen Mehmed Bey birkaç esiri sorgulanmaları için genel karargâha yollamıştır⁶⁴⁷.

Viyana'ya padişahın izni dâhilinde bir grup akıncı da gitmiş ve ilk akıncılardan olan Mihaloğlu torunlarından birisinin aldığı esirlerden edinilen bilgilere göre Viyana askerleri 20 bin kadar piyade ile 2 bin süvariden ibaretken Ferdinand da yukarı muntikalara doğru çekilmiştir⁶⁴⁸. Bu haberler üzerine padişah Ferdinand'ın bulunana kadar takibinin bırakılmayacağını ve eğer Viyana kendiliğinden teslim olursa ahalinin mallarına kesinlikle ilişilmeyeceğini aksi takdirde şehri askerlerine bırakacağını belirtmiştir⁶⁴⁹. Fakat düşman kendi arasında yaptığı müşavereler neticesinde her ne

⁶³⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.155.

⁶³⁷ Zinkeisen, age, s.490.

⁶³⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.155; Peçevî, age, s.76.

⁶³⁹ Solakzâde, age, s.164.

⁶⁴⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.155; Peçevî, age, s.76; Solakzâde, age, s.164.

⁶⁴¹ Solakzâde, age, s.164.

⁶⁴² Münecimbaşı, age, s.532.

⁶⁴³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.155-156; Solakzâde, age, s.164; Münecimbaşı, age, s.532.

⁶⁴⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.156.

⁶⁴⁵ Solakzâde, age, s.164.

⁶⁴⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.156; Solakzâde, age, s.164.

⁶⁴⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.156; Peçevî, age, s.76; Solakzâde, age, s.164-165.

⁶⁴⁸ Hammer, age, s.70; Zinkeisen, age, s.492.

⁶⁴⁹ Hammer, age, s.71; Zinkeisen, age, s.492.

kadar dezavantajlı bir durumda olmalarına rağmen kuşatmayı göze alma kararı vererek padişahın teklifini reddetmiştir⁶⁵⁰.

Viyana duvarlarına dayanan padişah bir rivayete göre Simering köyünde ordugâh kurarken İbrahim Paşa maiyetindeki Rumeli askerleriyle Viyana kalesinin tam karşısında yer almış padişah da daha geride 12 bin yeniçeriyle çevrili otağına yerleşmiştir⁶⁵¹. Kuşatma ordusunda 120 bin kadar asker ile 20 bin kadar devenin yanı sıra Kasım Voyvoda kumandasında 800 balıkçı kayığından ibaret ince bir donanma yer almaktadır⁶⁵². Aynı zamanda Osmanlı karargâhında Macar krallığı tacının muhafızı olan Pol Pereny ile Zapolya'nın dostu Simon Atinayi ve Lui Gritti'nin de olduğu edindiğimiz bilgiler arasında bulunmaktadır⁶⁵³. Türk ordusunda 300 veya 400 parça topun olduğu iddia edilirken Viyana kalesindeki 72 adet topun surlara ustaca yerleştirildiği öne sürülmüştür⁶⁵⁴. Viyana müdafaasını Palatin eyaleti kontu ile Bavyera dukası, Baron Rükendrof ve Kont Nikola Dö Salem komuta etmiştir⁶⁵⁵. Uzunçarşılı Ferdinand'ın 16 bin kişilik savunma kuvvetini Viyana kalesinde bıraktıktan sonra Almanya'ya gittiğini ve eğer kendisine yardım edilmezse sıranın onlara geleceğini hatırlatarak Almanya'yı gayrete getirmesiyle Kont Palatini komutasında 22 bin yaya ile atlı ve 100 kıta büyük ile 200 kıta küçük topun tedarikini sağlayarak Viyana'ya gönderdiğini iddia etmiştir⁶⁵⁶. Zinkeisen ise Avusturya ve Almanya'nın sözünü tutarak Bohemya'dan 30 binden fazla piyade ile 2 bin süvari ve Morovya'dan da 25 bin askerin toplanarak Viyana'ya doğru yola çıktığını bildirmiştir⁶⁵⁷.

Muhasara çalışmalarını serasker olarak bizzat yürüten İbrahim Paşa orduyu her zamanki yerleşim düzenine göre 16 kısma ayırarak her bir askeri belirli bir yere ve hedefe hazır hale getirmiştir⁶⁵⁸.

Kuşatmanın ilk günlerinde düşman kuvvetleri rivayete göre 2.500⁶⁵⁹ kişi oldukları halde Osmanlı kuvvetine huruç hareketi yaparak saldırımları üzerine kendilerine hücum edilmiş ve ağır zayıat aldıklarından dolayı kaleye geri çekilecekleri

⁶⁵⁰ Zinkeisen, age, s.492.

⁶⁵¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.156; Peçevî, age, s.76-77; Solakzâde, age, s.165; Hammer, age, s.71.

⁶⁵² Hammer, age, s.71.

⁶⁵³ Hammer, age, s.71.

⁶⁵⁴ Hammer, age, s.71-72; Zinkesien, age, s.492.

⁶⁵⁵ Hammer, age, s.72.

⁶⁵⁶ Uzunçarşılı, age, s.330.

⁶⁵⁷ Zinkesien, age, s.490-491.

⁶⁵⁸ Zinkesien, age, s.491.

⁶⁵⁹ Hammer, age, s.72.

sırada kale kapıları kapandığı için Türk askerleri tarafından kılıçtan geçirilmişlerdir⁶⁶⁰. Fakat bu çarpışmada Türkler de aralarında yayabaşları ve iki erle beraber Farfara İskender Çavuş'un da olduğu 200 şehit vermişlerdir⁶⁶¹. Hatta şehri at üzerinde tebdil-i kıyafetle dolaşan veziriazamın bile neredeyse esir edileceği rivayetler arasında yer almaktadır⁶⁶².

Viyana kalesi oldukça dayanıklı bir kale olduğundan Türk ordusunun ağır toplarının geride kalarak hisarın top atışlarından pek etkilenmemesi ve uzak mesafeye uygun kale dövebilen topların getirilmemesi yüzünden yaşanan eksiklikler farklı yollarla telafi edilmeye çalışılmıştır⁶⁶³. Bu amaçla serasker İbrahim Paşa bir tarafı Tuna nehrine nazır diğer tarafı da sağlam burçlar ve derin su dolu hendeklerle çevrili olan kalenin fethedilebilmesi maksadıyla süvarilerin büyük bir kısmını siper ile lağım kazmakla, akıncıları ağaç merdiven temin etmekle, kapıkulu ile Anadolu ve Rumeli askerlerini ise hendekleri doldurabilmek için ağaç ve çalı çırpmı getirmekle görevlendirmiştir⁶⁶⁴.

Kuşatma devam ederken Estergon kalesinden Erşek veya İrişk diye anılan ve Hristiyanlar arasında meşhur olan bir başpapaz padişaha saygılarını sunarak kulluğunu göstermiştir⁶⁶⁵. Çetin bir şekilde süren muhasaranın farklı bir gününde kalenin iki tarafında kazılan lağımın ateşe verilip patlatılarak gedikler açılmış ve gediklere doğru ilerleyen Osmanlı ordusu ağır zayıyata uğramıştır⁶⁶⁶. Peçevî lağımın patlatılmasına rağmen gediklerin açılmadığı iddiasında bulunmuştur⁶⁶⁷. Kalenin fethi için gerçekleşen taarruzların birkaç defa daha püskürtülmesi nedeniyle Serasker İbrahim Paşa müşavere edilmesi için bir harp meclisi düzenleyerek mevsimin ilerlemesinden mütevellit kötüleşen hava şartlarından dolayı düşman üzerine son bir hücum kararı almıştır⁶⁶⁸. Ordunun yaşanan yenilgilerden dolayı kırılan cesaretini geri getirmek için pek çok vaatlerde bulunarak yeniçerilerin hepsine 1000'er akçe mükâfata ilaveten kale duvarlarının altına ilk ulaşanın 30 bin akçelik bir zeamete malik olacağı, eğer hali

⁶⁶⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.156; Peçevî, age, s.77; Hammer, age, s.72.

⁶⁶¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.156; Peçevî, age, s.77; Hammer, age, s.72-73.

⁶⁶² Hammer, age, s.73.

⁶⁶³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.157; Peçevî, age, s.77; Solakzâde, age, s.165.

⁶⁶⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.157; Peçevî, age, s.77; Solakzâde, age, s.165; Münecimbaşı, age, s.533.

⁶⁶⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.157; Peçevî, age, s.77.

⁶⁶⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.157; Peçevî, age, s.77; Solakzâde, age, s.165.

⁶⁶⁷ Peçevî, age, s.77.

⁶⁶⁸ Hammer, age, s.74-75; Zinkesien, age, s.493.

hazırda o zeamate sahip olup sipahilik mevkiinde ise subaşı olacağı ve zaten subaşıysa sancak beyliği makamına çıkartılacağı bildirilmiştir⁶⁶⁹.

Kale üzerine düzenlenen son hücum için Osmanlı kuvveti üç kola ayrılarak top ve mızıka sesleri arasında gedikler üzerine yürürken İbrahim Paşa ile Behram Paşa da değnek ve kılıç darbeleri eşliğinde askerin gayretini yükseltmek isteseler de başarılı olamamışlardır⁶⁷⁰. Hem kış şartlarının yaklaşması hem de artık galibiyetin gelemeyeceğinden ve zayıatın git gide arttığından dolayı padişah ricat emri vererek kuşatmayı kaldırmıştır⁶⁷¹. Lütfi Paşa padişahın Osmanlı askerinin gördüğü zararın devam etmesinden rahatsız olarak tek bir adamını bile bunun gibi 10 hisara değişmeyeceğini buyurarak muhasarayı kaldırdığını ifade etmiştir⁶⁷².

Kantemir ise Viyana kuşatması ile alakalı çok farklı bir iddiada bulunarak Osmanlı ordusunun kalede açtığı gedikler üzerine yürümesiyle düşman askerine boyun eğdirdiğini, şehrin önde gelenlerinin bir heyet kurarak padişaha eyvallah ettiklerini ve ateşkes anlaşması yapmak istediklerini belirtmiştir⁶⁷³. Fakat bu heyet teslim olma şartlarının tasdikini tehir ederek hem askerine toparlanmak için zaman kazandırmak niyetinde olup hem de mevsim ilerlediğinden hava şartlarının daha kötüleşerek Osmanlı'nın kuşatmayı kaldırmasını ümit etmişlerdir⁶⁷⁴. Zaman ilerledikçe zayıatı artan Osmanlı ordusunun bu durumundan mütevellit padişah muhasarayı kaldırmak zorunda kalmıştır⁶⁷⁵.

Sultan Süleyman vaad ettiği üzere savaşta bulunan tüm askerlere mükâfat olarak 1000'er akçe bahşetmiştir⁶⁷⁶. Muhasarada Türk ordusu yağmur ve soğuklardan dolayı çok sıkıntı çekip, erzak problemi yaşamış olsa da kuşatma esnasında akın yapmakla görevlendirilen Mihal, Turhan, Malkoç ve Evrenos ailelerinden yetişme akıncı beyleri komutasındaki kuvvetler oldukça fazla ganimet elde etmişlerdir⁶⁷⁷. Osmanlı'nın gücünün farkında olan Viyanalılar ılımlı bir politika sergileyerek kaledeki esir edilmiş

⁶⁶⁹ Hammer, age, s.75.

⁶⁷⁰ Hammer, age, s.75.

⁶⁷¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.157; Peçevî, age, s.77; Solakzâde, age, s.165; Hammer, age, s.75.

⁶⁷² Atik, age, s.123.

⁶⁷³ Kantemir, age, s.88-89.

⁶⁷⁴ Kantemir, age, s.89.

⁶⁷⁵ Kantemir, age, s.89.

⁶⁷⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.157; Peçevî, age, s.77; Solakzâde, age, s.165.

⁶⁷⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.157; Peçevî, age, s.77; Solakzâde, age, s.165; Münecimbaşı, age, s.533.

Türk askerlerinin salındığını bir memur aracılığıyla bildirmişlerdir⁶⁷⁸. Bunun üzerine de padişah da Viyana'dan elde ettiği esirleri serbest bırakmıştır⁶⁷⁹.

Hammer ve Lamartine ise bu esirlerin karşılıklı olarak serbest bırakılması mevzunu farklı bir şekilde anlatarak Viyana'nın Osmanlı ordusunun gelmesinden bu yana sessiz kalan saat çanlarını çalarak kurtuluşunu ilan ettiğini belirtmiştir⁶⁸⁰. Bir rivayete göre Sultan Süleyman başka bir rivayete göre ise İbrahim Paşa tarafından Zedliç veya Zedlitz isimli Hırvat ve bayraktar olan esire bu durum sorularak bunun bir sevinç işareti olduğu öğrenildiğinde o esire sırmalı ve ipekli bir şeref kaftanı hediye edilerek Viyana'ya gönderilmiştir⁶⁸¹. Bu hareketin sebebinin barışa alıştırmak istenilen düşmana karşı atılmış olumlu bir adım olduğu öne sürülmektedir⁶⁸². Nitekim bir sonraki gün İbrahim Paşa esirlerin salınması hakkında Viyanalı muharebe komiserlerine İtalyanca bir mektup yazarak öncelikle kendisini ve konumunu detaylı olarak ifade etmesinin ardından Viyana'yı almaya değil Ferdinand'ı yenmeye geldiklerini dile getirmiş ve kendisini bulamadıklarından dolayı burada bu kadar zaman kaybettiklerinin altını çizmiştir⁶⁸³. Cümlelerine bir önceki gün 3 esiri serbest bıraktıklarını hatırlatarak devam eden veziriazam karşı tarafın da aynı şekilde muamelede bulunmasının münasip olduğunu ve tutsaklarının akıbetini belirlemek için kendilerine elçilerini gönderebileceklerini yazarak mektubunu tamamlamıştır⁶⁸⁴. Peçevî bu hikâyeyi biraz daha farklı anlatarak İbrahim Paşa'nın esir tutulan ve Rin Papa askerlerinin bayraktarı olduğu öne sürülen bu zata padişahın maksadının Viyana'yı almak değil Ferdinand'a haddini bildirmek olduğunu ifade ederek eğer haddini bilmezse padişahın Allah'ın izniyle tekrar gelip kendisine haddini bildirmekten aczi olmadığını dile getirdikten sonra azad edilmesi şeklinde bir iddianın kefare tarihinde yer aldığını belirtmektedir⁶⁸⁵.

Viyana yakınlarında bir yerde büyük bir divan kuran Sultan Süleyman savaşın neticesinden dolayı vezirleri, ağaları ve askerleri tebrik edip ücret zamları ve yeni

⁶⁷⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.157; Peçevî, age, s.77.

⁶⁷⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.157; Peçevî, age, s.77.

⁶⁸⁰ Hammer, age, s.76; Lamartine, age, s.144.

⁶⁸¹ Hammer, age, s.76; Lamartine, age, s.144.

⁶⁸² Hammer, age, s.76; Lamartine, age, s.144.

⁶⁸³ Hammer, age, s.76; Lamartine, age, s.144.

⁶⁸⁴ Hammer, age, s.76; Lamartine, age, s.144.

⁶⁸⁵ Peçevî, age, s.77.

rütbelerle mükâfatlandırırken İbrahim Paşa'ya da kını ile kabzası murassa bir kılıç, 4 adet kaftan ve 1200 duka miktarında olan 5 kese altın hediye etmiştir⁶⁸⁶.

Kuşatmanın kaldırılmasının ardından zorlu bir çekilme yaşayan Osmanlı ordusu özellikle Viyana muhafız kıtalarının süvarileri ile Bohemya ve Almanya'dan gelen yardımcı kuvvetler tarafından rahatsız edilmiştir⁶⁸⁷. Hatta düşman askeri ana caddeler üzerindeki boğazların önünü aldığından Türk askerine geçit verilmemiş bu sıkıntının çözümü için devlet erkânı padişahın huzurunda müşavere etmek üzere toplanmıştır⁶⁸⁸. Çeşitli düşüncelerin öne sürüldüğü bu toplantıda en cesur ve mantıklı fikri veren aynı zamanda mert bir savaşçı olan Kasım Voyvoda 12 bin kadar asker ile seçkin dilaverleri yanına alarak düşman bölgenin iç taraflarına ilerlemeyi teklif etmiştir⁶⁸⁹. Kasım Voyvodanın bu tedbiri makul görülerek kabul edilmiş ve onun da dört bir yandan düşman üzerine yürümesiyle köy ve kasabalarının talan edildiğini haber alan Viyanalılar boğaz önlerinden çekilmişlerdir. Böylece Türk ordusu boğazlardan rahatlıkla geçmişlerdir⁶⁹⁰. Fakat Kasım Voyvoda ve askerlerinin akıbetlerinden haber alınamayarak aralarından tek bir kişinin dahi kurtulamadığı yaygın bir rivayet olarak uzun yıllar boyunca bir cesaret hikâyesi şeklinde dilden dile anlatılmıştır⁶⁹¹.

Viyana'dan ayrılan Osmanlı ordusu Yarug veya Prug diye ifade edilen kale civarında ordugâh kurarken yağın yoğun kar yağışı ve askerlerle hayvanların erzaksız kalmasından ötürü sıkıntı çekmişlerdir⁶⁹². Yarug'un ardından Estergon kalesi önüne gelen ordu kar ve yağmurdan dolayı taşan sular yüzünden orada bulunan köprüden güçlükle geçerek Budin'e ulaşmışlardır⁶⁹³. Macar Kralı padişahı karşılamak üzere yola çıktığında kendisine eşlik etmeye gelen vezirler tarafından kabul olunduktan sonra Peşte tarafına kayıklar üstüne kurulmuş bir köprüden geçilerek orada divan kurulmuştur⁶⁹⁴. Zapolya'nın da katıldığı bu kutlama divanı bir rivayete göre Budin'de⁶⁹⁵ başka bir rivayete göre ise Peşte'de⁶⁹⁶ gerçekleşmiştir. Bu divanda padişahın huzuruna çıkarak elini öpen Zapolya'ya hil'at giydirilmenin yanı sıra kıymetli 10 kaftan ve zincir ile

⁶⁸⁶ Hammer, age, s.77; Lamartine, age, s.144; Danişmend 139-140.

⁶⁸⁷ Zinkesien, age, s.494.

⁶⁸⁸ Solakzâde, age, s.166.

⁶⁸⁹ Solakzâde, age, s.166.

⁶⁹⁰ Solakzâde, age, s.167.

⁶⁹¹ Solakzâde, age, s.167.

⁶⁹² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.157; Solakzâde, age, s.166.

⁶⁹³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.158; Peçevî, age, s.78; Solakzâde, age, s.166.

⁶⁹⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.158; Peçevî, age, s.78; Solakzâde, age, s.167; Hammer, age, s.78.

⁶⁹⁵ Solakzâde, age, s.167; Hammer, age, s.78-79.

⁶⁹⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.158; Peçevî, age, s.78; Danişmend, age, s.140.

gemleri altından yapılmış olan 3 at hediye edilmiştir⁶⁹⁷. Lui Gritti'ye ise 2 bin duka altın mükâfat verilmiştir⁶⁹⁸. Padişah Zapolya'nın yanına görünüşte müşavir aslında ise Macar Kralı'nın ahvalini rapor etmek için Lui Gritti'yi ve kralı muhafaza edebilmek amacıyla yeniçeriler ile diğer kuvvetlerden oluşan bir miktar askeri Macar topraklarında bırakmıştır⁶⁹⁹.

Bir sonraki gün Peşte'den payitahta doğru hareket edilecekken Macar Kralı Zapolya uğurlama seremonisinde Sultan Süleyman'dan Korona ismi verilen kıymetli yakut ile inci taşlarıyla süslenmiş olan, Kral olanın halkına sözünü geçirebilmesi ve dini bir merasim sırasında itibar görebilmesi için muhakkak sahip olması gereken bu değerli Macar tacının kendisine bahşedilmesini istirham etmiştir⁷⁰⁰. Sultan Süleyman Kral Yanoş'un bu dileğini kabul ederek Macaristan üstsubaylarından Venedik beyinin oğlu olan Pereni Petri isimli Erşek ve Estergon İrişki aracılığıyla göndereceğine söz vermiştir⁷⁰¹.

Meşhur Macar tacı ile ilgili olarak çeşitli rivayetler mevcuttur. Bir rivayete göre padişah Viyana kuşatması için Budin'de konakladığı zaman Macaristan'ın simgesi olan bu Aziz Stefan'ın tacını Yanoş tarafından tacın bekçisi olarak tayin edilen Peter Perenyi Zapolya'ya ihanette bulunarak tacı Arşidük Ferdinand'a teslim etmiş fakat Kanunî'nin yaklaştığını haber almasıyla bu değerli hazineyi kaçırmakla kendince güvence altına almak istemiştir⁷⁰². Bu isteğinde muvaffak olamayan Peter Perenyi Zapolya yandaşlarının saldırısına uğrayarak kendisine emanet edilmiş bu tacı diğer kıymetli eşyalarla birlikte padişahın karargâhına getirmek durumunda kalmıştır⁷⁰³. Başka bir rivayete göre padişah Budin'e varmadan önce kaçırılan bu tacı yakalatma emrini Zapolya'ya vermiş ve Yanoş da Vişegrad mevkiinde Peter Perenyi ile birlikte tacı da ele geçirmiştir⁷⁰⁴. Danişmend'e göre ise padişah Mohaç yakınlarındayken tacın kaçırıldığını haber almasıyla Küçük Bali Bey'i maiyetindeki skerlere ilave olarak 500 sipahilik bir

⁶⁹⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.158; Peçevî, age, s.78; Hammer, age, s.78-79.

⁶⁹⁸ Hammer, age, s.79.

⁶⁹⁹ Uzunçarşılı, age, s.330-331.

⁷⁰⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.158; Peçevî, age, s.78.

⁷⁰¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.158; Peçevî, age, s.78.

⁷⁰² Zinkesien, age, s.488.

⁷⁰³ Zinkesien, age, s.488.

⁷⁰⁴ Jorga, age, s.344.

kuvvetle tacı getirmek üzere görevlendirmiş ve Bali Bey de Claude Pereny tarafından Arşidük Ferdinand'a kaçırılan bu tacı Drava boylarında ele geçirmeyi başarmıştır⁷⁰⁵.

Macar tacının Zapolya'ya verilmesinin Viyana'nın fethedilemediğinden dolayı gerçekleştiği de rivayetler arasında yer almaktadır. Hammer Osmanlı ordusunun kuşatmanın ardından dönüş yolunda çekilen zorluklardan ve hava şartlarından ötürü pek çok yükün bataklıklarda kalarak zayi olmasından dolayı İbrahim Paşa'nın yaşanan tüm aksiliklerden sonra dikkatleri farklı bir yöne çekmek için bir divan toplayarak eğer Viyana düşerse kendi başına koymayı düşündüğünden yanında sakladığı kıymetli Macar tacını Lui Gritti, Pereny ve Simon Atinayi eşliğinde Zapolya'ya gönderdiğini öne sürmüştür⁷⁰⁶. Zinkeisen padişahın Viyana mağlubiyetini atlatmak için tacı Zapolya'ya taktığını, aslında tacı şahsen takma ya da İbrahim Paşa'ya giydirme planından yaşanan başarısızlık yüzünden vazgeçtiğini iddia etmiştir⁷⁰⁷. Lamartine ise eğer zaferle dönülseydi tacın İbrahim Paşa'ya vaat edildiğini fakat muvaffak olunamadığından İbrahim Paşa tarafından tacın Zapolya'ya iade edildiği görüşünü öne sürmüştür⁷⁰⁸.

Peşte'nin ardından Sultan Süleyman seferberliğe son vererek tüm askerlerin terhis edilmesiyle ilgili bir ferman çıkarmış ve kendisi de payitahta doğru ilerlemeye devam etmiştir⁷⁰⁹. Peçevî ise askere Varadin köprüsünde izin verildiğini belirtmiştir⁷¹⁰. Belgrad'a ulaşan padişah buradan Venedik Docu'na tercüman olan Yunus Bey aracılığıyla Viyana seferinin ahvalini ve Zapolya'nın Macaristan tahtına geçtiğini bildiren aynı zamanda Prag'a firar eden Ferdinand'ın yaşayıp yaşamadığını öğrenemediğinden bahseden bir mektup göndermiştir⁷¹¹. Belgrad'dan sonra nihayet İstanbul'a teşrif eden Sultan Süleyman halk ve devlet adamları tarafından coşkuyla karşılanmıştır⁷¹².

Ağırlıklı rivayetlere göre 20 gün⁷¹³, Danişmend'e göre 17 gün⁷¹⁴, Uzunçarşılı'ya göre 21 gün⁷¹⁵, Kantemir'e göre ise 40 gün kadar sürdüğü belirtilen Viyana

⁷⁰⁵ Danişmend, age, s.132.

⁷⁰⁶ Hammer, age, s.79.

⁷⁰⁷ Zinkesien, age, s.494.

⁷⁰⁸ Lamartine, age, s.144.

⁷⁰⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.158; Solakzâde, age, s.167.

⁷¹⁰ Peçevî, age, s.78.

⁷¹¹ Hammer, age, s.79; Zinkesien, age, s.494.

⁷¹² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.158; Peçevî, age, s.78; Solakzâde, age, s.167.

⁷¹³ Solakzâde, age, s.166; Münecimbaşı, age, s.533; Zinkesien, age, s.494.

⁷¹⁴ Danişmend, age, s.137.

kuşatmasında Osmanlı ordusu Hammer'e göre 40 bin⁷¹⁶ Lamartine'ye göre ise 20 bin⁷¹⁷ kadar şehit vermiştir. Hammer Viyanalı maktullerin sayısının 20 bin kadar olduğunu da belirtmiştir⁷¹⁸. Danişmend, Batılı tarihçilerin Viyana kuşatmasında verdiğimiz şehit sayısını abarttığını iddia ederek Osmanlı'nın toplamda 14 bin kadar şehidi olduğunu, fakat Macar ve Alman zayıfatının bu miktarın birkaç misli daha fazla olduğunu öne sürmüştür⁷¹⁹. Sultan Süleyman'ın ilk başarısızlığı olarak tarihteki yerini alan bu savaş aynı zaman da İbrahim Paşa'nın serasker olarak hem ilk seferi hem de ilk yenilgisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Viyana'daki bu netice elde edilemeyen muhasaradaki geri çekilmenin sebepleriyle ilgili olarak Hammer ne padişahın ne de İbrahim Paşa'nın suçlu görülemeyeceğini dile getirmiştir⁷²⁰. Bazı tarihçilerin yaptığı İbrahim Paşa'nın Hristiyanlarla iş birliği yaptığından dolayı kuşatmanın kaldırılmış olması gibi bir yorumun kesinlikle gerçeği yansıtmadığını belirten Hammer eğer böyle bir durum olmuş olsaydı Osmanlı tarihçilerinin birkaç sene sonra katline ferman verilecek olan veziriazamın bu ihanetini öldürülme sebepleri arasında saymaktan geri kalmayacaklarını ifade ederek bu ihanet iddialarının asılsız olduğunu altını çizmiştir⁷²¹. Ayrıca Avusturya ve Venedik arşivlerinde de bu konuyla ilgili herhangi bir kanıt olmadığından söz eden Hammer, İbrahim Paşa'nın Macar tacını takmayı arzu etmesine rağmen Viyana muharasından bir kazancı olacağını düşünmesinin manasız olduğu yorumunda bulunmuştur⁷²². Osmanlı'nın ricat etmesinin asıl sebepleri olarak yeniçerilerin Budin'den itibaren takındıkları olumsuz tutumlarını, Anadolu askerinin alışkın olmadıkları soğuktan dolayı şikâyet etmelerini, tüm orduda hissedilen erzak kıtlığını belirtmiştir⁷²³. Zinkeisen de kuşatmanın kaldırılmasıyla ilgili olarak Hammer ile benzer nedenlere değinmiştir⁷²⁴.

Danişmend muharasanın kaldırılmasıyla ilgili olarak zararı yararından fazla olan yeniçerilerin savaşmak istememelerini, hiç çekinmeden dönmek istediklerini açıkça

⁷¹⁵ Uzunçarşılı, age, s.330.

⁷¹⁶ Hammer, age, s.78.

⁷¹⁷ Lamartine, age, s.143.

⁷¹⁸ Hammer, age, s.78.

⁷¹⁹ Danişmend, age, s.139.

⁷²⁰ Hammer, age, s.79.

⁷²¹ Hammer, age, s.79.

⁷²² Hammer, age, s.80.

⁷²³ Hammer, age, s.80.

⁷²⁴ Zinkeisen, age, s.493.

söylemelerini, Budin kalesi yeniden fethedildikten sonra padişahın şehrin yağmalanmasına izin vermemesinden dolayı Viyana kuşatmasına gönülsüz giderek Budin'deki mahrumiyetin hincını almaya çalışmalarını, şiddetli soğukları ve erzak sıkıntısını sebep olarak göstermiştir⁷²⁵.

Danişmend muhasaranın aniden kaldırıldığını ve bunun İbrahim Paşa'nın ihaneti yüzünden olduğunu zira veziriazamın Charles Quint ile Ferdinand'a satıldığını öne sürerek Hammer'in bu konudaki fikirlerini reddetmiştir⁷²⁶. Hammer'in Osmanlı tarihçilerinin delil olmadığından dolayı bu mevzuyla ilgili herhangi bir yorum yapmalarından bahsetmesiyle ilgili olarak da bir ihanetin muhakkak resmi vesikalarla belgelendirilmek zorunda olmadığını belirtmiştir⁷²⁷. Aynı zamanda Osmanlı tarihçilerin İbrahim Paşa'nın idam sebepleriyle alakalı kat'i bir nedenden söz etmeyerek sadece çeşitli nedenlerin ölüm tarihine en yakın olanlarına kısaca değindiklerini ifade etmiştir⁷²⁸.

Muhasaranın kaldırılmasındaki ilk müteşebbis ve hatta mutlak âmilin İbrahim Paşa olduğunu iddia eden Danişmend veziriazamın bu fikrini kuşatma kaldırılmadan 2 gün önce sadece Rumeli beylerini topladığı bir divanda mevsim şartları ile kıtlığı bahane ederek ortaya attığını ve hatta açılan gedikler üzerine hücum yaptırmadığını öne sürmüştür⁷²⁹. Nitekim savaşın son günü padişah huzurunda düzenlenen divanda geri çekilme kararının alınmasının da sadrazamın bir önceki divanda aldığı kararın bir neticesi olduğunu belirten Danişmend, devşirmelerin bu kötü rol için oldukça uygun olmasına rağmen bu konudaki delil yetersizliğinden dolayı kat'i bir hüküm vermenin mümkün olmadığını fakat İbrahim Paşa'nın iyi bir başkomutan olmadığını gayet açık olduğunu ifade etmiştir⁷³⁰. Danişmend iddialarını bir adım daha ileri taşıyarak Sultan Süleyman'ın eski sadrazamı Pirî Paşa yerine hırslı ve şımarık bir devşirme olan İbrahim Paşa'nın veziriazam olmasının cezasını bu başarısızlıkla çektiği yorumunda bulunmuştur⁷³¹. Viyana kuşatmasıyla alakalı olumlu bir yorum da yapmaktan geri kalmayan Danişmend, her ne kadar Viyana ele geçirilememişse de Macaristan'ın net bir

⁷²⁵ Danişmend, age, s.137-138; Muhittin Kapanşahin, *Kanuni'nin Batı Politikası*, İstanbul: Gökkuşbu Yay., 2008, s.114.

⁷²⁶ Danişmend, age, s.138.

⁷²⁷ Danişmend, age, s.138.

⁷²⁸ Danişmend, age, s.138.

⁷²⁹ Danişmend, age, s.138-139.

⁷³⁰ Danişmend, age, s.139.

⁷³¹ Danişmend, age, s.139.

şekilde Osmanlı hâkimiyeti altına girerek Macar tahtına adeta bir Türk valisinden farksız olan bir Macar asilzadesinin oturtulduğunun altını çizmiştir⁷³².

B. ŞARLKEN'E MEYDAN OKUMA: ALMANYA SEFERİ

Viyana muharası sonrası Sultan Süleyman'ın ertesi ilkbaharda yeniden üzerlerine yürüyeceğinden emin olan Ferdinand kardeşi Kayser Şarlken'den yardım talebinde bulunsa da kuşatma öncesi ve sonrasında yapılan harcamalar yüzünden krallık hazinesi oldukça tükenmiş olduğundan Şarlken fazla masraflı olacak bir seferden kaçınmayı yeğlemiştir⁷³³. Her ne kadar padişahın Viyana önündeki mağlubiyete eş değer geri çekilişini hızlıca yeni bir zafer için kullanmak gerekse de maddi sıkıntılardan dolayı eskisinden daha ağır fedakârlıklarda bulunarak kendilerine rahatsızlık vermesine rağmen bir dereceye kadar onurlu sayılabilecek bir barışa meyilli görünmüştür⁷³⁴.

Şarlken ve Ferdinand tarafından Osmanlı Devleti'ne elçi göndererek bir barış teklifinde bulunmak; onlara yardım eden ve iyi niyet gösterenlerin öfkelenerek kendilerine sırt çevirmesine yol açma riski taşımaktadır. Aynı zamanda bu durum Sultan Süleyman'ın gözünde bir zayıflık olarak addedileceği için onların büyük bir sıkıntıda olduklarını düşünerek yeniden üzerlerine yürümek için cesaret toplamasına neden olacak olsa da bu karar alınmıştır⁷³⁵.

Elçilik görevini bir önceki seferde olduğu gibi yine Kösek kalesi komutanı olan Nikolas Yurişç ile Lamberg kontu Josef üstlenmiş ve kendilerine verilen talimatlar ana hatlarıyla 1529'daki talimatlarla benzerlik göstermiştir⁷³⁶. Şayet verilen sözler ve bulunulan önerilerden bir karşılık alınamazsa bir önceki seferden farklı olarak bu defa Belgrad haricindeki tüm yerlerin bırakılması koşuluyla yıllık ücret teklifi yapılacaktır⁷³⁷. Bu arada Macaristan'ı ele geçirmek için gerekli hazırlıklar da yapılmış ve eğer padişah Kral Yanoş'un kovulmasına rıza göstermeyerek ona yardım etmeye devam ederse Zapolya ile ülkeyi bırakması şartıyla bir anlaşmaya yapılmaya hazırlanılmıştır⁷³⁸. Gerekli talimatların alınmasının, İbrahim Paşa'ya götürülecek olan tavsiye mektuplarının yazılmasının ve kalan eksikliklerin tamamlanmasının ardından

⁷³² Danişmend, age, s.139.

⁷³³ Zinkeisen, age, s.495.

⁷³⁴ Zinkeisen, age, s.496.

⁷³⁵ Zinkeisen, age, s.496-497.

⁷³⁶ Hammer, age, s.85; Zinkeisen, age, s.497; Danişmend, age, s.141-142.

⁷³⁷ Zinkeisen, age, s.498.

⁷³⁸ Zinkeisen, age, s.498.

elçiler bir rivayete göre şehzadelerin sünnet düğünü merasiminin gerçekleşmesinden 3 ay sonra bir rivayete göre 17 Ekim 1530'da maiyetlerindeki 24 kişi ile İstanbul'a varmıştır⁷³⁹. 50 kişilik bir onur kuvveti tarafından karşılanan heyet elçilik hanına götürüldükten 9 gün sonra veziriazam İbrahim Paşa'nın huzuruna kabul olunmuşlardır⁷⁴⁰.

İbrahim Paşa oldukça kibirli ve gücünün farkında bir üslupla Kral Ferdinand'dan bahsederken sadece Ferdinand, Kayser Şarlken'den söz ederken ise yalnızca İspanya Kralı Şarlken ifadelerini kullanarak onların şu an nerede buldukları ve işlerinin ne durumda olduğu gibi sorular sormuştur⁷⁴¹. I. Fransuva'ya yapılan muamele gibi daha birçok konuya değinen İbrahim Paşa elçilere payitahta gelme maksatlarını sorduğunda bir rivayete göre sadece padişahın huzurunda beyanda bulunabilmeye memur olduklarından mütevellit cevap vermeyerek zorluk çıkarmışlar ve geliş sebeplerini kısaca özetleyen bir varaka vermişlerdir⁷⁴². Zira tamamiyle malumat verirlerse veziriazamın Sultan Süleyman'ın huzuruna kabullerine engel olacağından korkmuşlar fakat sadrazamla yapılan veilkinden 15 gün sonra gerçekleştiği öne sürülen ikinci görüşmede kendisi bu endişeyi bertaraf ettiği için dolayısıyla anlaşması akdi yapılabilmesi için gönderildiklerini beyan etmişlerdir⁷⁴³. Bir rivayete göre ise tembihlenmiş olmalarına rağmen açıklama yapmak mecburiyetinde kaldıkları⁷⁴⁴ edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır.

İbrahim Paşa Ferdinand'ın ortada olmadığı sürede padişahın Macaristan'ı fethettiğini anlatarak daha sonra gelen elçi Hobordanski'nin taleplerine cevaben de efendisinin yani Sultan Süleyman'ın Ferdinand'ı aramak üzere sefere çıktığı fakat kendisini Budin'de bulamamasından dolayı Viyana önlerine gittiğini hatırlatmıştır⁷⁴⁵. Ferdinand'ın devamlı olarak Osmanlılardan kaçtığı için altını çizen sadrazam asıl imparatorun geldiğini gösterebilmek maksadıyla Almanya topraklarına akıncılar gönderildiğini, orayı fethetmek için değil sadece kaleleri biraz tahrip etmek suretiyle bir ziyaret hatırası bırakmak niyetinde olduklarından dolayı büyük topları getirmediklerini

⁷³⁹ Hammer, age, s.85; Zinkeisen, age, s.499.

⁷⁴⁰ Hammer, age, s.85; Zinkeisen, age, s.499.

⁷⁴¹ Hammer, age, s.85; Zinkeisen, age, s.499; Danişmend, age, s.142.

⁷⁴² Hammer, age, s.86.

⁷⁴³ Hammer, age, s.86; Danişmend, age, s.142.

⁷⁴⁴ Zinkeisen, age, s.499.

⁷⁴⁵ Hammer, age, s.86-87.

ve hava şartlarının askeri gezintilerini zor sokmasıyla geri döndüklerini belirtmiştir⁷⁴⁶. Hâsılı Ferdinand'ın İspanya Kralı olan Şarlken'in Viyana valisi olmaktan başka bir vasfı olmadığından Macaristan üstünde hiçbir hak talep edemeyeceğini ve bu topraklarla alakalı yalnızca padişahın tasarrufta bulunabileceğini bildirmiştir⁷⁴⁷.

İbrahim Paşa sözlerinin devamında Şarlken'den de bahsederek başına bir taç ve kukuleta koymakla kendisini imparator zannettiğini fakat imparatorluğun kılıçla mümkün olduğunu ve barış meselesiyle ilgili olarak da Ferdinand'ın Macaristan'dan çıkıp gitmedikçe Şarlken'in de İspanya'ya çekilmedikçe bunun mümkün olmadığını ifade etmiştir⁷⁴⁸. İbrahim Paşa'nın geri adım atmayacağını farkedenden elçiler bu defa para teklifi sunma gafletinde bulunmuşlar ve veziriazam bu duruma çok sinirlenerek daha öncesinde Hoberdanacz'e gösterdiği gibi onlara da altın ve gümüşten hazinelerle dolu Yedikule'yi işaret etmesiyle kendisine 100 bin florin vermek arzusunda olunmasına rağmen bunu kabul etmediğini ifade etmiştir⁷⁴⁹. Zira hiçbir hediye için kendisine padişahın menfaatlerini unutturamayacağını daha önce zikrettiği gibi yine tekrar ettiğini ve Sultan Süleyman'a fethettiği yerleri terk etme tavsiyesinde bulunmaktansa tüm dünyanın fethi için ona yardım etmeyi tercih edeceğini belirtmiştir⁷⁵⁰.

Elçiler para tekliflerinden dolayı özür dilemelerinin ardından padişahla görüşebilmek için ricada bulunmuşlar ve bir rivayete göre 8 gün, bir rivayete 14 gün sonra Kanunî'nin huzuruna kabul edildiklerinde elçi Lamberg padişaha Almanca bir nutuk verirken Yurışiç de Hırvatça konuşarak taleplerini içeren bir varakayı ayaklarının önüne bırakarak bir an önce cevaplanması ricasında bulunmuştur⁷⁵¹. Sultan Süleyman bu ricayı başıyla onaylamak suretiyle kabul etmiştir⁷⁵². 2 gün sonra İbrahim Paşa elçilerle tekrar görüşmüş fakat iki taraf da yapılan uzun konuşmalara rağmen geri adım atmayınca Yurışiç ve Lamberg padişahla bir veda görüşmesi yapmak istemişler ve yaklaşık 1 hafta sonra huzura kabul edilmelerinin ardından önce ziyafetle karşılanmışlar sonra da Sultan Süleyman'ın Ferdinand'a yazdığı cevap mektubunu bizzat kendisinden almışlardır⁷⁵³. Elçi heyetine ancak 6 hafta geçtikten sonra payitahtan ayrılma izni

⁷⁴⁶ Hammer, age, s.87.

⁷⁴⁷ Hammer, age, s.87; Zinkeisen, age, s.499-500; Danişmend, age, s.142.

⁷⁴⁸ Hammer, age, s.87; Zinkeisen, age, s.500.

⁷⁴⁹ Hammer, age, s.87; Zinkeisen, age, s.500.

⁷⁵⁰ Hammer, age, s.87; Zinkeisen, age, s.500; Danişmend, age, s.142.

⁷⁵¹ Hammer, age, s.87-88; Zinkeisen, age, s.500; Danişmend, age, s.142.

⁷⁵² Hammer, age, s.88; Zinkeisen, age, s.500-501; Danişmend, age, s.142.

⁷⁵³ Hammer, age, s.88-91; Zinkeisen, age, s.500-502.

verilirken barış müzakereleri sırasında Ferdinand'ın generali olan Giliyom de Rogandrof Budin'i kuşatmıştır⁷⁵⁴. Veziriazamın elçi Hobordanski'den şikâyet ettiği gün Hobordanski hayatını tehlikeye atarak Zapolya'nın askerlerinin arasına karışmak suretiyle kaleye girmek istemiş fakat tanınmasının ardından öldürülmüştür⁷⁵⁵.

Macar payitahtı Macarlı askerin haricinde Mümin Ağa, Kasım Paşa ve Alvizio (Lui) Gritti ile beraber 3 bin Türk asker tarafından müdafaa edilmiştir⁷⁵⁶. Zapolya'nın kral olmasından dolayı ayaklanan Macar halkı itaate davet edilirken bazıları bu isyanlarında direnmişlerdir⁷⁵⁷. İbret olması için başkaldıranlar arasında olan Zigetvar beyinin üzerine yürünme kararı alınarak Zapolya tarafından Kasım Paşa maiyetindeki 3 bin yeniçeri askeri ve 10 bin Macar askeriyle Szigetvar kalesini ele geçirmek üzere gönderilmiştir⁷⁵⁸. Macar payitahtının boşalmasından istifade Ferdinand'ın harekete geçtiği ve Zapolya'nın gerekli tedbirleri aldıktan sonra kaçtığı edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır⁷⁵⁹. Ağırıklı görüşe göre 6 hafta⁷⁶⁰ kadar süren bu kuşatma bir rivayete göre Mehmed Bey'in harp mühimmatı, erzak ve askerle dolu ince donanmasının bir tehdit unsuru olması ve yetişmekte olan 2 bin süvarinin ulaşma ihtimalinden dolayı kaldırılmıştır⁷⁶¹. Başka bir rivayete göre ise Budin muhasarasını haber alan Kasım Paşa'nın Szigetvar fethini bırakıp şehre girmeyi başararak ve Semendire sancakbeyi olan Mehmed Bey'in diğer akıncı beylerle birlikte Budin'i kurtarmak amacıyla Mohaç'a kadar giderek İbrahim Paşa'nın tüm Osmanlı ordusuyla ilerlemekte olduğu şayiasını yaymıştır⁷⁶². Roggendrof da iki ateş arasında kalma korkusuyla büyük toplarıyla bazı ağırıklarını bırakmak suretiyle kaçarak muhasaradan vazgeçmiştir⁷⁶³. Durum böyle olunca Mehmed Bey Macar topraklarına düzenlediği akınlarla pek çok ganimet elde etmiştir⁷⁶⁴.

Sultan Süleyman av için gitmiş olduğu Bursa'dan dönüşte Budin'in muharasadan kurtulduğu haberini almıştır⁷⁶⁵. Bu sırada Rumeli beylerbeyi olan Behram

⁷⁵⁴ Hammer, age, s.91; Zinkeisen, age, s.502; Danişmend, age, s.143.

⁷⁵⁵ Hammer, age, s.91; Zinkeisen, age, s.502.

⁷⁵⁶ Hammer, age, s.91.

⁷⁵⁷ Peçevî, age, s.86.

⁷⁵⁸ Peçevî, age, s.86; Danişmend, age, s.143.

⁷⁵⁹ Peçevî, age, s.86; Solakzade, age, s.172; Danişmend, age, s.143.

⁷⁶⁰ Hammer, age, s.91; Zinkeisen, age, s.502.

⁷⁶¹ Hammer, age, s.91.

⁷⁶² Peçevî, age, s.86-87; Solakzade, age, s.172; Danişmend, age, s.143.

⁷⁶³ Peçevî, age, s.87; Danişmend, age, s.143.

⁷⁶⁴ Solakzade, age, s.173; Hammer, age, s.91; Zinkeisen, age, s.503; Danişmend, age, s.143-144.

⁷⁶⁵ Hammer, age, s.92.

Paşa köleleri tarafından katledildiğinden dolayı kendisinin makamı tekrardan İbrahim Paşa'ya verilmiştir⁷⁶⁶. İbrahim Paşa o senenin kışında payitahta gelen elçilerle yüce hünkârdan daha fazla meşgul olmuştur. Hatta Macar Krallığı iddiasında bulunan Pereney ve Zapolya veziriazamın teveccühünü kazanmak maksadıyla rekabet içine girerek ikisi de İbrahim Paşa'ya değerli birer altın kadeh hediye etmişlerdir⁷⁶⁷.

Fedinand'ın Budin kalesini işgal ettiğini padişaha bildirdikten ve kuşatma kalktıktan sonra Zapolya tekrar tahtına dönmüş ve Sultan Süleyman bu haberlerin ardından sefer kararı almıştır⁷⁶⁸. Zira İbrahim Paşa'nın Şarlken'in ordu kuvvetinden bahseden elçilere istihzai bir tehditle padişahı aramak için fazla uzağa gitmesine gerek olmadığını çünkü Kanunî'nin çok geçmeden bizzat gelerek impatorluk makamına ve tacına kimin daha layık olduğunu göstereceğini belirtmiştir⁷⁶⁹.

Hammer Sultan Süleyman'ın Şarlken'in üzerine yürümesinin sebebi olarak Ferdinand'ı rakip olarak görmemesiyle beraber kendini imparator olarak tanıtan ve kardeşi aracılığıyla Macaristan Krallığı'nı tehdit eden İspanya Kralı ile boy ölçüşmek arzusunda olduğunu iddia etmektedir⁷⁷⁰.

Padişahın sefer buyruğuyla beraber mühimmat hazırlığına girişen sadrazam aynı zamanda Anadolu ve Rumeli beylerine de ulaklar yollayarak gerekli silah ve teçhizatlarını temin eder etmez payitahta gelmelerini emretmiştir⁷⁷¹. Askerlerin yığınak yeri olarak belirlenen İstanbul'a ulaşmalarının ardından harekât günü kararlaştırılarak önden ağırlıkların ve ağır birliklerin çıkması sağlanmıştır. Genel harekât günü de padişahla beraber bir rivayete göre 300 top takımı ve 200 bin kişilik bir ordu⁷⁷² başka bir rivayete göre ise 200 bin askere ek olarak 200 ağır top takımı, 20 bin deve ve 6 bin araba⁷⁷³ olarak yola çıkmıştır⁷⁷⁴. İstanbul'dan geçerek Edirnekapı'ya çıkan Sultan Süleyman Bağlarbaşı'na vardığında savaşın muvaffakiyeti için dualar edilmesinin ardından önce Halkalıpınar'da konaklayıp sonra Edirne'de ordugâh kurarak bayramı geçirmiş ve orada ziyafet vermiştir⁷⁷⁵.

⁷⁶⁶ Hammer, age, s.92.

⁷⁶⁷ Peçevî, age, s.87; Hammer, age, s.92.

⁷⁶⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.171; Peçevî, age, s.88; Solakzâde, age, s.173.

⁷⁶⁹ Zinkeisen, age, s.503.

⁷⁷⁰ Hammer, age, s.93.

⁷⁷¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.171; Solakzâde, age, s.173.

⁷⁷² Hammer, age, s.93; Zinkeisen, age, s.518.

⁷⁷³ Hayrullah Efendi, age, s.93.

⁷⁷⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.171-172; Peçevî, age, s.88; Solakzâde, age, s.173.

⁷⁷⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.172; Solakzâde, age, s.173.

Padişahın ordusuyla Macaristan'a doğru ilerlediğini duyan Ferdinand münasebetleri düzgün göstererek durumu yatıştırabilmek adına hızlıca elçisini yola çıkarırken bir yandan da kalabalık Osmanlı ordusunu oyalamak maksadıyla bazı yolları kapatmıştır⁷⁷⁶. Bazı rivayetler Şarlken'in Budin üzerine yürürken Sultan Süleyman'ın gelmekte olduğunu haber alarak onun elçi gönderdiği yönünde olsa da her halükarda Ferdinand ve Şarlken'in kardeş olmalarından dolayı aynı amaçlarının da adımlarının da ortak olması son derecede tabii bir durum olarak karşılanmaktadır⁷⁷⁷.

Padişah Edirne'den Sofya ovasına ulaştığı sıralarda elçilerin Bosna'ya gelişini Bosna valisinin ulaklar aracılığıyla bildirmesiyle elçiler Niş'e yönlendirilmiştir⁷⁷⁸. Bu sırada Şehir isimli bir kasabaya yaklaşan Osmanlı ordusunun bu civarın coğrafik şartlarından ötürü ziyadesiyle sıkıntı çekmesi sebebiyle Sultan Süleyman veziriazamını çağırarak o günden itibaren kendisine askerle mühimmatı sevk ile idare etme görevi vermiş ve İbrahim Paşa da vazifesinin gereği olarak orduyu gruplara ayırarak yürüyüş düzenini tertip etmiştir⁷⁷⁹.

Niş'e varan Alman elçilerinin burada yoldan geçecek Osmanlı ordusunun azametini görebilmesi için yüksekçe bir yerde 1 veya 2⁷⁸⁰ hafta kadar bekletilmelerinin ardından kendileri ordunun gelişini şaşkınlıkla izlemişlerdir⁷⁸¹. Padişahın emri üzerine Niş'te birkaç gün konaklarken elçilerin kabul merasimi için hummalı hazırlıklara girişilerek karargâhın şahane çadırlarından biri çeşitli resim ile nakışlarla süslenmiş aynı zamanda etrafı ve yeri kıymetli atlas ve halılarla tezyin edilmesiyle şahane bir divanhane kurulmuştur⁷⁸². Yüce hünkâr için de gümüşten bir kürsü hazırlanarak âdet olduğu gibi has hizmetçileri tam teçhizatlı bir şekilde divanhanede dizilmelerinin ardından bekleme çadırında bekletilen elçiler padişahın huzuruna alınmış ve mektuplarını sunarak oraya ne maksatla geldiklerini izah etmişlerdir⁷⁸³.

Elçilere cevap vermek amacıyla bir sonraki gün kurulan yeni divan çadırının içi lacivert rengi nakışlarla süslü bir astarla kaplanmış ve kurultay çadırlarına has zafer

⁷⁷⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.172-173; Hammer, age, s.94.

⁷⁷⁷ Peçevî, age, s.88; Solakzâde, age, s.173-174.

⁷⁷⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.173.

⁷⁷⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.173.

⁷⁸⁰ Zinkeisen, age, s.518.

⁷⁸¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.173.

⁷⁸² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.173-174.

⁷⁸³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.174; Solakzâde, age, s.174.

taklarının yanı sıra kıymetli perdelerle tezyin edilmiştir⁷⁸⁴. Çadırın ortasına çeşitli yakut, inci ve elmas taşlarıyla süslenmenin haricinde farklı yerlerinde bıçak, kılıç, topuz, siper gibi kabartma resimleri olan altın bir taht konularak, çadırın önüne yüce hünkârın istirahat buyurmaları için güneşten korunaklı gölgelikleri olan yüksekçe bir çadır daha kurulmuştur⁷⁸⁵. Bütün ordunun da karşılıklı olarak çadırın önünde dizilmelerinin ardından başçavuş elçileri divanhaneye getirmiş ve burada kendilerine gerekli cevaplar padişah veya İbrahim Paşa tarafından verildikten sonra elçiler herhangi bir şeyi değiştiremeyeceklerine kani olmuşlardır⁷⁸⁶. Osmanlı askerinin çokluğundan padişahın ile İbrahim Paşa'nın heybetinden ve kurulan otakların ihtişamından hayranlıkla karışık bir hayret duyan elçilere her ne kadar dönme müsaadesi verilse de bir müddet daha alıkonulmuşlardır⁷⁸⁷. Zinkeisen Osmanlı Devleti ile anlaşmak üzere talimatlar alan bu elçilerin aslında padişah yola çıkmadan ona yetişmek istediklerini fakat beklenmedik sebepler yüzünden gidişlerinin ertelenerek savaşı durdurmak için geç kaldıklarını belirtmiştir⁷⁸⁸.

Ertesi gün Belgrad üzerine hareket eden padişaha Dubrovnik beylerinden gelen ulakların Fransa kralı'nın elçiler gönderdiği bilgisini ulaştırmasıyla bu elçileri getirtmek için bir çavuş yollanmıştır⁷⁸⁹. Belgrad'da üç gün kadar konaklarken padişahın emriyle Sava nehrine kurulan köprüden önce İbrahim Paşa ve Rumeli askerleri daha sonra Sultan Süleyman ve diğer ordu geçerek Serem adasına ulaşmışlardır⁷⁹⁰.

Bir rivayete göre Serem yarımadasında⁷⁹¹ diğer rivayete göre ise Belgrad'da⁷⁹² Fransız elçileri için tıpkı Niş'teki gibi hatta I. Viyana kuşatmasında Zapolya'ya düzenlenen tören⁷⁹³ gibi bir kabul merasimi hazırlığına girilerek hem Alman hem de Fransız hükümdarlarının elçileri top ve tüfek atışlarının yanı sıra mızıkâ takımının milli ve resmi parçaları eşliğinde karşılanmışlardır⁷⁹⁴. Kabul salonuna getirilen elçiler hem çadırların hem de merasim birliğinin görkeminden dolayı şaşırmış vaziyette iken Fransa

⁷⁸⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.174.

⁷⁸⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.174

⁷⁸⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.175; Peçevî, age, s.88; Solakzâde, age, s.174.

⁷⁸⁷ Peçevî, age, s.88; Solakzâde, age, s.174.

⁷⁸⁸ Zinkeisen, age, s.518.

⁷⁸⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.175.

⁷⁹⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.175; Solakzâde, age, s.174.

⁷⁹¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.175; Solakzâde, age, s.174.

⁷⁹² Peçevî, age, s.88; Müneccimbaşı, age, s.536.

⁷⁹³ Hammer, age, s.94.

⁷⁹⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.175-176.

elçisi Rinçon⁷⁹⁵; I. Fransuva'nın Türklere karşı olan derin sevgisinden bahsetmiş Alman elçisi ise savaşın durması için padişaha dil dökmüştür⁷⁹⁶. Fransız elçisinin ziyaretinden memnun kalarak I. Fransuva'ya götürülmek üzere oldukça samimi bir üslupla yazılmış olan bir mektubu kendisine veren ve gitmesine müsaade buyuran Sultan Süleyman Alman elçisine iltifat göstermemiş, oradan ayrılmasına da izin vermemiştir⁷⁹⁷.

Danişmend, Sultan Süleyman'ın Fransa elçisine karşı yapılan gösterişli kabulün Avusturya/Almanya elçilerine gösterilmesinin Avrupa'da Osmanlı hegemonyasını kabul edenlerle kabul etmeyenler arasındaki hürmet ve himaye farkını yansıtabilmek amaçlı olduğu yorumunu yapmıştır⁷⁹⁸. Nitekim Fransız elçi adeta Osmanlı'ya bağlı bir kral muamelesi görerek padişahın elini öpme şerefine dahi nâil olmuştur⁷⁹⁹.

Ordu Serem yarımadasında konaklarken İbrahim Paşa da ağır eşya ile silahların yola çıkmasıyla uğraşmanın ve gemi tedariki için çalışmanın yanı sıra önden göndermek maksadıyla Rumeli akıncılarını ve onların komutanı Mihal Mehmed Beyin gelmesini beklemektedir⁸⁰⁰. Mehmed Bey gelmesiyle birlikte 40-50 bin kadarlık süvari birliğiyle Serem Yarımadasının kuzeyine doğru ilerlerken düşmana zaman kazandırmamak amacıyla ordunun diğer birlikleri de arkasından gitmiş ve Drava nehri kenarındaki Ösek kalesinde ordugâh kurmuşlardır⁸⁰¹. Ösek'te sınır muhafazası olarak görev alan Hüsrev Bey orduya bir rivayete göre 10 bin bir rivayete göre 100 bin kişilik kuvvetiyle katılmıştır⁸⁰².

Bu sırada Macar kralı olma iddiası yüzünden Avusturyalılar tarafından hapse atılarak Viyana'da mahpusken Sultan Süleyman'ın muhasarası sırasında mübadele edilerek özgürlüğüne kavuşan ve kendisine eski malikânesi padişah tarafından verilen aynı zamanda Macaristan'da pek çok kale ve şehirlere sahip olan Pereni Petri'nin de kendisine karşı dost görünmesine rağmen aslında Almanlarla gizli bir ittifak içine girmiştir⁸⁰³. Bu ittifaka göre eğer Alman topraklarına girecek olursa gerçekleşecek olan seferde Petri'nin Almanlara yardımda bulunarak tüm birlikleriyle Osmanlıları arkadan

⁷⁹⁵ Lamartine, age, s.147; Danişmend, age, s.146.

⁷⁹⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.177; Peçevî, age, s.88.

⁷⁹⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.177; Peçevî, age, s.88; Solakzâde, age, s.174.

⁷⁹⁸ Danişmend, age, s.146.

⁷⁹⁹ Danişmend, age, s.146-147.

⁸⁰⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.177.

⁸⁰¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.177; Solakzâde, age, s.174.

⁸⁰² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.177; Peçevî, age, s.88; Hammer, age, s.94.

⁸⁰³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.178.

vuracağını Zapolya⁸⁰⁴ veya Lui Gritti⁸⁰⁵ aracılığıyla öğrenen padişah rotasını değiştirerek ordusu ile Kral Yanoş'un idaresinde bulunan araziden değil de Petri'nin mülkünden geçmiştir⁸⁰⁶. Bu esnada hala sadık bir kul olduğundan şüphe duyulmamasına gayret eden Petri padişahı 300-400 kadar askeriyle karşılayarak oğlu ile el öpme merasimine kabul edilmişlerdir⁸⁰⁷. Peren Petri mevzuunu sıkı tutmak isteyen İbrahim Paşa bir rivayete göre onu ve yandaşlarını tutuklatarak hapsedilmek üzere gemilere bindirip Belgrad'a göndermiş ve muhafazası ile ilgili olarak katı kurallar koymuştur⁸⁰⁸. Başka bir rivayete göre ise Pereni Petri'nin kendini savunmaya yeltenen 2 arkadaşı idam edilirken, 2 arkadaşının da hayatları karşılığı para ödemiş ve kendisi de hürriyetini elde edebilmek adına 7 yaşındaki oğlunu rehin vermeye mecbur kalmıştır⁸⁰⁹. Daha sonraları Kral Yanoş'un ricasıyla özgürlüğüne kavuşsa da Zapolya'ya emanet edilen oğlu Hristiyanlığı bırakarak İslam'a dönmüş ve babasını bir daha görmemiştir⁸¹⁰.

Drava nehrine bir köprü kurdurtarak Mehmed Bey öncülüğündeki Semendire akıncılarını karşıya geçirten İbrahim Paşa onları ordunun örtme operasyonu ile görevlendirmiştir⁸¹¹. Mehmed Bey de İbrahim Paşa'dan aldığı talimatın ardından İrşak kalesi üzerine yürümüş ve Osmanlı ordusunun yaklaştığını farkedenden halk korkularından dolayı kalenin anahtarlarını padişaha teslim etmişlerdir⁸¹².

Osmanlı ordusu da Sultan Süleyman ve İbrahim Paşa önderliğinde yollarına çıkan pek çok kaleyi ya çarpışma ya da teslim alma usulüyle fethetmişlerdir. Ele geçirilen bu kalelerin isimleriyle ilgili Osmanlı tarihçilerimizin farklı telaffuzlar kullandığı⁸¹³ ve padişahın bu kaleleri Kral Zapolya'ya bağlı kalmak şartıyla bıraktığı⁸¹⁴ edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır. Bu fetih harekâtının bu kadar hızlı gerçekleşebilmesindeki mühim sebepler arasında padişahın merhameti ve sadrazamının adaletinden⁸¹⁵ bahsetmek mümkünken aynı zamandadüşman

⁸⁰⁴ Peçevî, age, s.88.

⁸⁰⁵ Hammer, age, s.94.

⁸⁰⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.177; Peçevî, age, s.88; Hammer, age, s.94.

⁸⁰⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.177; Peçevî, age, s.88; Hammer, age, s.94.

⁸⁰⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.178; Peçevî, age, s.88-89

⁸⁰⁹ Hammer, age, s.94.

⁸¹⁰ Peçevî, age, s.89; Hammer, age, s.94.

⁸¹¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.178.

⁸¹² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.178.

⁸¹³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.178-189; Peçevî, age, s.88-93; Solakzâde, age, s.174-177.

⁸¹⁴ Peçevî, age, s.89.

⁸¹⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.179.

kuvvetlerinin Osmanlı ordusunun karşısına çıkmaya cesaret edememeleri⁸¹⁶ de geçerli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fethedilen bu kalelerden en mühimi ve en zorlayıcı olanının ise Macar halkının Koeszegh/ Köszege/ Koszeg, şeklinde adlandırmalarına rağmen diğer Avrupa milletlerinin Guns/ Güns diye ifade ettikleri ve Osmanlı kaynaklarında da Macarlardan muharref olarak Kösek⁸¹⁷ veya Ayaköski⁸¹⁸ biçiminde isimlendirilen bir kale olduğunu belirtmek mümkündür⁸¹⁹. Kösek istikametine doğru ilerleyen Osmanlı ordusu adına bu kalenin halkı oldukça isyankâr ve şımarık olduğundan dolayı yanlarında İbrahim Paşa olduğu vaziyette Semendire askerleri öncü birlik olarak çıkarılmış ve kaledeki bir miktar süvari ile çatışma yaşanmıştır⁸²⁰.

Avusturyalıların elinde bulunan mevkiilerin en meşhuru olan bu kale bir dağ eteğinde konumlandırılmasının yanı sıra oldukça kalın duvarlara, geniş kulelere, fazlaca derin ve içleri su dolu hendeklere sahip olmakla birlikte her birinin bağımsız savunma tertibatı olan dış ve iç kalelerle de muhafaza edilmektedir⁸²¹. Aslında Sultan Süleyman, Nikolas Yuriviç tarafından kumanda edilen bu kaleyi almak niyetinde olmayarak bu seferden maksadı bir önce önce Alman Kralı kendine bir müttefik bulmadan üzerine yürümek olduğu için uzun menzilli ağır toplarını beraberinde getirmemiştir⁸²². Aynı zamanda Ferdinand'ı Kral Zapolya'ya itaat ettirme arzusundadır. Fakat kaledekilerin Osmanlı askerine ateş açarak yol kesmeleri yüzünden harekât başlatılmıştır⁸²³.

İbrahim Paşa Kösek'i düşürebilmek için özellikle kaleye hâkim konumlar başta olmak üzere her tarafa toplar yerleştirmenin yanı sıra getirtmiş olduğu yer kazan, kayaları delen ve temelleri deviren ustaları lağım kazmakla görevlendirerek siper yaptırdığı tüfekli yeniçerilerin de kaleyi kuşatmasını sağlamıştır⁸²⁴. Muhasara sürecinde birkaç defa lağımlar patlatılarak gedikler açılmak suretiyle düşmanın üzerine yürünse de ağır zayıatlar verilmesine rağmen kale düşmeyince bir rivayete göre İbrahim Paşa başka bir rivayete göre ise Sultan Süleyman bu fethi hızlandırmak maksadıyla kalenin etrafını çeviren hendeklerin odunla doldurulması için askerlerini görevlendirerek bu odunların

⁸¹⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.184.

⁸¹⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.180; Peçevî, age, s.89; Münecsimbaşı, age, s.536.

⁸¹⁸ Solakzâde, age, s.174.

⁸¹⁹ Danişmend, age, s.148.

⁸²⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.180; Peçevî, age, s.89.

⁸²¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.180-181.

⁸²² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.181; Peçevî, age, s.89; Hammer, age, s.94.

⁸²³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.181; Peçevî, age, s.89.

⁸²⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.181-182; Peçevî, age, s.89.

hendeklere yerleştirilmesi için de süvarileri vazifeli kılmıştır⁸²⁵. Hendeklerin doldurulmasına ilaveten bazı yerlere kaleye hâkim olacak yükseklikte odun yığınları konularak adeta birer kule inşa edilmiştir⁸²⁶. Kaledekilerin odunları yakmak suretiyle tehlikeyi bertaraf etmeye çalışması Osmanlı kuvvetlerinin moralini bozsa da tecrübeli askerler yanmakta olan odunların arasına suyolları açtırarak sakalarla birlikte yangını söndürmeyi başarmışlardır⁸²⁷.

Hammer İbrahim Paşa'nın bu olaylar gerçekleşirken komutan Yurişiç'e kalenin tesliminin yanı sıra vergi vermeleri ya da yeniçeri zabitlerine hediye olarak 2 bin Macar verilmesini ihtar etmesine cevaben Yurişiç'in kendisine ait olmayan bir kaleyi vergiye bağlamasının mümkün olmadığını ve istenilen miktarın bulunmadığını belirterek bu teklifi reddetmesinin yanı sıra diğer 3 ihtara da cevap vermediğinden dolayı sadrazamın hücum kararı aldığını öne sürmüştür⁸²⁸.

Osmanlı birliklerinin yaptıkları odun kulesine tüfekçiler yerleştirilerek düşman karşısında hâkim bir konuma sahip olmaları sağlansa da aynı şekilde öyle bir konum arayan karşı taraf da bir rivayete göre kaledeki oldukça yüksek ve üstü açık olan kulesini direklerle üstünü kapatarak başka bir rivayete göre ise direkleri birbirine çatmak suretiyle bir kule yaparak buraya koyduğu tüfekçi askerlerle pek çok İslam askerini şehit etmişlerdir⁸²⁹. Yılmak bilmeyen Osmanlı ordusu bu defa merdivenler dayayarak kulelere çıkarken İbrahim Paşa da fedakârlıklarından dolayı tımar, dirlik ve zeamet vaatlerinde bulunup askeri cesaretlerindirerek düşmanı yıldırmasının ardından kale kumandanı Mikolaş/Yurişiç İbrahim Paşa'dan aman dileyerek kalenin anahtarlarını teslim etmiştir⁸³⁰.

Kalenin kuşatması sırasında bir konak geride bulunan padişah İbrahim Paşa'dan fetih haberini almasıyla bir rivayete göre haberi getiren ulaklara ihsanlarda bulunmuş, başka bir rivayete göre ise kale yakınlarında veya muhasara bitiminde kaleden ayrıldıktan sonra kurulan ordugâhta kalenin ele geçirilmesinde hizmetleri olan

⁸²⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.182-183; Peçevî, age, s.89-90; Hammer, age, s.95.

⁸²⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.183; Peçevî, age, s.90; Hammer, age, s.95.

⁸²⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.183; Peçevî, age, s.90; Hammer, age, s.95.

⁸²⁸ Hammer, age, s.95.

⁸²⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.183; Peçevî, age, s.90.

⁸³⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.183; Peçevî, age, s.90; Hammer, age, s.95; Celalzâde Salih Çelebi, *Târih-i Sefer-i Zafer-Rehber-i Alaman*, (haz.Fatma Kaytaz), İstanbul: Çamlıca Basın Yayın, 2016, s.56.

beylerbeyiler ve askerler tarafından karşılanmıştır⁸³¹. Bu karşılaşmanın ardından kendisi için hazırlanmış olan otağda elini öptürdükten sonra gazilerin tamamına hilatler giydirmiş ve kuşatmada faydası olan sancakbeylerine rütbe ile mükâfatlar vermiştir⁸³². İbrahim Paşa'nın her zaferinden sonra ona lütufta bulunan padişah bu kez bir rivayete göre incilerle süslenmiş altın paralarla donatılan atlaslar ile altın ve gümüş sırmalarla işli kemerlerin yanı sıra altınla tezyin edilmiş bir hamâli hediye etmiştir⁸³³. Bir rivayete göre kat kat hilatler ile altın işlemeli bir kılıç, sorguç ve keselerce paralar bahşetmiş⁸³⁴, diğer bir rivayete göre ise tahsisatının yıllık 10 bin akçe artırılmasına ek olarak sadrazama mükellef bir elbise, sorguç ve serpuş ihsanında bulunmuştur⁸³⁵.

Hammer Yurişiç'in kalenin savunmasındaki cesaretini takdir ettiğinden dolayı padişahın kendisini görmekten memnun olacağından 4 memur ve yeniçeri ağası aracılığıyla İbrahim Paşa'nın yanına getirilerek onunla görüştürüldüğünden bahsetmiştir⁸³⁶. Ardından kendisine padişah huzurunda diz çökmesi gerektiği belirtilmesine rağmen rahatsızlığını bahane ederek gitmediğini ve veziriazam ile ordu büyüklerine değerli gümüş vazolar hediye ederken ona da bir hilat bahşedilerek geri gönderildiğini iddia etmiştir⁸³⁷.

Köse kalesinin fethinden sonra Şarlken'in elçileri Nogarola ve Lamberg tekrar geldikleri zaman kendilerine padişah tarafından verilen altın varaklı mavi hatla yazılarak al bir keseye konulan namede sert ifadeler kullanan padişah Viyana sahrasında hesaplaşmayı teklif ederek aksi takdirde Şarlken'in padişahlık tacını takmasının da erlik iddiasında bulunmasının da bir anlamı olmayacağını belirtmiştir⁸³⁸. Zinkeisen elçilerin padişahla ilk görüşmeden itibaren ağır bir gözetimde tutularak Kösek kalesinin kuşatmasına şahit edildiklerini bildirmiştir⁸³⁹. Sultan Süleyman Macar topraklarından sonra Alman topraklarında da ilerlemeye devam ederken Şarlken hazinesinin büyük çoğunluğunu teçhizat ve tahkimata hazırlamasına ve hatta padişahın namesini okumasıyla bir rivayete göre 80 bin piyade ve 40 bin kadar süvari diğer rivayete göre

⁸³¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.183-184; Peçevî, age, s.90.

⁸³² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.183-184; Peçevî, age, s.90.

⁸³³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.183-184.

⁸³⁴ Peçevî, age, s.90.

⁸³⁵ Hammer, age, s.97.

⁸³⁶ Hammer, age, s.96.

⁸³⁷ Hammer, age, s.96.

⁸³⁸ Peçevî, age, s.93; Hammer, age, s.97.

⁸³⁹ Zinkeisen, age, s.520.

250-300 bin kadar asker toplayarak sayı üstünlüğü sağlamasına rağmen Osmanlı ordusunun üzerine yürümeye cesaret edememiştir⁸⁴⁰.

Alman topraklarını işgal etmeyi sürdüren Osmanlı ordusu Kaleyeş veya Klais diye isimlendirilen bir mevkide ordugâh kurdukları gece başka bir tarafa yönelen İbrahim Paşa'nın adamları Tivre veya Pitora kalesi kumandanı Andora tarafından pusuya düşürülerek pek çok askeri şehit etmişlerdir⁸⁴¹. Fakat sağ kalanların yanına destek kuvvet gönderen İbrahim Paşa düşmanın perişan edildiğini öğrenince çok memnun olurken padişah da bu işi başaran gazileri huzuruna çağırarak kendilerine iltifatta bulunmuştur⁸⁴². Bu bölgedeki en güzel şehirlerden biri olan Graz, Gradça veya Gradcaşolarak telaffuz edilen bir şehirdir ki bu şehirden geçildiği hususunda ittifak olmakla birlikte fethedilip fethedilmediği mevzusu ihtilafıdır⁸⁴³. Ağırlıklı görüş bu şehrin ele geçirilmediği yönüdeyken⁸⁴⁴ Solakzâde şehrin fethedildiğini ve o mevkiden itibaren padişahın geri dönme kararı aldığını öne sürmüştür⁸⁴⁵.

Güzergâhı üzerinde olan kale ve şehirleri çoğunlukla halkın aman dilemesiyle teslim alan Osmanlı ordusu Drava nehrinden karşıya geçmek için o civarda 4 gün kadar konaklarken İbrahim Paşa da gemileri yan yana getirtmek suretiyle köprü kurma işiyle ilgilenmiştir⁸⁴⁶. Peçevî Osmanlı ordusunun geleceğini haber alan düşman ahalisinin nehirde ne kadar gemi varsa büyük küçük ayırt etmeden hepsini yaktırdığını ve bu yüzden köprü tedarik edilemediği için katır, deve, asker ve süvarilerin tamamının su geçidine girerek suyu önler gibi olmalarıyla padişah, vezir ve maiyyetindekilerin karşıya geçtikleri iddiasında bulunmuştur⁸⁴⁷. Hammer de karşıya geçildikten sonra padişahın köprünün yakılmasını emrederek gösterdiği gayrete mükâfat olarak veziriazamına değerli eyer vurulmuş olan bir at ve akçe bahsettiği bilgisini vermiştir⁸⁴⁸.

Dur durak bilmeden fetih harekâtını sürdüren padişah Ösek kalesinin doğusunda kalan Pujağa veya Razga ismiyle meşhur olan bir memleketin ahalisinin isyankâr tutumlarından ötürü İbrahim Paşa ve maiyyetindeki Rumeli askerini o bölgedeki

⁸⁴⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.184; Peçevî, age, s.93; Danişmend, age, s.145.

⁸⁴¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.185; Peçevî, age, s.91; Solakzâde, age, s.175.

⁸⁴² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.185; Peçevî, age, s.91-92; Solakzâde, age, s.175.

⁸⁴³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.186; Peçevî, age, s.92; Solakzâde, age, s.175; Hammer, age, s.100.

⁸⁴⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.186; Peçevî, age, s.92; Hammer, age, s.100.

⁸⁴⁵ Solakzâde, age, s.175.

⁸⁴⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.187.

⁸⁴⁷ Peçevî, age, s.92.

⁸⁴⁸ Hammer, age, s.101.

Harbutiye kalesine yönlendirerek yolları ayırmıştır⁸⁴⁹. Rumeli ordusu düşmanla çarpışmanın ardından kaleyi fethetmenin yanı sıra ganimetler de elde etmişlerdir⁸⁵⁰. Padişahın farklı bir istikamette ilerleyen İbrahim Paşa'nın Logoviç mevkiinde Andre Stavler adında bir esiri İtalyanca kaleme alınmış bir mektupla beraber Ferdinand'a gönderdiği ve Osmanlı ordusunun ricat sebebinin Şarlken'in ortada olmaması olarak gösterdiği edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır⁸⁵¹.

Harbutiye'nin ardından Zacye kalesini teslim alan İbrahim Paşa Pujağa istikametine doğru ilerlerken henüz oraya varmadan askeri sanki padişah varmış gibi âdet üzere olan bir düzene koyduğu şekilde yürüttüğü sırada düşmanın gizlice pusu kurduğu bir rivayete göre Heramur, başka bir rivayete göre Cezamor kalesine yaklaşmıştır⁸⁵². Pusuya düştüklerini anlar anlamaz orduyu durduran İbrahim Paşa bir miktar askeri bunun intikamını almak üzere görevlendirerek düşmanın pek çoğunun kılıçtan geçirilmesiyle bu meseleyi halletmiştir⁸⁵³. Nihayet Pujağa veya Pozga kalesine ulaşan İbrahim Paşa'ya başta kalenin yöneticisi olmak üzere önde gelenleri ve üst subayları etek öperek kalenin anahtarlarını teslim etmişlerdir⁸⁵⁴. Aynı şekilde Nemçe ve Podgarad/ Bodgoraç kalelerinin komutanları da veziriazama itaatlerini bildirerek kale anahtarlarını teslim etmeleri durumunu Sultan Süleyman'a arz eden İbrahim Paşa padişahın memnuniyetini kazanmış ve bu kaleler Sultan Süleyman tarafından kendisine mal edilmiştir⁸⁵⁵.

Buradan itibaren savaşa son veren padişahın buyruğu ile iki ordunun Belgrad yakınlarına çekilmesinin ardından Sava köprüsünden karşıya geçilmiş ve İbrahim Paşa seraskerlik sancağını Sultan Süleyman'a teslim etmiştir⁸⁵⁶. Belgrad'da kurulan ordugâhta Anadolu ve Rumeli beylerbeyleri ile Anadolu üstsubaylarına mükafeten hilatler dağıtılmış ve askere izin verilmiştir⁸⁵⁷. Fetihlerin tüm Beylerbeylerine ve Venedik Doç'una bildirilmesi için yazılan mektuplar ulaklar vasıtasıyla gönderilmiştir⁸⁵⁸. Venedik Doç'u Andrea Gritti'ye devlet tercümanı olan Yunus Bey

⁸⁴⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.187; Peçevî, age, s.92; Hammer, age, s.101.

⁸⁵⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.187; Peçevî, age, s.92.

⁸⁵¹ Hammer, age, s.101.

⁸⁵² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.188; Peçevî, age, s.92-93.

⁸⁵³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.188-189; Peçevî, age, s.93.

⁸⁵⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.189; Peçevî, age, s.93.

⁸⁵⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.189; Peçevî, age, s.93; Solakzâde, age, s.176.

⁸⁵⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.189; Peçevî, age, s.93; Hammer, age, s.102-103.

⁸⁵⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.189; Peçevî, age, s.93; Solakzâde, age, s.177; Hammer, age, s.102.

⁸⁵⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.189; Solakzâde, age, s.177; Hammer, age, s.102-103.

tarafından gönderilen mektupta ricatın Şarlken'in korkaklığından kaynaklandığı dile getirilmiştir⁸⁵⁹.

Belgrad'da bir iki gün konakladıktan sonra İstanbul'a dönen padişah halk tarafından büyük bir sevinçle karşılanmasının ardından Üsküdar, Galata, Eyüp ve İstanbul tarafları 5 gün süslenip donatılarak çeşitli şenliklere sahne olmuştur⁸⁶⁰. Sultan Süleyman'ın payitahta dönmesi dolayısıyla tarih hocası olan şair Kandi Efendi bu zafer hakkında manzum bir tarih kaleme almıştır⁸⁶¹.

Hammer ve Zinkeisen Sultan Süleyman'ın Alman seferinin bir başarısızlık olduğunu iddia ederek Osmanlı ordusunun mecburi bir ricat yaptığını ve bu duruma kılıf olarak da Şarlken'i bulunamamasının gösterilmesinin gülünç olduğu yorumunda bulunmuşlardır⁸⁶². Danişmend batılı tarihçilerin bu zorunlu ricat yorumunun altındaki Osmanlı ordusunun 17 gün süren Kösek kalesinin fethinde yılmış oldukları iddiasını İstanbul, Rodos, Belgrad gibi dünyanın en müstahkem olan kaleleri fetheden bir ordunun bu kadarcık bir mukavemetten yılmasının mümkün olmadığını belirterek çürütmüştür⁸⁶³. Padişahın Alman ordusuyla karşı karşıya gelmeye cesaret edememesi şeklindeki yorumu ise Avusturya'nın ortasına hatta Alman topraklarına kadar sayısız kaleyi zapt ettikten, akıncı kolları dört bir yana saldıktan ve Ferdinand ile Şarlken'in elçilerinin barış tekliflerini ısrarla reddetmenin yanı sıra onları mertçe meydan savaşına davet ettikten sonra zamanın da en cengâver ve muntazam ordusuna sahip olan Sultan Süleyman'ın mütemadiyen meydan okuduğu adamlarla karşılaşmaktan dolayı çekinmiş olduğu iddiasında bulunabilmek için önce akıl ve mantıktan vazgeçmek gerektiğini belirterek eleştiride bulunmuştur⁸⁶⁴. Zinkeisen de Sultan Süleyman'ın zorunlu bir biçimde ricat ettiği yorumunda bulunarak Şarlken ve Ferdinand'ın uygun şartlar altında olmalarına rağmen bunu niçin kullanmadıklarını sorgulamış ve bunun en mühim sebebi olarak oldukça farklı unsurlardan mürekkep olan ordularının isyankâr ruh hallerinden mütevellit ortaklaşa gerçekleştirilen teşebbüsler için ikna edilmesi ile yönetilmesinin güçlüğünü belirtmiştir⁸⁶⁵. Aynı zamanda Şarlken'in Osmanlılar'la savaşmayı ciddiye

⁸⁵⁹ Hammer, age, s.102-103; Lamartine, age, s.148.

⁸⁶⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.189; Peçevî, age, s.93; Solakzâde, age, s.177; Hammer, age, s.104.

⁸⁶¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.189; Solakzâde, age, s.177.

⁸⁶² Hammer, age, s.101; Zinkeisen, age, s.523.

⁸⁶³ Danişmend, age, s.150.

⁸⁶⁴ Danişmend, age, s.150.

⁸⁶⁵ Zinkeisen, age, s.523.

almadığı gibi mantık dışı bir yorum daha getirmiş olsa da hakikatte çaresiz durumda oldukları için müdafaadan çekindiklerini gizleyememiştir⁸⁶⁶.

Danişmend, Sultan Süleyman'ın Alman seferini bitirmesinin asıl sebebini çarpışacak bir ordu bulunmadığı için Avusturya'nın baştan sona bir kez daha tahrip edilerek hava şartlarından dolayı mevsim sonunda nihayet verilmesi olarak göstermiştir⁸⁶⁷. Danişmend'in bu yorumlarının ne kadar isabetli olduğu şu an hali hazırda pek çok doğulu ve batılı kaynakları incelemenin mümkün olduğu bir dönemde çok daha rahat ayırt edilebilir bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

C. KİBRİN DİLE GETİRİLİŞİ: ALMAN SEFERİ SONRASI AVUSTURYA ELÇİLERİ İLE GÖRÜŞMELER

Sultan Süleyman Alman seferinde olduğu sırada II. Bayezid döneminde fethedilmiş olan Koron kalesi Şarlken'in amirali Andrea Dorya tarafından hile yoluyla alınmıştır⁸⁶⁸. Sefer dönüşü bu fırsatı değerlendirmek isteyen Ferdinand padişah ile barış anlaşması yapabilmek için Osmanlı'ya elçi gönderme talebinde bulunmuştur⁸⁶⁹. Batılı kaynaklar gerçekleştirilmesi planlanan İran seferi durumunu belirtmelerine rağmen Koron'un ve Mora'daki bir kısım bölgelerin ele geçirilmesinden dolayı padişahın elçilik için yol icazetnamesini ivedilikle verdiğini belirterek barış anlaşmasına yanaşmaya mecbur kaldığını⁸⁷⁰ iddia etseler de Uzunçarşılı ve Danişmend, yakın zamanda düşünülen İran seferinden dolayı padişahın hem oldukça masraflı olan Macaristan seferlerini rafa kaldırmak hem de ihmal edilen doğu siyasetine odaklanabilmek için bu teklife sıcak baktığını öne sürmüşlerdir⁸⁷¹. Nitekim Ferdinand'ın elçisinin Macar Krallığı'nın kendilerine verilmesine karşılık Koron kalesi ile Arcel kalesinin iade edileceği teklifini İbrahim Paşa kesin bir biçimde reddetmiş ve kaleyi savaşarak almayı tercih ettiklerini bildirmiştir⁸⁷².

Kral Ferdinand'ın elçilik görevinin Kösek kalesi komutanı olan Yurişç'in büyük kardeşi Jerom Dö Zara'ya verilmesiyle kendisi yanındaki 10 kişi ile birlikte 12 Ocak

⁸⁶⁶ Zinkeisen, age, s.524.

⁸⁶⁷ Danişmend, age, s.150.

⁸⁶⁸ Hammer, age, s.105; Zinkeisen, age, s.526; Uzunçarşılı, age, s.335.

⁸⁶⁹ Hammer, age, s.105; Zinkeisen, age, s.526-527; Danişmend, age, s.156.

⁸⁷⁰ Hammer, age, s.105; Zinkeisen, age, s.526-527; Lamartine, age, s.149-150.

⁸⁷¹ Uzunçarşılı, age, s.335; Danişmend, age, s.156.

⁸⁷² Uzunçarşılı, age, s.335.

1533'de herhangi bir ihtimam gösterilmeksizin İstanbul'a gelmiştir⁸⁷³. Gelişinin ikinci günü sadrazamın dördüncü günü ise padişahın huzuruna çıkan Zara'ya kat'i bir barışın gerçekleşebilmesi için Kral Ferdinand'ın itaat göstergesi olarak Gran (Estergon) kalesinin anahtarlarını göndermesinin ve Macar toprakları üstündeki veraset iddialarından vazgeçmesinin gerekliliği bildirilmiştir⁸⁷⁴. Sultan Süleyman'ın Ferdinand'ın Estergon mevkiinden zararını Macaristan'dan temin edebileceğini belirtmesi de edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır⁸⁷⁵.

Elçi Jerom'un oğlu olan Vespazpen (Vespasian) kendisine eşlik eden bir çavuşla birlikte Viyana'ya Osmanlı'nın şartlarını içeren bir mektup götürmüştür⁸⁷⁶. Viyana'ya ilk defa gönderilmiş olan Osmanlı elçisine oldukça tantanalı ve görkemli bir karşılama ile ziyafetler düzenlenmiştir. Ferdinand bu elçiyi başında tacıyla sırmalı kumaşlarla süslenmiş tahtında yanındaki Macar ve Bohemya'nın ileri gelenlerinin yanısıra Fünfkirhen ve Verasden piskoposlarıyla huzuruna kabul etmiştir⁸⁷⁷. Birkaç günün ardından Osmanlı Devleti'nin barış anlaşması için şartları Macarlar'a ve Bohemyalılar'a bildirilirken, Estergon kalesinin anahtarlarının teslim edilmesi maddesi Bohemyalıları ziyadesiyle de korkutmuş olsa da Ferdinand ihtiyaç halinde başka anahtarın yaptırılabilceğini ve bu durumun itaatlerine alamet bir formalite olduğunu belirtmiştir⁸⁷⁸. Zinkeisen Osmanlı'nın anlaşma şartlarına ek olarak Macaristan'daki durumların Sultan Süleyman'ın yetkilisi olarak bizzat Luigi Gritti tarafından düzene koyulmasını, Koron'un iade edilmesini ve imzalanacak anlaşmanın iki taraf hayatta olduğu müddetçe geçerli olmasının yanı sıra Papa ve Şarlken'in de bu anlaşmaya dâhil edilebileceklerini bildirmiştir⁸⁷⁹. Lamartine ise Şarlken'in padişaha hürmet ifadesi olarak Mora kıyısındaki Andrea Doria tarafından ele geçirmiş olan liman ile Osmanlılar'ın Yanikkale olarak bildikleri Györ kalesinin geri verilmesine karşılık Sultan Süleyman'ın Macaristan'daki Ferdinand'a ait kısımların hakimiyetininin tanınmasına müsaade ettiğini öne sürmüştür⁸⁸⁰.

⁸⁷³ Hammer, age, s.105-106; Zinkeisen, age, s.527; Danişmend, age, s.156.

⁸⁷⁴ Hammer, age, s.106; Zinkeisen, age, s.527; Danişmend, age, s.156.

⁸⁷⁵ Hammer, age, s.106.

⁸⁷⁶ Hammer, age, s.106; Zinkeisen, age, s.527.

⁸⁷⁷ Hammer, age, s.106; Zinkeisen, age, s.527; Lamartine, age, s.150.

⁸⁷⁸ Hammer, age, s.106; Zinkeisen, age, s.528.

⁸⁷⁹ Zinkeisen, age, s.527-528.

⁸⁸⁰ Lamartine, age, s.150.

Kıymetli hediyelerle donatılarak törenler arasında uygun bir cevapla geri dönen Osmanlı elçisine ve Zaralı Vespasian'a Macaristan kraliçesi Mari'nin elçisi Kornelyus Döpoliçius Şeper de padişaha Estergon kalesinin anahtarları ile Şarlken ve Ferdinand'ın yazdığı iki mektubu sunmak üzere eşlik etmiştir⁸⁸¹. Şarlken'in mektubu kardeşiyle padişah arasında arabuluculuk yapma ve Macaristan'ın kardeşi Ferdinand'a bırakılması teklifini içerirken Kral Ferdinand'ın mektubu da Sultan Süleyman tarafından gelecek barış teklifini memnuniyetle kabul edeceğini ve Koron'un iadesi hususunda Şarlken ile aralarında aracılık yapacağı vaadini içermektedir⁸⁸².

Yapılan bu barış teşebbüsleri sırasında padişah yeni savaş hazırlıklarını başlatarak ve dâhili idarede bazı değişiklikler yaparak büyük oğlu Şehzade Mustafa'yı 40 bin duka altın tahsisatla Saruhan valiliğiyle görevlendirmiştir⁸⁸³. Aynı zamanda Jerom Dö Zara da İbrahim Paşa'nın isteği üzere mütarekenin imzalandığını haber vermek maksadıyla Andrea Dorya'ya; Koron, Fozoga, Gran kumandanlarına, Karniyola Meclis idaresine ve Viyana valisine İstanbul'dan genel bir mektup yazmıştır⁸⁸⁴.

Kornelyus ve Vespasian Viyana'dan gelirken Jerom payitahta müzakerelere devam etmiş ve bu mesele Osmanlı İmparatorluğu için büyük önem addettiğinden dolayı Budin'de Macaristan vekili olarak kalan Luigi Gritti İstanbul'a çağrılıp nisan sonu payitahta varmıştır⁸⁸⁵.

Mayıs sonu İstanbul'a gelen ve barış anlaşması şartlarını netleştirmekle görevlendirilen elçilerin İbrahim Paşa ile ilk görüşmelerinde Vespasian'ın Estergon'un anahtarlarını takdim etmesi veziriazamı sevindirirken aynı zamanda alaycı bir tebessümle Jerom'un bunları muhafaza edebileceğini belirtmiştir⁸⁸⁶. Ferdinand'ın kabulünü rica ettiği 2 bin duka değerinde bir elmas, 4 bin dukalık bir yakut ve bin dukalık armut şeklinde olan bir inciyle tezyin edilmiş bir madalyonu da memnuniyetle almanın yanı sıra Kral Ferdinand'a "kardeşim" diye bir hitapta bulunarak ona özel olarak onur bahsettiğini düşünmüştür⁸⁸⁷.

27 Mayıs'ta elçiler oldukça kalabalık bir askeri kuvvetle sadrazamın sarayına giderken Atmeydanı'ndan geçtiklerinde Budin'den getirilme heykellerle darağaçlarını

⁸⁸¹ Hammer, age, s.106-107; Zinkeisen, age, s.528.

⁸⁸² Hammer, age, s.107; Zinkeisen, age, s.528.

⁸⁸³ Hammer, age, s.107.

⁸⁸⁴ Hammer, age, s.107.

⁸⁸⁵ Hammer, age, s.107; Zinkeisen, age, s.528.

⁸⁸⁶ Hammer, age, s.107-108; Zinkeisen, age, s.529; Lamartine, age, s.150.

⁸⁸⁷ Hammer, age, s.107-108; Zinkeisen, age, s.529.

görmüşlerdir⁸⁸⁸. Veziriazam bu görüşmelerinde sırmalı bir kaftan giyerken onun altına yine sırmalı mavi renkte bir elbise görülmektedir. İbrahim Paşa yerinden kalkmaksızın elçi Jerom ve Şeper'i kabul ederken bir süre ayakta tutmuş ve onlar da bu sırada veziriazamı inceleme fırsatı bulmuşlardır⁸⁸⁹. Veziriazamın eteğini öptükten sonra onu Ferdinand'ın ve Kraliçe Mari'nin kardeşi olarak selamlayan elçiler sadrazamın savaşın felaketli sonuçları, padişahın kudreti, kendisinin sultanın üzerindeki nüfuzu, yeniçerilerin ve neferlerin yevmiyesi, donanma teçhizatının ne kadar pahalı olduğu, Türklerin Hristiyanlar nezdinde vahşi ve zalim olduğunu düşünmelerine rağmen aslında ne kadar merhametli oldukları gibi konulardan bahsettiği nutkunu dinlemişlerdir⁸⁹⁰.

Kendi kudretinin altını çizmek isteyen İbrahim Paşa bu büyük devleti idare edenin kendisi olduğunu, yaptığı her şeyin yapılmış olarak kaldığını çünkü kudretin onun elinde olduğunu memuriyetleri onun verdiğini, eyaletleri onun dağıttığını, verdiğinin verilmiş; reddettiğinin ise reddedilmiş olduğunu belirtmiştir⁸⁹¹. Yüce hükûmârın ihsan ettiği veya etmek istediği şeyin kendisi tarafından tasdik edilmediği sürece gerçekleşmeyeceğini zira savaşın da barışın da kudretin de servetin de elinde olduğunu ifade etmiştir⁸⁹². Bu iddialı sözlerinin maksadının da elçilerin meramlarını rahatlıkla dile getirebilmeleri amacıyla cesaret vermektен ibaret olduğunu bildirmiştir⁸⁹³.

İbrahim Paşa'nın verdiği bu güven üzerine Kornelyus'un kendisine verilen talimat gereği Kral Ferdinand'ın Sultan Süleyman'ı babası ve sadrazamı da kardeşi addederek selamladığını belirtmesine cevaben veziriazam Ferdinand'ın Kanunî gibi yüce bir padişahla dostluk kurma çabasında olmasının kendisi için çok iyi olduğunu zira aksi takdirde felakete uğrayacağını dile getirmiştir⁸⁹⁴. Kornelius'un Ferdinand'ın Macaristan'ın kendisine ait kısmına hâkim olabilmesi için veziriazamın nasihatlerine başvurmak maksadıyla kendilerini gönderdiği imasını görmezden gelerek Şarlken'den bir mektup olup olmadığını sormuştur. İbrahim Paşa kendisine verilen mektubu

⁸⁸⁸ Hammer, age, s.108.

⁸⁸⁹ Hammer, age, s.108; Lamartine, age, s.150

⁸⁹⁰ Hammer, age, s.108; Zinkeisen, age, s.530; Lamartine, age, s.150.

⁸⁹¹ Hammer, age, s.109; Zinkeisen, age, s.530; Lamartine, age, s.151.

⁸⁹² Hammer, age, s.109; Zinkeisen, age, s.530; Lamartine, age, s.151.

⁸⁹³ Hammer, age, s.109; Lamartine, age, s.151.

⁸⁹⁴ Hammer, age, s.109.

Şarlken'in ne kadar saygıdeğer bir hükümdar olduğunu ifade ederek ve öpüp göğsüne koymak suretiyle hürmetle alması da edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır⁸⁹⁵.

Kornelius Şarlken'in padişahı kendi kardeşi gibi görerek özel bir anlaşmaya lüzum görmeksizin Kral Ferdinand'ın barışına dâhil olmak istediğini ve Macaristan'ın kardeşine, Arcel adasının da ilk sahiplerine geri verilmesine karşılık olarak Koron'un iade edileceğini bildirmiştir⁸⁹⁶. İbrahim Paşa Şarlken'in iyi niyetlerle barış istemesini padişahın reddetmeyeceğini bildirerek öncelikle bu mektubu okumak istemiş ve mektuptaki imparatorluk mühürüne bakarak Sultan Süleyman'ın biri kendisinde olmak üzere 2 adet mührü olduğunu zira veziriazamıyla aralarında herhangi bir farkın olmasını istemediğini; şayet kendisi için bir elbise diktirecekse onun için de diktireceğini ve kendisinin inşaat için para harcamasına izin vermeyerek hali hazırda buldukları divanhanenin padişah tarafından yaptırıldığını ifade etmiştir⁸⁹⁷. Mektubu okuyan İbrahim Paşa Koron'u barış yoluyla değil savaş yoluyla almayı tercih edeceklerini, Macaristan'ın Zapolya'ya verildiğini ve hiçbir kuvvetin orayı onun elinden alamayacağını bildirmiştir⁸⁹⁸. Sözlerine Arcel adasının Barbaros Hayreddin Paşa'nın sancağı olduğunu ilave ederek Kraliçe Mari'nin topraklarının iadesi için çalışacağını fakat eğer Budin'de 1 saat kadar daha kalsaydı kraliçenin padişahın kardeşi gibi muamele göreceğini zira kudretli hükümdarların şerefine mağlupları bağışlamak olduğunu belirtmiştir⁸⁹⁹.

İbrahim Paşa'nın etkileyici hitabeti karşısında hayretlerini gizleyemeyen elçilerin böylesine medeni ve mağrurane bir konuşmayı Luigi Gritti'den ilham alarak yapabileceğini yüz ifadeleriyle ima etmeleri üzerine veziriazam elçilere bu sözlerin kendisine Gritti tarafından fısıldanmadığını bilakis kendisine uygun gelenleri söyleyenin Gritti olduğunu ve ayrıca istediği her şeyin padişah tarafından da isteniyor demek olduğunu bildirmiştir⁹⁰⁰.

İbrahim Paşa Macaristan mevzuunu müzakere etmeleri için elçileri Alvizio Gritti'ye yönlendirmiş ve iki tarafın görüşmesi yaklaşık 6 saat sürmüştür⁹⁰¹. Gritti elçilerle 2 kere daha müzakerede bulunurken kendisinin hem taraflardan biri gibi hem

⁸⁹⁵ Hammer, age, s.109.

⁸⁹⁶ Hammer, age, s.109-110.

⁸⁹⁷ Hammer, age, s.110; Lamartine, age, s.151.

⁸⁹⁸ Hammer, age, s.110; Lamartine, age, s.151.

⁸⁹⁹ Hammer, age, s.110; Lamartine, age, s.151.

⁹⁰⁰ Lamartine, age, s.151.

⁹⁰¹ Hammer, age, s.110-111.

de bir hakem gibi hareket ettiği gözlene de Koron mevzuuyla alakalı olarak orayı yeniden fethetmenin Türkler için daha onurlu bir davranış olacağını belirtmiştir⁹⁰².

Elçilerin İbrahim Paşa'yla bir önceki mülakatlarına göre karakter özelliklerini daha net bir biçimde ortaya çıkaran bu görüşmede tercüman Yunus Bey, Gritti ve Celâlzâde Mustafa Çelebi hazır bulunmuşlardır⁹⁰³. Karşılıklı sorular sorulmasının ardından müzakareyi bir arslan ve muhafız temsili ile açan İbrahim Paşa en korkunç hayvan olarak bilinen arslanın hileyle, terbiyecisinin verdiği yiyeceklerle ele geçirileceğini, terbiyecisinin onu korkutabilmek amacıyla iyi bir değnek seçmesi ve yemeğini sadece kendisinin verilmesi gerektiğini söylemiştir⁹⁰⁴. Bu temsildeki arslanın hükümdar, terbiyecisinin müşavirleri ve vekilleri, asanın da hakkaniyet ve hakikat olduğunu belirttikten sonra kendisinin padişahı hakkaniyet ve hakikat esasıyla idare ettiğini, aynı şekilde Şarlken'in de idare edilmesi gereken bir arslan olduğunu ifade etmiştir⁹⁰⁵. Daha sonra sözü kendi idaresine getiren İbrahim Paşa yaptıklarının yapılmış olduğunu bildirerek bir seyisi paşa yapabileceğini, eğer isterse padişahın haberi olmasa bile krallıklar ve memleketler verebileceğini, padişahın dilediği şeyi kendisi uygun görmezse iradesiz kalacağını fakat kendisinin emirlerinin Sultan Süleyman uygun görmese dahi icra edileceğini dile getirmiştir. Savaşın ve barışın kendi elinde olduğunu, devletin hazinesinin emri altında bulunduğunu, servetine el dokunulmadığını zira padişahın tüm masraflarını karşıladığını, gençliğinden bu yana Sultan Süleyman ile beraber yaşadığını hatta onunla aynı haftada dünyaya geldiğini belirtmiştir⁹⁰⁶. Fransa kralının Pavia'daki yenilgisinden, I.Fransuva'nın annesinin padişaha yazdığı yardım mektubundan, Macaristan'ın üzerine yürüyerek hükümet hakkını kazandıklarından hatta padişah Macar savaşında bulunmadığı için Macarları yenenin kendisi olduğundan, orduya katılmak için gelmeye hazırlanan Kanunî'ye savaşı kazandıkları müjdesi verdiğinden ve Budin zapt ettiklerinden bahsetmiştir⁹⁰⁷.

Budin'in ele geçirilmesinde edinilen esirlerin ne padişahın emriyle ne de kendisinin emriyle değil sadece kendi hatalarından dolayı katledildiklerinden detaylıca söz ederken, bir önceki seferde gelen elçi Hobordanski'nin abartılı tekliflerine

⁹⁰² Hammer, age, s.110-111.

⁹⁰³ Hammer, age, s.111-112.

⁹⁰⁴ Hammer, age, s.112; Lamartine, age, s.152.

⁹⁰⁵ Hammer, age, s.112; Lamartine, age, s.152.

⁹⁰⁶ Hammer, age, s.112; Lamartine, age, s.152.

⁹⁰⁷ Hammer, age, s.112-113; Lamartine, age, s.153.

değınmesinin ardından Viyana kuşatması mevzuuna geçerek renkli bir sarık ve tebdil-i kıyafetle şehri keşfe çıktığını anlatmıştır⁹⁰⁸. Şarlken'in bir hükümdar olarak düştüğü siyasi ve askeri hatalardan bahseden İbrahim Paşa aynı zamanda Kral Şarlken'in kendilerine gönderdiği mektup hakkında da yorumlarda bulunmuştur⁹⁰⁹. Bu mektubunun mutedil bir hükümdar mektubu olmadığını ifade eden veziriazam Şarlken'in kendisine ait olmayan pek çok ünvanı gururla kullandığını söyleyerek hangi cüretle kendisine "Kudüs Kralı" diyebildiğini sormuştur. Kornelyus, elinden geldiğince mazeret bulmaya bulmaya çalışarak Şarlken'in kendisine mahsus kıldığı unvanların yalnızca yazılış usulünden kaynaklanarak hiçbir anlam ifade etmediğini izah etmiştir⁹¹⁰. Sözlerine devam eden İbrahim Paşa Şarlken'in padişahla kendisini aynı kefeye koyma gafletine düştüğünden ve Sultan Süleyman'ın Ferdinand'dan daha zengin ve daha güçlü sancakbeyleri olduğundan bahsederek Fransa Kralı'nın Macaristan savaşı sırasında padişaha gönderdiği mektubun Şarlken'in mektubundan ne kadar farklı ve krala yakışır surette olduğunu belirtmiştir⁹¹¹. Şarlken'in bu münasebetsiz mektubunu padişaha takdim etmeyeceğini bildiren İbrahim Paşa eğer Şarlken bir barış anlaşması imzalamak istiyorsa elçi göndermesi gerektiğini söylemiştir⁹¹².

İbrahim Paşa'nın Ferdinand'ın elçileri ile görüşmeleri o dönemin siyasi münasebetlerine kanıt olmanın yanı sıra veziriazamın mevkii ve tabiatını yansıtan bir ayna niteliği de taşımaktadır⁹¹³. Özellikle elçi görüşmeleri veziriazamın sahip olduğu ihtişamı Batı'daki karşılığı üzerinden aktarmak adına fayda sağlamıştır. Bu görkemli hayatın ölçüsünü gösteren ve Venedik elçi raporlarında bahsedilen enteresan bir bilgi de sarayda dahi tabaklar Bronz'dan, kaşıklar tahtadan yapılmışken İbrahim Paşa'nın firuzeden yapılmış olan bir bardaktan su içmesi olarak karşımıza çıkmaktadır⁹¹⁴. Veziriazamın gösterişini sergileyen bir başka örnek de kıyafetlerinde ipek veya brokar kaftanlar tercih etmesi şeklinde bir rivayettir⁹¹⁵. Matrakçı Nasuh da bu konuyla alakalı olarak veziriazamın ziynet düşkünü ve şöhret esiri olduğundan bahsetmiştir⁹¹⁶.

⁹⁰⁸ Hammer, age, s.113; Lamartine, age, s.153.

⁹⁰⁹ Hammer, age, s.113-114; Lamartine, age, s.153.

⁹¹⁰ Hammer, age, s.114; Zinkeisen, age, s.530; Lamartine, age, s.154.

⁹¹¹ Hammer, age, s.114-115; Lamartine, age, s.154-155.

⁹¹² Hammer, age, s.115.

⁹¹³ Hammer, age, s.108.

⁹¹⁴ Jorga, age, s.358.

⁹¹⁵ Jorga, age, s.367.

⁹¹⁶ Hüseyin G. Yurdaydın, *Matrakçı Nasuh*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963, s.59.

Lamartine kibrin zirvesi olarak nitelendirilebilecek bu durumu efendisi olan Sultan Süleyman'ın dostluğu sayesinde neredeyse taht seviyesine yükselmiş olan bir kemeñecinin bir süre sonra daha yukarıları çıkmayı arzuladığı coşkusunu olarak tasvir etmiştir⁹¹⁷. Sözlerini İbrahim Paşa'nın kudretten ötürü adeta kendini kaybetmiş bir zihnin sarsıntısı altında uzaktan uzağa şimdiye kadar yaver giden talihinin çatırdamaya başladığının hissedildiği şekilde betimlemelerle tamamlayan Lamartine hazin sonun ayak seslerini duyurmaktadır⁹¹⁸.

Aynı gün Sultan Süleyman ve İbrahim Paşa'nın Gritti'nin evine giderek orada 3 saat görüşmelerinden saray erkânı ve diğer vezirler rahatsız olmuşlardır⁹¹⁹. 11 Haziran'da Luigi Gritti elçilerle görüşerek Şarlken'i ayıplamış ve gelecek kış Macar krallığının yeni sınırlarını tayin etmekle görevli olduğunu hatırlatmıştır. Gritti'nin de Şarlken'in barış istiyorsa özel olarak elçi göndermesini belirtmesi üzerine elçi Jerom ve Kornelius cevaben eğer Sultan Süleyman barışı reddediyorsa Şarlken'in bu düşmanlığın bitirilmesine muhtaç olmadığını bildirmiştir⁹²⁰.

İbrahim Paşa elçilerle 22 Haziran'da gerçekleştirdiği üçüncü görüşmesinde kendilerinden önceki elçi heyetlerinin nail olamadıkları başarıya muvaffak olduklarından dolayı elçileri tebrik etmiştir⁹²¹. Ertesi gün padişahla görüşmeden evvel elçileri yemeğe davet eden sadrazamın meramlarını Sultan Süleyman'a hangi tabirlerle arz edecekleri de kendilerine belirtmesi üzerine elçiler gösterdiği özel alakadan dolayı tercüman Yunus Bey'den İbrahim Paşa'ya teşekkür etmesini rica etmişlerdir⁹²². Bu talimatlara göre Sultan Süleyman'ın huzuruna Çavuşbaşı eşliğinde çıkan elçilerden Kornelius İbrahim Paşa'nın sözlerini Yunus Bey'e tekrar etmesiyle, Yunus Bey de veziriazama, veziriazam da Kanunî'ye tercüme ederek özetle Ferdinand için padişahın oğlu olduğundan ve babasının yani padişahın desteğine ihtiyaç duyduğundan bahsetmişlerdir⁹²³.

Sultan Süleyman da Kral Ferdinand ile barış yapmak istediğini ve ona oğlu gibi muamelede bulunacağını tekrarlayarak ne zaman isterse kendisini para, gemiler ve birliklerle desteklemeye hazır olduğunu bildirmiştir. Zira karşılıklı olarak birbirlerinin

⁹¹⁷ Lamartine, age, s.152.

⁹¹⁸ Lamartine, age, s.152.

⁹¹⁹ Hammer, age, s.115; Lamartine, age, s.155.

⁹²⁰ Hammer, age, s.116.

⁹²¹ Hammer, age, s.116; Zinkeisen, age, s.531.

⁹²² Hammer, age, s.116-117.

⁹²³ Hammer, age, s.117.

memleket ve tebaalarının birbirlerinin emri altında olduğunun altını çizmiştir⁹²⁴. Padişahın Kraliçe Mari'nin mal ve arazisinin iade edileceğini dile getirmesinin ardından İbrahim Paşa elçi Kornelius'un Şarlken'in mektubundaki talihsiz ifadeleri açıklamasını istemiş ve kendisi de Şarlken'in tahkir niyeti olmadığını belirterek kardeşi ve padişah arasında imzalanan bu anlaşmayı uygun gördüğünü söylemiştir⁹²⁵.

Elçilere söyleyecek başka sözleri olup olmadığını birkaç kez soran veziriazam geleneklere aykırı olarak gerçekleşen bu görüşmeyi bitirmesinin ardından 24 Haziran'da elçileri yeniden huzuruna çağırarak Şarlken ve Ferdinand için biri kendisi birisi de padişah tarafından yazılmış ikişer mektup vereceğini ve ilerde ortaya çıkabilecek bir anlaşmazlığı halledebilmek için kralın zaman içinde İstanbul'da bir konsolos veya vekil bırakmasının faydalı olacağını belirtmiştir⁹²⁶. Elçi Jerom'un padişahın huzurundayken Ferdinand'ın İstanbul'da bir konsolos veya balyos bulundurma arzusunda olduğunu ifade etmesi edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır⁹²⁷.

Elçiler kabul edilen anlaşmanın aslını ya da bir suretini isteseler de İbrahim Paşa böyle bir usullerinin olmadığını ifade ederek bu teklifi reddetmiş fakat Gritti'nin anlaşmayı bizzat kendisinin okuyacağını belirtmesi üzerine veziriazam Luigi Gritti'nin kendilerine bırakılan devletleri sayacağını söylemiştir⁹²⁸. İbrahim Paşa Yunus Bey'in verilecek olan mektupları 3 hafta sonra 14 Temmuz'da vermesinden 3 gün sonra hareket eden elçilere kardeşi Kral Ferdinand'a olan muhabbetini arz etmelerini tembih etmiştir⁹²⁹.

Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında gerçekleşen bu ilk anlaşmanın tam olarak maddeleri ise şu şekildedir:

1- Kral Ferdinand Sultan Süleyman'ı baba olarak addedecek ve kardeş diye hitap ettiği sadrazam İbrahim Paşa'ya eşit sayılacaktır⁹³⁰.

2- Kral Ferdinand Osmanlı topraklarını ve tebaasını kendi bölgesi gibi bilirken padişah da Avusturya ülkesini ve tebaasını aynı şekilde sahiplenecektir⁹³¹.

⁹²⁴ Hammer, age, s.117-118; Zinkeisen, age, s.531.

⁹²⁵ Hammer, age, s.118.

⁹²⁶ Hammer, age, s.118; Zinkeisen, age, s.531.

⁹²⁷ Hammer, age, s.117.

⁹²⁸ Hammer, age, s.118-119; Zinkeisen, age, s.531.

⁹²⁹ Hammer, age, s.119; Zinkeisen, age, s.531.

⁹³⁰ Hammer, age, s.109-117; Danişmend, age, s.157.

⁹³¹ Hammer, age, s.117-118; Danişmend, age, s.157.

3- Ferdinand Macaristan üstünde bulunan bütün veraset iddialarından vazgeçerek ülkenin sadece kendisine ait kısımda hüküm sürecektir⁹³².

4- Osmanlı himayesi altında olan Macar Kralı Zapolya ile Ferdinand arasında padişah temsilcisi Luigi Gritti nezaretinde bir sınır belirlenecek ve bu sınır Sultan Süleyman'ın onaylamasının ardından kabul edilecektir⁹³³.

5- Ferdinand mâlik olduğu Macar toprakları için her yıl Osmanlı hazinesine 30 bin altın verecektir⁹³⁴.

6- Macar Kraliçesi Mari'nin mal ve malikânesi merhameten kendisine ihsan edilecektir⁹³⁵.

7- Bu anlaşma belli bir süre ile sınırlı değil Kral Ferdinand riayet ettiği müddetçe geçerliliğini koruyacaktır⁹³⁶.

D. İBRAHİM PAŞA İÇİN SONUN BAŞLANGICI: İRAKEYN SEFERİ

Avusturya ile imzalanan barış anlaşmasının ardından rotasını doğuya çeviren Sultan Süleyman'ın İran seferi planladığından daha önce bahsetmiştik. Bu plan süresince Sultan Süleyman'ın Şah İsmail'in oğlu Şah Tahmasp'a savaş açmasını hızlandıran bazı gelişmeler yaşanmıştır. Hicri 939'dan itibaren Bağdat hükümetini idaresi altına alan Zülfikar Han Şii mezhebinden ayrılarak Sünniliğe geçiş yapmasının ardından güvenilir bir adamıyla padişaha emir ve hizmetlerinde bulunmak arzusunda olduğunu bildiren bir mektubu Bağdat'ın anahtarlarıyla beraber göndermiştir⁹³⁷. Zülfikar Han'ın Bağdat valiliğine Tahmasp tarafından getirildiği de edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır⁹³⁸. Böylece Bağdat Osmanlı topraklarına dâhil olmuş gibi görünse de Zülfikar Han'ın bu hareketi Şah Tahmasp'ı ziyadesiyle kızdırarak Bağdat üzerine asker göndermesine sebep olmuştur⁹³⁹. Bağdat kalesini kuşatanşaha karşı Osmanlı'dan yardım bekleyen Zülfikar'ın yaşanan çatışmada öldürülmesiyle kale düşmüş ve Bağdat yeniden İranlıların eline geçmiştir⁹⁴⁰.

⁹³² Zinkeisen, age, s.531; Danişmend, age, s.157.

⁹³³ Hammer, age, s.116; Danişmend, age, s.157.

⁹³⁴ Uzunçarşılı, age, s.336.

⁹³⁵ Hammer, age, s.118; Danişmend, age, s.157.

⁹³⁶ Hammer, age, s.117; Danişmend, age, s.157.

⁹³⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.195; Peçevî, age, s.95; Solakzâde, age, s.178; Hammer, age, s.121.

⁹³⁸ Hammer, age, s.121.

⁹³⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.195; Peçevî, age, s.95; Solakzâde, age, s.179; Hammer, age, s.121.

⁹⁴⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.195; Peçevî, age, s.95; Solakzâde, age, s.179; Hammer, age, s.121.

Bu sırada Azerbaycan'ı Ulama Paşa idare etmiştir⁹⁴¹. II. Bayezid dönemindeki Şahkulu isyanında Teke'den kaçarak Şiiliğe geçmiş ve Şahkulu faydasına İran'a yakın Osmanlı Devleti'ne ait bazı toprakları yağma etmenin yanısıra Anadolu Beylerbeyi olan Karagöz Paşa'yı da öldüren Ulama (Olama) Paşa'nın Azerbaycan'daki hükümranlılığı daha sonraları bölgede nüfuzunu artırmasıyla gerçekleşmiştir⁹⁴². Azerbaycan sultanı olmasının ardından İran Şah'ına yüz çeviren Ulama Paşa İranlıların topladıkları kuvvetle üzerine yürümeleriyle kaçarak Sultan Süleyman'a sığınmıştır⁹⁴³. Padişah Ulama Paşa'ya pek çok iltifatta bulunmanın yanı sıra kendisine 400 bin duka tahsisatla Hasankeyf ve Bitlis beylerbeyliğini bahşetmiştir⁹⁴⁴. Aslında Bitlis beylerbeyi olarak görev yapmakta olan Şeref Bey isimli bir Kürdistan üstsubayı bazı ağalarıyla beraber isyan ederek İran Şah'ının tarafına geçmiş ve kendisine sınır bölgelerinin sultanlığı verilmiştir⁹⁴⁵. Şeref Bey'in bu yerleri yağmalayarak halkın rahatını bozmasından dolayı buraların muhafazasını sağlamak amacıyla Ulama Bey beylerbeyliği görevine getirilmiş ve Suriye, Dulkadir, Diyarbakır gibi sınır bölgelerinden istediği kadar yardım kuvvet alabilmesi için yetkilendirilmiştir⁹⁴⁶.

Sultan Süleyman Ulama Paşa'yı Şeref Bey'in üzerine gönderdiğinde İran Şahı Bağdat'ı kuşatarak ele geçirmesiyle hem Bitlis hem Bağdat'ın tehlikeye girmesinden dolayı kesin olarak sefer kararı vermiş ve gerekli hazırlıkların yapılmasını buyurmuştur⁹⁴⁷. Seferberlik ilan edildikten sonra teçhizat ve silah bakımından en uygun askerleri toparlayan İbrahim Paşa ağırlıklı rivayetlere göre 3 bin yeniçeri ve bir miktar kapıkulu kuvvetiyle yola çıkmıştır⁹⁴⁸. Serasker ünvanını alarak yola koyulan İbrahim Paşa'ya âdet olduğu üzere seraskerlik bayrağı ile kabzası değerli mücevherlerle süslü bir kılıç verilirken aynı zamanda devlet erkânı tarafından iskeleye kadar geçirilmiştir⁹⁴⁹. Gemiyle Üsküdar'a giden veziriazam Çınarlı mevkiinde ordugâh kurarken bu sırada Ulama Bey Diyarbakır'dan aldığı askeri kuvvetle Bitlis civarında karşılaştığı Şeref Bey'in ordusuyla çatışmaya girmiş ve neticede galip gelerek Kızılbaş askerlerinin içinde Şeref Bey'in de cesedinin bulunduğu düşman ordusunun büyük bir zayıyata uğramasını

⁹⁴¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.195; Peçevî, age, s.95; Solakzâde, age, s.179; Hammer, age, s.121.

⁹⁴² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.195; Peçevî, age, s.95; Solakzâde, age, s.179; Hammer, age, s.121.

⁹⁴³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.196; Peçevî, age, s.95; Solakzâde, age, s.179; Hammer, age, s.121.

⁹⁴⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.196; Peçevî, age, s.95; Solakzâde, age, s.179; Hammer, age, s.121.

⁹⁴⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.195; Peçevî, age, s.95; Solakzâde, age, s.179; Hammer, age, s.121.

⁹⁴⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.196; Hammer, age, s.121.

⁹⁴⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.196; Peçevî, age, s.95; Solakzâde, age, s.179; Hammer, age, s.121.

⁹⁴⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.196; Peçevî, age, s.95; Solakzâde, age, s.179.

⁹⁴⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.196; Hammer, age, s.121.

sağlamıştır⁹⁵⁰. Ulama Paşa'nın Şeref'in kesik başını ve zafer haberini İstanbul'a götürdüğü ulakları bir rivayete göre Çınarlı civarında bir rivayete göre Cebanlı mevkiinde İbrahim Paşa'nın ordusuyla karşılaşmış ve bu kutlu haberi onlara da vermeleriyle ordunun morali yükselmiştir⁹⁵¹. Şeref'in ölümünün ardından Kürtler onun oğlu Şemseddin Bey'in etrafında toplanarak devlete sadık kalacaklarına dair Sultan Süleyman'a teminat vermesi için kâhyaları Pir Mehmed'i payitahta göndermişler ve padişah tarafından özürleri kabul edilerek Bitlis kalesi ile oraya bağlı olan yerlerin de kendilerine verilmesiyle bu mevzu güzellikle kapanmıştır⁹⁵². Gösterdiği muvaffakiyetten dolayı Ulama Paşa da takdir görmüş ve kendisine ileride güzel bir mevkiye getirilme vaadinde bulunulmuştur⁹⁵³.

Çınarlı'dan sonra Konya'ya gelen veziriazam burada birkaç gün konakladıktan sonra Mevlana Celaleddin Rumi'nin mübarek türbelerini ziyaret etmiş ve hayırlar dağıttıktan sonra Halep'e doğru devam etmiştir⁹⁵⁴. İstanbul'dan çıkışından 3 ay sonra Halep'e varan sadrazam hava muhalefetinden dolayı kışlık ordugâhını burada kurarak Halep'te kaldığı sürede İranlılara ait olan kalelerin ele geçirilmesiyle alakalı gerekli tedbirleri almıştır⁹⁵⁵. Bu kalelerin kan dökülmeden fethedilmesi arzusunda olan İbrahim Paşa bu amaçla hem kendisinin itimat edebileceği hem de kale beylerini ikna edebilecek nüktedan adamlar bularak onları İranlı beylerle müzakere etmelerini sağlamıştır⁹⁵⁶. Müzakereler sonucu bu adamlar kale beylerinin Sultan Süleyman'a itaat etmelerini temin ederek kale anahtarlarını İbrahim Paşa'ya göndermişler ve teslim mevzusunun da veziriazamın ordusuyla o bölgelerden geçtiği zaman gerçekleşeceğini taahhüt etmişlerdir⁹⁵⁷.

Cezayir fatihi Barbaros Hayreddin bu sıralarda bağımsız bir ülkenin hükümdarı olmasına rağmen padişaha itaat etme niyetiyle 18 parça kadirga ile payitahta çok sayıda hediyelerle gelmiştir⁹⁵⁸. Değeri adeta bir ülke servetinde olan bu hediyelerin gümüş sürahilerle altın kupalar taşıyan seçilmiş 200 esir, altın torbalar taşıyan Avrupa

⁹⁵⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.196; Peçevî, age, s.95; Solakzâde, age, s.179; Hammer, age, s.121.

⁹⁵¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.196-197; Peçevî, age, s.95; Solakzâde, age, s.179; Hammer, age, s.121.

⁹⁵² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.197; Peçevî, age, s.96; Hammer, age, s.122.

⁹⁵³ Peçevî, age, s.96; Hammer, age, s.122.

⁹⁵⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.197.

⁹⁵⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.197; Solakzâde, age, s.180.

⁹⁵⁶ Peçevî, age, s.97; Hammer, age, s.122.

⁹⁵⁷ Peçevî, age, s.97; Hammer, age, s.122.

⁹⁵⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.197; Peçevî, age, s.96; Solakzâde, age, s.179-180.

milletlerinden alınmış 30 asilzade, torbalarla altın ve gümüş para taşıyan 200 köle, omuzlarında sırmalı kumaşlar boyunlarında değerli gerdanlıklar 200 esir çocuk, gümüş ve altın tepsiler taşıyan Avrupalı 200 kadın esir, ipekli kumaşlardan yapılmış denklere taşıyan 100 deve ile zincirlerle bağlanmış Afrika hayvanları olduğu edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır⁹⁵⁹.

Barbaros Hayreddin için merasim düzenlenerek vezirler, âlimler ve amirler bu merasime davet edilmişken Barbaros Hayreddin de 18 kaptan eşliğinde Sultan Süleyman'ın huzuruna çıkarak yüce iltifatlarına mazhar olmanın yanı sıra hilatlarla taltif edilmişlerdir⁹⁶⁰. Padişah bir rivayete göre kendisine Cezayir beylerbeyliği makamını bahşetmiş, bir rivayete göre verilecek rütbenin takdirini Haleb'deki İbrahim Paşa'ya bırakmış, başka bir rivayete göre ise Barbaros Hayreddin'in Halep'e gelmesini veziriazam Sultan Süleyman'dan istemiştir⁹⁶¹.

İbrahim Paşa'yı görmek üzere Haleb'e giden Hayreddin Reis görkemli bir merasimle karşılanmanın yanı sıra ihsan ve takdire layık bir kimse olduğundan kendisi için birkaç gün şenlikler düzenlenerek ziyafetler verilmiştir⁹⁶². Hayreddin Paşa'ya iltifatlarda bulunarak hilatler takdim eden veziriazam bu mühim zatın gelişinin ertesi günü bir divan tertiplemiş ve yetkisini son noktasına kadar kullanarak kendisine Cezayir Beylerbeyliğine ve kaptan-ı deryalık makamını uygun görmüştür⁹⁶³. Padişah tarafından çıkarılan buyrukla Cezayir Beylerbeyliğine getirilen Hayreddin Paşa'ya bir davul, nakkare ve tuğ verilmiştir⁹⁶⁴. Hayreddin Paşa'nın 40 gün kadar Halep'te kaldığı da edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır.

İbrahim Paşa'nın Haleb'de İran'a saldırmak üzere büyük bir kuvvetle kışladığını haber alan İran Şahı Osmanlı ordusuyla başa çıkamama düşüncesiyle telaşa kapılmıştır⁹⁶⁵. Haleb'de kaldığı müddetçe savaş için hazırlıklarını tamamlayan İbrahim

⁹⁵⁹ Danişmend, age, s.161.

⁹⁶⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.197; Danişmend, age, s.161.

⁹⁶¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.197; Peçevî, age, s.96; Solakzâde, age, s.180; Danişmend, age, s.161; Katip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l-Bihar (Deniz Savaşları Hakkında Büyüklere Armağan)*, (haz. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1980, s.65.

⁹⁶² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.197; Peçevî, age, s.96; Danişmend, age, s.162; Katip Çelebi, age, s.65.

⁹⁶³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.197-198; Peçevî, age, s.96; Danişmend, age, s.162; Şimşirgil, age, s.90.

⁹⁶⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.198.

⁹⁶⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.198.

Paşa bahar geldiğinde teslimi için müzakerelerde bulunan İran kalelerine doğru harekete geçmiştir⁹⁶⁶.

İran Şahı'nın bu sırada Tebriz'den ayrılarak Horasan civarına gittiğini öğrenen veziriazam önce Diyarbakır'a oradan Musul'a oradan da Bağdat'a geçmeyi planlamıştır⁹⁶⁷. Fakat serasker İbrahim Paşa'nın kâhyası olarak ve asker kethüdası sıfatıyla sefere katılan aynı zamanda Rumeli defterdarı olan İskender Çelebi, veziriazamı zora sokmak maksadıyla bu planına engel olmuştur⁹⁶⁸. Sadrazamın rotasını Tebriz'e çevirmek isteyen İskender Çelebi bu amaçla elde ettiği firar etmiş İranlı fesatçı esirleri Tebriz tarafına gidilmesinin daha münasip olduğu konusunda İbrahim Paşa'yı ikna etmeleri için tembihleyerek onları veziriazama göndermiştir⁹⁶⁹. Bütün bunlara ek olarak ordugâha gelen son haberlere istinaden İran Şahı'nın terk ettiği payitahtının üzerine giderek Tebriz'in alınmasının aynı zamanda Bağdat'ın düşmesini sağlayacağını iddia etmiştir⁹⁷⁰. İbrahim Paşa başta bu fikri benimsemeyerek Tebriz'de savaşılacak bir asker olmadiğini, yerli halkın bulunduğunu ve bir memleketi fethetmeye kalkışmanın acizlik alameti olduğunu belirtse de mültecilerin ısrarlarının yanı sıra özellikle Ulama Paşa'nın şeytanlığı sonucu Tebriz'e gitmeye ikna olmuştur⁹⁷¹. Tebriz fatihi unvanıyla anılmanın hayaline kapılmasının da bu fikri kabul etmesinde etkili olması edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır⁹⁷². İskender Çelebi İbrahim Paşa'yı sınırlardan uzaklaştırarak İranlılara esir ettirmek veya bir çıkmaza sokarak padişah nezdinde küçük düşmesi amacıyla Tebriz'e yönlendirmesinin altında yatan sebep veziriazamla aralarının açılmasından kaynaklanmaktadır⁹⁷³.

Bir rivayete göre zenginliğiyle meşhur İskender Çelebi'nin malını rüşvetle elde ettiğine dair söylentileri ve durumu bilen Şam veya Halep'in vâridat kâtibi ve İskender Çelebi'nin düşmanlarından biri olan Nakkaş Ali Efendi tüm bildiklerini İbrahim Paşa'ya aktararak İskender Çelebi'nin veziriazamın gözünden düşmesini sağlamış ve İskender Çelebi de sadrazamın bu kinine karşılık vermiştir⁹⁷⁴. Başka bir rivayete göre adeta bir baba-oğul kadar yakın ilişkisi bulunan İbrahim Paşa ile İskender Çelebi'nin

⁹⁶⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.198; Peçevî, age, s.96.

⁹⁶⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.198; Peçevî, age, s.97; Hammer, age, s.122.

⁹⁶⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.198-199; Peçevî, age, s.97; Hammer, age, s.122.

⁹⁶⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.199; Peçevî, age, s.97; Hammer, age, s.123.

⁹⁷⁰ Hammer, age, s.123.

⁹⁷¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.199-200; Peçevî, age, s.97.

⁹⁷² Hammer, age, s.124.

⁹⁷³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.199; Peçevî, age, s.97; Hammer, age, s.123.

⁹⁷⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.199; Peçevî, age, s.97; Hammer, age, s.123.

arasının asker meselesi yüzünden açılmış olmasıdır⁹⁷⁵. İran seferi öncesi bazı müfsitlerden İskender Çelebi'nin mahir askerleri olduğunu haber alan sadrazam bu askerlerin kendisine bağışlanmasını talep etmiştir⁹⁷⁶. Kendisine ait askerlerin istenmesi İskender Çelebi'yi bir hayli zorlasa da 30'u kendi adamlarından 80'i ise dışarıdan olmak üzere 110 neferi İbrahim Paşa'ya göndermiştir⁹⁷⁷. Askerleri yoklayan İbrahim Paşa sadece 30 tanesinin İskender Çelebi'nin askeri olmasını farketmesiyle bu pintilikten rahatsız olarak İskender Çelebi'ye kin beslemeye başlamış ve bu şekilde araları açılmıştır⁹⁷⁸. Osmanlı idare usulü gereği defterdar İskender Çelebi'nin Osmanlı ordusuna aslında 30 asker göndermekle mükellef olduğu edindiğimiz bilgiler arasında bulunmaktadır⁹⁷⁹.

İbrahim Paşa'nın İskender Çelebi'ye duyduğu kine bir delil olarak da Halep yakınlarına gelindiğinde veziriazam ile Nakkaş Ali Bey'in düzenlediği bir tertiple bir gece ordunun yola koyulacağı sırada develerle götürülecek hazinenin tamamen yüklendiği zaman tembihlediği kimselerin hırsız var diye ortalığı ayağa kaldırmasıdır⁹⁸⁰. Daha sonra önceden ne yapacakları belirlenen bu kimseler kendilerine yazılmış senaryoya uyarak hazinenin yakınlarında bulunan ve 30 kişi kadar olan defterdar yandaşlarının tevkif edilmelerini sağlamıştır⁹⁸¹. Bu kimseler bir sonraki gün işkence yoluyla hazine mallarını yağma etmek istediklerini itiraf etmişlerse de tüm Osmanlı ordusu bunun bir iftiradan ibaret olduğunu bilmektedir⁹⁸². İskender Paşa olaylar bu raddeye geldikten sonra kurtuluşunun yalnızca İbrahim Paşa'nın mahvına bağlı olduğunu anlayarak bu yolda daha büyük adımlar atmıştır⁹⁸³.

Danışmend, İskender Çelebi'nin İbrahim Paşa'nın kuyusunu kazmak için Tebriz üzerine ilerleme teklifinde bulunmadığını öne sürerek İran Şah'ının o dönemde gerçekten Tebrizden'den ayrılmış olmasının istifade edilmesi gereken bir fırsat

⁹⁷⁵ Solakzâde, age, s.185; Hammer, age, s.123.

⁹⁷⁶ Solakzâde, age, s.185.

⁹⁷⁷ Solakzâde, age, s.185.

⁹⁷⁸ Solakzâde, age, s.185; Hammer, age, s.123.

⁹⁷⁹ Hammer, age, s.123.

⁹⁸⁰ Solakzâde, age, s.186; Hammer, age, s.123.

⁹⁸¹ Solakzâde, age, s.186; Hammer, age, s.123.

⁹⁸² Solakzâde, age, s.186; Hammer, age, s.123.

⁹⁸³ Hammer, age, s.123.

olduğunu belirtmiştir⁹⁸⁴. Bu sebeple ilerde gerçekleşecek olan zayıflığın sorumlusunun tamamen İbrahim Paşa'nın tedbirsizliğinden kaynaklandığını iddia etmektedir⁹⁸⁵.

Tebriz üzerine ilerleyen İbrahim Paşa ve maiyetindeki ordu Han-ı Süvarik veya Han-ı Süvarbey diye isimlendirilen bir yerde konakladıklarında Van ve Amuk (Avnik) kalesine gönderdikleri heyetler aracılığıyla bu kaleleri ele geçirmişlerdir⁹⁸⁶. Siyavan kalesinin hâkimi olan Mahmud Emin veya Emir Bey birtakım hediyelerle beraber kalenin anahtarlarını bizzat İbrahim Paşa'ya getirmiş ve padişaha itaat etmiştir⁹⁸⁷. Bunun yanı sıra Ahlat, Sultan, Umur, Adilcevaz, Erciş, Tenür, Dosi, Hal, Bidkar, Rûşenî, Tanuza, Harem ve Cerem kaleleri de teslim alınmıştır⁹⁸⁸. İbrahim Paşa Van kalesinin muhafaza edilebilmesi için Şam Beylerbeyi olan Hüsrev Paşa'yı bir miktar askerle birlikte oraya göndermiştir⁹⁸⁹. Askerler oraya ulaştıkları zaman Osmanlı bayraklarını kalenin kulelerine çekmişler, cuma namazını camilerinde eda etmişler ve Hz.Muhammed ile dört sahabenin ismini anarak minberinde yüce hünkâr için hutbe okutmuşlardır⁹⁹⁰. Bu yapılanlar ele geçirilmiş olan diğer kalelerde de uygulanmıştır⁹⁹¹.

İbrahim Paşa İskender Çelebi'nin fikrine uyarak Tebriz'e geldiğinden pişmanlı duymuştur⁹⁹². Zira Tebriz halkı Sultan Süleyman'ın İstanbul'da olduğunu anlayarak ordunun başında padişahın bir kulu olan İbrahim Paşa'nın bulunmasından dolayı "Şaha şah gerektir" diye ortalığı şayialara boğmuşlarken Osmanlı ordusu da başlarında padişahın olmaması sebebiyle huzursuzluk çıkarmışlardır⁹⁹³. Hatta bazı oymaklar firar ederken bazıları da birbirleriyle gizli ittifaklar yapmak suretiyle kendilerince tedbir almışlardır⁹⁹⁴. Bu vaziyetten dolayı İbrahim Paşa'nın ard arda ulaklar yollayarak padişahı hareket buyurmalarını rica etmesiyle durumun aceliyetini anlayan Sultan Süleyman sefere çıkmaya hazırlanmıştır⁹⁹⁵.

Danişmend padişahın bu hadiseler yaşanmadan önce yola koyulduğunu ve İbrahim Paşa'nın kendilerine olan davetinin Şah Tahmasp'ın yaklaşmasından dolayı

⁹⁸⁴ Danişmend, age, s.164.

⁹⁸⁵ Danişmend, age, s.164.

⁹⁸⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.200; Peçevî, age, s.97; Hammer, age, s.124.

⁹⁸⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.200; Peçevî, age, s.98; Hammer, age, s.124.

⁹⁸⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.200; Peçevî, age, s.98; Solakzâde, age, s.180; Hammer, age, s.124.

⁹⁸⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.200; Peçevî, age, s.97; Solakzâde, age, s.180; Hammer, age, s.124.

⁹⁹⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.200.

⁹⁹¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.200.

⁹⁹² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.200.

⁹⁹³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.200; Peçevî, age, s.98; Solakzâde, age, s.181.

⁹⁹⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.200.

⁹⁹⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.200-201; Peçevî, age, s.98; Solakzâde, age, s.181.

yaşanan bir panikle Sultan Süleyman'ın gelişini biraz daha hızlandırmaya yönelik olduğunu iddia etmiştir⁹⁹⁶.

Sultan Süleyman sefer için bu defa oldukça hızlı hareket ederek Konya'ya vardktan sonra Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin kabirlerini ziyaret ederek Kur'an-ı Kerim ve Mesnevî okutmuş ve dervişler kudüm ile ney sesleriyle semaya başlamışlardır⁹⁹⁷. Konya'nın ardından padişahın süratle Tebriz'e ilerlediğini haber alan İbrahim Paşa Tebriz şehrine yaklaşırken ne yolda ne de Tebriz'de İran Şah'ının askerlerinden hiç kimseye rastlamayarak Sadabad yakınında ordugâh kurmuştur⁹⁹⁸. Sultan Süleyman Tebriz yolundayken bazı fesat ve kötü niyetli kimseler Osmanlı ordusuna vesvese vermek için İran Şah'ının Horasan'dan Tebriz'e doğru hareket ettiği bilgisini yaydıktan sonra ordudaki kargaşayı çoğaltmak maksadıyla İbrahim Paşa'yı şahın üzerine yürümek için gayrete getirerek Sadabad sahrasına getirmesi edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır⁹⁹⁹.

İbrahim Paşa ve Osmanlı ordusu Tebriz'e yaklaştığında halkın dini bütün olanları, Tebriz'in seyyidleri ve değerli uleması tarafından karşılanmışlardır¹⁰⁰⁰. Sadrazamı Tebriz'e yönlendiren kötü niyetli kimseler bu defa İran Şah'ına gönderdikleri bir mektupta İbrahim Paşa'nın asker ve teçhizatıyla birlikte Tebriz'e geldiğini ve bu fırsatın kaçırılmaması gerektiğini bildirmişlerdir¹⁰⁰¹.

Ulama Paşa da İbrahim Paşa'nın güç kaybetmesi ve Osmanlı ordusunun parçalanması maksadıyla İskender Çelebi'yle beraber sadrazamın huzuruna gelerek İran ordusunun Kızılcadağ mevkiinde bulunduğunu ve eğer kendisine bir miktar destek kuvvet verilirse onları perişan edeceklerini belirtmiştir¹⁰⁰². Bunun üzerine veziriazam seçilmiş 10 bin askeri Ulama Paşa'ya vermiştir¹⁰⁰³. Ulama Paşa bu askerleri düşmanların bulunduğu sarp ve kayalık bölgelere götürdüğünden dolayı zorlu bir harekât geçirilmesinin yanı sıra açlık ve susuzlukla düşman okuna hedef olan Osmanlı

⁹⁹⁶ Danişmend, age, s.165.

⁹⁹⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.201; Peçevî, age, s.98; Solakzâde, age, s.181; Hammer, age, s.125.

⁹⁹⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.201; Peçevî, age, s.98; Solakzâde, age, s.181.

⁹⁹⁹ Peçevî, age, s.98.

¹⁰⁰⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.201; Peçevî, age, s.98; Solakzâde, age, s.181.

¹⁰⁰¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.202.

¹⁰⁰² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.202; Peçevî, age, s.98; Hammer, age, s.125.

¹⁰⁰³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.202; Peçevî, age, s.98-99; Solakzâde, age, s.181; Hammer, age, s.125.

kuvveti büyük zayıyata uğramıştır¹⁰⁰⁴. Hatta askerin tamamının şehid olduğu edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır¹⁰⁰⁵.

İbrahim Paşa'nın bu sırada Tebriz'i istila edeceğini haber alan Geylan hâkimi Muzaffer Han yaklaşık 10 bin askeriyle gelerek padişaha itaat etmiş ve Osmanlı ordusuna katılmıştır¹⁰⁰⁶. Geylan hâkiminin temsilcileri veziriazama değerli hediyeler takdim ederken İbrahim Paşa da bu durum şerefine ziyafetler kurarak Muzaffer Han'a itibar göstermiştir¹⁰⁰⁷. Bu sırada İbrahim Paşa'ya fesat niyetli bazı kimseler tarafından Tebriz'de bir kale inşa edilmesi teklif edilmiştir¹⁰⁰⁸. Sadrazamın Tebriz'i adeta bir Osmanlı şehrine çevirmek iddiasıyla sunulan bu teklifin faydasız bir icraat olacağını belirtmesine rağmen kendisine ısrar edilerek; Tebriz'in büyüklerinden ve halktan bir grup getirilerek ikna olması sağlanmıştır¹⁰⁰⁹. Şenb-i Gazan isimli mevkiideki eski Gazan Han tübesi veya kalesine gereksiz masraflarla tadilat yapılarak ve kapıları takılarak düzgün hale getirilmiştir. Ayrıca Turan nesline mensup olan Mirza Mehmed ile bazı ülema ve asker oraya muhafız göreviyle konulmuştur¹⁰¹⁰.

Osmanlı ordusunu karşılamak amacıyla İran Şah'ının harekete geçtiğini ve Soğukbulak (Savuç Bulak) mevkiine geldiğini öğrenen Ulama Paşa veziriazamın huzuruna çıkmıştır¹⁰¹¹. Kızılıcağ'da bulunan Şiileri bertaraf ettiğini ve eğer kendisine bir miktar askerî destekte bulunulursa Erdebil'e giderek Şah Tahmasp'ın o bölgedeki kale ve çadırlarını yağmalayarak İranlıları perişan edeceğini belirtmiştir¹⁰¹². Bu teklifi kabul eden İbrahim Paşa İskender Çelebi'den Ulama Paşa'ya bir miktar seçilmiş askerin verilmesini emretmiştir¹⁰¹³. İskender Çelebi'nin veziriazamın emrini yerine getirmekle meşgul olduğu sırada Murad Bey isimli bir zatın yakalayarak İbrahim Paşa'ya gönderdiği Kara Halil tarafından İran Şahı'nın gelmekte olduğu haberi alınmıştır¹⁰¹⁴. Eski İran hükümdarlarından Bayındıroğullarına mensup (Akkoyunlu beyzadelerinden) olan Murad Bey Şiileri sevmediğinden dolayı İbrahim Paşa'nın yanına gelerek Osmanlılara elinden geldiğince yardım edeceğini ve bu bölgeden çekildeleri vakit İran

¹⁰⁰⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.202; Peçevî, age, s.99; Solakzâde, age, s.181; Hammer, age, s.125.

¹⁰⁰⁵ Hammer, age, s.125.

¹⁰⁰⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.202; Peçevî, age, s.99; Solakzâde, age, s.181; Hammer, age, s.125.

¹⁰⁰⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.202; Peçevî, age, s.99; Hammer, age, s.125.

¹⁰⁰⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.202; Peçevî, age, s.99; Solakzâde, age, s.180.

¹⁰⁰⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.202; Peçevî, age, s.99.

¹⁰¹⁰ Peçevî, age, s.99.

¹⁰¹¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.202; Peçevî, age, s.99.

¹⁰¹² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.202-203; Peçevî, age, s.99.

¹⁰¹³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.203.

¹⁰¹⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.203.

toprakları kendisine verilirse padişaha tâbi olmayı teklif etmiştir¹⁰¹⁵. Teklifi kabul edilen Murad Bey İranlıların en büyük düşmanları olarak bilinen Akkoyunlulardan yeterli miktarda asker alarak İran ordusunun gidebileceği yerlere gitmiştir¹⁰¹⁶. Gerekli yerlere askerlerini yerleştiren Murad Bey ele geçirdiği Korucu isminde bir katırcıdan İran Şahı'nın gelmekte olduğu bilgisini İbrahim Paşa'ya ulaştırmıştır¹⁰¹⁷. Bunun üzerine veziriazam Ulama Paşa'ya vereceği askerî desteği geri çekmiştir¹⁰¹⁸.

Sultan Süleyman'ın Tebriz'in Hoy kasabasına geldiğinin haber alınmasıyla Osmanlı ordunun morali yerine gelse de padişahın gelememe ihtimaline karşı bazı fesatçılar Ucan yaylağına geçmeyi teklif etmişler ve ordu o mevkiye doğru hareket etmiştir¹⁰¹⁹. Moral bulan ordunun ran Şahı ile karşılaşmak amacıyla Ucan yaylasına gitmiş olduğu da edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır¹⁰²⁰. Başka bir rivayete göre Sultan Süleyman'ın yaklaşmakta olduğu haberine asker başlangıçta itimat edememiş ve İbrahim Paşa da Osmanlı ordusunun padişaha kavuşması mümkün olacak mı düşüncesiyle Şirazlı Hafız divanından tefeyyül yapmıştır¹⁰²¹. Kendisine çıkan matlada vezirden bir müjdecinin dün gece geldiği ve Sultan Süleyman'dan işaret olduğu gibi sözler yer almaktadır¹⁰²². Bu sözler İbrahim Paşa'yı ziyadesiyle sevindirdiğinden Allah'a şükür için etraf sadakalar dağıtmış ve Ucan yaylağına giderek orduyla orada konaklamıştır¹⁰²³.

Sultan Süleyman emir-i âhûru olan Mehmed Bey aracılığıyla İbrahim Paşa'ya malikâne tahsis etmiş olduğu Erciş'ten sadrazamına kıymetli hediyeler göndermiş ve İranlıların seraskerin ordusuna hücum edeceği haberini aldığından Tebriz'e gidişini daha da hızlandırma kararı almıştır¹⁰²⁴. Tebriz'e ulaşan padişah Sadabad mevkiinde ordugâh kurmuş, Tebriz halkı tarafından sevinçle karşılanmış ve ertesi gün Ucan (Avican) yaylasına giderek adeta iki denizin birleşmesi gibi iki ordu ve padişah birbirlerine kavuşmuştur¹⁰²⁵. Bir sonraki gün burada bir divan kurularak başta serasker İbrahim Paşa olmak üzere diğer beylerbeyleri, nişancı Seydi Bey, defterdar İskender

¹⁰¹⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.203; Peçevî, age, s.99.

¹⁰¹⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.203.

¹⁰¹⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.203; Peçevî, age, s.99.

¹⁰¹⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.203; Peçevî, age, s.99.

¹⁰¹⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.203.

¹⁰²⁰ Solakzâde, age, s.182.

¹⁰²¹ Peçevî, age, s.99-100; Solakzâde, age, s.182.

¹⁰²² Peçevî, age, s.100.

¹⁰²³ Peçevî, age, s.100.

¹⁰²⁴ Hammer, age, s.126.

¹⁰²⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.203; Peçevî, age, s.100; Solakzâde, age, s.182; Hammer, age, s.126.

Çelebi, Celâlzâde Mustafa Çelebi, komutanlar ve büyükler padişahın elini öpme şerefine nail olarak hil'atlerle ödüllendirilmişlerdir¹⁰²⁶. Aynı zamanda Sultan Süleyman hassa askerlerine, sipahilere ve yeniçerilere de biner akçe ihsan etmiştir¹⁰²⁷. Ertesi gün Geylan hükümdarı olan Muzaffer Han ile Timur nesline mensup bazı mirzalar ve Akkoyunlu beyzadelerinden Murad Bey için de bir divan kurularak takdim merasimi gerçekleştirilmiş ve kendileri padişah tarafından ziyadesiyle itibar görmüştür¹⁰²⁸. Mirza Mehmed bu sırada İran Şah'ının ordusundan firar ederek Osmanlı ordusuna katılmasıyla kendisinin emrine bir miktar asker ile bazı sancak beyleri verilerek Tebriz beylerbeyliği makamına getirilmiştir¹⁰²⁹.

Bağdat üzerine ilerleyen Osmanlı ordusu Serçem Hanı isimli mevkiide ordugâh kurmasının ardından bir sonraki gün Sultaniye vilayetine vardığında önceden çeşitli sebeplerden dolayı İran Şahı'na sığınan Dulkadir beyzadelerinden Şahruh Bey'in oğlu olan Mehmed Han padişaha itaat ederek Osmanlı ordusuna katılmıştır¹⁰³⁰. Zamanında İran Şahı tarafından Tarım ve Halhal (Harem-i Tulhal) Hanı olarak görevlendirilen Mehmed Han'a takdim merasimi düzenlenerek kendisine padişah tarafından kavuk, hil'at ve geçinmesi için şerefine layık bir miktar para ihsan edilmiştir¹⁰³¹. Padişah Sultaniye'de konaklarken Geylan Şahı olan Muzaffer Han'a kendi eyaletine gitmesi için izin verirken, Şahruh Bey'in oğlu Mehmed Han ile Ulama Paşa'yı Tebriz'in muhafazası için görevlendirmiştir¹⁰³². Başka bir rivayete göre Dulkadiroğlu beyzaderinden Mehmed Bey'in padişah tarafından Erzurum Beylerbeyliği ile Niğbolu sancağına tayin edilmiştir¹⁰³³.

Sultaniye'den itibaren hava ziyadesiyle bozulmuş ve ordunun başında ilerleyen Sultan Süleyman bir rivayete göre Karakan yaylasından bir rivayete göre Karabağ geçidinden geçerken ciddi zorluklarla karşılaşmasının ardından İsfahan istikametindeki Dürgüzin mevkiine ulaşmıştır¹⁰³⁴. İbrahim Paşa'nın hava muhalefetinden ötürü çekilen sıkıntıdan istifade ederek tüm bu zorlukların ordunun taşınmasında görevli olan

¹⁰²⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.203; Peçevî, age, s.100; Hammer, age, s.126.

¹⁰²⁷ Hammer, age, s.126.

¹⁰²⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.203; Peçevî, age, s.100; Hammer, age, s.126.

¹⁰²⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.203-204.

¹⁰³⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.204; Peçevî, age, s.100; Solakzâde, age, s.182-183; Hammer, age, s.126.

¹⁰³¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.204; Peçevî, age, s.100; Hammer, age, s.126.

¹⁰³² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.204; Solakzâde, age, s.183.

¹⁰³³ Peçevî, age, s.100.

¹⁰³⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.204; Peçevî, age, s.100.

İskender Çelebi'nin tedbirsizliğinden kaynaklandığını padişaha telkin etmesiyle İskender Çelebi görevinden azledilmiştir¹⁰³⁵.

Bağdat'a doğru ilerleyen ordu Elvend dağını aştıktan sonra Belvar ovasında 7 gün kadar konaklamış ve sırasıyla Veysel Karânî, Mahi Deşt, Şems-i Alemdar, Şahin kalesi, Kasr-ı Şirin ve Dokuzölü isimli mevkilerden hava şartlarından dolayı erzaksızlık ve susuzluk gibi çeşitli müşküller yaşayarak geçmişlerdir¹⁰³⁶. Bütün bu sıkıntıların ardından Bağdat'a yaklaşan padişaha İran Şahı tarafından Bağdat valisi olarak belirlenmiş Tekeli Mehmed Han'dan bir itaat mektubu ulaştırılmıştır¹⁰³⁷. Bir rivayete göre Tekeli Mehmed Bey Bağdat'tan İran'a uzanan yolun serbest kalmasını temin edebilmek amacıyla bu mektubu yazmış ve nitekim Sultan Süleyman Bağdat'a ulaşmadan ailesi ve yandaşlarıyla beraber İran'a kaçmıştır¹⁰³⁸. Bu haberi alan İbrahim Paşa öncü kuvvetiyle hızlıca Bağdat'a doğru ilerlerken yüce hünkâr aynı seyrinde yoluna devam etmiştir¹⁰³⁹. Öncü kuvvet olarak Bağdat'a gelen veziriazam kalenin kulelerine bayraklar diktirmesinin ardından gelmekte olan Sultan Süleyman'a şehrin anahtarlarını göndermiştir. Padişah bu müjde haberini getiren Cafer Bey'e 500 altın ve o dönemde vâridatı 300 bin akçe eden İzvornik sancakbeyliğini bahşetmiştir¹⁰⁴⁰. İbrahim Paşa'dan 2 gün sonra burçları ve kaleleri süslenmiş olarak Bağdat'a giren padişah kendisi için kurulan otağa yerleşmeden önce İmam-ı Azam'ın Şiiler tarafından yerle bir edilmiş türbesini ziyaret etmiş ve türbenin etrafının temizliği ve tadilatı için emir vererek ordugâha gitmiştir¹⁰⁴¹.

Padişah'ın Bağdat'a ulaştıktan bir gün sonra kurulmasını emrettiği divanda tüm devlet erkânı, vezirler, Anadolu ve Rumeli beylerbeyleri ile diğer üstsubaylar Sultan Süleyman'ın huzuruna çıkarak kendilerini tebrik etmiş ve elini öpme şerefine nail olmuşlardır¹⁰⁴². Düzenlenen merasim sırasında hizmetlerine mükâfat olarak bazı kimselere hil'atler hediye edilirken Celâlzâde Mustafa Çelebi nişancılık makamına

¹⁰³⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.205; Hammer, age, s.127.

¹⁰³⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.205; Peçevî, age, s.100-101; Solakzâde, age, s.183; Hammer, age, s.127.

¹⁰³⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.205; Peçevî, age, s.101; Hammer, age, s.127.

¹⁰³⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.205; Peçevî, age, s.101; Solakzâde, age, s.184; Hammer, age, s.127.

¹⁰³⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.205-206; Peçevî, age, s.101; Solakzâde, age, s.184; Hammer, age, s.127.

¹⁰⁴⁰ Hammer, age, s.127; Danişmend, age, s.173.

¹⁰⁴¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.206; Peçevî, age, s.101; Solakzâde, age, s.184.

¹⁰⁴² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.206; Solakzâde, age, s.184; Hammer, age, s.127.

yükseltilmiştir¹⁰⁴³. Celâlzâde Mustafa Çelebi'ye bu vazifenin Nişancı Seyyid Bey'in vefatından dolayı verildiği edindiğimiz bilgiler arasında bulunmaktadır¹⁰⁴⁴. Sultan Süleyman bu başarısına istinaden İbrahim Paşa'ya 20 bin altın ve murassa bir kılıç bahşetmenin yanı sıra Mısır varidatından almak üzere tahsisatını bir kat artırmıştır¹⁰⁴⁵. Anadolu ve Rumeli beylerbeylerine uygun kışlaklar belirlendikten sonra Kürdistan askerlerine izin verilerek padişah devlet erkânı, kapıkulu askerleri ve yeniçerilerle beraber Bağdat'ta kışı geçirme kararı almıştır¹⁰⁴⁶. Sultan Süleyman Bağdat'ta kaldığı sürede Musa Kâzım'ın türbesini ziyaret ederek çevredeki ihtiyaç sahiplerine sadakalar dağıtılmasını buyurmuştur¹⁰⁴⁷. Bağdat'ın içine girerek eski halifeler zamanında inşa edilmiş sarayı gezen padişah aynı zamanda bu sarayda bir müddet kalmıştır¹⁰⁴⁸. Kanunî daha sonra İranlılar'ın tahribatına uğrayan Şeyh Abdulkâdir Geylânî'nin kabrinin üzerine bir türbe yapılmasını ve bir imaret inşa edilmesini emretmiştir¹⁰⁴⁹. Venedik ve Viyana saraylarına yazılan zafernâmeleri Memiş Çavuş aracılığıyla gönderen padişah daha sonra Alvazio Gritti'nin öldürülmesi mevzuuyla alakalı Viyana'ya bir elçi daha yollamıştır¹⁰⁵⁰. Kaleme alınan zafernâmelerin tüm ülkelerin hükümdarlarına hitap ettiği edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır¹⁰⁵¹. Aynı zamanda Fransa Kralı adına Fransız elçisi olan Laofet'in fetihlerinden dolayı padişahı tebrik etmesi şeklinde bir rivayet de bulunmaktadır¹⁰⁵². Osmanlı ordusu sadece Bağdat'ı değil etrafında bulunan Bağdat'a bağlı tüm kaleleri ve yerleri de fethettiğinden dolayı Sultan Süleyman Nəcəf'e giderek orada Hz. Ali ile Hz. Hüseyin'in ve diğer Kerbela şehitlerinin kabirlerini ziyaret etmiştir¹⁰⁵³.

İmam'ı Azam'ın türbesinin temizlenmesi ve tadilat yapılmasıyla alakalı olarak Sultan Süleyman Hemedan sınırına gelmeden önce ermiş kimse bir Osmanlı çavuşuna İmam-ı Azam'ın kabrinin nerede olduğunun belli olmadığını belirtmiştir¹⁰⁵⁴. Şiilerin Bağdat'a doğru ilerlemeye başladığı zaman bu ermiş bir kimse bir gece rüyasında

¹⁰⁴³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.206; Hammer, age, s.127.

¹⁰⁴⁴ Uzunçarşılı, age, s.352.

¹⁰⁴⁵ Hammer, age, s.127; Danişmend, age, s.173.

¹⁰⁴⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.206; Peçevî, age, s.101.

¹⁰⁴⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.206; Peçevî, age, s.101.

¹⁰⁴⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.206; Peçevî, age, s.101.

¹⁰⁴⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.206; Peçevî, age, s.101.

¹⁰⁵⁰ Hammer, age, s.132.

¹⁰⁵¹ Lamartine, age, s.157.

¹⁰⁵² Lamartine, age, s.158.

¹⁰⁵³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.206; Peçevî, age, s.101; Hammer, age, s.131.

¹⁰⁵⁴ Peçevî, age, s.102.

Kûfeli İmam-ı Âzam'ın türbedarına İran Şahı'nın askerleriyle oraya giderek ehl-i sünneti ortadan kaldırmaya çabalayacaklarını ve kemiklerini yakacaklarını söyleyerek üzerinde bulunan sandukanın kaldırılmasını ve yakımlardaki filan kâfirin kabrinin üzerine konulmasını istemesini türbedarın da bu görevi yerine getirdiğini görmüştür¹⁰⁵⁵. Çavuş kendisine anlatılan bu rüyayı İbrahim Paşa'ya aktarınca veziriazam Bağdat fethedildikten sonra bunun ona hatırlatılmasını tembih etmiştir¹⁰⁵⁶. Hammer bu rüyayı gören kişinin çavuş olduğunu iddia etmiştir¹⁰⁵⁷. İbrahim Paşa Bağdat'a geldiklerinde İmam-ı Azam'ın kabrini muhakkak bulacaklarını belirttiği sırada kendisine Mabeyn müderrisliğinde mülazımlık işiyle meşgul olan Taşkun veya Coşkun isimli bir zat kabrin bulunmasını görevini istemiş ve bu ricası kabul edilmiştir¹⁰⁵⁸. Araştırmanın üzerinden daha birkaç saat geçmeden Taşkun veziriazamın yanına gelerek garip bir olayın vuku bulduğunu; görevlilerden birinin kazmasıyla bir taşı hareket ettirdiğinde bir yapının görüldüğünü ve içinden oldukça güzel bir rayihanın çıktığını dile getirmiştir¹⁰⁵⁹. Taşı yerinden kımıldatan kişinin bu kokuyu almasıyla orada vefat ettiğinin söylenmesi üzerine İbrahim Paşa aceleyle gittiğinde taşı kaldıran adamın öldüğünü fakat kokunu hala devam ettiğini görerek bu taşı kendi eliyle eski yerine yerleştirmiştir¹⁰⁶⁰. Bu haberi alan Sultan Süleyman'ın da veziriazam gibi oraya gittiği rivayetler arasında yer almaktadır¹⁰⁶¹. İmam-ı Azam'ın bulunan kabrin üzerine bir türbe yaptırılarak sonrasında etrafı hisarla çevrilmiş ve lüzumlu alanlara büyük kale topları yerleştirilmiştir¹⁰⁶². Türbeye dizdarlar ve muhafızlar görevlendirilerek Kur'an-ı Kerim okunması için hafızlar vazifelendirilmiş ve bir kayyum ile hizmetkârlar tahsis edilmiştir¹⁰⁶³. Aynı zamanda gelip giden kimselerin faydalanabilmeleri için bir imaret yaptırılarak vakıf ödeneği ayrılmış ve mütevellisi tayin ettirilmiştir¹⁰⁶⁴. Hammer, İmam-ı Azam'ın kabrinin bulunmasının Osmanlı ordusu üzerinde derin bir tesir oluşturduğunu, tıpkı

¹⁰⁵⁵ Peçevî, age, s.102.

¹⁰⁵⁶ Peçevî, age, s.102.

¹⁰⁵⁷ Hammer, age, s.132.

¹⁰⁵⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.207; Peçevî, age, s.102; Hammer, age, s.132.

¹⁰⁵⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.207; Peçevî, age, s.102; Hammer, age, s.132.

¹⁰⁶⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.208; Peçevî, age, s.102; Hammer, age, s.132.

¹⁰⁶¹ Hammer, age, s.132.

¹⁰⁶² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.208; Peçevî, age, s.102.

¹⁰⁶³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.208.

¹⁰⁶⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.208; Peçevî, age, s.102.

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul kuşatmasında Eyyub el-Ensâri'nin kabrinin bulunması gibi halk üzerinde de büyük bir etkiye sebep olduğunu belirtmiştir¹⁰⁶⁵.

Sultan Süleyman Bağdat'tayken İran Şahı'nın Horasan hâkimi olan Gazi Han'ın padişaha sığınması üzerine kendisine pek çok ikramlar ihsan edildikten sonra Bağdat'a bağlı Loristan Beylerbeyliği ile vazifelendirmiştir¹⁰⁶⁶. Bu şahsın daha sonra yeniden Şiiliğe geçtiği edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır¹⁰⁶⁷.

Osmanlı ordusunun Bağdat'a gitmesinin sekizinci gününde veziriazam azledilmiş olan İskender Çelebi'yi başını kestirerek idam ettirmiştir¹⁰⁶⁸. İbrahim Paşa Osmanlı ordusu Azerbaycan sınırlarındayken bazı hususları tellallarla serasker sultanın emri budur şeklinde ilan ettirmiştir¹⁰⁶⁹. Bu kullanımdan dolayı rahatsız olan İskender Çelebi'nin tellalları uyarması da ikisi arasındaki soğukluğun bu raddeye gelmesinin ve hatta bu idamın sebeplerinden sayılabilir¹⁰⁷⁰. Hammer İbrahim Paşa'nın Sultan Süleyman Bağdat'ta iken bir divanda Ayas ve Kaasım Paşalargelmeden önce İskender Çelebi'nin katli hususunda padişaktan emir aldığını iddia etmiştir¹⁰⁷¹. İskender Çelebi'nin idamının ardından padişah emriyle 6-8 bin kadar olan kölesi satılmayarak saray kullarına dâhil edilirken malları da müsadere edilmiştir¹⁰⁷².

Enteresan ve manidar bir rivayete göre İskender Çelebi Bağdat çarşısında idam ettirildiği gece padişahın rüyasına girerek elindeki kayışla onu boğmuş ve bir müfsidin sözüne kanıp da kendisini niçin astırdığına dair hesap sormuştur¹⁰⁷³. Bu rüyadan dehşetle uyanan Sultan Süleyman ellerini açarak, "İlahi İbrahim, sen bana nice ki o günahsız astırdın ise, Allah'tan dilerim ki, sen dahi yılına varmayıp, katle sezavar olasın" diye beddua etmişlerdir¹⁰⁷⁴.

Sultan Süleyman Bağdat'tayken İran Şahı'nın topladığı askerlerle Tebriz üzerine ilerlediğini öğrenen Ulama Paşa'nın Van'a çekilmesiyle o mevkiye yönelen Şah kaleyi kuşatsa da top atışları yüzünden kalenin menziline girememiştir¹⁰⁷⁵. İran Şahı'nın Van'a kadar geldiğini haber alan padişah ordusunun hareket almak için hazırlanmasını

¹⁰⁶⁵ Hammer, age, s.132.

¹⁰⁶⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.209; Peçevî, age, s.102.

¹⁰⁶⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.209; Peçevî, age, s.102.

¹⁰⁶⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.209; Peçevî, age, s.103.

¹⁰⁶⁹ Uzunçarşılı, age, s.353; Danişmend, age, s.157.

¹⁰⁷⁰ Uzunçarşılı, age, s.353; Danişmend, age, s.157.

¹⁰⁷¹ Hammer, age, s.133.

¹⁰⁷² Hammer, age, s.133; Lamartine, age, s.158.

¹⁰⁷³ Solakzâde, age, s.187-188; Danişmend, age, s.174.

¹⁰⁷⁴ Solakzâde, age, s.188; Danişmend, age, s.174.

¹⁰⁷⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.209; Peçevî, age, s.103; Solakzâde, age, s.188.

buyurmuş ve bu hazırlıkların tamalanmasının ardından Bağdat'tan Tebriz'e doğru yola koyulmuştur¹⁰⁷⁶. Bağdat'tan ayrılırken buranın ilk Osmanlı valisi olarak eski Diyarbakır valisi olan Süleyman Paşa'yı belirleyerek kumandasına bin okçu ile tüfekçi bırakmıştır¹⁰⁷⁷. Geçilen yolların darlığı ve asker sayısının fazlalığı sebebiyle Anadolu, Rumeli ve Kürdistan beylerbeyleri askerleriyle birlikte ayrılarak bir konak önden ilerlemiş ve daha sonra münasip bir yerde tüm ordu birleşmiştir¹⁰⁷⁸. Osmanlı ordusunun Tebriz'e yaklaştığı haberini alan Şah Tahmasp korkudan Van kalesi kuşatmasını kaldırarak bir elçi aracılığıyla padişaha barış mektubu göndermiştir. Yüce hünkâr bu mektuba cevap yazmaksızın geri göndererek Tebriz'e doğru ilerlemeye devam etmiş ve Sadabad mevkiinde ordugâh kurmuştur¹⁰⁷⁹. Tebriz'e giren Sultan Süleyman, İbrahim Paşa ile birlikte şahın sarayını gezmenin yanı sıra, Sultan Camii'nin ehl-i sünnete uygun bir hale getirilmesi için emir vermiş, burada cuma namazını eda etmiş ve yeniçerilerle beraber diğer bölüklere bahşişler ihvan ederek maaşlarını artırmıştır¹⁰⁸⁰.

O zamana kadar pek çok yararlığı görülen İbrahim Paşa yavaş yavaş değişmeye başlayarak padişah'tan aldığı oldukça fazla iltifat onu şımartmış ve artık kötü huylu kimselerle görüşmeye başlamıştır¹⁰⁸¹. Haddini aşan hareketlerde bulunmaya başlayan İbrahim Paşa, Ulama Paşa'nın teşvikiyle Bağdat dönüşü imzası üzerindeki serasker sözcüğünün yanına "sultan" kelimesini eklettirmiştir. Zaman ilerledikçe sadece Ulama Paşa gibi kötü huylu kimselerinin fikirlerini destekleyen İbrahim Paşa Tebriz'e varmalarının ardından Ulama Paşa'nın etkisinde kalarak kaçmakta olan İran Şah'ını takip etmiştir¹⁰⁸². Şah Tahmasp'ın artık savaşın bitirilmesine dair ricasını bir elçinin şah adına yalvarırcasına dile getirmesi üzerine padişah daha fazla ilerlemekten vazgeçerek veziriazama bu hususta bir buyruk yazmıştır¹⁰⁸³. Padişahın emri üzere yeniden Tebriz'e gelen Osmanlı ordusu 6 veya 16 gün kadar dinlendikten sonra oradan ayrılarak Hoy mevkiine gelmişlerdir¹⁰⁸⁴. Burada Şems-i Tebrizi'nin kabrini ziyaret eden padişah aynı zamanda yoksullara sadaka dağıtmış ve birkaç gün sonra ordusuyla ulaştığı Erciş

¹⁰⁷⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.209-210; Peçevî, age, s.103; Solakzâde, age, s.188.

¹⁰⁷⁷ Hammer, age, s.133.

¹⁰⁷⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.210.

¹⁰⁷⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.210; Peçevî, age, s.103; Hammer, age, s.134.

¹⁰⁸⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.210; Peçevî, age, s.103; Solakzâde, age, s.188.

¹⁰⁸¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.210.

¹⁰⁸² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.210-211; Peçevî, age, s.103.

¹⁰⁸³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.211; Peçevî, age, s.103; Solakzâde, age, s.188.

¹⁰⁸⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.211; Peçevî, age, s.103.

kalesinde ordugâh kurmuştur¹⁰⁸⁵. Erciş'in ardından Bitlis'te konaklayan Sultan Süleyman'a Bitlis Hâkimi olan Şemseddin Bey itaat ederek kalenin anahtarlarını teslim etmiştir¹⁰⁸⁶. Diyarbakır'a ulaşan padişah ve ordu bir süre de burada istirahat ettikten sonra Halep'e ulaşıp bir hafta kadar da burada dinlenmenin ardından nihayet İstanbul'a ulaştıklarında, zafer taklarıyla donatılmış ve pazar ile çarşıları süslenmiş bir şehirle karşılaşmışlardır¹⁰⁸⁷. Sultan Süleyman'ın doğu zaferi 5 gün 5 gece payitahtın her yerinde kutlanmıştır¹⁰⁸⁸.

İran seferi İbrahim Paşa'nın çıktığı son sefer olarak tarihteki yerini almıştır. Bu savaş sonucunda her ne kadar Bağdat ve Tebriz fethedilerek büyük bir başarı elde edilmişse de bazı tedbirsizliklerin yaşandığı aşikâre olarak görülmektedir. İbrahim Paşa bu aksaklık ve tedbirsizliklerinin idam edilen defterdar İskender Çelebi'ye yıktığından daha önce bahsetmiştik. Nitekim Sultan Süleyman Tebriz'e ulaştığında İbrahim Paşa'ya bu kadar kalabalık bir ordunun kış mevsimine kadar düşman sınırlarında ikamet etmesinin oldukça büyük bir hata olduğunu anlayamadığını mı sorduğunda veziriazam suç oklarını İskender Çelebi'ye yöneltmiştir¹⁰⁸⁹. Fakat gerekli incelemeler yapıldığında ve bazı tarihçilerimizin yorumlarında İbrahim Paşa'nın da büyük hataları olduğu gözlenmektedir. Danişmend İbrahim Paşa'nın bu savaşla ilgili Gazan Han mevkiinde gereksiz masraflar yapılarak bir kale inşa ettirilmenin yanı sıra bir de oraya muhafaza amacıyla bir miktar asker bırakmanın ve Ulama Paşa'ya Kızılıcağ'da çarpışması için 10 bin askerin verilmesinin Osmanlı ordusunu zayıflattığını dile getirmiştir¹⁰⁹⁰. Aynı zamanda bu iki olayın veziriazamın İran savaşındaki en büyük iki hatası olduğunu belirtmiştir¹⁰⁹¹.

E. İBRAHİM PAŞA'NIN HAZİN SONU

Seraskerliğe getirilmesiyle beraber adeta Osmanlı Devleti üzerinde sınırsız yetkilerle donatılmış olan İbrahim Paşa'nın katılmış olduğu İrakeyn seferi katledilmeden evvelki son seferidir¹⁰⁹². Bu savaştan itibaren İbrahim Paşa'nın yaşadığı değişiklik

¹⁰⁸⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.211; Peçevî, age, s.103.

¹⁰⁸⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.211.

¹⁰⁸⁷ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.211; Peçevî, age, s.103; Solakzâde, age, s.189.

¹⁰⁸⁸ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.211; Peçevî, age, s.103; Solakzâde, age, s.189.

¹⁰⁸⁹ Solakzâde, age, s.186.

¹⁰⁹⁰ Danişmend, age, s.156.

¹⁰⁹¹ Danişmend, age, s.156.

¹⁰⁹² Şimşirgil, age, s.114.

olumsuz bir yöne evrilerek artık bâriz bir şekilde anlaşılmiştir¹⁰⁹³. Sultan Süleyman ise hem yakın dostu hem de veziriazamı olan İbrahim Paşa'nın tavırlarındaki bu farklılığı görmesine ve bu duruma ziyadesiyle üzülmüne rağmen bunu kendisine belli etmemiştir¹⁰⁹⁴.

İbrahim Paşa'nın katledilmesine karar veren padişahın bu fermanı çoğunluklu görüşe göre Mart 1536'da tatbik edilmiştir¹⁰⁹⁵. H.942 yılının 21 veya 22. Günü âdet olduğu üzere sarayda ağırlandı yüce hünkârla yemek yiyen ve geceyi kendisi için haremde ayrılmış odada ya da başka bir rivayete göre padişahın odasında hazırlanmış yatakta geçirecek olan İbrahim Paşa derin bir uykuya daldığı sırada önceden görevlendirilmiş olan 4 dilsiz cellatın saldırısına uğramıştır¹⁰⁹⁶. Sultan Süleyman'ın İbrahim Paşa'nın şerbetine uyku getirecek olan bir madde koydurmasıyla uykuya daldığı şeklinde bir bilgi de bulunmaktadır¹⁰⁹⁷. Cellatlarla yaşadığı boğuşmanın seslerinin padişah tarafından ve sarayın bahçesinden duyulduğu ve aynı zamanda bu boğuşmanın izlerinin cesedinden de anlaşıldığı edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır¹⁰⁹⁸. Ağırıklı rivayete göre veziriazama ayrıcalık gösterilerek tıpkı bir hanedan mensubu gibi boynunailmek geçirilmek suretiyle kanı akıtılmadan boğulmuş, farklı bir rivayete göre ise boğazının kesildiği ve harem duvarlarına sıçrayan kan izlerinin 100 yıl sonra bile durduğu öne sürülmüştür¹⁰⁹⁹. Lamartine ise Pargalı'nın boğularak öldürüldüğü bilgisinin arkasında durarak başı kesilmiş bile olsa kan izlerinin 100 sene orada kalabilmesinin mantıksız olduğunu ifade etmiştir¹¹⁰⁰. İbrahim Paşa'nın celladının Kara Ali isminde bir zat olduğu da edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır¹¹⁰¹. Donaldson ve Jorga, veziriazamın siyah koşumlu bir at vasıtasıyla naaşının eve götürüldüğünü bildirmiştir¹¹⁰².

¹⁰⁹³ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.213.

¹⁰⁹⁴ Peçevî, age, s.104.

¹⁰⁹⁵ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.214; Peçevî, age, s.104; Solakzâde, age, s.190; Hammer, age, s.138.

¹⁰⁹⁶ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.214; Peçevî, age, s.104; Solakzâde, age, s.190; Hammer, age, s.138; Lamartine, a.g.e, s.164; Danişmend, age, s.184-185.

¹⁰⁹⁷ Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü*, (çev. Türkiş Noyan), c.1, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006, s.106.

¹⁰⁹⁸ Hammer, age, s.138; Lamartine, age, s.164; Danişmend, age, s.185

¹⁰⁹⁹ Solakzâde, age, s.190; Hammer, age, s.138; Lamartine, a.g.e, s.164; Danişmend, age, s.185; Şimşirgil, age, s.117.

¹¹⁰⁰ Lamartine, a.g.e, s.164.

¹¹⁰¹ Peçevî, age, s.105, Danişmend, age, s.185.

¹¹⁰² Jorga, age, s.294; Jenkins, age, s.103.

İbrahim Paşa'nın yeri aşikâr edilmeyip gizlenen kabri hakkında 2 rivayet bulunmaktadır¹¹⁰³. Bunlardan birincisi ve çoğunluklu görüşe sahip olanı mezarın Galata'da bulunan Canfeda veya Canfeza¹¹⁰⁴ isimli tekkenin yakınlarında olduğu yönündedir¹¹⁰⁵. Kabrinin başına bir erguvan ya da servi ağacı dikilmek suretiyle işaret konulduğu şeklinde bir bilgi de mevcuttur.¹¹⁰⁶ Danişmend'in öne sürdüğü diğer rivayet ise kabrinin Ok Meydanı'nın ardında bulunan Nasuh Paşa ile bir arada olduğu yönündedir¹¹⁰⁷. İbrahim Paşa'nın sayısız köleleri ve muazzam hazinesi müsadere edilmiştir¹¹⁰⁸.

İbrahim Paşa'yı hayat yolunun sonuna getiren ve Sultan Süleyman'ın onun katline ferman vermesine yol açan sebepler arasında öncelikle veziriazamın İrakeyn seferindeki hatalarından ve bu savaştan itibaren padişahın gözüne batmaya başlayan hareketlerinden bahsedilmektedir¹¹⁰⁹.

Bu sebepleri sıralamak gerekirse; İrakeyn seferinde Bağdat'ın fethedilişi önemli bir başarıdır fakat veziriazamın bazı ihmalleri savaş için yapılmış masrafların ve çekilmiş zahmetlerin karşılığının tam olarak alınamamasına neden olmuştur¹¹¹⁰. Örneğin İran'daki bazı kalelerin fethedilmesi için çaba sarfedilmesi İran Şahı ve ordusuyla karşı karşıya gelip onu perişan etme ihtimaline engel olmuştur¹¹¹¹. Hâlbuki Şah Tahmasp'ı yok etmek aynı zamanda o kalelerin düşmesi ve beylerinin boyun eğmesi demektir¹¹¹². Bunun yanı sıra İbrahim Paşa'nın başka bir tedbirsizliği olarak seferin gereksiz yere uzaması ve askerinin kış şartlarını önceden planlanıldığı gibi Diyarbakır'da değil de Irak üzerine ilerleyerek geçirmesinden ötürü ağır zayıyata uğraması ve bunun müsebbibi olarak İskender Çelebi'yi göstermesinden bahsetmek mümkündür¹¹¹³.

İbrahim Paşa'nın İran'a düzenlenen seferine kadar tavır ve davranışlarında menfi bir durum gözlenmezken bu savaştan itibaren beraber vakit geçirdiği kötü ahlaklı

¹¹⁰³ Danişmend, age, s.185.

¹¹⁰⁴ Arslan, age, s.72.

¹¹⁰⁵ Solakzâde, age, s.191; Hammer, age, s.138; Lamartine, a.g.e, s.165; Danişmend, age, s.185.

¹¹⁰⁶ Solakzâde, age, s.191; Hammer, age, s.138; Lamartine, a.g.e, s.165; Danişmend, age, s.185

¹¹⁰⁷ Danişmend, age, s.185.

¹¹⁰⁸ Lamartine, age, s.165; Jenkins, age, s.103.

¹¹⁰⁹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.213-214; Peçevî, age, s.104; Solakzâde, age, s.189-190; Hammer, age, s.136-137.

¹¹¹⁰ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.213; Danişmend, age, s.186.

¹¹¹¹ Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.213; Danişmend, age, s.186.

¹¹¹² Celâlzâde Mustafa Çelebi, age, s.213

¹¹¹³ Peçevî, age, s.104; Danişmend, age, s.186.

kimseler yüzünden çeşitlere yanılığlara düştüğü dile getirilebilir¹¹¹⁴. Haksız yere alınan bazı azil ve idam kararları, İskender Çelebi'ye atılan iftirada ve katlinde oynadığı büyük rol, âdet olduğu üzere divanda görüşülen herhangi bir meseleyle alakalı istişarede bulunmaktan vazgeçme, kendisine edilen nasihatleri dikkate almama, eskiden Kur'an-ı Kerim'e duyduğu saygının ve kendisine hediye edildiğinde gösterdiği hürmetin yerini, Kur'an-ı Kerim hediyesini reddetmesinin alıyor olması bu vaziyetine örnek olarak sıralanabilir¹¹¹⁵. Ayrıca veziriazamın kendisi için taraftar toplayabilmek amacıyla 80 bin altını israf ettiği de edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır¹¹¹⁶. İbrahim Paşa'nın Kabız hadisesindeki tutumunu ve Budin'den heykel getirmesini hatırlatan Donaldson Kur'an-ı Kerim'e yaptığı hürmete aykırı davranışı da dâhil ederek bunun sebebinin veziriazamın Müslümanlığı yalnızca şeklen kabul etmesi olduğunu öne sürmüş ve müslümanların hassas olduğu konulara karşı bu tavrının bilgece olmadığını belirtmiştir¹¹¹⁷.

Bir rivayete göre İskender Çelebi'nin idamının gerçekleştiği gece daha önce bahsettiğimiz Sultan Süleyman'ın gördüğü rüya kendisini oldukça etkilemiş ve İbrahim Paşa'yla ilgili şüpheye düşürmüştür¹¹¹⁸. Bir padişahın sadrazamından kuşku duyması onun idamı için yeterli bir sebeptir¹¹¹⁹. Bu hususla ilgili başka bir rivayet de İskender Çelebi'nin öldürülmeden evvel padişaha mühim bir sır vereceğini belirterek kâğıt ile mürekkep istemesidir¹¹²⁰. Rivayete göre İskender Çelebi Sultan Süleyman'a sadrazamın en az kendisi kadar suçlu olduğunu, padişahın canına kastetmesi karşılığında İranlılar tarafından satın alındığını içeren bir mektup kaleme almıştır¹¹²¹. Bu mektubun ilk zamanlarda padişah tarafından ortadan kaldırıldığı fakat sonra okunarak veziriazamın ölümüne neden olduğu edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır¹¹²².

Özellikle Ulama Paşa önderliğinde bir grubun İbrahim Paşa'ya "Sultan" lakabının takılmasını normal göstermeleri ve veziriazamın bu hususta ileri giderek Sultan Süleyman Tebriz'e geldiğinde bile isminin yanına sultan ünvanını ekleterek

¹¹¹⁴ Celâlîzâde Mustafa Çelebi, age, s.213; Solakzâde, age, s.189.

¹¹¹⁵ Celâlîzâde Mustafa Çelebi, age, s.214; Peçevî, age, s.104; Solakzâde, age, s.190; Hammer, age, s.136-137; Danişmend, age, s.186-187.

¹¹¹⁶ Solakzâde, age, s.190; Hammer, age, 187.

¹¹¹⁷ Jenkins, age, s.104-105.

¹¹¹⁸ Hammer, age, s.137; Lamartine, a.g.e, s.162.

¹¹¹⁹ Hammer, age, s.137.

¹¹²⁰ Kantemir, age, s.95; Jenkins, age, s.107.

¹¹²¹ Kantemir, age, s.95; Jenkins, age, s.107.

¹¹²² Kantemir, age, s.95; Jenkins, age, s.107.

“serasker sultan” şeklinde emirler yazdırmış olması bardağı taşıran önemli bir damla olmuştur¹¹²³. İbrahim Paşa'nın sultan lakabını kullanmasıyla alakalı olarak bunun İran topraklarındaki adetlere uygun bir davranış olduğu ve veziriazamın taht sevdasına düşmesi gibi bir durumun mümkün olamayacağı ama bunu halkın anlamadığı şeklinde bir görüş bulunmaktadır¹¹²⁴. Aynı zamanda sadrazamın hâlihazırdaki konumu ile yetinmeyerek bu durumdan hırslı karakterine uygun olarak istifade etmesinin ve hatta bir ihanet düşüncesi bulunduğu da muhtemel bir ihtimal olduğundan çeşitli kaynaklar söz etmiştir¹¹²⁵. İbrahim Paşa'nın isyan içerisinde olduğunu düşündüren daha farklı iddialar da bulunmaktadır¹¹²⁶. İbrahim Paşa'nın seraskerlik ünvanını kullanarak isterse tek bir kelimesi ile Sultan Süleyman'ı gözden düşürerek tahta geçirdiği genç bir şehzadenin vesayetiyle hükümdarlık yapabileceğini ve hatta Osmanlı hanedanını külliye yok ederek ve nihayetinde Osmanlı soyuna mensup bir oğlunun bulunmasından istifade ederek ömrü boyunca imparator naibi olarak hayatına devam edebileceği gibi biraz fazla ileri giden yorumlar da mevcuttur¹¹²⁷. Hatta padişahın bu kadar yücelttiği İbrahim Paşa'dan çekinmeye başladığı gibi bir bilgi de araştırmamız sürecinde karşımıza çıkmıştır¹¹²⁸. Danişmend İbrahim Paşa'nın Ulama Paşa'nın fikri üzerine Âl-i Osman'ı yerle bir ederek Âl-i İbrahim'i kurmak niyetine girdiği gibi bir rivayetin varlığından bahsetmektedir¹¹²⁹.

Danişmend incelediği batılı kaynaklarda İbrahim Paşa'nın padişaha ihanet ettiğini işaret eden bazı vesikalar bulunduğu değerlendirilmektedir¹¹³⁰. Rivayete göre Fransa elçisi olan Jean de la Foret bu konuyla alakalı olan bazı vesikaları Hürrem Sultan'a göndermiş, Hürrem Sultan da bunları padişaha iletmıştır¹¹³¹. Hürrem Sultan ve Hafsa Sultan'ın halkın İbrahim Paşa'dan şikâyet ettiğini öğrenmeleri üzerine durumu padişaha bildirdikleri ve bu sırada veziriazamın Avusturya hanedanına ayrıcalık göstermesiyle birlikte Şarlken ile istihbarat halinde olduğunu haber alarak Sultan Süleyman'a bundan da bahsettikleri edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır¹¹³².

¹¹²³ Peçevî, age, s.104; Hammer, age, s.136; Lamartine, a.g.e, s.163; Danişmend, age, s.186.

¹¹²⁴ Danişmend, age, s.186.

¹¹²⁵ Hammer, age, s.136-137; Lamartine, a.g.e, s.162; Danişmend, age, s.186.

¹¹²⁶ Hammer, age, s.136-137; Lamartine, a.g.e, s.163; Danişmend, age, s.186.

¹¹²⁷ Lamartine, a.g.e, s.163.

¹¹²⁸ Lamartine, a.g.e, s.163.

¹¹²⁹ Danişmend, age, s.186.

¹¹³⁰ Danişmend, age, s.188.

¹¹³¹ Danişmend, age, s.188.

¹¹³² Jenkins, age, s.108.

Ayrıca Sultan Süleyman'ın İbrahim Paşa'yı öldürme fikrini annesi Hafsa Sultan ve 2 gözdesi dışında herkesten sakladığı şeklinde bir bilgi vardır fakat Hafsa Sultan'ın vefat tarihi ağırlıklı görüşe göre 1536'dan erken olduğundan bu yorum mantıklı bir ihtimal olmaktan çıkmaktadır¹¹³³. İbrahim Paşa'nın Macaristan Kralı olma amacı taşıdığı ve bu hedefine yönelik bazı anlaşmalar yaptığı fakat Venedikliler tarafından Sultan Süleyman'a ihbar edildiği şeklinde bir görüş de bulunmaktadır¹¹³⁴.

Başka bir rivayete göre ise İbrahim Paşa'nın Venedik Dojuna gönderdiği ve Hristiyanların lehine fakat Türklerin aleyhine girişimlerin bulunduğu gizli bir mektubu ele geçiren Barbaros Hayreddin Paşa bu mektubu yüce hünkâra göstermiş ve veziriazamın idam kararında etkili olmuştur¹¹³⁵. Danişmend, veziriazamın Venediklilere karşı daima ılımlı bir siyaset yürüttüğünü hatırlatarak bu iddiayı kuvvetlendirmeye çalışmaktadır. Bunun yanı sıra İbrahim Paşa'nın İskender Çelebi'yi idam ettirmesinin sebebiyle ilgili İskender Çelebi'nin sadrazamın Alman imparatorluğundan rüşvet alarak Osmanlı ordusunu doğu seferine yönlendirmesinden bahsetmesini öne sürmüştür¹¹³⁶.

İskender Çelebi'nin katline neden olarak gösterilen bu yoruma destek olarak sadrazamın Şarlken ile gizli bir münasebeti olduğu edindiğimiz bilgiler arasında bulunmaktadır¹¹³⁷. Aynı zamanda elçi Zaralı Vespasian'ın Nisan 1536 tarihinde Kral Ferdinand'a yollamış olduğu mektubunda Peşte'de bulunan bir takım Türklerin İbrahim Paşa'nın idam edilmesiyle alakalı Venedikli Gritti ile beraber sadrazamın tasarladıkları fesat planlarının sebep oluşundan söz edilmektedir¹¹³⁸. Rivayete göre Gritti Macaristan'da bulunan Ioannes Waida'yı öldürtmek suretiyle kral olma peşindeyken ve İbrahim Paşa da onunla aynı amacı taşımaktadır¹¹³⁹. Tercüman Yunus Bey'in bu komployu vaktinde öğrenip padişaha haber verdiği de edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır¹¹⁴⁰. Başka bir rivayete göre ise Türklerden farklı bir grup ise veziriazamın Şarlken ile olan gizli münasebetinin Şarlken'in bazı ajanlarının İbrahim Paşa'nın sarayında görülmesiyle ortaya çıktığı iddiasında bulunmuştur¹¹⁴¹.

¹¹³³ Lamartine, age, s.164;

¹¹³⁴ Gerlach, age, s.106.

¹¹³⁵ Danişmend, age, s.188.

¹¹³⁶ Danişmend, age, s.188.

¹¹³⁷ Can, age, s.106.

¹¹³⁸ Can, age, s.107.

¹¹³⁹ Can, age, s.107.

¹¹⁴⁰ Can, age, s.107.

¹¹⁴¹ Can, age, s.107.

İbrahim Paşa'nın katlinde rol oynadığı öne sürülen bir başka isim olarak da Hürrem Sultan zikredilmektedir¹¹⁴². Hürrem Sultan ile İbrahim Paşa'nın yıldızlarının barışmayarak birbirlerinden rahatsız olduklarını Hürrem Sultan'ın Sultan Süleyman'a yazdığı bazı mektuplardaki bazı ifadelerden anlamak mümkündür¹¹⁴³. Bunun sebebi olarak oğlu şehzade Bayezid'in hükümdarlığa veliaht olması için el altından bazı faaliyetler yürüten Hürrem Sultan'ın İbrahim Paşa'nın büyük şehzade olan Şehzade Mustafa'yı desteklemesinden hoşnut olmadığından kendisine düşmanlık beslediğinden bahsedilmektedir¹¹⁴⁴. Şehzade Mustafa'nın İbrahim Paşa ile padişah arasındaki yakın dostluğu kıskandığı hatta bir gün babası ve veziriazamla birlikte yemek yerlerken Kanunî'nin kendisine değil de sadrazamına kaşık uzatmasından oldukça rahatsız olduğu şeklinde bir hikâyeye de mevcuttur¹¹⁴⁵. Bu konuyla alakalı farklı bir bilgi de Sultan Süleyman'ın İbrahim Paşa'ya mücevherlerle dolu olan bir at takımı yollamasını haber alan Şehzade Mustafa'nın aynı hediyenin kendisine de gönderilmesini talep etmesi ve veziriazamın padişah duymadan ona gönderilen bu kıymetli armağanı şehzadeye vermesidir¹¹⁴⁶. Bu hikâyeye de İbrahim Paşa'nın Şehzade Mustafa'ya verdiği değeri kanıtlar niteliktedir.

Hürrem Sultan ile alakalı farklı bir görüş ise kendisinin hem İbrahim Paşa'ya hem de zevcesine karşı hasmane duygular beslemesidir. Hatta bir gün veziriazamın eşine ait mücevher ve altınlarla süslenmiş bir çift pabuç görmesiyle bunları istemiş fakat bu talebi Venediklilerin bir hediyesi olduğu için yakışık almayacağından İbrahim Paşa tarafından reddedilmiştir¹¹⁴⁷. Bu duruma oldukça sinirlenen Hürrem Sultan veziriazamı karalayan düzmece mektuplar kaleme alarak padişaha göstermiş onu İbrahim Paşa'nın katline teşvik etmiştir¹¹⁴⁸. Bu rivayetin devamında Sultan Süleyman'ın hata yaptığını anladığından ve sonrasında çok pişman olduğundan bahsedilmektedir¹¹⁴⁹.

Danişmend ise Kanunî'nin validesi Hafsa Sultan'ın vefatının ardından Osmanlı devletinde kadınlar saltanatı döneminin başladığını ve Hürrem Sultan'ın da İbrahim

¹¹⁴² Danişmend, age, s.187; Donaldson, age, s.104; Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları*, 5. bs., İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yay., 1997, s.217.

¹¹⁴³ M. Çağatay Uluçay, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, İstanbul: Ufuk Kitapları, 2001, s.90-91.

¹¹⁴⁴ Danişmend, age, s.187; Uzunçarşılı, age, s.402; Erhan Afyoncu, *Muhteşem Süleyman*, İstanbul: Yeditepe Yay., 2011, s.67

¹¹⁴⁵ Afyoncu, *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Pargalı İbrahim Paşa*, s.51-52.

¹¹⁴⁶ Afyoncu, *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Pargalı İbrahim Paşa*, s.52.

¹¹⁴⁷ Gerlach, age, s.107.

¹¹⁴⁸ Gerlach, age, s.107.

¹¹⁴⁹ Gerlach, age, s.107.

Paşa'nın katlindeki gizli etkenlerden birisi olduğuna dair bir rivayetten söz etmiştir¹¹⁵⁰. Bu konuyla ilgili bir görüş Hürrem Sultan'ın tahrir ve iftiraları ile veziriazamın ölümünde etkili olduğu yönündeyken diğer görüş İbrahim Paşa'nın hayatının sonlandığı dönemde Hürrem Sultan'ın şehzadelerinin çok küçük olduğundan mütevellit böyle bir hasımlık gütmesinin manasız olacağı ve bu ihtimalin veziriazamı ölüme götüren nedenler arasındaki en zayıf halka olduğu yönündedir¹¹⁵¹.

İbrahim Paşa'nın odabaşısı Lala Mustafa Paşa'nın veziriazamın ayak suyunu içmesinin yanı sıra sadrazamın lalasının işlemiş olduğu cinayetleri saklaması, eşi Hatice Sultan ile yeterince ilgilenmemesi, Avrupalı elçilerle yapılan yanlış anlaşılmaya müsait diyaloglar ve bahsettiğimiz tüm sebeplerle beraber bu noktaya varılmasına zemin hazırlamıştır¹¹⁵².

İbrahim Paşa'nın katliyle alakalı olarak başka bir rivayet de Sultan Süleyman'ın zamanında veziriazamını kesinlikle gözden düşürmeyerek kendisi hayatta olduğu sürece öldürmeyeceğine dair ettiği yeminle alakalıdır¹¹⁵³. Aynı rivayetin devamında Sultan Süleyman'ın bir ulemanın veya müftünün verdiği fikir üzerine İbrahim Paşa'yı kendisi uyurken öldürttüğü böylece uyku halindeyken hayatta olmuş sayılmayacağından dolayı yeminini bozmadan kararını tatbik edebildiğinden söz edilmiştir¹¹⁵⁴. Padişaha bu fikri verenin Hürrem Sultan olduğu şeklinde de bir görüş de bulunmaktadır¹¹⁵⁵.

İbrahim Paşa'nın mutlak olduğuna inandığı kudreti ve şayet varsa Sultan Süleyman ile ilgili suikast düşüncesi bir gecede onunla beraber karanlıklara gömülüp yok olup gitmiştir¹¹⁵⁶. Danişmend, İbrahim Paşa'nın hırslı kişiliğinin altını çizerek ihtirasının zekâsına galebe çaldığını, idari anlamda yetersiz olduğunu özellikle de komutanlığının ne kadar değersiz olduğundan bahsetmiştir¹¹⁵⁷. Katil devşirme olarak nitelendirdiği İbrahim Paşa'nın serasker olduğu savaşların ve kazanılan zaferlerin kesinlikle ona mal edilmemesi gerektiğini savunan Danişmend, devletin o dönemdeki muazzam kudretinin ve tabiki Sultan Süleyman gibi değerli bir hükümdarın bu

¹¹⁵⁰ Danişmend, age, 187.

¹¹⁵¹ Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları*, 5. bs., İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yay., 1997, s.217-221; Afyoncu, *Muhteşem Süleyman*, s.67; Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*, 4.bs., Ankara: Phoenix Yay., 2017, s.80; Şimşirgil, age, s.117.

¹¹⁵² Gökbilgin, İbrahim Paşa, Frenk, Makbül, Maktûl, s.914; Afyoncu, *Muhteşem Süleyman*, s.67.

¹¹⁵³ Jenkins, age, s.108; Can, age, s.107; Gerlach, age, s.106.

¹¹⁵⁴ Jenkins, age, s.108; Can, age, s.107; Gerlach, age, s.106.

¹¹⁵⁵ Meram, age, s.220-221.

¹¹⁵⁶ Lamartine, age, s.165.

¹¹⁵⁷ Danişmend, age, s.188-189.

başarıların müsebbibi olduğunu ifade etmiştir¹¹⁵⁸. Nitekim İbrahim Paşa'nın tek başına kumanda ettiği İrakeyn seferinde yaşananların aşikâr olduğunu zikrederek bu fikrini desteklemiştir. İstanbul fethinden bu yana devşirmelerden Osmanlı devletinin ziyadesiyle zarar gördüğünü ve bunun en parlak örneklerinden birinin de İbrahim Paşa olduğunu öne sürmüştür¹¹⁵⁹. Feridun Emecen İrakeyn seferinde yaşanan sıkıntıların faturasının İbrahim Paşa'ya kesildiğini ve padişahın veziriazamının idamıyla alakalı aile içi çekişmelerin tesirinde kalarak bu kararı aldığı yorumunda bulunmuştur¹¹⁶⁰.

Hammer ise kölelikten ikbalinin zirvesine yükselen İbrahim Paşa için üstün özelliklerinin Sultan Süleyman tarafından fark edilerek teveccühüne mazhar olduğunu ve Osmanlı devletine hizmet edebilmesinin bu yolla gerçekleştiğini hatırlatmıştır¹¹⁶¹. Fakat İbrahim Paşa'nın da yetenekleriyle vezareti süresince bu makama layık olduğunu kanıtladığını belirtmiştir¹¹⁶². Hatta Sultan Süleyman'ın İbrahim Paşa'nın kısa zamanda gösterdiği meziyetleri sayesinde onun üstünlüğünü kendisine itiraf ettiğini iddia etmiştir¹¹⁶³. Hammer, Osmanlı tarihindeki 200 vezirin hiçbirinin İbrahim Paşa'nın ulaştığı ikbale erişemediğini fakat hiçbirisinin de düşünün onunki kadar hissedilmediğini dile getirmiştir¹¹⁶⁴. İbrahim Paşa'nın hayatın bir cilvesi olarak hayranı olduğu Sezar'ın ölüm yıldönümünde hayata veda etmesi de edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır¹¹⁶⁵.

Lamartine İbrahim Paşa'nın hırslarının kurbanı olduğunu, kendisine gösterilen iyi niyeti zaman içinde kötüye kullandığını, kaderini kendi hakkı gibi görmeye başladığını ifade ederek veziriazamın teveccühün ve nankörlüğün mucizevî ismi iken birden kaderin kayganlığını yansıtan bir mucizeye dönüştüğünden söz etmiştir¹¹⁶⁶. Bir günde saadete ulaşan İbrahim Paşa'nın yine bir tek bir gecede yok olduğunu zikreden Lamartine, Pargalı İbrahim'in tek suçunun belki de hiç yenilgi yaşamadan fazlaca yükselmek olduğunu ifade etmiştir¹¹⁶⁷.

¹¹⁵⁸ Danişmend, age, s.189.

¹¹⁵⁹ Danişmend, age, s.189.

¹¹⁶⁰ Feridun Emecen, "Süleyman I", *DİA*, c.38, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2000, s.67.

¹¹⁶¹ Hammer, age, s.138.

¹¹⁶² Hammer, age, s.138.

¹¹⁶³ Hammer, age, s.138.

¹¹⁶⁴ Hammer, age, s.138-139.

¹¹⁶⁵ Hammer, age, s.139; Lamartine, age, s.165.

¹¹⁶⁶ Lamartine, age, s.164-165.

¹¹⁶⁷ Lamartine, age, s.165.

Jenkins ise veziriazamın Ferdinand, Şarlken ve Avusturyalılarla gizli bir istihbarat içinde olduğu ihtimalinden bahsetmiş olsa da aynı zamanda Avusturyalı hükümdarlar ile İbrahim Paşa arasında yapılan yazışmalarla alakalı belgelerde herhangi bir ihanet belirtisi olmadığı rivayetine değinmiştir¹¹⁶⁸. Bunun yanı sıra Ferdinand'ın veziriazamın iki ülke arasındaki sulhün korunması için sarfettiği gayretten dolayı minnettarlığını ifade eden mektuplardan da söz ederek ihanet iddialarını çürütmüştür¹¹⁶⁹. Bu iddiaların yanlışlığı kanısında olan Donaldson mantıklı izahatlarla düşüncesini dile getirmiştir. Veziriazamın kudreti sevdiğini ve hırslı yapısının kabul eden Jenkins İbrahim Paşa'nın Hristiyan kökenli olmasından dolayı askerinden ulemasına kadar tamamen müslüman bir halk tarafından kabul edilemeyeceğinin farkında olduğunun ve böyle bir teşebbüste bulunmasının çılgınlık olacağını ifade etmiştir¹¹⁷⁰. Şarlken'in veziriazama ettiği rüşvet teklifini kabul edilmesinin de manasız olduğunu belirten Jenkins İbrahim Paşa'nın hâlihazırdaki zenginliği ve makamını hatırlatarak Şarlken'in sadrazama padişahın verdiklerinin yarısını bile veremeyeceğini bildirmiştir¹¹⁷¹. Aynı durumun İran Şahı ve onun altınları için de geçerli olduğunu ifade eden Jenkins bu iddiayı sadece İskender Çelebi'nin bahsettiğini zikrederek onun veziriazamın en çaresiz düşmanı olduğunun altını çizmiştir¹¹⁷². İbrahim Paşa'nın padişah sayesinde edindiği muazzam güçle beraber kendi çıkarlarına göre hareket ettiğini kabul eden Jenkins bunun Sultan Süleyman'ın çıkarlarını ihlal ettiği anlamına gelmediğini ve nitekim bu yönde verilerin bulunmadığını hatırlatarak veziriazamın ihanet içinde olduğu hususuyla ilgili tarafını belli etmiştir¹¹⁷³.

F. İBRAHİM PAŞA'DAN GERİYE KALAN İZLER

Renkli kişiliği ve enteresan öyküsüyle Osmanlı tarihine iz bırakan İbrahim Paşa'dan günümüze ulaşan eserler de mevcuttur. Bütün bu eserler İbrahim Paşa'nın cömertliğini ve yardımseverliğini ispatlayan birer örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

İbrahim Paşa Selanik'te bayram ve Cuma namazlarının kılınması maksadıyla halk arasında Ayasofya ismiyle anılan aynı zamanda bulunduğu mahallenin de adıyla

¹¹⁶⁸ Jenkins, age, s.109.

¹¹⁶⁹ Jenkins, age, s.110.

¹¹⁷⁰ Jenkins, age, s.112.

¹¹⁷¹ Jenkins, age, s.110.

¹¹⁷² Jenkins, age, s.110.

¹¹⁷³ Jenkins, age, s.113.

tanınan bir kiliseyi tadilat ettirerek camiye çevrilmesini sağlamıştır¹¹⁷⁴. Bunun yanı sıra caminin çevresine 3 kapılı büyük bir harem de yaptırmıştır¹¹⁷⁵.

Kavala mevkiinde bulunan kale haricinde ısınma imkânı da olan bir su kuyusunu barındıran 12 oda ve misafirlerin konaklayabilmesi için hazırlanan iki eve ek olarak o dönemde eşi benzeri görülmemiş diye anlatılan oldukça büyük bir imaret inşa ettirmiştir¹¹⁷⁶. Bu imaretin civarında bayram ve Cuma namazlarının eda edilebileceği bir cami ile Kur'an-ı Kerim öğrenilmesi amacıyla bir sıbyan mektebi de yaptırmıştır¹¹⁷⁷.

Zihne'ye bağlı olan Marmara Köyü'nde misafirlerin rahatlıkla kalabilmeleri için bir ribat ve Eğriboz Kazası'nda o dönem Kızılhisar'da bulunan yetim ve yoksul çocuklar yararına bir sıbyan mektebi inşa ettirmiştir¹¹⁷⁸.

İbrahim Paşa'nın Selanik'te yaptırdığı eserlerin mevcudiyetlerini ve hizmetlerini devam ettirebilmeleri maksadıyla çeşitli menkuller ve gayrimenkuller vakfettiği edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır. Aynı şekilde Kavala'daki hayratın hizmetini sürdürebilmesi için de vakfettiği yerler bulunmaktadır¹¹⁷⁹.

Kavala ve Selanik'teki camiler bölgenin Yunanistan sınırlarına dâhil olmasıyla birlikte Lozan Anlaşması'nın ardından kiliseye çevrilmiştir. Selanik'teki cami bulunduğu mahallenin adını taşıyarak Ayasofya kilisesi diye isimlendirilirken Kavala'daki cami ise Saint Nikolas kilisesi şeklinde adlandırılmıştır¹¹⁸⁰. Kilise'ye dönüştürülen bu camilerdeki Osmanlı izleri ve İslamî unsurlar silinerek ortadan kaldırılmıştır¹¹⁸¹.

Pargalı İbrahim Paşa vezaret dönemi süresinde Razgrad (Hezargrad)'da bir cami ile beraber mektep, darul kurra, medrese, kurşunlu han, çifte han, imaret ve hamam yapılarından oluşan bir külliye yaptırmıştır¹¹⁸². Razgrad'da bahsi geçen camiye İbrahim

¹¹⁷⁴ Gökbilgin, "Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın İrakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhati", c.XXXI, s.914; Emecen, agm, s.335; Can, age, s.111; Meral Bayrak Ferlibaş, "Makbul/Maktul İbrahim Paşa Vakfı: Selanik ve Kavala İle Diğer Yerlerde Bulunan Hayratı", *Türk Kültürü İnceleme Dergisi*, sy.35, (İstanbul, 2016), s.4.

¹¹⁷⁵ Ferlibaş, agm, s.4.

¹¹⁷⁶ Gökbilgin, "Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın İrakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhati", c.XXXI, s.914; Emecen, agm, s.335; Can, age, s.111; Ferlibaş, agm, s.5.

¹¹⁷⁷ Ferlibaş, agm, s.5.

¹¹⁷⁸ Ferlibaş, agm, s.5.

¹¹⁷⁹ Ferlibaş, agm, s.8.

¹¹⁸⁰ Ferlibaş, agm, s.53.

¹¹⁸¹ Ferlibaş, agm, s.54.

¹¹⁸² Gökbilgin, "Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın İrakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhati", c.XXXI, s.914; Emecen, agm, s.335; Can, age, s.111; M.Zeki İbrahimgil, "Bulgaristan

Paşa yaptırmasına rağmen yarım kaldığından ve zaman içinde gerçekleşen tahribatından dolayı caminin Mahmud Paşa tarafından tamamlandığı yönünde bir rivayet de bulunmaktadır¹¹⁸³.

İbrahim Paşa Osmanlı payitahtı olan İstanbul'daki Galata mevkiinde Eski Yağ Kapanı Camii'nin¹¹⁸⁴ yanı sıra Ahmediye Camii ile Et Meydanı Cami diye anılan Orta Cami isminde bir cami daha yaptırmıştır¹¹⁸⁵. Ayvansarayî Orta Camii'nin Kanunî tarafından inşa ettirildiği şeklinde bir görüşün de mevcut olduğunu hatırlatarak camiye İbrahim Paşa'nın yaptırdığını öne sürmüştür¹¹⁸⁶. Ayrıca ilerleyen zamanlarda bu cami için III. Ahmed'in son veziriazamı Damad İbrahim Paşa'nın yeni bir çeşme yaptırdığını belirtmiştir¹¹⁸⁷. Daha da ileriki dönemlerde büyük tahribata uğrayan Orta Cami 1912 senesinde seki köşeli olarak tekrardan yapılmış ve ibadete açılmıştır¹¹⁸⁸.

İsmi daha önce de zikredilmiş olan Muhsine Hatun tarafından İbrahim Paşa adına Kumkapı isminde bir caminin daha inşa ettirildiği edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır¹¹⁸⁹.

Gökbilgin, İbrahim Paşa ile ilgili yaptığı vakfiye çalışmasında kutsal topraklar olarak addedilen Mekke'de veziriazamın yapıtları olduğu bilgisini vermektedir¹¹⁹⁰. Buna göre sadrazamın Mekke'deki vekili olan Şerafeddin Mahmud Çelebi ibn Hussamü'l-Rumî aracılığıyla bazı kimseler için edindiği vakıf mülkleri bulunmaktadır¹¹⁹¹.

Razgrad Makbul/Maktul İbrahim Paşa Camii ve Restorasyonu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Türk Kongresi Bildirileri*, c.1, (Ankara, 2009), s.341.

¹¹⁸³ İbrahimgil, agm, s.342-343.

¹¹⁸⁴ Gökbilgin, “Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın İrakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhati”, c.XXXI, s.914; Emecen, agm, s.335; Ahmed Nezih Galitekin, (haz.), *Hadikatü'l- Cevami*, İstanbul: İşaret Yay., 2001, s.433.

¹¹⁸⁵ Gökbilgin, “Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın İrakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhati”, c.XXXI, s.914; Uzunçarşılı, age, s.556; Hafız Hüseyin Ayvansarayî, *Camilerimiz Ansiklopedisi Hadikatü'l- Cevami*, (haz. İhsan Erzi), c.1, İstanbul. Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yay., 1987, s.71; Emecen, agm, s.335.

¹¹⁸⁶ Ayvansarayî, age, s.71.

¹¹⁸⁷ Ayvansarayî, age, s.71.

¹¹⁸⁸ Ayvansarayî, age, s.71.

¹¹⁸⁹ Gökbilgin, “Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın İrakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhati”, c.XXXI, s.914; Emecen, agm, s.335; Can, age, s.111.

¹¹⁹⁰ M. Tayyib Gökbilgin, “Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın İrakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhati”, *Belleten Dergisi*, c.XXI, s.461; Emecen, agm, s.335.

¹¹⁹¹ Gökbilgin, “Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın İrakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhati”, c.XXXI, s.461.

Aynı araştırmaya İbrahim Paşa'nın Filibe civarında da bazı vakıfları olduğunu bildirmiştir¹¹⁹². Ayrıca veziriazamın Niğbolu livasında bulunan Yeniceköy'de yaptırdığı cami, dar-ül talim ve şadırvan için Hezergrad'da ve Çernoy kazasından 5 köyü vakfettiği yönünde bir bilgi de karşımıza çıkmaktadır¹¹⁹³. Gökbilgin sadrazamın idamından sonra gerçekleşen müsadere işleminden dolayı bu tesislerin ortadan kalkmış olabileceği yorumunu yapmıştır¹¹⁹⁴.

Ali Kemal Meram ise enteresan bir iddiada bulunarak günümüzde Galatasaray Lisesi olarak bilinen yapının Pargalı İbrahim Paşa tarafından yaptırıldığını öne sürmüştür¹¹⁹⁵.

İbrahim Paşa'nın yaptırmış olduğu bütün bu hayratlar cömertliğinin ve yardımseverliğinin yanı sıra Müslümanlığı sorgulanmaya kalkan sadrazamın İslam'a gönül verdiğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır¹¹⁹⁶. Pargalı İbrahim Paşa tarafından yaptırılan bu vakıflar kendisinin İslam inancının birer yansımasıdır¹¹⁹⁷. Gökbilgin bu hususta kaynak gösterdiğimiz çalışmada İbrahim Paşa'nın Mekke ile olan yakın alakasını gösteren farklı delillere de değinmiştir. İbrahim Paşa'nın Mekke ile olan bu irtibatının ve teşebbüslerinin idamına yakın gerçekleştirilmiş olmasının bazı endişelerden dolayı mı olduğu gibi bir kapı aralasa da bunun zayıf bir ihtimal olduğunu belirtmekten geri kalmamıştır¹¹⁹⁸. Hâsılı İbrahim Paşa geride bıraktığı yapıtlarıyla da İslama olan hürmetini kanıtlamıştır.

¹¹⁹² Gökbilgin, "Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın Irakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhata", c.XXXI, s.462.

¹¹⁹³ Gökbilgin, "Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın Irakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhata", c.XXXI, s.462.

¹¹⁹⁴ Gökbilgin, "Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın Irakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhata", c.XXXI, s.462.

¹¹⁹⁵ Meram, age, s.217.

¹¹⁹⁶ Ferlibaş, agm, s.54.

¹¹⁹⁷ Ferlibaş, agm, s.55.

¹¹⁹⁸ Gökbilgin, "Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın Irakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhata", c.XXXI, s.462-463.

SONUÇ

Tarihin 16. yüzyılına ve Osmanlı tarihinin zirve dönemine tekabül eden Pargalı İbrahim Paşa'nın hayatını incelediğimiz bu çalışmamızda bir devlet adamının yaşamını askeri ve diplomatik yönleriyle ele almaya çalıştık. Tevafuklar silsilesi ile yolları kesişen Sultan Süleyman ve İbrahim Paşa'nın arasındaki yakın dostluk ilişkisini fakat zaman içerisinde edindiği rütbelerle gurura kapılan Pargalı İbrahim'in farketmeden katline yürüdüğü izah etmeye çalıştık.

İbrahim Paşa'nın sonu her ne kadar hazin olsa da Osmanlı Devletine yaptığı hizmetleri gözardı etmek veya son zamanları haricindeki padişaha olan derin saygı, sevgi ve hürmetini es geçmek mümkün değildir. Zira sadaret makamında bulunduğu yaklaşık 13 yıllık bir süreçte şanlı Mohaç zaferi, Alman seferi, Bağdat ve Tebriz'in fethi gibi önemli başarılarında büyük katkılarının bulunduğu yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda Kalender İsyanı'nı bastırmakta zekâsını, Avrupalı devletlerle gerçekleştirdiği elçi görüşmelerinde ise barbar ve diplomasiden anlamadığı iddia edilen Osmanlıları hitabet yeteneğiyle batılı elçilere ve dolayısı ile hükümdarlara karşı en güzel şekilde temsil etmiş bir şahsiyettir.

İbrahim Paşa gibi mühim bir devlet adamı üzerinden tarihin bir dönemini farklı bir açıdan yansıtmaya çalışmakla, batılı ve doğulu tarihçilerin yorumlarını gözler önüne sererek bazı görüş ayrılıklarını yansıtabilmekle çalışmamızla alakalı maksadımızın hâsıl olduğuna inanıyoruz.

Dileğimiz şudur ki, böyle önemli şahsiyetlerle alakalı çalışmaların artmasıyla akademik araştırmalardaki tarihçiliğin ve bazı dönemlerin kişilerin durumları ve psikolojileri üzerinden izah edilerek yansıtılmasının oluşturacağı farklı perspektifin daha yeni ufuklar açacağıdır.

KAYNAKLAR

- AFYONCU, Erhan (ed.), *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Pargalı İbrahim Paşa*, 1. bs., İstanbul: Yeditepe, 2012.
- , *Muhteşem Süleyman*, İstanbul: Yeditepe Yay., 2011
- AKSÜT, Ali Kemalî (tah.), *Koçi Bey Risalesi*, İstanbul: Vakit Matbaa, 1939.
- ANAFARTA, Nigar, “Makbul İbrahim Paşa Kanunî’nin Damadı mıydı?”, *Hayat Tarih Mecmuası*, c.2, sy. 8, 01 Eylül 1966.
- AND, Metin, “Makbül İbrahim Paşa ve Dügünü”, *Hayat Tarih Mecmuası*, c.2, sy.7, İstanbul: 1969.
- ATİK, Kayhan, *Lütfi Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 2001.
- CAN, Aykut, *Pargalı’nın Ölümü*, İstanbul: Yeditepe Yay., 2013.
- CELÂLZÂDE Mustafa Çelebi, *Kanunî’nin Tarihçisinden Muhteşem Çağ: Kanunî Sultan Süleyman: Tabakâtü’l-Memâlik ve Derecâtü’l-Mesâlik*, (haz. Ayhan Yılmaz), 1. bs., İstanbul: Kariyer Yayıncılık, 2011.
- CELALZADE Salih Çelebi, *Târih-i Sefer-i Zafer-Rehber-i Alaman*, (haz. Fatma Kaytaç), İstanbul: Çamlıca Basın Yayın, 2016.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c.2, İstanbul: Türkiye Yay., 1971.
- EMECEN, Feridun, “İbrahim Paşa, Makbul”, *DİA*, c.21, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2000.
- , “Süleyman I”, *DİA*, c.38, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2000.
- FERLİBAŞ, Meral Bayrak, “Makbul/Maktul İbrahim Paşa Vakfı: Selanik ve Kavala İle Diğer Yerlerde Bulunan Hayratı”, *Türk Kültürü İnceleme Dergisi*, sy.35, (İstanbul, 2016).
- GÖKBİLGİN, Tayyib, “İbrahim Paşa, Pargalı, Frenk, Makbul, Maktul”, *İslam Ansiklopedisi*, c.9, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 1949.
- , “Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa’nın İrakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhâtı”, *Belleten Dergisi*, c. XXI, sy.83, (Ankara: 1957).
- HAMMER, Baron Joseph Von, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c.5, İstanbul: Hikmet Neşriyat, t.y.

- HAYRULLAH EFENDİ, *Osmanlı Devleti Tarihi*, c.6, İstanbul: Son Havadis Yay., 1972.
- İBRAHİMGİL, M.Zeki, “Bulgaristan Razgrad Makbul/Maktul İbrahim Paşa Camii ve Restorasyonu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Türk Kongresi Bildirileri*, c.1, (Ankara, 2009).
- JENKINS, Hester Donaldson, *Kanunî'nin Veziriazamı Pargalı İbrahim Paşa*, (çev. Nilüfer Epçeli), İstanbul: Yeditepe Yay., 2015.
- JORGA, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c.2, İstanbul: Yeditepe Yay., 2005.
- KANTEMİR, Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğunun Yüksek ve Çöküş Tarihi*, c.2, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1979.
- KAPANŞAHİN, Muhittin, *Kanunî'nin Batı Politikası*, İstanbul: Gökkuşbu Yay., 2008.
- KATİP ÇELEBİ, *Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l-Bihar (Deniz Savaşları Hakkında Büyüklere Armağan)*, (haz. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1980.
- LAMARTINE, Alphonse De, *Osmanlı Tarihi Cihan Hakimiyeti*, c.2, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay., 2005.
- LATİFİ, *Enisü'l-Fusaha ve Evsaf-ı İbrahim Paşa*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yay., 1986.
- LÜTFİ PAŞA, *Asafname*, (haz. Ahmet Uğur), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1982.
- MAHMUD, Seyyid Muhammed es-Seyyid, *XVI. Asırda Mısır Eyaleti*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1990.
- MANTRAN, Robert, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-1*, (çev. Server Tanilli), İstanbul: Adam Yay., 2000.
- MERAM, Ali Kemal, *Padişah Anaları*, 5.bs., İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yay., 1997.
- MİSİROĞLU, Kadir, *Makbul ve Maktul İbrahim Paşa*, İstanbul: Sebil Yay., 2008.
- MUMCU, Ahmed, *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*, 4.bs., Ankara: Phoenix Yay., 2017.
- MÜNECCİMBAŞI, Ahmet Dede, *Müneccimbaşı Tarihi*, c.2, Kervan Kitapçılık, t.y.
- ÖZTUNA, Yılmaz, “İbrahim Paşa, Makbul”, *Türk Ansiklopedisi*, c.20, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1972.

- PEÇEVÎ, İbrahim, *Peçevî Tarihi*, (çev. Murat Uraz), İstanbul: Son Telgraf Matbaası, 1968.
- PEIRCE, Leslie P., *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğunda Hükümranlık ve Kadınlar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2002.
- REFİK, Ahmed, *Meşhur Osmanlı Kumandanları*, İstanbul: Büyüyen Ay Yay., 2013.
- SALİS, Renzo Sertoli, *Muhteşem Süleyman*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963.
- SOLAKZÂDE, Mehmed Hemdemi Çelebi, *Solâkzade Tarihi*, c.2, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1989.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet, *Kayı-4 Osmanlı Tarihi Ufukların Padişahı: Kanunî*, 18.bs., İstanbul, Timaş Yay., 2016.
- TEZCAN, Esmâ, *Pargalı İbrahim Paşa Çevresindeki Edebi Yaşam*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- TAŞTAN, Yahya Kemal, “Evliya Çelebi’ de Mısır: 16. ve 17 Yüzyıllarda Meşrutiyet ve Muhalefet”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, c.11, sy.2, Ekim 2011.
- ULUÇAY, M. Çağatay, *Kanunî Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1970.
- , *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, İstanbul: Ufuk Kitapları,2001.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “Kanunî Sultan Süleyman’ın Vezir-i Azamı Maktul ve Maktul İbrahim Paşa Padişah Damadı Değildi”, *Belleten Dergisi*, c.XXIX, Ankara 1965.
- , *Osmanlı Tarihi*, c.2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983.
- YEŞİM, Ragıp Şevki, “Başına Devlet Kuşu Konan Vezir Maktul İbrahim Paşa”, *Hayat Tarih Mecmuası*, c.1, sy. 3, İstanbul: 1966.
- YURDAYDIN, Hüseyin G., *Matrakçı Nasuh*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963.
- ZINKEISEN, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Nilüfer Epçeli), c.2, İstanbul: Yeditepe Yay., 2011.